Průhonický park v proměnách času

Průhonice Park in the Passage of Time

Mezinárodní konference
ke 140. výročí založení Průhonického parku
a 15. výročí potvrzení jeho zápisu
na Seznam světového dědictví,
21.–22. 5. 2025,
Průhonice (Průhonický park a zámek)

International Conference
on the 140th Anniversary of the Founding
of Průhonice Park and the 15th Anniversary
of the Clarification of Its Inscription
on the World Heritage List,
held from 21st to 22nd of May 2025,
Průhonice (Průhonice Park and Castle)

Průhonický park a zámek 140 1885 - 2025

BOTANICKÝ ÚSTAV AV ČR v. v. i.

SVĚTOVÉ DĚDICTVÍ · WORLD HERITAGE · PATRIMOINE MONDIAL

NÁRODNÍ ZEMĚDĚLSKÉ MUZEUM

Průhonický park a zámek
140
1885 - 2025

BOTANICKÝ
ÚSTAV AV ČR
v. v. i.

SVĚTOVÉ DĚDICTVÍ · WORLD HERITAGE · PATRIMOINE MONDIAL

NÁRODNÍ
ZEMĚDĚLSKÉ
MUZEUM

Průhonický park v proměnách času

Průhonice Park in the Passage of Time

Průhonický Park a zámek 140 1885 - 2025
BOTANICKÝ ÚSTAV AV ČR v. v. i.
SVĚTOVÉ DĚDICTVÍ · WORLD HERITAGE · PATRIMOINE MONDIAL
NÁRODNÍ ZEMĚDĚLSKÉ MUZEUM

Průhonický park v proměnách času

Mezinárodní konference
ke 140. výročí založení Průhonického parku
a 15. výročí potvrzení jeho zápisu
na Seznam světového dědictví,
21.–22. 5. 2025,
Průhonice (Průhonický park a zámek)

Průhonice Park in the Passage of Time

International Conference
on the 140th Anniversary of the Founding
of Průhonice Park and the 15th Anniversary
of the Clarification of Its Inscription
on the World Heritage List,
held from 21st to 22nd of May 2025,
Průhonice (Průhonice Park and Castle)

Průhonický park v proměnách času
Mezinárodní konference ke 140. výročí založení Průhonického parku a 15. výročí potvrzení jeho zápisu na Seznam světového dědictví, 21.–22. 5. 2025, Průhonice (Průhonický park a zámek)

Editor: Ing. Zdeněk Novák (NZM)
Autorský kolektiv: Ing. Adam Baroš, Ph.D., Dipl. Ing. Holger Daetz, Prof. Dr. Marcus Richard Köhler, prof. Mónica Luengo, Ing. Zdeněk Novák, Ing. Ivan Staňa, RNDr. PhDr. Markéta Šantrůčková, Ph.D., prof. Ing. Pavel Šimek, Ph.D., Ing. Jiří Šmída, doc. Ing. Roman Zámečník, Ph.D.
Recenzenti: Ing. Ina Truxová, Ing. Radek Pavlačka
Technická redakce: Bc. Veronika Pecová, DiS., Mgr. Jitka Sobotková, Ph.D., Ing. Jiří Šmída
Grafický návrh a sazba: Jindřich Fialka
Jazyková korektura (CZE): Mgr. Jana Válková
Jazyková korektura (ENG): Mgr. Kristýna Phan Kadlecová
Tisk: RAIN tiskárna, s.r.o.

Vydaly: Botanický ústav AV ČR, v. v. i., a Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
Vydání první
Průhonice — Praha 2025

Výsledek vznikl za podpory Ministerstva zemědělství, institucionální podpora MZE-RO0825.
Projekt „Mezinárodní konference ke 140. výročí založení Průhonického parku a 15. výročí potvrzení jeho zápisu na Seznam světového dědictví“ byl realizován s finanční podporou Ministerstva kultury (rozhodnutí č. 334559/2025).

ISBN (print) 978-80-86188-84-3
ISBN (pdf) 978-80-86188-88-1

ISBN 978-80-88270-53-9

Průhonice Park in the Passage of Time
International Conference on the 140th Anniversary of the Founding of Průhonice Park
and the 15th Anniversary of the Clarification of Its Inscription on the World Heritage List,
held from 21st to 22nd of May 2025, Průhonice (Průhonice Park and Castle)

Editor: Ing. Zdeněk Novák (National Museum of Agriculture)
Collective of authors: Ing. Adam Baroš, Ph.D., Dipl. Ing. Holger Daetz, Prof. Dr. Marcus Richard Köhler, prof. Mónica Luengo, Ing. Zdeněk Novák, Ing. Ivan Staňa, RNDr. PhDr. Markéta Šantrůčková, Ph.D., prof. Ing. Pavel Šimek, Ph.D., Ing. Jiří Šmída, doc. Ing. Roman Zámečník, Ph.D.
Reviewers: Ing. Ina Truxová, Ing. Radek Pavlačka
Technical editors: Bc. Veronika Pecová, DiS., Mgr. Jitka Sobotková, Ph.D., Ing. Jiří Šmída
Graphic design and typesetting: Jindřich Fialka
Language editing (CZE): Mgr. Jana Válková
Language editing (ENG): Mgr. Kristýna Phan Kadlecová
Printing: RAIN tiskárna, s.r.o.

Published by: Institute of Botany of the Czech Academy of Sciences and National Museum of Agriculture
First edition
Průhonice — Praha 2025

Supported by the Ministry of Agriculture of the Czech Republic, institutional support MZE-RO0825.
The project „International Conference on the 140th Anniversary of the Founding of Průhonice Park and the 15th Anniversary of its Inscription on the World Heritage List“ was implemented with the financial support of the Ministry of Culture (Decision No. 334559/2025).

ISBN (print) 978-80-86188-84-3
ISBN (pdf) 978-80-86188-88-1

ISBN 978-80-88270-53-9

INSTITUTE OF BOTANY CAS

NATIONAL MUSEUM OF AGRICULTURE

Věnováno památce Ivana Stani.
Dedicated to the memory of Mr. Ivan Staňa.

Obsah / Content

Předmluva ---------- 13

Preface ---------- 15

Památky zahradního umění jako součást světového dědictví ---------- 17
Mónica Luengo

Monuments of Garden Art as Part of the World Heritage ---------- 23
Mónica Luengo

Průhonický park v kontextu dějin zahradního umění a světového kulturního dědictví --------- 29
Zdeněk Novák

Průhonice Park in the Context of the History of Garden Art and World Cultural Heritage ----- 51
Zdeněk Novák

Lednický park a Lednicko-valtický areál – současný stav ---------- 73
Roman Zámečník

Lednice Park and Lednice-Valtice Cultural Landscape – Current Status ---------- 95
Roman Zámečník

Park v Muskau/Mužákově jako zdroj inspirace pro další parky a krajinářskou architekturu --- 119
Holger Daetz
Přeložil a poznámkami opatřil Zdeněk Novák

The Park in Muskau/Mužákov as a Source of Inspiration for Other Parks and Landscape Architecture ---------- 127
Holger Daetz
Annotated by Zdeněk Novák

„Toto je nejzábavnější park, jaký znám.“ Silva-Tarouca a Průhonický park v zrcadle soudobé německé zahradní literatury ---------- 135
Marcus Richard Köhler

‘This is the most amusing park I know‘. Silva-Tarouca and Průhonice Park in the mirror of contemporary German garden literature ---------- 143
Marcus Richard Köhler

Příručky pro přátele zahrad ---------- 151
Markéta Šantrůčková

Handbooks for Garden Lovers ---------- 159
Markéta Šantrůčková

Průhonický park mezi lety 1927 a 1962 ---------- 167
Adam Baroš, Markéta Šantrůčková

Průhonice Park between 1927 and 1962 ---------- 175
Adam Baroš, Markéta Šantrůčková

Průhonický park po roce 1927 a jeho záchrana po roce 1990 ---------- 183
Ivan Staňa

Průhonice Park after 1927 and its rescue after 1990 ---------- 193
Ivan Staňa

Péče o Průhonický park v historických souvislostech a pokračování jeho záchrany ---------- 197
Pavel Šimek, Jiří Šmída

Care for Průhonice Park in historical context and the continuation of its preservation ------ 227
Pavel Šimek, Jiří Šmída

Literatura ---------- 258

Rejstřík jmenný ---------- 270

Rejstřík místní ---------- 271

Předmluva

Když před 140 lety seděl Arnošt Emanuel hrabě Silva-Tarouca pod borovicemi v oboře zámku Průhonice a díval se do malebného údolí potoka Botiče a přemýšlel, jak by se asi dalo zkrášlit, jistě jej nenapadlo, že jednou bude jeho dílo zařazeno mezi takové divy světového kulturního a přírodního dědictví, jako jsou např. pyramidy v Egyptě, Velká čínská zeď nebo zámek se zahradami ve Versailles. Inspiraci pro svou zahradní tvorbu získal v rodných Čechách pod Kosířem, kde se pohyboval v zámeckém parku a okolní malebné krajině Hané a kde své výtvarné vidění světa rozvíjel i největší malíř českého národního obrození Josef Mánes a jeho sourozenci Quido a Amálie. Ti také mimochodem zachytili podobu Hané kolem poloviny 19. století zejména na svých kresbách. Arnoštův starší bratr František hrabě Silva-Tarouca český park (tj. park zámku Čechy pod Kosířem) rozšířil a již v roce 1894 ve studii „Der Park" popsal, jak on vidí krajinářskou tvorbu; mimochodem se v ní nevyjadřuje kladně o používání smrku ztepilého v parkových výsadbách. Arnošt pak čerpal inspiraci nejen návštěvou jiných moravských nebo rakouských parků, ale také při lovu a čtením zeměpisných knih. Dějiny a teorie soudobé zahradní a krajinářské tvorby, jež byla rozvíjena v německém, anglickém a francouzském prostředí, jej však nezajímaly.

Po příchodu do Průhonic tak začal jako opravdový génius tvořit z ničeho vše a vedla jej „jen" láska ke kráse a přírodě. Tyto dvě lásky přetavil do svého životního díla – Průhonického parku. Přestože, jak sám přiznává, neuměl kreslit ani malovat, tedy zobrazovat trojrozměrnou skutečnost ve dvou rozměrech, dokázal „malovat" přírodními prvky – terénem, vegetací a vodními prvky. Jeho cit pro krásu a hluboký respekt k požadavkům rostlin na stanoviště jej vedly k vytváření zkrášlených naturalistických scenérií, v nichž pomocí nově importovaných druhů a nových odrůd rostlin, zejména dřevin, vylepšoval vnímání stínů, světel a hloubky; rozvinul i nesmírně těžkou aplikaci principů malířské perspektivy a všemi těmito prostředky dosáhl toho, že se údolí potoka Botiče a jeho přítoků, samo o sobě velmi rozmanité, jeví jako galerie krajinných obrazů zahrnujících scenérie od jasně osvětlených horských vrcholů s typickou alpskou vegetací přes hluboká stinná údolí až po úrodné nížinné nivy s rybníky. Zejména v textech kulturních příruček pro přátele zahrad pak popsal, jak doporučuje tvořit krajinářské scenérie svého druhu, odlišné od starších scenérií anglických, anglo-čínských, krajinářských a přírodně krajinářských zahrad. Popsal tak zahradní styl, který vznikl a byl rozvíjen v prostředí podunajské monarchie, malířsko-krajinářský styl tvorby zahrad, který odnikud ze světa neznáme.

Vážení čtenáři, dále v textu se dočtete, jakou roli hrají památky zahradního umění na Seznamu světového dědictví, v jakém historickém kontextu vznikl Průhonický park i park v Muskau, který s ním byl často v minulosti srovnáván, jak bylo a jak bude o park pečováno.

Pokud kolektivní monografie příspěvků z konference, která se konala na zámku Průhonice a v Průhonickém parku ve dnech 21.–22. května 2025, přispěje k pochopení a následné péči o malířsko-krajinářské scenérie českých, moravských, slezských, slovenských, rakouských a maďarských památek zahradního umění, bude to ten nejlepší způsob oslavy 140. výročí vzniku Průhonického parku a 15. výročí potvrzení jeho zápisu na Seznam světového dědictví.

Snad se tato kolektivní monografie stane i oslavou všeho, co pro Průhonický park vykonal přítel Ivan Staňa, jehož památce je věnována.

Za pořadatele
Zdeněk Novák,
generální ředitel
Národního zemědělského muzea

Preface

When 140 years ago Arnošt Emanuel Count Silva-Tarouca sat under the pine trees in the park of Průhonice Chateau, looking into the picturesque valley of the Botič stream and wondering how it could be beautified, he certainly did not imagine that one day it would be included among such wonders of the world's cultural and natural heritage as the pyramids in Egypt, the Great Wall of China or the Palace with gardens in Versailles. He gained inspiration for his garden design in his native Čechy pod Kosířem, where he moved in the chateau park and the surrounding picturesque landscape of Haná region. The greatest painter of the Czech National Revival, Josef Mánes, and his siblings Quido and Amálie improved his artistic vision of the world there. They also, incidentally, captured the appearance of Haná Region around the mid-19th century, especially in their drawings. Arnošt's older brother, František Count Silva-Tarouca, expanded the park of the Čechy pod Košířem Chateau and already in 1894 described in his study *Der Park* how he sees garden and landscape design. Incidentally, he does not speak positively about the use of Norway spruce in park plantings. Arnošt also drew inspiration from visiting other Moravian and Austrian parks, but also from hunting and reading geographical books. The history of garden art and theory of contemporary garden and landscape design, which was developed in the German, English and French environment, did not interest him.

After arriving in Průhonice, he began to create everything from nothing like a true genius, and was guided "only" by his love of beauty and nature. He transformed these two loves into his life's work – the Průhonice Park. Although, as he himself admits, he could neither draw nor paint, that is, depict three-dimensional reality in two dimensions, he was able to "paint" with natural elements – terrain, vegetation and water elements. His sense of beauty and deep respect for the requirements of plants for their habitat led him to create embellished naturalistic scenery, in which, using newly imported species and new varieties of plants, especially trees, he improved the perception of shadows, lights and depth; he also developed an extremely difficult application of the principles of painterly perspective and by all these means achieved that the valley of the Botič stream and its tributaries, itself very diverse, appears as a gallery of landscape paintings, including scenery from brightly lit mountain peaks with typical alpine vegetation and deep shady valleys to fertile lowland floodplains with ponds. Especially in the texts of cultural guides for garden lovers, he described how he recommends designing landscape scenery of his own kind, different from the older sceneries of English, Anglo-Chinese, landscape and natural landscape gardens. He thus described the garden style that originated and was developed in the environment of the Danubian Monarchy, a painterly-landscape style of garden design that is unknown anywhere else in the world.

Dear readers, further in the text you will read what role the monuments of garden art play on the World Heritage List, in what historical context the Průhonice Park and the park in Muskau were created, which was often compared to it in the past, how the Průhonice Park was and will be cared for.

If the collective monograph of contributions from the conference, which took place at Průhonice Chateau and in Průhonice Park from 21st to 22nd of May 2025, contributes to the understanding and subsequent care of the painterly-landscape scenery of Czech, Moravian, Silesian, Slovak, Austrian and Hungarian monuments of garden art, it will be the best way to celebrate the 140th anniversary of the founding of Průhonice Park and the 15th anniversary of its specification on the World Heritage List.

Hopefully, this collective monograph will also become a celebration of everything that our friend, Mr. Ivan Staňa, to whose memory it is dedicated, has done for Průhonice Park.

On behalf of the organizer
Zdeněk Novák
General Director
of the National Museum of Agriculture

Památky zahradního umění jako součást světového dědictví

Mónica Luengo

Nejprve bych ráda poděkovala organizátorům této konference za laskavé pozvání k účasti. Je pro mě ctí, ale také skutečným potěšením vrátit se do této milované země, kterou jsem měla příležitost poznat díky dobrým přátelům, milovníkům zahrad a krajiny, kteří mi ukázali bohatství jejího zeleného dědictví. Je to dvojnásobná radost, že mohu s nimi a s vámi všemi oslavit výročí založení parku takové kvality a významu, jako je ten, ve kterém se nacházíme, jehož význam jej bezpochyby činí hodným zápisu na Seznam světového dědictví díky jeho výjimečné světové hodnotě.

Historické zahrady, kdysi v rámci kulturního dědictví považované za okrajové prvky, si postupně získaly uznání jako komplexní kulturní artefakty, které ztělesňují jak hmotné, tak nehmotné hodnoty. Jako živé vyjádření interakce mezi člověkem a přírodou jsou zahrady poetickými prostory, kde se prolíná estetika, ekologie, paměť a identita. Teprve přijetím Florentské charty v roce 1982 byly historické zahrady výslovně uznány jako „památky" a teprve v roce 1992 byly oficiálně zařazeny do rámce světového dědictví UNESCO v kategorii kulturních krajin. Toto dlouho očekávané uznání odráží vývoj doktríny dědictví, kde je dichotomie mezi kulturou a přírodou stále více zpochybňována ve prospěch integrovaných a dynamických přístupů.

Revize operačních pokynů pro provádění Úmluvy o světovém dědictví z roku 1992 byla přelomovým momentem, který zavedl pojem *kulturní krajiny*. Zahrady, spolu s navrženými parky a dalšími upravenými zelenými plochami, spadají do první typologie kulturních krajin: těch, které jsou „jasně definovanými krajinami záměrně navrženými a vytvořenými člověkem". Tato kategorie odráží umělecké a estetické záměry, které stojí za návrhem zahrad, v nichž se prolíná uspořádání, druhy rostlin, vodní systémy, stavební struktury, a dokonce i symbolický význam.

Definice kulturní krajiny publikovaná organizací UNESCO uznává dvojí povahu těchto míst: kulturní i přírodní. Historické zahrady jsou umělecká díla, která ilustrují snahu lidstva formovat, interpretovat a koexistovat s přírodou. Fungují jako mikrokosmos širších kulturních procesů – ekonomických struktur, náboženských přesvědčení, politických ideologií, vědeckých poznatků a uměleckých hnutí – a často v sobě spojují více kulturních tradic.

Historické zahrady tedy nejsou pouze dekorativní: jsou to *texty*, které je třeba číst, archivy znalostí o tvorbě, botanických experimentech a kulturní paměti. Jsou vyjádřením identity – místní, národní, a dokonce i kontinentální – a tvoří součást historické infrastruktury měst, paláců a zámků, náboženských institucí a akademických center.

Před zařazením kategorie kulturních krajin do operačních pokynů v roce 1992 bylo uznání historických zahrad fragmentární. Zmíněná Florentská charta z roku 1982, přijatá organizací ICOMOS, byla klíčová pro změnu přístupu. Definovala historické zahrady jako „architektonické kompozice, jejichž složky jsou primárně rostlinné, a tedy živé, což znamená, že jsou pomíjivé a obnovitelné". Charta zdůraznila intelektuální, historický a symbolický rozměr zahrad a potvrdila jejich status památek.

Přesto většina raných zápisů na Seznamu světového dědictví zahrnovala zahrady pouze jako součásti větších památek. **Versailles** (1979), **Studley Royal Park a ruiny opatství Fountains Abbey** (1986), **Alhambra a Generalife** (1984) nebo **císařské paláce dynastií Ming a Čching Pekingu a Šen-jangu** (1987) byly uznány především pro svou architektonickou nebo archeologickou hodnotu. Ačkoli byly zmíněny i jejich zahrady, nebyly zapsány jako samostatné památky. Tento vzorec chování ilustruje setrvačnost v doktríně památek, která tradičně upřednostňovala stavební, statické a monumentální prvky před živým, pomíjivým a proměnlivým charakterem zahrad.

Teprve s postupem času a díky značné podpoře ze strany odborníků na zahrady a krajinu se zahrada začala prosazovat jako samostatná památková hodnota.

V roce 1994 byly zapsány **historické památky starobylého Kjóta**, které jsou příkladem role japonského císařského hlavního města jako centra

japonské kultury po více než 1 000 let a ilustrují mimo jiné rafinované umění japonských zahrad, které ovlivnilo krajinářskou architekturu po celém světě. V roce 1995 byla zapsána **kulturní krajina Sintra**, magický komplex gotických, egyptských, maurských a renesančních prvků smíchaných do romantické architektury spolu s vytvořením parku, který kombinuje místní a exotické druhy stromů a vytváří tak jedinečnou kombinaci parků a zahrad.

O rok později, v roce 1996, byla zapsána **kulturní krajina Lednice-Valtice**, panství vládnoucích knížat Liechtensteinů na jižní Moravě, jež poskytuje výjimečný vhled do pozoruhodné krajiny vytvořené nejen podle anglických romantických principů krajinářské architektury.

V roce 1997 byly zapsány **klasické zahrady v Su-čou**, které zahrnují devět klasických čínských zahrad, které se snaží v miniatuře znovu vytvořit přírodní krajinu, přičemž zahradní mistři z různých dynastií zvolili různé techniky, aby umělecky napodobili přírodu.

V roce 1998 byly zapsány **zahrady a zámek v Kroměříži**, které představují mimořádně kompletní a dobře zachovaný příklad evropské barokní knížecí rezidence a jejích zahrad.

Od té doby byly přidány další zahrady a kulturní krajiny ovlivněné zahradami, jako například:

- **Zahradní království Dessau-Wörlitz (Německo, 2000)**: komplexní krajina z období osvícenství, která integruje politické, vědecké a umělecké ideály.
- **Kulturní krajina Aranjuez (Španělsko, 2001)**: syntéza přírody, politiky a estetiky, která představuje španělské osvícenské myšlení.
- **Villa d'Este (Itálie, 2001)**: renesanční zahrada známá svými vodními prvky, sochami a symbolickým uspořádáním.
- **Kew Gardens (Spojené království, 2003)**: vědecká a botanická instituce, která formovala taxonomii rostlin a zahradnictví na celém světě.
- **Muskauer Park (Polsko, 2004)**: znamenal zlomový bod. Byl vytvořen knížetem Hermannem von Pückler-Muskau v 19. století a nachází se na německo-polské hranici. Nominace zdůraznila jeho inovativní přínos ke krajinářskému hnutí v Evropě a Severní Americe a jeho integraci tvorby, zemědělství a filozofie.
- **Perská zahrada (Írán, 2011)**: zahrnuje devět zahrad, které ilustrují rozmanitost perského zahradního designu, jehož kořeny sahají až do dob Kýra Velikého, do 6. století př. n. l.
- Rok 2011 byl pro zahrady úspěšný, **protože byly zapsány také zahrady chrámů Hiraizumi a archeologické lokality představující buddhistickou čistou zemi**, kombinující domorodé japonské uctívání přírody a šintoismus, které vyvinuly koncept plánování a zahradního designu, jenž byl jedinečný pro **Japonsko**.
- **Medicejské vily a zahrady v Toskánsku (Itálie, 2013)**: představují zrod zahradní estetiky v raně novověké Evropě.
- **Botanické zahrady v Singapuru (Singapur, 2015)**: demonstrují vývoj britské tropické koloniální botanické zahrady, která se stala moderní vědeckou institucí světové úrovně.
- A v nedávné době, **v roce 2021**, byly zapsány **Paseo del Prado a Buen Retiro v Madridu**, což je pro mě velmi drahý zápis, protože jsem koordinovala nominaci a poprvé byla uznána kulturní hodnota našich historických městských zelených ploch, včetně stromy lemované třídy, veřejného parku a botanické zahrady v jedné oblasti.
- Ve stejném roce 2021 byla zapsána také **Sítio Roberto Burle Marx (Brazílie)**, čímž bylo uznáno dílo krajinářského architekta a umělce Roberta Burleho Marxe, krajinářské laboratoře vytvářející „živá umělecká díla" s využitím původních rostlin a modernistických myšlenek, které ovlivnily vývoj moderních zahrad na mezinárodní úrovni.

Navzdory těmto a mnoha dalším přírůstkům zůstávají zahrady jako primární památky nedostatečně zastoupeny. Mnohé z nejznámějších evropských a mezinárodních zahrad – jako například **Tuileries,**

Schönbrunn nebo Peterhof – jsou zahrnuty pod označením paláců, což oslabuje jejich jedinečnou kulturní identitu, jako je tomu i v případě dvou nejnovějších lokalit zapsaných v roce 2024: **Schwerin Residence Ensemble (Německo)** a **Monumental Ensemble of Targu Jiu (Rumunsko)**, vytvořený v roce 1937 a umístěný ve dvou parcích spojených úzkou třídou Hrdinů (Avenue of the Heroes), což je pozoruhodná fúze abstraktního sochařství, krajinářské architektury, inženýrství a urbanismu, kterou navrhl Constantin Brancusi. Totéž se děje u mnoha dalších východních příkladů, jako jsou zahrady v **Jaipuru**, **komplex Červené pevnosti** (2004) nebo **Humájúnova hrobka** v Dillí, první zahradní hrobka na indickém subkontinentu, která inspirovala několik významných architektonických a zahradních inovací, které vyvrcholily výstavbou Tádž Mahalu.

Tato rozmanitost mezi zahradami, které byly jako takové zapsány na seznam, a zahradami, které jsou součástí rozsáhlejších architektonických, urbanistických nebo krajinných komplexů, také znemožňuje uvést přesný počet zahrad zapsaných na Seznamu světového dědictví.

Historické zahrady jsou velmi citlivou součástí naší kulturní identity, jak můžeme snadno vidět v Evropě. Slouží jako symboly evropské kulturní výměny. Evropské zahrady odrážejí staletí mezikulturní výměny, estetických ideálů a sociálních transformací. Od římských vilových zahrad po islámské ráje, renesanční geometrické plány, francouzský formalismus, anglický krajinářský naturalismus a modernistický prostorový design – evropské zahradní umění odráží kontinuitu stylistického, filozofického a politického vývoje a každá zahrada představuje specifickou filozofickou a uměleckou vizi.

V 16. století stanovily zahrady Medicejských v Toskánsku standardy elegance a vědecké inovace. V 17. století došlo k rozmachu Versailles a *jardin à la française*, které bylo napodobeno od Švédska po Neapol. V 18. století se prosadila *anglická krajinářská zahrada*, která odmítala geometrickou rigiditu ve prospěch pastorálního idealismu – jak je vidět ve Wörlitz a Bad Muskau.

V 19. a 20. století se zahrady staly stále více veřejnými, městskými a funkčními. Zařazení botanických zahrad, městských parků a modernistických krajin do rámce světového dědictví odráží tuto demokratizaci zelených ploch a zahrad.

Všechny tyto zahrady nebyly izolovanými výtvory, ale součástí širší sítě umělecké a vědecké výměny. Semena, rostliny, knihy, vodní díla a krajinní architekti cirkulovali přes hranice a podporovali to, co lze považovat za společnou evropskou zahradní kulturu. V 18. století například došlo k opravdové „globalizaci" zahradního umění, poháněné koloniálními botanickými výměnami a ideály osvícenství. Zahrady se tak staly úložišti společné paměti a identity a přispěly k myšlence **společného evropského zahradního dědictví**, které podporuje budování kulturní identity přesahující hranice.

Víte, že nominace na světové dědictví musí splňovat alespoň jedno z deseti kritérií definovaných UNESCO, spolu s podmínkami autenticity, integrity a adekvátního systému ochrany a správy. Pro zahrady jsou nejrelevantnějšími kritérii:

- **Kritérium (i)**: Představuje mistrovské dílo lidské tvůrčí geniality.
- **Kritérium (ii)**: Vykazuje významnou výměnu lidských hodnot.
- **Kritérium (iv)**: Je vynikajícím příkladem určitého typu krajiny.
- **Kritérium (vi)**: Je přímo spojeno s tradicemi nebo uměleckými díly univerzálního významu.

Případ **Studley Royal Parku** ilustruje, jak lze vynikající světovou hodnotu vyjádřit: byl zapsán jako „jedna z mála velkých zahrad z 18. století, která se do značné míry dochovala ve své původní podobě", a jako klíčový příklad anglického stylu zahrad.

Zahrady musí také prokázat **autenticitu** – ve formě, materiálech, použití a duchu – a **integritu**, což znamená celistvost a neporušenost. Tyto podmínky jsou často náročné pro živé krajiny, kde jsou změny a přizpůsobení nevyhnutelné. Autenticita zahrad však zahrnuje kontinuitu použití, botanické dědictví

a zachování záměru designu, i když jsou znovu osázeny nebo částečně rekonstruovány.

Ach, autenticita! Kolik obtíží tento aspekt způsobil odborníkům, když čas, ten nehmotný, ale zásadní prvek historických zahrad vyžaduje neustálý vývoj, který často koliduje s rigidními koncepty autenticity, které vládly památkám! Tento faktor, jejich vyvíjející se, neustále se měnící charakter, také určuje některé z hlavních problémů při správě a zachování historických zahrad, včetně environmentálních hrozeb, městského rozvoje a zanedbávání tlaku turismu.

Zahrady jsou ekologicky citlivé. Klimatické změny, včetně nárůstu teplot, sucha a extrémních povětrnostních jevů, mění jejich hydrologii, přežití rostlin a celkovou udržitelnost. Historické zahrady často závisí na druzích rostlin, které byly původně přizpůsobeny odlišným klimatickým podmínkám. Dopad invazivních druhů, ztráta biologické rozmanitosti a měnící se fenologie vyžadují neustálé adaptační strategie.

Zhutnění půdy, eroze a znečištění rovněž ohrožují ekologické základy zahrad. Starobylé zavlažovací systémy již nemusí fungovat efektivně. Kromě toho mohou změny ve využívání okolních pozemků – jako je urbanizace, zemědělství nebo turistická infrastruktura – narušit ekosystémy a scenérii.

Tlak měst je obzvláště intenzivní v případě historických městských zahrad. V mnoha městech jsou tyto prostory mylně považovány za běžnou zelenou infrastrukturu, nikoli za kulturní dědictví. To vede k nedostatečné ochraně, fragmentaci, nebo dokonce nahrazení. Pozdní zařazení městského zeleného dědictví, jako je např. Paseo del Prado v Madridu, je symbolickým příkladem tohoto opomenutí.

Dalším problémem je zanedbávání. Vysoké náklady na údržbu, nedostatek zahradnických znalostí a dovedností a fragmentace vlastnictví vedou k jejich chátrání. Protože historické zahrady často nepřinášejí přímé příjmy, jsou náchylné k rozpočtovým škrtům a lhostejnosti politiků.

Status světového dědictví často přináší zvýšenou návštěvnost, což může být jak požehnáním, tak břemenem. Turismus sice podporuje povědomí veřejnosti a místní ekonomiku, ale také způsobuje fyzickou degradaci. Přeplněnost vede k pošlapávání, poškození půdy, vandalismu a ztrátě klidu, který je pro mnoho zahrad charakteristický. Například zahrady Boboli ve Florencii musely omezit přístup, aby zachovaly svůj design a flóru. Nebo zahrada Ryoan-ji v Kjótu, která je často přeplněná navzdory své duchovní podstatě, což snižuje zážitek klidu a kontemplace.

Kromě toho může turistický zážitek kolidovat s kulturním záměrem daného místa. Kontemplativní a symbolické aspekty zahrad se ztrácejí v prostředí ovládaném davem, komerčními aktivitami a infrastrukturou pro pořádání akcí.

To vede k potřebě správy a řízení. Výbor světového dědictví vyžaduje komplexní **management plán** pro každé zapsané místo. V případě zahrad se musí zabývat jak ochranou, tak přizpůsobením. Tyto management plány by měly:

- Identifikovat a chránit atributy, které vyjadřují výjimečnou univerzální hodnotu.
- Zapojit místní zainteresované strany, včetně komunit, odborníků a orgánů.
- Zavádět participativní plánování, monitorování a hodnocení.
- Definovat přípustné změny a stanovit přípustnou zátěž.
- Zajistit finanční udržitelnost a kvalifikovaný personál pro údržbu.

Centrum světového dědictví zdůrazňuje, že dědictví není „zmrazeno“ v čase. Zejména zahrady musí zůstat funkční, vyvíjet se a být integrovány do života komunity. Cílem není nechat zahrady zkamenět, ale udržet jejich význam prostřednictvím správy a sdílené odpovědnosti.

Úspěšné řízení závisí na spolupráci. Existují však příklady, kdy tato spolupráce není vůbec snadná, jak ukazuje vám dobře známý případ **Českého Krumlova**, který ilustruje rizika vyškrtnutí ze Seznamu světového dědictví: kontroverzní projekt moderního auditoria v historické barokní zahradě pokračoval bez společného porozumění jeho

dopadu na kulturní dědictví, což vyvolalo konflikty a zmatek, které, jak doufám, nakonec najdou řešení.

Hodnota historických zahrad nespočívá pouze v jejich minulosti, ale také v jejich potenciálu inspirovat současné a budoucí generace. Jako „živoucí kulturní dědictví" nás vybízejí k přehodnocení udržitelnosti, estetiky a sociálního blahobytu.

Zahrady mohou podporovat biologickou rozmanitost, přizpůsobení se klimatickým změnám, odolnost měst a vzdělávání. Mohou také podporovat mezikulturní dialog a duševní zdraví. Jejich estetická a symbolická síla zůstává neporušená, i když se jejich podoba rozvíjí.

Ochrana historických zahrad tedy není pouhým aktem konzervace, ale kulturní a ekologickou investicí.

Památky zahradního umění představují jedny z nejsofistikovanějších a nejvýznamnějších projevů lidské kultury. Jejich uznání jako světového dědictví odráží rostoucí povědomí o nutnosti zachovat nejen monumentální architekturu nebo nedotčenou přírodu, ale také jejich jemnou souhru. Zahrady jsou symbolickými krajinami – hmotnými, estetickými a poetickými –, v nichž lidé po staletí hledali svůj vztah k přírodě.

Zahrady nejsou relikvie. Jsou živým dědictvím, které se v průběhu času vyvíjí, přizpůsobuje se novým způsobům využití, významům a komunitám. S klimatickými a společenskými změnami se musí vyvíjet i ochrana historických zahrad. To znamená přijmout adaptivní opětovné využití, nové materiály a digitální technologie **při zachování historické autenticity a integrity**.

Současná výzva spočívá nejen v zachování minulosti, ale také v **oživení zahrad jako smysluplných, inkluzivních a udržitelných veřejných prostorů**. Musí sloužit jako vzory ekologické rovnováhy, krásy a lidské kreativity – tak, jako tomu bylo vždy.

Jejich ochrana vyžaduje mezioborové odborné znalosti, inkluzivní správu a dlouhodobou vizi. Především však vyžaduje kulturní pokoru: uznání, že zahrady jsou součástí globálního dědictví, které patří celému lidstvu.

Ať už jsou zasazeny v královských palácích, ukryty v klášterech, rozprostřeny podél říčních údolí, zasazeny v pouštích, nebo kvetoucí v srdci měst, historické zahrady nesou paměť civilizací. Šeptají o ztracených rájích, lidské ambici, vědecké zvědavosti a estetickém potěšení. Jejich přežití není jen technickým úkolem – je to morální a kulturní imperativ. Zamyslete se na chvíli – máte ve své paměti nějakou zahradu? Místo, které jste jako dítě navštěvovali, nebo místo, kam chodíte přemýšlet nebo slavit? Právě toto spojení – emocionální, smyslové, nostalgické – dělá ze zahrad tak silné kulturní prostory.

Zahrady jsou více než jen zelené plochy. Jsou projevem filozofických, vědeckých, uměleckých a politických ideálů. Jako součást světového dědictví nám připomínají touhu lidstva harmonicky utvářet přírodu. Vyprávějí o utopiích, duchovním hledání, imperiálních mocnostech, vědeckém bádání a kolektivních snech.

Historické zahrady nás přenášejí do minulosti, do ztracených rájů, k utopickým ideálům, k těm zahradám rozkoší, o kterých lidé snili. Ale na Seznamu světového dědictví stále chybí mnoho zahrad, mnoho typů, kultur a civilizací, které přispěly k tomuto společnému zahradnímu dědictví. Co na Seznamu světového dědictví stále chybí? Mnoho zahrad z Afriky, jihovýchodní Asie, Latinské Ameriky nebo domorodých tradic nezískalo uznání, které si zaslouží. Proč tomu tak je? Je to nedostatek dokumentace, odlišný kulturní rámec, nebo institucionální zaujatost? Je to něco, o čem bychom měli vážně přemýšlet.

Uznání zahradního umění jako dědictví potvrzuje širší chápání kultury – takové, které se neomezuje na památky nebo muzea, ale zahrnuje i pomíjivé, sezónní a živé. Zahrady jsou zviditelněním času, jsou pamětí světa, vyjádřením naděje, řádu a harmonie.

Monuments of Garden Art as Part of the World Heritage

Mónica Luengo

First of all, I would like to thank the organisers of this conference for their kind invitation to participate. It is an honour for me, but also a real pleasure to return to this beloved country, which I have had the opportunity to get to know through good friends, lovers of gardens and landscapes, who have shown me the richness of its green heritage. It is a double pleasure to be able to celebrate with them and with all of you this anniversary of the foundation of a park of the quality and importance of the one we are in, whose value has made it unquestionably worthy of being inscribed on the World Heritage List due to its Outstanding Universal Value.

Historic gardens, once seen as marginal elements within the realm of heritage, have gradually gained recognition as complex cultural artifacts that embody both material and immaterial values. As living expressions of the interaction between humans and nature, gardens are poetic spaces where aesthetics, ecology, memory, and identity intertwine. It was not until the adoption of the Florence Charter in 1982 that historic gardens were explicitly recognized as "monuments," and only in 1992 were they officially included within UNESCO's World Heritage framework under the category of cultural landscapes. This long-overdue acknowledgment reflects the evolution of heritage doctrine, where the dichotomy between culture and nature has been increasingly challenged in favour of integrated and dynamic approaches.

The 1992 revision of the Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention was a watershed moment, introducing the concept of *cultural landscapes*. Gardens, along with designed parks and other constructed green spaces, fall under the first typology of cultural landscapes: those that are "clearly defined landscapes designed and created intentionally by man." This category reflects the artistic and aesthetic intentions behind garden design, where layout, plant species, water systems, built structures, and even symbolic meaning are interwoven.

UNESCO's cultural landscape definition acknowledges the dual nature of these sites: both cultural and natural. Historic gardens are crafted works that exemplify humanity's attempt to shape, interpret, and coexist with nature. They function as microcosms of broader cultural processes — economic structures, religious beliefs, political ideologies, scientific knowledge, and artistic movements — and often blend multiple cultural traditions within their boundaries.

Thus, historic gardens are not merely decorative: they are *texts* to be read, archives of design knowledge, botanical experimentation, and cultural memory. They are expressions of identity — local, national, and even continental — and form part of the historical infrastructure of cities, palaces, religious institutions, and academic centres.

Before the inclusion of cultural landscapes in 1992, the recognition of historic gardens was fragmentary. The 1982 Florence Charter, adopted by ICOMOS, was instrumental in shifting perspectives. It defined historic gardens as "architectural compositions whose constituents are primarily vegetal and therefore living, which means they are perishable and renewable." The Charter emphasized the intellectual, historical, and symbolic dimensions of gardens, affirming their status as monuments.

Nevertheless, most early inscriptions on the World Heritage List included gardens only as parts of larger monuments. **Versailles** (1979), **Studley Royal Park and the ruins of Fountains Abbey** (1986), the **Alhambra and Generalife** (1984), or the **Imperial Palaces of the Ming and Qing Dynasties in Beijing and Shenyang** (1987) were primarily recognized for their architecture or archaeological value. While their gardens were mentioned, they were not inscribed as independent heritage values. This pattern illustrates the inertia within heritage doctrine, which traditionally prioritized built, static, and monumental elements over the living, ephemeral, and mutable character of gardens.

Only with time, and considerable advocacy from garden and landscape scholars, did the garden begin to emerge as a heritage entity in its own right.

In 1994, **Historic Monuments of Ancient Kyoto** were inscribed, exemplifying the role of the imperial capital of Japan as the centre of Japanese culture for more than 1,000 years, illustrating among other, the refined art of Japanese gardens which has influenced Landscape gardening the world over. In 1995 came the inscription of the **Cultural Landscape of Sintra**, a magical complex of Gothic, Egyptian, Moorish and Renaissance elements mixed into a romantic architecture together with the creation of a park blending local and exotic species of trees, creating a unique combination of Parks and gardens

One year later, in 1996, **Lednice-Valtice Cultural Landscape**, the domains of the ruling dukes of Liechtenstein in southern Moravia, was inscribed, providing an outstanding insight into a striking Landscape fashioned according to English romantic principles of Landscape architecture.

In 1997, the **Classical Gardens of Suzhou**, were inscribed, comprising nine classical Chinese gardens that seek to recreate natural landscapes in miniature, with gardens masters from different dynasties adapting various techniques to artfully simulate nature.

In 1998, the **gardens and castle at Kroměříž** were inscribed, showcasing an exceptionally complete and well-preserved example of a European Baroque princely residence and its gardens.

Since then, other gardens and garden-influenced cultural landscapes have been added, such as:

- **The Garden Kingdom of Dessau-Wörlitz (Germany, 2000)**: A comprehensive Enlightenment-era landscape integrating political, scientific, and artistic ideals.
- **Aranjuez Cultural Landscape (Spain, 2001)**: A synthesis of nature, politics, and aesthetics, showcasing Spanish Enlightenment thinking.
- **Villa d'Este (Italy, 2001)**: A Renaissance Garden known for its water features, sculptures, and symbolic layout.
- **Kew Gardens (UK, 2003)**: A scientific and botanical institution that shaped plant taxonomy and horticulture globally.
- **Muskauer Park (Poland, 2004)** marked a turning point. Created by Prince Hermann von Pückler-Muskau in the 19th century and located on the German-Polish border, The nomination underlined its innovative contribution to the landscape movement in Europe and North America, and its integration of design, agriculture, and philosophy.
- **The Persian Garden (2011)**, including nine gardens that exemplify the diversity of Persian garden design that have its roots in the times of Cyrus the Great, back to the 6th century BC
- 2011 was a good garden year, **as the Hiraizumi Temples Gardens and Archaeological sites representing the Buddhist Pure Land**, combining indigenous Japanese nature worship and Shintoism, that developed a concept of planning and garden design that was unique to Japan. They were also inscribed
- **The Medici Villas and Gardens in Tuscany (Italy, 2013)**: Representing the birth of garden aesthetics in early modern Europe.
- **The Singapore Botanic gardens (Singapore, 2015)** that demonstrates the evolution of a British tropical colonial botanic garden that has become a modern world-class Scientific institution.
- **And more recently, in 2021,** the Paseo del Prado and Buen Retiro in Madrid, a very dear inscription for me, as I coordinated the nomination, and that for the first time recognised the cultural value of our historic urban green areas, including a tree-lined boulevard, a public park and a botanical garden in one single area
- That same year, 2021, saw also the inscription of the **Sitio Roberto Burle Marx,** thus recognising the work of the landscape architect and artist Robert Burle Marx, a Landscape laboratory to create "living works of art" using native plants and drawing on Modernist ideas, that influenced the development of modern gardens internationally.

Despite these and many other additions, gardens remain underrepresented as primary heritage subjects. Many of the most iconic European and International gardens — such as the **Tuileries, Schönbrunn, or Peterhof** — are subsumed under palace designations, diluting their distinct cultural identity, as is the case of two of the latest sites inscribed, in 2024, the **Schwerin Residence Ensemble**, and the **Monumental ensemble of Targu Jiu**, Romania, crated in 1937, located in two Parks connected by the arrow Avenue of the Heroes, a remarkable fusion of abstract sculpture, Landscape architecture, engineering and urban planning conceived by Constantin Brancusi. The same happens with many other Eastern examples, such as the gardens located in **Jaipur**, the **Red Fort complex** (2004), or **Humayun's Tomb** in Delhi, the first garden-tomb on the Indian subcontinent, inspirating several mayor architectural and garden innovations that culminated in the construction of the Taj Mahal.

This diversity, between gardens that have been inscribed as such on the List or those that are withing larger-scale architectural, urban or Landscape complexes, makes it also impossible to give an exact figure of the gardens inscribed on the World Heritage List.

Historic gardens are a very sensitive component of our cultural identity, as we can easily see in Europe. Gardens serve as symbols of European cultural exchange. European gardens reflect centuries of cross-cultural exchange, aesthetic ideals, and social transformations. From Roman villa gardens to Islamic paradises, Renaissance geometric plans, French formalism, English landscape naturalism, and modernist spatial design — European garden art reflects a continuum of stylistic, philosophical, and political evolution and each garden each represents a specific philosophical and artistic vision.

In the 16th century, the Medici gardens in Tuscany set standards for elegance and scientific innovation. The 17th century saw the rise of Versailles and the *jardin à la française*, which was replicated from Sweden to Naples. The 18th century embraced the *English landscape garden*, which rejected geometric rigidity in favour of pastoral idealism — as seen in Wörlitz and Bad Muskau.

By the 19th and 20th centuries, gardens became increasingly public, urban, and functional. The inclusion of botanic gardens, urban parks, and modernist landscapes in the World Heritage framework reflects this democratization of green space and garden

All these gardens were not isolated creations but part of a broader network of artistic and scientific exchange. Seeds, plants, books, waterworks, and landscape designers circulated across borders, fostering what may be considered a shared European garden culture. The 18th century, for example, saw a veritable "globalization" of garden art, fuelled by colonial botanical exchanges and Enlightenment ideals. They become repositories of shared memory and identity, contributing to the idea of a **shared European garden heritage**, which supports the construction of cultural identity across borders.

You know that World Heritage nominations must meet at least one of ten criteria defined by UNESCO, along with conditions of authenticity, integrity, and an adequate protection and management system. For gardens, the most relevant criteria include:

- **Criterion (i)**: Representing a masterpiece of human creative genius.
- **Criterion (ii)**: Exhibiting an important interchange of human values.
- **Criterion (iv)**: Being an outstanding example of a type of landscape.
- **Criterion (vi)**: Being directly associated with traditions or artistic works of universal significance.

The case of **Studley Royal Park** illustrates how OUV can be articulated: it was inscribed for being "one of the few great 18th century gardens to survive substantially in its original form," and a key example of the English garden style.

Gardens must also demonstrate **authenticity** — in design, materials, use, and spirit — and **integrity**,

meaning wholeness and intactness. These conditions are often challenging for living landscapes, where change and adaptation are inevitable. However, authenticity in gardens includes continuity of use, botanical legacy, and preservation of design intention, even when replanted or partially reconstructed.

Oh, authenticity! How many difficulties this aspect has posed for the experts, when time, that immaterial but essential element of historic gardens, imposes a continuous evolution which often clashes with the rigid concepts of authenticity which have governed monuments! This factor, their evolving, ever-changing character, also determines some of the major problems in the management and conservation of historic gardens, including Environmental threats, urban development and neglect, tourism pressures.

Gardens are ecologically sensitive. Climate change, including temperature rises, droughts, and extreme weather events, alters their hydrology, plant survival, and overall sustainability. Historic gardens often rely on plant species that were originally adapted to different climatic conditions. The impact of invasive species, loss of biodiversity, and changing phenology demands ongoing adaptation strategies.

Soil compaction, erosion, and pollution also threaten the ecological foundations of gardens. Ancient irrigation systems may no longer function effectively. Moreover, changes in surrounding land use — such as urbanization, agriculture, or tourism infrastructure — can disrupt ecosystems and scenic integrity.

Urban pressure is particularly intense for historic urban gardens. In many cities, these spaces are mistakenly considered generic green infrastructure rather than heritage assets. This leads to inadequate protection, fragmentation, or even replacement. The late inclusion of urban green heritage — such as the Paseo del Prado — is emblematic of this oversight.

Neglect is another issue. The high cost of maintenance, lack of horticultural expertise, and fragmentation of ownership lead to decay. Because historic gardens often do not generate direct revenue, they are vulnerable to budget cuts and policy indifference.

World Heritage status often brings increased visitation, which can be both a blessing and a burden. While tourism supports public awareness and local economies, it also causes physical degradation. Overcrowding leads to trampling, soil damage, vandalism, and loss of the very serenity that defines many gardens. The Boboli Gardens in Florence, for instance, have had to restrict access to preserve their design and flora. Or in Ryoan-ji Garden in Kyoto, which is often overcrowded despite its spiritual essence, diminishing the experience of serenity and contemplation.

Furthermore, the tourist experience may clash with the cultural intent of the site. The contemplative and symbolic aspects of gardens are lost in environments dominated by crowds, commercial activities, and event infrastructure.

This leads to the need of governance and management. UNESCO requires a comprehensive **management plan** for each inscribed site. For gardens, this must address both conservation and adaptation. Management plans should:

- Identify and safeguard the attributes that convey OUV.
- Involve local stakeholders, including communities, experts, and authorities.
- Implement participatory planning, monitoring, and evaluation.
- Define permissible changes and establish carrying capacities.
- Provide for financial sustainability and skilled maintenance staff.

The World Heritage Centre emphasizes that heritage is not "frozen" in time. Gardens, especially, must remain functional, evolving, and integrated into community life. The aim is not to fossilize gardens but to sustain their significance through stewardship and shared responsibility.

Successful management depends on cooperation. But there are examples where this

cooperation is not easy at all, as has been in a well-known example for you, the case of **Český Krumlov** shows the risks of exclusion: a controversial project for a modern auditorium in the historic baroque garden proceeded without common understanding of its heritage impact, creating conflict and confusion, that I hope will finally find a solution.

The value of historic gardens lies not only in their past but in their potential to inspire present and future generations. As *living heritage*, they invite us to rethink sustainability, aesthetics, and social well-being.

Gardens can support biodiversity, climate adaptation, urban resilience, and education. They can also foster intercultural dialogue and mental health. Their aesthetic and symbolic power remains intact even as their forms evolve.

Thus, protecting historic gardens is not simply an act of conservation; it is a cultural and ecological investment.

Monuments of garden art represent some of the most sophisticated and meaningful expressions of human culture. Their recognition as World Heritage reflects a growing awareness of the need to preserve not only monumental architecture or pristine nature, but also the nuanced interplay of both. Gardens are symbolic landscapes — material, aesthetic, and poetic — where humans have negotiated their relationship with nature for centuries.

Gardens are not relics. They are living heritage, evolving through time, accommodating new uses, meanings, and communities. As climate and society change, the conservation of historic gardens must also evolve. This means embracing adaptive reuse, new materials, and digital technologies while maintaining historical authenticity.

The contemporary challenge lies not only in preserving the past but in **revitalizing gardens as meaningful, inclusive, and sustainable public spaces**. They must serve as models of ecological balance, beauty, and human creativity — as they always have.

Their conservation requires interdisciplinary expertise, inclusive governance, and long-term vision. Above all, it demands cultural humility: the recognition that gardens are part of a global heritage that belongs to all humanity.

Whether nestled in royal palaces, cloistered in monasteries, unfurled along river valleys, embedded in deserts, or blooming in the heart of cities, historic gardens carry the memory of civilizations. They whisper of lost paradises, human ambition, scientific curiosity, and aesthetic delight. Their survival is not just a technical task — it is a moral and cultural imperative. Think for a moment — do you have a garden in your memory? A place you used to visit as a child, or a spot where you go to reflect, or celebrate? That connection — emotional, sensory, nostalgic — is what makes gardens such powerful cultural spaces.

Gardens are more than green spaces. They are manifestations of philosophical, scientific, artistic, and political ideals. As part of the World Heritage, they remind us of humanity's aspiration to shape nature harmoniously. They speak of utopias, spiritual quests, imperial powers, scientific exploration, and collective dreams.

Historic gardens transport us to past times, to lost paradises, to utopian ideals, to those gardens of delights that men have dreamed of, but there are still many missing in the World Heritage List, many types, cultures and civilisations that have contributed to this common garden heritage. what's still missing from the World Heritage List? Many gardens from Africa, Southeast Asia, Latin America, or Indigenous traditions haven't received the recognition they deserve. Why is that? Is it a lack of documentation, different cultural frameworks, or institutional bias? It's something we should be thinking about seriously."

Recognizing garden art as heritage affirms a broader understanding of culture — one that is not confined to monuments or museums, but includes the ephemeral, the seasonal, the living. Gardens are time made visible, they are the world's memory, the expression of hope, order and harmony.

Průhonický park v kontextu dějin zahradního umění a světového kulturního dědictví

Zdeněk Novák

Odkaz na vědecký zdroj
Příspěvek vznikl v rámci řešení výzkumného projektu Průhonický park a škola malířsko-krajinářské kompozice, obdivovaný a odmítaný vzor pro krajinářskou tvorbu 20. století (identifikační kód projektu: DH23P03OVV026) financovaného z Programu NAKI III – program na podporu aplikovaného výzkumu v oblasti národní a kulturní identity na léta 2023 až 2030 Ministerstva kultury.

Abstrakt
Průhonický park představuje nejdokonalejší příklad využití principů malířsko-krajinářského stylu. Je světově výjimečným dílem zahradního umění, které rozšiřuje škálu forem naturalistické zahrady o svébytný umělecký projev. Příspěvek popisuje vznik fenoménu malířsko-krajinářské zahrady v Lednicko-valtickém areálu na počátku 19. století, její kultivaci hrabětem Arnoštem Silva-Taroucou a její šíření v prostředí Rakousko-uherské monarchie zásluhou Dendrologické společnosti. Definuje její odlišnosti od ostatních forem naturalistické zahrady na příkladech památek zahradního umění zapsaných na Seznamu světového dědictví.

Úvod

Ještě v roce 2020, tedy 10 let po upřesnění zápisu Průhonického parku a téměř čtvrtstoletí po zápisu Lednicko-valtického areálu na Seznam světového dědictví, publikoval Charles Harold Stuart Low, 2nd Baron Aldington, knihu On Landscape Design: In the words of Masters through the centuries.[1] Na str. 102 tam uvedl: „*The Masters don't find conifers easy to deal with.*", tedy „Mistři si příliš neví rady s koniferami."

Pokud se podíváme na soubor zahrad, které ve svém díle baron Aldington popisuje, jde o zahrady na Britských ostrovech, ve Francii, Německu a Itálii. Na východ se dostal nejdále do českých zemí, a to do Krásného Dvora u Podbořan. Autor jej uvádí pod německým názvem Schönhof. Když se budeme soustředit pouze na skupinu tvůrců naturalistických zahrad, popisuje autor díla Lancelota „Capability" Browna, Humphryho Reptona, Johna Adeye Reptona, Hermanna knížete von Pückler-Muskau a Gustava Meyera. Pokud by pokračoval dále na východ a viděl Průhonický park, možná by mezi ně zařadil i hraběte Arnošta Emanuela Silva-Taroucu.

Jaké místo tedy zaujímá Průhonický park v kontextu dějin zahradního umění a světového kulturního dědictví?

Základem každé zahrady je terén. Pomocí jeho úprav, situováním výsadby, vodních ploch a toků vzniká prostor zahrady. Nakládání s prostorem zahrady (komponování prostoru) se lišilo v různých slohových obdobích. Pro návštěvníka/pozorovatele byly vytvářeny scenérie, které se také proměňovaly v různých obdobích v závislosti na dobových ideálech krásy. Podle nich lze zahrady rozdělit na pravidelné (geometrické, architektonické) a naturalistické (anglické, anglo-čínské, krajinářské, přírodně krajinářské a malířsko-krajinářské, včetně zahrad čínských a japonských, i když ty se od evropských naturalistických zahrad liší poměrně razantními zásahy do vzhledu vegetace, stylizací).

1 ALDINGTON, Charles, On Landscape Design: In the words of Masters through the centuries, London 2020, s. 102.

Obr. č. 1: Partie s douglaskami sivými v parku v Krásném Dvoře u Podbořan.
Foto: Zdeněk Novák, 29. 4. 2012

Dějiny tvorby listnatých zahradních scenérií

Většina anglických, anglo-čínských, krajinářských a přírodně krajinářských zahrad na území Evropy a Severní Ameriky je sestavována ze scenérií komponovaných z listnatých dřevin. Proto se nejdříve zaměříme na tyto scenérie. Plinius mladší[2] uvádí při líčení svých zahrad platany (v aleji), při dalším popisu uvádí, že *„uprostřed ozdobné zahrady je, překvapivě, okrsek, který vypadá jako volná krajina"*. Jaké listnaté dřeviny tam rostly, se však nedočteme. Dále píše: *„Zvláště rozkošný jest pohled na celý tento kraj s hory; tu pak máš dojem, že vidíš nikoli opravdovou krajinu, nýbrž svrchovaně uměleckou krajinomalbu;*[3] *ať tvé oko zabloudí kamkoli, všude tě uchvátí její malebná tvářnost…"*[4] Bližší údaje o sortimentu, který tvoří tuto scenérii, však nenajdeme.

Spisy jiných antických (Marcus Priscus Cato, Marcus Terentius Varro, Lucius Junius Moderatus Columella, Rutilius Taurus Aemilianus Palladius) a také středověkých (Ibn Síná, Albert Veliký) autorů využil Pietro de Crescenzi (asi 1230/35 – asi 1320) při psaní díla Liber ruralium commodorum, tj. Knihy o požitcích polních (1305–09), přeloženého

2 PLINIUS mladší, Dopisy, Praha 1942, s. 119 a násl.

3 Pokud je český překlad přesným ekvivalentem latinského originálu, jde o zajímavou informaci. Plinius Mladší si cenil krajinomalby více než krajiny, možná proto se mohla v 17. století stát zdrojem inspirace pro anglické zahrady.

4 PLINIUS ml., Dopisy, c. d., s. 119–120.

do češtiny poprvé Václavem Černým v roce 1500. Tento překlad vyšel péčí Československého zemědělského muzea jako Crescentius bohemus až v letech 1966 a 1968.[5] Předtím, již v roce 1373, byla kniha přeložena do francouzštiny, v roce 1471 byla vydána tiskem první knižní latinská verze, potom vyšla celkem 57krát latinsky, italsky, francouzsky a německy. Z jednoho opisu se dochovala iniciála zobrazující Crescenziho, jak svou knihu předává císaři Karlu IV., což se ovšem nemohlo stát, neboť Crescenzi zemřel v roce 1320 a Václav Lucemburský se stal císařem Karlem IV. až v roce 1355. O to více je iniciála zajímavější. Opisovač knihy si zřejmě císaře Karla IV. vážil natolik, že jej považoval za osobu vhodnou k propagaci obsahu knihy. Když si ji pořídí císař, proč ne vy další?

Crescenziho kniha je základem obdobných publikací, které vycházely v 16., 17. a 18. století. V německém prostředí jsou nazývány Hausvaterliteratur, v anglickém Husbandry Literature. Původní česká kniha zaměřená na toto téma vyšla až v roce 1924. Jednalo se o knihu Praktický hospodář, kterou uspořádal a upravil K. Pavlů, hospodářský inspektor. Na rozdíl od starších publikací už však tato kniha neobsahovala kapitoly o okrasných zahradách a rostlinách.

Crescenziho kniha začíná v uvedeném překladu slovy: „*Počínají se knihy o puožitcích vpolních, vydané od Petra z Krescenciis, měštěnína bononienského. Ke cti Boha všemohúcího…*“[6] Zajímavé je členění textu na jednotlivé knihy, jež ale působí poněkud nahodile:

1. *O vyvolení míst bydlitelných a vo dvořích a domích a o těch věcech, které jsú potřebné k obývání v poli, a o poznání dobroty místa bydlitedlného obecným během*
2. *Vo přirození štěpuov a o věcech obecních k vzdělání každého pole* – tam uvádí, *„že Egyptští najprvé pole měrami geopmetrickými rozdělovali, čtvero pokolení polní byli jsú pověděli, v nichžto štěpové domácí učiněni bývají skrze vzdělování. Totiž jedno pole sející, jedno ouhorní, třetí pastvinné, čtvrté štěpničné. Z těch čtyř dvě toliko jsú vorali nebo kopali, totiž sející a ouhorní neboli oulehlní.*“[7] Jinde[8] uvádí, že *„Avšak poněvadž jsú pole roličným užitkóm oddané, Varro*[9] *praví, že jest je Kato*[10] *rozdělil na devaterý zpuosob a řád k užitku vypsal. Nebo praví, že jest to nejlepší to pole, když vinice mohú byti dobrého vína a mnohého. Druhé, kdež jest zahrada svlažena, třetí, ke dsú vrbové keře, čtvrté, kdež jest olíví, páté, kde jest louka, šesté, kde jest pole vobilné, sedmé, kde jest les cedrový, osmé, kde jsú chrastiny, devátý, kde jest les žaludový. Ale někteří dávají první místo lukám, nebo malého aneb žádného nepotřebují nákladu.*“
3. *Vo dílu polí rolných a vo přirození a užitku ovotcí, které v nich rostou*
4. *Vo vinných kořenech a vinicích a o vzdělávání jich a o přirození a užitku ovotcí jich*
5. *Vo stromích a vo přirození a užitku tajchž stromuov*
6. *Vo zahradách a vo přirození a užitku bylin tak těch, které se na nich sejí, jako jiných, kteréž na jiných místech bez vtipu lidského přirozeně rostou*
7. *Vo lukách a vo lesích*
8. *Vo trávnících a věcech rozkošných z stromuov i z bylin i z ovotce jich vtipně zpuosobených* – pod pojmem trávník myslí okrasnou zahradu
9. *Vo všech zvířatech, která se chovají v poli* – tam píše i o rybnících a chovu včel
10. *Vo rozličných vtipích lapání zvířat divokých*
11. *Vo regulích, tj. vo zprávách prací a díl polních*

5 ŠMELHAUS, Vratislav – NERADOVÁ, Květa (red.), Crescentius Bohemus, 2 svazky, Praha 1966, 1968.

6 Tamtéž, I–IV, s. 7.

7 Tamtéž, s. 38.

8 Tamtéž, s. 55.

9 Marcus Terentius Varro Reatinus (116 př. n. l. Rieti – 27 př. n. l. Řím) byl římský polyhistor, gramatik, spisovatel a politik. Jeho dílem jsou mj. Rerum rusticarum libri III (Tři knihy o rolnictví).

10 Marcus Porcius Cato (234–149 př. n. l.), známý také jako Cato starší, případně Cato Censorius, byl přední římský senátor, řečník a spisovatel. Jeho dílem je mimo jiné spis De agri cultura (O rolnictví), z něhož Crescenzi čerpá.

12. *Krátce vypravujíc o těch věcech, které každého měsíce mohú aneb mají býti puosobeny a dělány v poli*

V 8. kapitole o okrasných zahradách doporučuje Crescenzi uspořádání voluptoáru[11], které je účelné a stalo se základem tvorby zejména italských a francouzských zahrad. Při popisu vztahu budovy, zahrady a obory (krajiny) v případě královské varianty uvádí, že zahrada má mít rozlohu nejméně 20 jiter (1 české jitro bylo cca 0,6 ha, zahrada tedy měla mít rozlohu nejméně 12 ha). Na severní straně pozemku ohrazeného *„slušně vysokou“* zdí má být vysazen les z rozmanitých stromů, v němž se mohou ukrývat lesní zvířata (zajíci, jeleni, srny), na straně jižní má stát palác, který v létě bude stínit zahradu, do níž budou směřovat jeho okna. V oboře má být rybník s bohatou rybí násadou. Nad některými malými stromy blízko paláce se má udělat něco jako dům[12] se střechou a stěnami. Protože v následující větě je užita spojka totiž, jeví se tyto „domy“ spíše jako voliéry vytvořené *„z nití prutových“*, v nichž mají být *„bažanti, koroptvy, slavíci, drozdi, stehlíci, čížkové a všeliké pokolení ptactva zpívavého“*.[13] *„Ať jsú řadové stromuov trávníka od palácu až do lesu, ne napříč, ale nadél, aby dále z domu neboli palácu mohlo býti spatřeno, cožkoli činí zvířata, které jsú v oboře položené.“*[14]

Kniha pátá *„Vo stromích a vo přirození a užitku tajchž stromuov“* se věnuje pěstování stromů, hlavně ovocných. Po obecném úvodu o nárocích na půdu, řezu, škůdcích a sklizni následují kapitoly zaměřené na jednotlivé druhy:

- *Vo jabloni*
- *Vo hrušce*
- *O vořechu*
- *O vořeších lískových*
- *Vo mandle*
- *Vo fíku*
- *O višních, třešních*
- *O slívách*
- *O břeskvi*
- *Vo merunce*
- *Vo nyšpuli*
- *Vo kdúlech*
- *Vo moruši*
- *O dřínu*
- *Vo hlohu*
- *Vo dubu*
- *Vo kaštanu*
- *Vo ruoži*
- *Vo olivě*
- *Vo bobku*
- *Vo pepři*

Crescenzi neuvádí odrůdy, jen např. u jablek *„některá jablka měsíce června a července uzrání přijímají“* nebo *„A některá červená a některá šafránová a některá zelená.“ či „A některá tvrdá a tuhá a některá měkká a křehká.“*, podobně u hrušek a dalších. Vždy popisuje jejich využití v léčení.

Pak následuje kapitola *„Vo stromích nenesúcích ovoce“*, věnující se lesním dřevinám, začínající popisem jedle a končící popisem vrby nachové (brillus).

V kapitole sedmé *„Vo těch věcech, kteréž při štěpích rozkoš rozmnožují“* píše, aby hospodář sázel stromy v polích *„ne tak neřádně jako téměř všickni činí, ale aby je zpuosobil v slušné řady, totiž aby velikého pokolení stromy řídce sadil… aby nečinily překážky úrodným polem.* […] *Dále pak větší stromy od strany puolnoční a západní postaviti má, menší pak od východu a od poledne, nebo tím způsobem vobilí, kteréž se veselí na otevřeném poli, menší ouraz počije“*. Navazuje tady na pátou kapitolu *„Vo těch věcech, kteréž na polích mohou býti zpuosobeny k rozkoši“*, v níž popisuje krásná velká pole s rovnými okraji obehnaná *„ploty trní zeleného smíšenými s stromy zelenými příslušnými a od sebe jednostajně vzdálenými… však vždy zachovajíc užitek pole, nebo užitek má předjíti rozkoš*

11 Tento pojem Crescenzi samozřejmě nepoužívá, ale z jeho následujícího popisu plyne, že jde zřejmě o nejpřiléhavější název popisované úpravy okolí aristokratického obydlí. Název voluptoár se objevil až v souvislosti s francouzskou zahradou.

12 Kdo z čtenářů si jako dítě nestavěl dům na stromě nebo po tom alespoň netoužil?

13 ŠMELHAUS, V. – NERADOVÁ, K. (red.), Crescentius, c. d., VII-XII, s. 14.

14 Tamtéž.

v polích, ač v trávnících (= okrasných zahradách) *na odpor* (= naopak) *má býti zachováno*".

Crescenzi neuvádí přesně, z jakého sortimentu stromů mají být vysazovány okrasné zahrady, z dochovaných ilustrací (které ovšem při opisech nebo tisku nemohl Crescenzi schválit) vidíme, že jejich autoři zobrazovali jen stromy listnaté.

Od poloviny 15. století vznikají ve Florencii a následně v Římě vilové zahrady a následně se jako tzv. italské zahrady šíří za Alpy. Za první impuls skutečně velkorysé zahradní tvorby u nás lze považovat Královskou zahradu v Praze, založenou v roce 1534 po nástupu Ferdinanda Habsburského na český trůn (1526). Ta se dodnes dochovala ve své stavební podstatě (Belveder, Míčovna, fíkovna, terasy, ohradní zeď) i umělecké výzdobě (zpívající fontána), z vegetace 16. století snad přežily pouze zplanělé tulipány lesní a šeřík. Po Královské zahradě následovaly další zahrady: Kaceřov 1540, Lednice 1542, Nelahozeves 1553, Jindřichův Hradec 1559, Mikulov 1560, Český Krumlov 1561, Telč 1567, Rosice 1570, Rožmberský palác na Pražském hradě 1573–1574, Bučovice 1575 a Kratochvíle 1583.

Ve Španělsku rozvinul koncept italské zahrady velkorysým způsobem Juan Bautista de Toledo po roce 1560 v okolí letního sídla španělských králů v Aranjuezu za vlády Filipa II. (1527–1598) a geometrické uspořádání zasáhlo rozsáhlý prostor nivy řeky Tajo soustavou alejí v podobě hvězd (étoile) a husích stop (patte d'oie)[15], které navázaly na nekonečnou osu procházející vlastním zámkem.

Italské zahrady se šířily i na Britské ostrovy. Francis Bacon, 1. vikomt St. Albans, baron z Verulamu, snad v reakci na ně vydává svou esej Of Gardens (1625), kterou začíná podobně jako Crescenzi své knihy odkazem na Boha, jen (pro zahradníky sympaticky) zpřesňuje: „*Všemohoucí Bůh nejprve zasadil zahradu. A vskutku je to nejčistší z lidských potěšení.*"[16] V zahradě si – kromě v té době obvyklé pravidelné části vycházející z italské zahrady – představuje i „divočinu" (vřesoviště), kde ale nechce mít žádné stromy. V kontextu zahrady v Edenu je důležité poznamenat, že na jejích starých vyobrazeních[17] se vyskytují také jen listnaté dřeviny.

V Anglii se tak rodí nové uvažování o zahradním prostoru v podstatě ve stejné době, kdy jsou ve Španělsku hotovy úpravy krajiny kolem královského letního sídla v Aranjuezu. Ve Francii jsou v duchu italské zahrady upravovány zahrady kolem zámků a paláců (Tuilerie, Versailles, Richelieu aj.) a tyto zásady jsou publikovány se zaměřením na bohatství vzorů zahradních ornamentů,[18] na Moravě si po roce 1647 kníže Karel Eusebius z Liechtensteinu tvoří lednickou zahradu podle svých představ[19] a záhy nato v letech 1657–1660 navrhuje André Le Nôtre areál zámku Vaux-le-Vicomte se všemi znaky, jež jsou typické pro tzv. zahradu francouzskou, jak ji stále označuje odborná literatura, přestože tyto znaky (nekonečná osa zdůrazněná alejemi a jinými výsadbami, sochami a fontánami, hvězdami, husími stopami, vodními kanály, boskety se zelenými kabinety, jež jsou v odborné literatuře považovány za inovace, které přinesla francouzská zahrada) charakterizovaly španělské úpravy pro krále Filipa II. již o více než 50 let dříve nebo lednické pány také o dekádu starší. Vegetační složku těchto zahrad

15 To jsou pojmy označující tyto útvary ve francouzské zahradě Le Nôtrova stylu, vysvětlení následuje níže v textu.

16 DAVIS, Charles (herausg.), Francis Bacon: Of Gardens, Essay 46, aus: Francis Bacon, The Essayes or Counsels, Civill and Moral, ..., 2008, s. 13, dostupné online: <https://archiv.ub.uni-heidelberg.de/artdok/617/1/Davis_Fontes18.pdf> [20.04.2025], překlad Zdeněk Novák.

17 Např. Lucas Cranach Starší, Jan Brueghel Starší, Pieter Paul Rubens, Hieronymus Bosch přidává dračí strom a palmu.

18 BOYCEAU, Jacques, sieur de la Barauderie, Traité du iardinage selon les raisons de la nature et de l'art. Ensemble divers desseins de parterres, pelouzes, bosquets et autres ornements, Paris, 1638; MOLLET, André, Le Jardin de plaisir, Stockholm 1651. Publikované složité vzory si nyní stěží dovedeme představit v reálné zahradě, ale třeba to tehdejší zahradníci opravdu zvládli.

19 NOVÁK, Zdeněk, Zahrada Evropy, Praha 2017, s. 170 a násl.

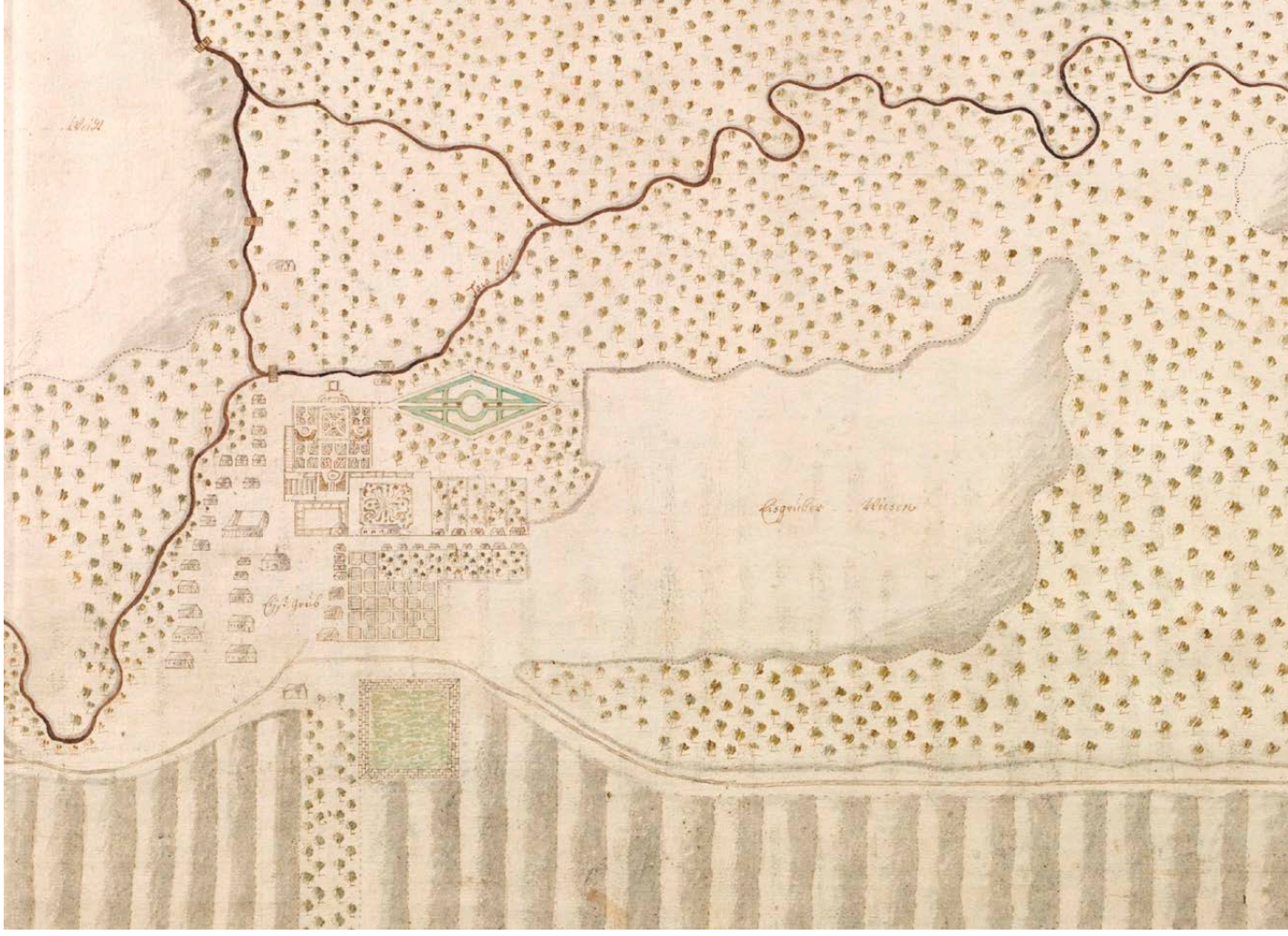

Obr. č. 2: Francouzská zahrada knížete Karla Eusebia z Liechtensteinu. Zdroj: Moravský zemský archiv, F 18 HRD

a krajinných úprav tvořily listnaté dřeviny – zejména platany, jilmy,[20] lípy, habry, ovocné stromy, stálezelené duby, zimostráz. Výjimkou bylo občasné použití cypřišů v Itálii, na francouzské Riviéře a ve Španělsku a smrků ztepilých, které jsou doloženy v zahradních a krajinných úpravách knížete Karla Eusebia z Liechtensteinu v Lednici a jejím okolí, jak bude níže upřesněno.

Anglická zahrada v dílech jejího nejvýznamnějšího představitele Lancelota „Capability" Browna komponuje scenérie z dubů, jírovců, kaštanovníků, lip, jilmů a klenů, vzácně používá jako solitéry borovice lesní a cedry libanonské. Anglo-čínská zahrada postupně obohacuje listnaté scenérie introdukcemi ze Severní Ameriky (trnovník akát, liliovník tulipánokvětý, katalpa trubačovitá, vejmutovka a jalovec viržinský) a východní Asie (jerlín japonský). Krajinářská zahrada Humphryho Reptona a jeho následovníků sortiment používaných listnatých dřevin rovněž pomalu rozšiřuje. Humphry Repton se však ke koniferám, zejména smrkům, staví velmi rezervovaně.[21]

20 DÉZALLIER D'ARGENVILLE, Antoine-Joseph – JAMES, John – LE BLOND, Alexandre Jean Baptiste, The theory and practice of gardening: wherein is fully handled all that relates to fine gardens, commonly called pleasure-gardens, as parterres, groves, bowling-greens &c. ... together with remarks and general rules in all that concerns the art of gardening, London 1712, s. 140, doporučuje na prvním místě tvarované stěny a figury jilmy, patrně jilmy habrolisté.

21 „Předpokládám, že to bylo důvodem k vysazení smrků na vřesovišti Maiden Early Common, které naštěstí nerostou"; viz REPTON, Humphry, Observations on the theory and practice of landscape gardening: including some remarks on Grecian and Gothic architecture, collected from various manuscripts, in the possession of the different noblemen and gentlemen, for whose use they were originally written : the whole tending to establish fixed principles in the respective arts, London 1805, s. 49.

Obr. 3: „Capability“ Brown používal konifery jako solitéry v převážně listnatých scenériích zámeckého parku Petworth.
Foto: Zdeněk Novák, 14. 4. 2019

Camillo Schneider uvádí, že kníže Hermann von Pückler-Muskau teoreticky stál na pozici starého anglického zahradníka, ale protože byl příliš velkým umělcem,[22] šel nakonec vlastní cestou. Z hlediska využití dřevin je významné, že v místech signifikantních scenérií používal červené buky a platany. Konifery (smrky ztepilé a borovice lesní) jsou sice zachyceny na ilustracích v jeho knize Andeutungen über Landschaftsgärtnerei,[23] jejich výsadby z doby založení parku se však nedochovaly nebo ani nebyly realizovány. Konifery, které se v Mužákovském parku nyní vyskytují a jsou použity jako solitéry (smrk omorika, borovice černá), byly vysázeny zřejmě až ve 20. století. V části zvané Bergpark, navazující na Lázeňský park, jde o přirozený borový les. Introdukované dřeviny jsou v Muskau (Mužákově) rovněž velmi vzácné, u Červeného zámku roste liliovník tulipánokvětý, u Bílého zámku a na Zámecké louce platan javorolistý, v Modré květinové zahradě jírovec drobnokvětý a šácholan přišpičatělý[24], dále pěnišníky a mamoty. Opadavé jehličnany zastupuje tisovec dvouřadý u Hermannovy Nisy.

Podle mého názoru byla pro Pücklerovu tvorbu významnou inspirací lichtenštejnská tvorba na

22 SCHNEIDER, Camillo Karl, Deutsche Gartengestaltung und Kunst: Zeit und Streitfragen, Leipzig 1904.
23 PÜCKLER-MUSKAU, Johann Hermann Fürst von, Andeutungen über Landschaftsgärtnerei, Stuttgart 1834.
24 Vysázený údajně kolem roku 1834.

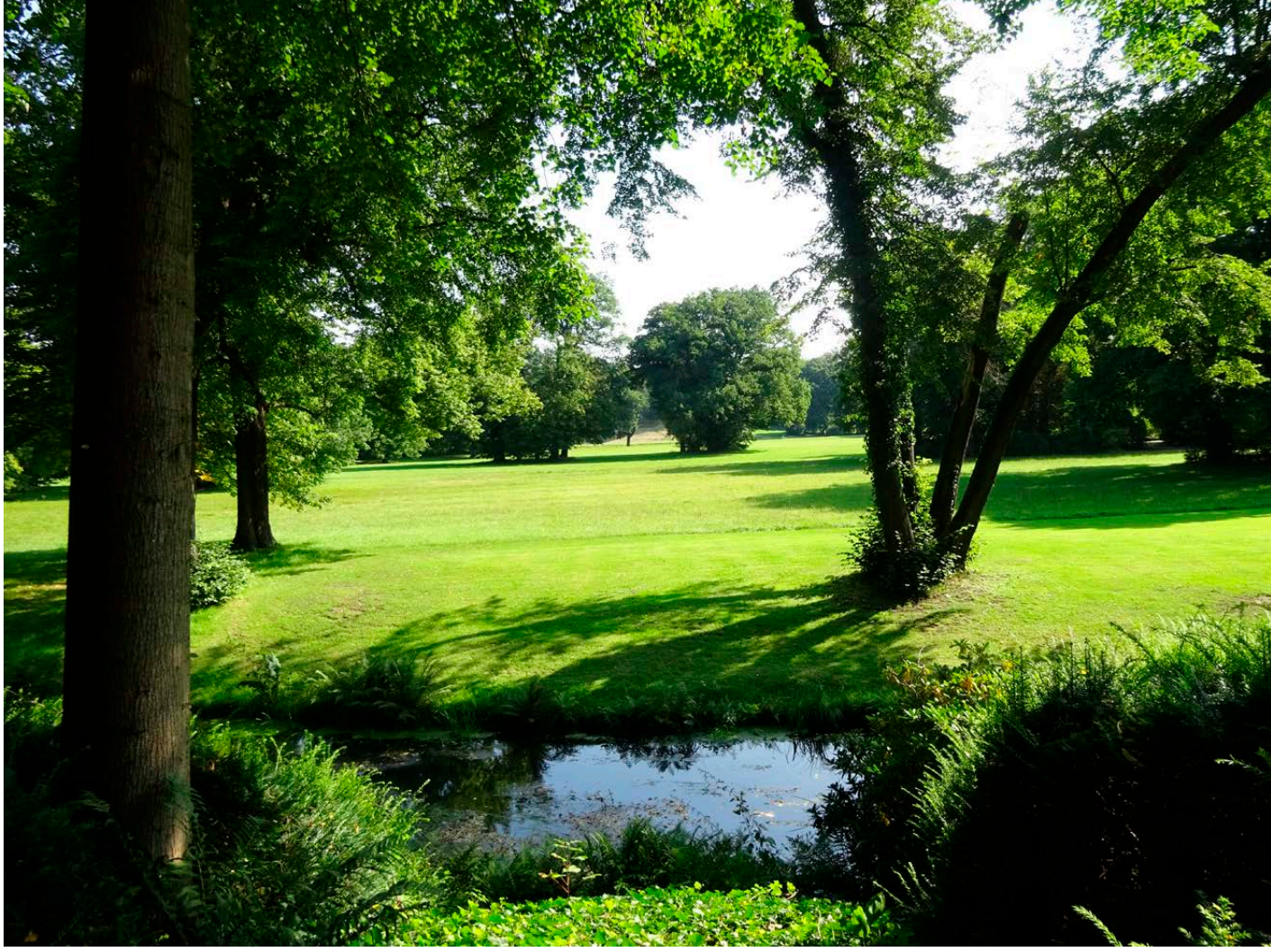

Obr. č. 4: „Listnatá“ scenérie parku v Muskau.
Foto: Zdeněk Novák, 6. 9. 2021

Moravě a v okolí Vídně. Nakonec i text a ilustrace v uvedené knize dokládají, že kníže Pückler-Muskau zamýšlel své vegetační úpravy okolí zámku a města Muskau doplnit imitací ruiny hradu, imitací hradu, klášterem[25], pomníkem aj. Pokud by se mu to podařilo, vzniklo by tam něco blízkého Lednicko-valtickému areálu na jižní Moravě nebo knížecím úpravám v okolí Mödlingu.

Do Lednice a jejího okolí, stejně jako na další lokality (okolí Nových Zámků u Litovle, Koloděje u Prahy, Mödling a jeho okolí), přivezl principy Reptonovy krajinářské tvorby Bernard Petri (1767–1853), současník Friedricha Ludwiga von Sckell (1750–1823), kterého Schneider považuje za importéra principů anglické zahrady[26] na německé území.[27] Oba je poznali na cestách po Anglii, Petri měl privilegium navštívit všechna královská sídla a jejich zahrady a řadu z nich nakreslil. Von Sckell zakládá anglo-čínskou část zámecké zahrady ve Schwetzingenu (1776–1777) a začíná v roce 1789 budovat mnichovský park Englischer Garten, Petri navrhuje pro císaře Leopolda II. (vládl v letech

25 V protestantském území schválně katolickým.

26 Pobýval v letech 1773–1776 v zahradách ve Stourhead a Stowe.

27 Friedrich Ludwig von Sckell vydal knihu Beitraege zur bildenden Gartenkunst für angehende Gartenkünstler und Gartenliebhaber, 1825, proto jako jeho předchůdce-spisovatele Schneider uvádí C. C. L. Hirschfelda, jehož Theorie der Gartenkunst vycházela v letech 1779–1785.

Obr. č. 5: Také scenérie parku v Branitz, který kníže Pückler-Muskau zakládal od roku 1846, jsou složeny v drtivé většině z listnáčů. Foto: Zdeněk Novák, 12. 11. 2014

1790–1792) nikdy nerealizovanou Národní zahradu ve Vídni na břehu Dunaje a později zakládá parky v Uherském království, a to v Budapešti, Voderadech a Dégu. V roce 1798 začíná pracovat pro prince Johanna z Liechtensteinu, upravuje zahradu zámku Loosdorf. Když se v roce 1805 stává princ Johann panujícím knížetem (jako Jan I. z Liechtensteinu), zasahují Petriho vlivy a aktivity všechna lichtenštejnská panství v oblasti zemědělských inovací, přinášejících vyšší efektivitu práce a produkce, a rovněž knížetem vybraná, výše uvedená panství v rovině zahradních a krajinářských úprav.

Lednicko-valtický areál je popsán v jiné části této kolektivní monografie. Z hlediska zaměření tohoto textu je nutné připomenout, že se v době vlády knížete Jana I. z Liechtensteinu krajina v okolí rezidenčních zámků Valtice a Lednice radikálně proměnila a tato proměna významně zasáhla Lednický park. Snad již bylo jinde[28] dostatečně vysvětleno, k jakému vývoji tam v letech 1805–1827 došlo. Z celého procesu proto excerpuji jen proměnu scenérií Lednického parku.

Na rozdíl od anglických zahrad a zmíněných zahrad Pücklerových měl Petri a jeho spolupracovníci a následovníci k dispozici dřeviny z amerického „*rohu hojnosti*“, jak nové dendrologické zdroje nazval von Sckell. V lednických školkách se už asi 10 let pěstovaly první severoamerické dřeviny

28 NOVÁK, Z., Zahrada, c. d., s. 200 a násl.

Obr. č. 6: Stejně jako scenérie části zámecké zahrady v Lysé nad Labem, která byla upravena podle doporučení Eduarda Petzolda. Foto: Zdeněk Novák, 29. 12. 2020

přivezené z Wörlitz, začaly se sázet stovky sazenic a vysévat tisíce semen akátu, vejmutovky, jalovce viržinského, platanu, liliovníku tulipánokvětého, ořešáku černého a dalších krásných stromů a keřů, které dovezla speciální výprava v roce 1803 z východního pobřeží Severní Ameriky. Bernard Petri měl k dispozici stovky sazenic borovic vejmutovek, jalovců viržinských, ořešáků černých, akátů, platanů a dalších dřevin, včetně smrků ztepilých vysazovaných v Lednici a okolí od 17. století. V jeho díle pokračovali Phillipe Prohaska (do roku 1823), Joseph Lieska (do roku 1824), Udalrich Hereich (od roku 1807) a snad i Franz Klein (1794–1855), pozdější svobodný pán z Wisenbergu, jehož sobotínské podniky v letech 1842–1845 dodávaly železo pro stavbu lednického palmového skleníku, Eduard Pohle (před 1815 – před 1890) a Anton Schebanek (1819–1870), Augustin Czullik (1878–1886) a Wilhelm Lauche (1883–1936). Nepochybně mezi tvůrce parku a krajiny patřili i kníže Alois II. a Jan II. z Liechtensteinu, kteří měli výtvarný talent, kvalifikaci a vždy rozhodující slovo.

Krajinářští zahradníci měli v Lednici k dispozici mnohem širší paletu dřevin nejrůznějších velikostí, tvarů, barev, struktur a textur než jejich současníci v jiných zemích a jiných zahradách a využili ji k tomu, aby krásu staveb přemístěných do okolní krajiny nahradili krásnými vegetačními scenériemi. Tak vznikla malířsko-krajinářská zahrada, styl zásadně odlišný od anglické krajinářské (Reptonovy) školy nebo zahrad knížete Pückler-Muskaua, jehož považuje Schneider a jiní za génia a který posunul

krajinářskou tvorbu dál. K posunu jiným směrem tedy došlo v Lednici o několik let dříve nebo téměř současně. Lednický park se proměnil radikálně v letech 1805–1811, úpravy v okolní krajině probíhaly ve vlně do roku 1827,[29] pak až v letech 1842–1858 v souvislosti s přestavbou zámku Lednice, stavbou kaplí svatého Cyrila a Metoděje v Břeclavi a svatého Huberta v Bořím lese, a nakonec v letech 1873–1914 v souvislosti se zahradními úpravami okolí zámků Lednice a Valtice, stavbou kostela Navštívení Panny Marie v Poštorné, založením Vyšší ovocnicko-zahradnické školy v Lednici a založením Ústavu pro zušlechťování rostlin knížete Jana II. z Liechtensteinu (Mendelea) tamtéž. Park v Muskau vznikal a byl upravován v letech 1815–1845 a následně ve dvou dalších vlnách v dobách, kdy panství drželi princ Fridrich Nizozemský (1846–1883) a hrabata z Arnimu (1883–1945). Eduard Petzold,[30] který v Muskau pracoval od roku 1852, se však snažil postupovat přísně v duchu představ knížete Hermanna Pückler-Muskaua. Důvodem proslulosti parku je proto spíše poutavě napsaná, výše zmíněná kniha Andeutungen über Landschaftsgärtnerei, kterou kníže Pückler-Muskau vydal v roce 1834, a její autor. On sám byl považován za poněkud excentrickou, ale o to populárnější osobnost.[31] Proto jeho tvorba tak poutala pozornost veřejnosti, včetně nejvyšších kruhů.[32]

Dějiny tvorby jehličnatých zahradních scenérií

Tyto dějiny jsou oproti dějinám tvorby listnatých zahradních scenérií mnohem kratší. Vedle cypřišů v antických zahradách popisovaných Pliniem mladším se s koniferami setkáváme letmo v popisu hřbitova vzorového benediktinského kláštera na pergamenu z kláštera v St. Gallen asi z roku 820–830, kde je na hřbitově uváděna borovice pinie, a dále v Románu o růži (asi 1200) v popisu Kratochvilovy[33] zahrady na půdorysu čtverce obehnaného zdí. Stromy v zahradě byly vysázeny v pravidelném rastru (5–6 sáhů od sebe), ale v rozmanitém sortimentu, od granátových jablek přes mandlovníky, kaštanovníky, jabloně, hrušně, ořešáky, třešně, mišpule, broskvoně až po lesní stromy, nejvyšší z nich byl smrk („*... tak vzácný strom a žádný v celém sadě tom tak štíhle nerost nahoru.*“).[34] V italských zahradách v mediteránu vidíme cypřiše a pinie.

Za Alpami se v pravidelných zahradách podle mých informací setkáváme s koniferami až v tvorbě knížete Karla Eusebia z Liechtensteinu (1611–1684)

29 V roce 1827 byl dokončen Hraniční zámeček jako poslední stavba budovaná v krajině knížetem Janem I. z Liechtensteinu.

30 Eduard Petzold absolvoval v letech 1831–34 zahradnické učení ve službách knížete Pücklera působícího mužakovského parkinspektora Jacoba Heinricha Rehdera (1790–1852), jinak též otce Theodora Heinricha Rehdera, pozdějšího zahradníka z Hluboké nad Vltavou. Dostupné online: <https://botany.cz/cs/petzold/> [20.04.2025].

31 Hrabě Silva-Tarouca o něm jednou prohlásil, že to byl „pěkný čížek“. V Brně – Králově Poli je po něm podnes pojmenována kavárna Semilasso.

32 Jeho přátelství s pruskou královnou a první německou císařovnou Augustou bylo mj. důvodem, proč dvůr zastavil úpravy parku Babelsberg u Berlína, projektované Peterem Josephem Lenné, a v díle pokračoval kníže Pückler-Muskau.

33 Kratochvil, ve francouzském originále Deduiz. Mohlo být jeho jméno i popis zahrady inspirací pro Viléma II. z Rožmberka při budování areálu zámku Kratochvíle u Netolic? A přirozeně i zahrad obdobných, jen o něco starších (Neugebäude u Vídně 1569, Bučovice 1575)?

34 DE LORRIS, Guillaume (asi 1200, Lorris, Francie – asi 1238), Román o růži, český překlad Praha 1977, s. 62–65. Možná odtud pramení výše a níže uváděný zájem knížete Karla Eusebia z Liechtensteinu o smrky, i když v knížecí knihovně se vyskytovala pouze vydání z let 1735 a 1798. S obsahem knihy se však mohl seznámit během své rytířské cesty po Francii.

v Lednici a jejím okolí. Nevíme, zda znal Román o růži, vzhledem k tomu, že se v knížecí knihovně vyskytovala pouze vydání z let 1735 a 1798. S obsahem knihy se však kníže mohl seznámit během své rytířské cesty po Francii. Nicméně smrky ztepilé (*Picea abies*) v lednické zahradě vysazoval. Napsal: „*Špalír zeleně a les budou i u dalšího přímého kanálu. U ostatních kanálů, které se sbíhají hvězdicovitě, nebude ani špalír zeleně, ani les, nýbrž jen smrky na obou březích. Jedle i smrky jsou hezké stromy pro svůj přímý vzrůst a pro svoji stálou zeleň a nepadá z nich listí. Smrky jsou ještě hezčí než jedle, protože jsou hustší a mají více větví. Proto mají být tyto kanály osázeny.*“[35] Sazenice smrků nechal kníže dovážet z lichtenštejnských panství v Jeseníkách (Ruda nad Moravou, Branná). A smrky rostou v Lednici dodnes a vcelku dobře prospívají i v nových výsadbách. Smrky považoval i Camillo Schneider za dřeviny snášející řez jak pro vysoké stříhané stěny (špalíry), tak pro horizontální plošné pokryvy.[36]

Na dlouhou tradici pěstování smrků v Lednici navázala na konci 18. století kapitola introdukce konifer z východního pobřeží Severní Ameriky.

Uznávaný odborník, hospodářský rada Theobald Walaschek von Waldberg se zabýval zaváděním severoamerických dřevin do kultury jako lesní dřeviny, neboť o nich bylo v Evropě známo, že rychle rostou a poskytují kvalitní dřevo, tak se např. pokoušel o výrobu cukru z javoru cukrového. Na jižním břehu Prostředního rybníka byly založeny pokusné lesní výsadby amerických dřevin – cypřišků Lawsonových, ořešáků černých a katalp trubačovitých. Kníže Alois I. Josef z Liechtensteinu osobně navštívil Wörlitz a seznámil se s tamními pokusy o introdukci. Poté tam vyslal zahradníka Josefa Liefku, aby sbíral s pěstováním těchto neofytů zkušenosti. V roce 1799 byly z Wörlitz do Lednice dovezeny první sazenice, nevíme však jakých stromů, a tudíž, zda mezi nimi byly i konifery. Sazenice byly zřejmě drahé a lichtenštejnská potřeba nesmírná vzhledem k rozloze (schematismus z konce 19. století vykazuje téměř 140 000 ha lesní půdy)[37] a tehdejšímu stavu knížecích lesů, který byl velice neutěšený. Proto vyslal kníže Alois I. v roce 1802 do Severní Ameriky zvláštní expedici, aby zajistila zdroje pro obnovu knížecích lesů.

Expedici vedl vrchní zahradník botanické zahrady vídeňské univerzity Joseph van der Schott (1770–1812). Sídlila ve městě Reading v Pensylvánii a odtud podnikala výpravy a sběry na území států Virginia, New York a Delaware. Během čtyřletých výzkumů se do Lednice dostalo na 130 beden a sudů se semeny, popřípadě mladšími rostlinami. Pro ně byly za Minaretem využity školky, které již roku 1808 zahájily prodej nejen v monarchii, ale po celé Evropě. Šířily se odtud ořešáky černé, americké topoly, lípy a jasany, liliovníky, platany, dřezovce, zelkovy, javory jasanolisté a pensylvánské, katalpy trubačovité a trnovník akát, jedna z nejoblíbenějších rostlin počátku 19. století, stejně jako konifery, které byly zastoupeny borovicemi vejmutovkami, jalovci viržinskými,[38] cypřišky zeravovitými, smrky sivými, zeravci východními a zeravy západními.

Nejstarší vyobrazení lednických scenérií pochází z roku 1808,[39] publikováno bylo v roce 1812.[40] Na obrázku vidíme skupiny konifer porůznu vysázených po zcela přetvořeném terénu zahrady. Obrázek

35 NOVÁK, Z., Zahrada, c. d., s. 143.

36 SILVA-TAROUCA, Ernst, Graf, Unsere Freiland-Nadelhölzer; Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im Freien kulturfähigen Nadelholzer, Wien 1913, s. 46.

37 KRAETZL, Franz, Schematismus des gesammten hochfürstlich Johann Liechtenstein'schen Forstbesitzes, oder: Vollständiges Verzeichniss des gesammten fürstlichen Forst- und Jagdpersonals, nebst Angaben der Waldflächen, Jahreserträge und Organisation, Olmütz 1877, s. 7.

38 Řadu téměř odumřelých jalovců viržinských jsem nechal v parku kácet na jaře roku 1990. Dodnes v Lednickém parku chybí jejich skupiny v množství vysázeném na počátku 19. století. Park tím přichází o významnou složku své barevnosti.

39 To uvádí CZULLIK, August, Eisgrub und seine Parkanlagen, Wien 1886, Tafel I.

40 SCHINDELMAYER, Karl Robert, Description des principaux parcs et jardins de l'Europe: avec des remarques sur le jardinage et les plantations – Bildliche und beschreibende Darstellung der vorzüglichsten Natur und Kunstgärten in Europa: mit Bemerkungen über Gartenkunst und Anpflanzungen, III., Wien 1812.

zachycuje park upravený dle návrhu Bernarda Petriho v jeho první fázi do roku 1808. Petriho návrh (kresba)[41] však žádné konifery nezachycuje. Petri je vlastně v anglických zahradách neviděl a neměl s nimi asi žádné zkušenosti. Mám za to, že se ve složení vegetace projevila vůle knížete Jana I. z Liechtensteinu, který způsobem sobě vlastním[42] rozhodl a výsadby jehličnanů prostě nařídil.[43] Zda byl důvod jeho rozhodnutí jen komerční (inzerovat sazenice z blízkých školek tak, jak to dodnes najdeme v některých zahradnických centrech nebo na zahradnických výstavách), či zda za ním stály zájmy estetické (že měl výtvarné nadání, je také doloženo) nebo úcta k názorům knížete Karla Eusebia, nevíme. Možná se všechny zájmy spojily.

Skutečností zůstává, že v Lednickém parku byly již na počátku 19. století, tedy v době, kdy vznikal Mužákovský park, (vznikal od roku 1815), běžné scenérie s vysokým zastoupením konifer. V kombinaci s efektem zrcadlení na hladině rozsáhlého okrasného jezera (29 ha), pozorovatelným z cest, mostů spojujících některé z šestnácti ostrovů, z lodí, kočárů, popř. ze sedla, vznikla zahrada v Evropě zcela ojedinělá.[44] Americké konifery doplnily evropské smrky ztepilé a modříny opadavé. Konifery byly kontinuálně používány ve scenériích Lednického parku, parku u rezidenčního zámku Valtice, v parcích u Lednických rybníků i u některých saletů v upravené krajině, nyní nazývané Lednicko-valtický areál, ale tehdy známé pod názvem Zahrada Evropy. Ve druhé polovině 19. století přibyly konifery ze západu Severní Ameriky (smrky pichlavé, jedle ojíněné, borovice Jeffreovy aj.), Kavkazu (smrk východní), Balkánu (smrk omorika a borovice Heldreichova) a východní Asie (kryptomerie japonská). Během poslední proměny Lednického parku v letech 1873–1883 byly vystaveny ve speciální sbírkové zahradě – Pinetu, která se jako jediná sbírková zahrada z původních čtyř sbírkových zelených kabinetů (Pinetum, Rozárium, Perenetum a Arboretum) dochovala v nejúplnější podobě, i když řada exemplářů mizí bez náhrady (např. toreja kalifornská). Nejstarší borovice Heldreichova, první exemplář pěstovaný v zahradní kultuře na světě, tam zatím roste. Kníže Jan II. z Liechtensteinu tak vyhověl požadavkům, o 30 let později publikovaným ve výše uvedených odborných příručkách, kdy měl vedle sebe parkové scenérie i sbírky, ale nemíchal to. Nebo byl jeho Lednický park a jeho arboreta spíše inspirací pro tato doporučení hraběte Arnošta Silva-Taroucy a Camillo Schneidera?

Protože byla lednická zahrada slavná od 17. století,[45] je velmi pravděpodobné, že ji Arnošt Silva-Tarouca jakožto rodák z Čech pod Kosířem,[46] díky svým zájmům znal. Jeho vztah ke knížecí lichtenštejnské rodině je také obecně známý. Z toho důvodu se lze domnívat, že úpravy okolí zámků Lednice a Valtice sledoval. Po železnici byly lokality snadno dosažitelné z Olomouce (Prostějova) nebo z Vídně, kde byl na studiích. Viděl tedy prospívající staré výsadby jak ve starém Lednickém parku, tak v nových úpravách rozšiřujících staré zahrady, budovaných knížetem Janem I. z Liechtensteinu a jeho

41 Podle grafického rozboru plánů uložených v knížecím archivu a dostupných na https://www.liechtensteincollections.at/en/search2?query=laurenz%20vogel&filterparams=&filterlabel= [20.04.2025] se jeví, že plán kreslil Laurenz Vogel.

42 LYČKA, Daniel, Voják stavebníkem: Jan I. Josef kníže z Liechtensteina (1760–1836). Disertační práce. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity 2023, dostupné online: <https://is.muni.cz/th/oqkmp/> [20.04.2025].

43 Doloženy jsou jeho spory s architektem Josephem Hardtmuthem, kdy kníže prosadil svou vůli, i když potom architekta kritizoval za to, že jej poslechl a prorazil zámkem Lednice průjezd. Viz WILHELM, Gustav, Joseph Hardtmuth, 1758–1816, Architekt und Erfinder, Wien – Köln 1990, s. 103 a násl. Proč by se podobná situace nemohla opakovat ve vztahu knížete a krajinářského architekta?

44 Nakolik ji znal Peter Joseph Lenné, který v té době rozvíjel svůj talent v Laxenburgu, nevíme. Časté použití konifer v jeho návrzích na úpravu parku Laxenburg a na úpravu parku Városliget v Budapešti by tomu nasvědčovalo. V jeho návrzích zahrad v Postupimi se však jehličnany vyskytují vzácně, a i dnes se tam a v dalších parcích, které zakládal, vyskytují řídce.

45 HERTODT z Todtenfeldu, Jan, Tartaro-Mastix Moraviae, Per Quem rariora & admiranda â natura in faecundo hujus regionis gremio effusa, comprimis tartarus, illiusque effectus morbosi curiosè examinantur & cura tam therapeutica quam prophylactica proponitur /Viennae Austriae: Typis Susannae Rickesin Viduae, 1669.

46 Čechy pod Kosířem leží v Olomouckém kraji mezi městy Prostějov a Olomouc.

Obr. č. 7: Použití konifer a stálezelených dřevin v pravidelné zahradě. Zdroj: archiv autora

zahradníky v Lednici a ve Valticích. Oba zámky a jejich zahrady byly v té době veřejnosti přístupné. V nových zámeckých zahradách byly vysazovány vzrostlé konifery.[47] Lednické tisové stěny byly řadu let předpěstovávány ve starém parku. Jedna z těchto „příprav", která nakonec nebyla využita, se dodnes dochovala. Výsadby v pravidelné části nové zahrady byly kombinovány se stálezelenými dřevinami – zimostrázem a pěnišníky. V roce 1903 se v Lednici nacházely nejrozsáhlejší výsadby pěnišníků na evropském kontinentu. Byly tam také rozsáhlé trvalkové záhony a sbírka trvalek v Perenetu.

Mladý pan hrabě tam viděl nové krajinářské partie (Arizona, Údolíčko, břehy kolem Růžového rybníka a výsadby v okolí Čínského pavilonu, který byl zbourán až v roce 1892) i sbírky a alpinum. Mohl tedy pozorovat jak nové malířsko-krajinářské partie, které od prvopočátku nepočítaly s architektonickou nebo sochařskou výzdobou, tak malířsko-krajinářské partie, kterým odstranění atraktivní stavby na kráse neubralo. Výjimkou je pohled na severovýchodní nároží zámku Lednice přes hladinu Růžového rybníka, kde je prostředky malířsko-krajinářské zahrady dosaženo iluze obrazu zámku na kopci.[48] Je možné, že tento pohled později inspiroval hraběte při tvorbě hlavní vyhlídky z Malého nádvoří zámku Průhonice?

V Lednici tak vznikl souběžně s jinými vzory pro krajinářské zahrady (Humphry Repton a jeho současníci v Anglii, Friedrich Ludwig von Sckell, kníže Hermann Pückler-Muskau a Peter Joseph Lenné v Německu) další vzor, vzor pro scenérie, v nichž si mistři věděli rady s koniferami, abych připomněl výrok barona Aldingtona.

47 Zatímco o lednických výsadbách existuje dobová reportáž (LICHT, Hermann, Errinerungen aus Eisgrub, in Wiener Illustrierte Gartenzeitung, 1882, August-September), u valtických výsadeb se na základě dobových fotografií domnívám, že i tam byly přesazovány vzrostlé konifery.

48 NOVÁK, Zdeněk – ZÁMEČNÍK, Roman, Joseph Hardtmuth a krajinářská zahrada, Prameny a studie, 2020, 67, s. 45–100.

Lednická malířsko-krajinářská tvorba používající rozmanitý a stále rozšiřovaný sortiment rostlin, včetně masivního použití konifer, posunula krajinářskou tvorbu jiným směrem. V tomto duchu se dále kontinuálně vyvíjela, jak byl sortiment pěstovaných dřevin a rostlin rozšiřován o nově introdukované druhy ze západu Severní Ameriky, východní Asie a o nové kříženec, jež zejména v poslední třetině 19. století sortiment obohatily, a vrcholu dosáhla ve druhé polovině 19. století. Nakolik k tomu přispělo zmíněné založení Vyšší ovocnářsko-zahradnické školy (1895), nebo zda škola „jen" využívala parku ke studiu, je třeba dále zkoumat.

Průhonický park v kontextu dějin zahradního umění

Po roce 1870 se evropské zahradní umění seznamuje s fenoménem japonské zahrady. První byla vytvořena na světové výstavě ve Vídni.[49] Následovaly publikace, např. Landscape gardening in Japan.[50] Jak víme, scenérie japonských zahrad jsou založeny na kompozici složené z přírodních prvků, často silně stylizovaných. Nepoužívají ke svému zkrášlení umělecká díla nebo drobnou architekturu. Pavilony, pokud v zahradě jsou, slouží k pozorování scenérie, vzácně jsou samy její součástí (Chrám zlatého pavilonu v zahradě v Kjótu). Kromě vegetace, vody, kamenů a štěrku zdobí japonskou zahradu mosty, lucerny a kašny s tekoucí vodou k očistě rukou.

V roce 1885 začal hrabě Arnošt Silva-Tarouca zakládat Průhonický park, jehož scenérie jsou podobně jako scenérie malířsko-krajinářských zahrad v Lednici a scenérie japonských zahrad komponovány pouze z terénu, vod stojatých i běhutých a vegetace. Jak sám píše, čerpal inspiraci pouze z přírody a z četby popisů přírodních krás. To, co lze v Lednickém parku dosud pozorovat na několika místech, která bohužel poměrně rychle mizí, totiž iluzivní zvýšení svahů výsadbou konifer, situování kontrastní dřeviny před kontrastní pozadí, komponování vyhlídek a průhledů tak, aby tvořily zdánlivé obrácené V (Λ), pokud možno ještě se odrážející v zrcadle vodní hladiny (výsledkem je pak jakési X, které významně posiluje perspektivní účinek kompozice), a manipulace s perspektivou, rozvinul hrabě Silva-Tarouca v Průhonickém parku do dokonalosti. Přestože používá výše uvedené principy zdánlivě až schematicky, jeho talent, znalost prostředí a znalost rostlinného materiálu a jeho potřeb zabránily tomu, aby se park jevil jednotvárně nebo nudně. Naopak. Scenérie Průhonického parku jsou tak rozmanité a proměnlivé v čase, že v něm lze při každé návštěvě objevit něco doposud nepovšimnutého, pochopit něco doposud záhadného.[51]

Své zkušenosti, znalosti a dovednosti hrabě Arnošt Silva-Tarouca poutavě popsal, a tak šířil principy malířsko-krajinářské zahrady v publikacích, většinou[52] vázaných na Rakousko-uherskou dendrologickou společnost (Dendrologische Gesellschaft zur Förderung der Gehölzkunde und Gartenkunst

49 BOENTGES, J. J., Representations of Japanese gardens in the West at the turn of the 20th Century: The case studies of Clingendael and Schönbrunn, Leiden 2022, dostupné online: <https://studenttheses.universiteitleiden.nl/access/item%3A3453213/view> [20.04.2025].

50 CONDER, Josiah, Landscape gardening in Japan, Tokio 1893.

51 Autor se od roku 1983 odborně zabývá Lednickým parkem.

52 Publikoval však také v časopisech. Soupis jeho publikací vyšel péčí Výzkumného a šlechtitelského ústavu okrasného zahradnictví v Průhonicích, Aktuality 1989, s. 56–57.

in Österreich-Ungarn), založenou ve Vídni v roce 1908. Kromě vydávání odborné literatury[53] disponovala tato společnost spolkovou zahradou v Průhonicích, z níž byly členům zasílány semena a sazenice. Protektorem společnosti byl arcivévoda Franz Ferdinand von Österreich-Este, předsedou vlastník Průhonického parku a zámku hrabě Arnošt Silva-Tarouca, tajemníkem Camillo Karl Schneider. Nejvýznamnějším podporovatelem činnosti společnosti byl kníže Jan II. z Liechtensteinu (přispíval 5 000 zlatými korunami ročně), jeho vrchní ředitel knížecích zahrad a dvorní rada Wilhelm Lauche byl členem prezidia společnosti.

V článku O krajinářské tvorbě[54] popisuje hrabě Arnošt Silva-Tarouca vtipným způsobem, jak on sám tvoří, mj.: *„Je pro mě nemožné systematicky rozvinout principy krajinářské architektury v krátké přednášce. Jako čistý praktik a samouk k tomu nejsem kvalifikovaný a mohu pouze odkázat každého, kdo si přeje důkladné poučení, na nejlepší knihy o krajinářské architektuře od našeho starého mistra, knížete Pücklera, od bývalého ředitele zahrady v Muskau Petzolda a našeho vynikajícího generálního tajemníka Camilla Schneidera.“*

Na rozdíl od soudobé německé zahradní tvorby, která buď stavěla na přírodovědeckých základech (Willy Lange a jeho Gartengestaltung der Neuzeit, Leipzig 1907), nebo se snažila vytvářet prostředí odpovídající aktuálním sociálním a hospodářským zadáním (Leberecht Migge a jeho Die Gartenkultur des 20. Jahrhunderts, Jena 1913, Jedermann Selbstversorger! Eine Lösung der Siedlungsfrage durch neuen Gartenbau, Jena 1918, Die produktive Siedlungsloge. Intensive Siedlerschule auf der Grundlage der Selbsthilfe. Diederichs, Jena 1920, Der soziale Garten. Das grüne Manifest. Berlin-Friedenau 1926), Silva-Tarouca tvoří krásu a pléduje pro ni a lásku k ní. Píše: *„Umění krajinářského zahradníka musí spočívat především v zdůraznění a obohacení stávající krásy, v odstranění nebo alespoň v zakrytí ošklivosti a ve vytváření rozmanitých, ale vždy krajinářsky krásných scenérií.* […] *Celá dispozice by měla být velkorysá, ne rozdělená na nevýznamné jednotlivé části ohraničené skupinami stromů, které by celkový dojem zhoršovaly. Naopak, díky šikovné výsadbě na jedné straně a otevírání rozlehlých výhledů na straně druhé by se měla zahrada jevit větší, než ve skutečnosti je.* […] *Při navrhování rozlehlých průhledů v parku jsem se vždycky vnímal jako scénograf*[55] *a skupiny stromů v popředí a ve středním plánu jsem vnímal jako kulisy, které jsem posouval před pozadí tím, že jsem je zasazoval více dopředu, nebo jsem je vysekával sekerou, abych dosáhl správné perspektivy. Obzvláště důležité je zpracování popředí; několik stromů v popředí, které určitým způsobem rámují obraz za nimi, jej vždy učiní hlubším a plastičtějším, než kdyby bylo okolí diváka zcela volné a otevřené. Amatérští fotografové*[56] *tuto skutečnost potvrdí.* […] *Nepostradatelné v parcích, ale obzvláště příjemné a užitečné v rozsáhlých oblastech jsou zahradní domky a další stavby určené ke stejnému účelu – tedy k odpočinku a úkrytu před sluncem a deštěm. Takové zahradní domky by měly být, aby nerušily, co nejvíce přizpůsobeny charakteru lokality.* […] *A nyní bych rád ukázal, jaké je využití barevných stromů v krajinářském zahradnictví a obzvláštní efekty, kterých lze dosáhnout výsadbou stromů s krásnými podzimními barvami. Obrázky však ve skutečnosti nezprostředkovávají nádheru barev velkých skupin amerických dubů, které na podzim vykazují všechny odstíny od zlatožluté přes všechny nuance hnědé a červené až po tmavě fialovou.*

53 Mitteilungen der Dendrologischen Gesellschaft zur Förderung der Gehölzkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn; Gartenanlagen Österreich-Ungarn in Wort und Bild; Kulturhandbücher für Gartenfreude.

54 SILVA-TAROUCA, Ernst, Über landschaftliche Gartengestaltung, Mitteilungen der Dendrologischen Gesellschaft zur Förderung der Gehölzkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn a Gartenanlagen Österreich-Ungarn in Wort und Bild, 1911/12, Bd. 1.

55 Je zajímavé, že následně (po roce 1920) se proměnila scénografie jeviště. Malované prospekty používané už od dob barokního divadla zmizely, objevil se černý horizont a členění na popředí, střední plán a pozadí. Mohla být pro tuto proměnu inspirací malířsko-krajinářská zahrada, jež využívá principy vzdušné perspektivy v manipulaci s prostorem využíváním perspektivy malířské?

56 Je nutno připomenout, že fenomén fotografie se rozvíjel právě v této době. Průhonický park byl jedním z prvních nových parků, jehož krása se šířila právě prostřednictvím fotografií, a to černobílých i barevných.

Barevné stromy by se mimochodem měly používat s opatrností; vysazované ve velkém počtu krásně kontrastují s převládající zelení v krajině, ale pouze ve výjimečných případech a přílišné množství se důrazně nedoporučuje." Celý text se zabývá krásou zahradních scenérií a postupy, jak jich dosáhnout.

Schneider uvádí,[57] že se díky založení Dendrologické společnosti (1908) setkal s hrabětem Silva-Taroucou a seznámil s Průhonickým parkem, který neznal stejně jako ostatní čtenáři časopisu Die Gartenkunst. Silva-Taroucu nazývá rakouským Pücklerem: „*Zahradní tvorba hraběte Silva-Taroucy je ve více než jednom ohledu vhodná pro srovnání s tvorbou knížete Pücklera. Ani jeden z nich nebyl odborníkem v pravém slova smyslu, hnáni nadšením pro zahradničení se do tohoto oboru propracovali samostatně, primárně podle vlastních uměleckých záměrů. Oba disponují potřebnými prostředky k práci na nejvyšší úrovni a plně se do své práce ponoří. Oba jsou proto, mohu-li to tak říci, ideálními zahradními umělci. Protože pokud můžete pracovat sami pro sebe, pokud se nemusíte přizpůsobovat žádnému klientovi a pokud se nemusíte starat o širokou veřejnost, pokud jste oproštěni od všech těch setkání, která opravdovému profesionálovi velmi ztěžují realizaci jeho uměleckých nápadů – pak jste v ideální situaci a můžete ve své práci vyjádřit svou uměleckou osobnost jasněji než jiní.*" Dále píše: „*Jakým mimořádným znalcem a milovníkem rostlin* [hrabě Silva-Tarouca] *je, dokazuje především obrovské alpínum, které je ve výše uvedeném textu*[58] *jen letmo zmíněno. Ukazuje také rozsáhlé využití nádherných trvalek v parku, něco, co jsem v soukromé zahradě na kontinentu dosud neviděl. Hrabě Silva-Tarouca se od knížete Pücklera značně liší v tom, že trvalky v parku využívá stejně originálním způsobem jako stromy, čímž dosahuje skutečně úžasných efektů. Doufám, že se k tomuto bodu později vrátím, nebo se snad hrabě sám laskavě vyjádří k tématu trvalek v parku v článku v časopise „Die Gartenkunst". Průhonice přesvědčivě učí, jak důležité je používání trvalek, a naše společnost*[59] *by ráda šíření těchto rostlin podpořila.*"

Schneider pokračuje: „*V žádném případě dnes nemám v úmyslu kriticky diskutovat o Průhonickém parku jako o uměleckém díle. Chci ho jednoduše označit za milník ve vývoji současného zahradního umění, za dílo, které má nekonečný význam pro každého, kdo ho dokáže důkladně prostudovat.* […] *Pokud vím, pán zámku Průhonice se nikdy nezabýval studiem historie zahradního umění a není obeznámen ani s anglickými parky, ani s výtvory Sckella a Pücklera, a donedávna nebyl obeznámen ani s Langeho knihou, a tedy ani s přírodovědeckou teorií zahradního umění moderní doby. O to zajímavější pro mě bylo vidět, že hrabě Silva-Tarouca jde velmi podobnou cestou jako svého času kníže Pückler. Oba jsou rození zahradní umělci, kteří si svou techniku osvojili samostatně v průběhu desetiletí. Každý svým vlastním způsobem. A Průhonice opět dokazují, že technika je až na druhém místě a že vrozené umělecké schopnosti, trénované i posilované praxí, jsou nezbytné. Hrabě Silva-Tarouca nikdy nenakreslil žádný plán, ale vždy měl v mysli živou představu budoucího parku. Plán uvedený ve zmíněné publikaci byl narychlo vytvořen během tisku, aby alespoň znázornil situaci v plánu.*"

Výše uvedené údaje zcela mění dosavadní poznání. Protože Silva-Tarouca se v jiných publikacích o díle knížete Pückler-Muskaua zmiňuje, bylo pravděpodobné, že je dobře znal. Navíc výtisk knihy Andeutungen über Landschaftsgärtnerei z jeho knihovny obsahuje pasáže zatržené tužkou údajně hraběcí rukou. Dalo se také předpokládat, že znal anglické parky a že trvalky začal v Průhonickém parku vysazovat až po zahájení spolupráce s Camillem Schneiderem. Ovšem nové informace posunují naše vědění jinam. Schneiderův článek nám líčí hraběte jako génia, který tvoří všechno z ničeho. Nemůžeme však pominout, že vyrůstal v Čechách pod Kosířem, že jej vychovávali příslušníci Mánesovy rodiny, on sám vzpomíná na Josefa Mánesa, ale do Čech pod Kosířem jezdili i Quido a Amálie. Nemůžeme pominout ani skutečnost, že nedaleko (cca 25 km) Čech pod Kosířem leží Nové Zámky u Litovle s krajinným

57 SCHNEIDER, Camillo Karl, Über die landschaftliche Gartengestaltung von heute, Die Gartenkunst, 1902, XI, 6, s. 102–105.
58 Tím myslí Gartenanlagen Österreich-Ungarn in Wort und Bild, Heft 1, Wien 1909.
59 Myšlena Německá dendrologická společnost.

okolím upraveným krajinářsky Bernardem Petrim se stavbami Josepha Hardtmutha a na cestě do Vídně Lednicko-valtický areál, a ve Vídni a jejím okolí další díla lichtenštejnské zahradní a krajinářské tvorby. Hrabě sám, když píše o inspiraci, uvádí jen procházky přírodou, zážitky při lovu a četbu líčení přírodních krás.

Hrabě byl spoluautorem Příruček pro přátele zahrad (Kulturhandbücher für Gartenfreude). Postupně vyšly kniha o trvalkách (Unsere Freiland-Stauden, 1910, 1913, 1922, 1927, 1934), o listnatých dřevinách (Unsere Freiland-Laubgehölze, 1913, 1922, 1931) a o jehličnanech (Unsere Freiland-Nadelhölzer, 1913, 1923).[60] Kniha o jehličnanech se od knihy o listnáčích liší množstvím perokreseb, fotografií a rozsáhlou kapitolou o jejich pěstování, množení a škůdcích. I z toho plyne, že pěstování jehličnanů, zejména introdukovaných, bylo pro dendrologickou společnost nové téma a zkušenosti čtenářů (jejích členů) s jehličnany nebyly, až na výjimky, příliš rozsáhlé. Možná to lze chápat i jako podpůrný argument pro podporu jejich využití v malířsko-krajinářských scenériích.

Malířsko-krajinářské zahrady se tak staly specifickým projevem zahradního umění, ale jeví se, že byly vázány pouze na území podunajské monarchie. Její aristokracie se totiž zajímala o zahradní umění mnohem více než aristokracie německá, což bylo pro Camilla Schneidera velkým překvapením. Mezi členy společnosti bychom našli, kromě zmíněného knížecího rodu Liechtenstein, jména rodů Schwarzenberg, Lobkowitz, Rohan, Trauttsmansdorf, Clam-Gallas, Harrach, Kinský, Chotek, Colloredo-Mansfeld, Belcredi, Czernin, Laudon, Salm.[61] Tito členové zakládali u svých sídel zahrady s malířsko-krajinářskými scenériemi díky inspiraci z publikací společnosti a díky rostlinnému materiálu, který společnost distribuovala. Jejími členy byli také profesionálové, jako např. František Thomayer (navrhl a vytvořil parky v Praze, Pardubicích, Přerově a jinde) nebo Anton Umlauft, který upravoval císařský park Laxenburg, park Mošnice v areálu císařského hřebčína v Kladrubech nad Labem, park v Moravském Krumlově pro nejvyššího štolbu knížete Rudolfa z Liechtensteinu nebo park u zámku Eisenstadt pro knížete Esterházyho.

Abychom tyto zahrady odlišili od krajinářských zahrad anglických a přírodně krajinářských zahrad německých, nazýváme je malířsko-krajinářské zahrady, neboť mnohem více než ty předchozí využívají zákonitostí vzdušné perspektivy (tedy malířské perspektivy, která se liší od lineární perspektivy právě využitím barev) k manipulaci s prostorem, což vždy považuji za vrchol zahradního umění. Jejich podstatou jsou scenérie komponované pouze z přírodních prvků. Výzdoba v nich není plánována drobnou architekturou nebo uměleckými díly.

Průhonický park byl díky Camillu Schneiderovi prezentován německé odborné veřejnosti v časopisech a v knize Der deutsche Garten: ein Jahrtausend Naturerleben.[62] Po různých peripetiích 20. století (války, pozemková reforma, komunistický přístup) byl díky péči Botanického ústavu Akademie věd České republiky nakonec zachráněn a v roce 2010 po právu zařazen mezi světové dědictví.[63] Těžko by se tak stalo, kdyby jejím zaměstnancem nebyl Ivan Staňa,[64] jehož památce je věnována tato publikace.

60 Už z pořadí témat mě mohlo napadnout, že se v trvalkách hrabě Silva-Tarouca dobře orientoval ještě před seznámením s Camillo Schneiderem. Nenapadlo…

61 To jsou rody jen z předlitavské části monarchie.

62 LANDAU, Paul – SCHNEIDER, Camillo – FOERSTER, Karl, Der deutsche Garten: ein Jahrtausend Naturerleben, Deutsche Buch-Gemeinschaft, 1928.

63 Dostupné online: <https://whc.unesco.org/en/list/616> [02.05.2025].

64 Ivan Staňa byl zahradní architekt, který celý život zasvětil péči o památky zahradního umění, v poslední etapě záchraně Průhonického parku. Zemřel náhle a nečekaně 18. srpna 2025.

Průhonický park v kontextu světového kulturního dědictví

Mezi krajinářskými zahradami zapsanými na Seznam světového dědictví (UNESCO) nemá Průhonický park obdoby. Kromě výše uvedených částí Lednického parku, který je zapsán od roku 1996 jako součást Lednicko-valtického areálu,[65] a parku Mošnice, který je od roku 2019 zapsán jako součást Krajiny pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem,[66] nebyly zatím malířsko-krajinářské scenérie nalezeny v zahradách, jež jsou součástí historického centra Prahy, Českého Krumlova nebo Telče. V Podzámecké zahradě v Kroměříži se sice výsadby konifer vyskytují, ale mají spíše charakter dominant v jednotlivých scenériích. Stejně je tomu v lázeňských parcích v Karlových Varech, Mariánských Lázních a Františkových Lázních.

Ani v německých parcích Paláců a parků v Postupimi a Berlíně[67] (Sanssouci, Babelsberg, Cecilienhof aj.) se tento typ zahradní scenérie nevyskytuje. Zahradní království Dessau-Wörlitz rovněž vykazuje výsadby konifer jako solitér, ve větším množství v arboretu a u Gotického domu, ale nejsou uspořádány tak, aby posilovaly projevy vzdušné perspektivy a vytvářely iluzivní prostorové efekty. Park v Muskau/Mužákově je popsán výše. V Horském parku Wilhelmshöhe u Kasselu jsou některé skupiny barevných dřevin a konifer na fotografii téměř snadno zaměnitelné s obdobnými skupinami v Průhonickém parku. Nicméně jeho terén a ústřední dominantní kaskáda a další stavby jsou ve scenériích tak výrazné, že tyto skupiny dřevin slouží jako zajímavé dominanty kompozic nižšího řádu. Výsadby, které by posilovaly projevy vzdušné perspektivy a vytvářely iluzivní prostorové efekty, tam zaznamenány nebyly. Totéž platí pro zahradní úpravy, jež jsou součástí Rezidenčního ansámblu Schwerin (Zvěřín). V bezprostředním okolí zámku Neuschwanstein se zahradní úpravy nenacházejí, zámky Herrenchiemsee a Linderhof leží v pravidelných zahradách.

Studley Royal Park je vynikajícím příkladem anglické zahrady. Na historických vyobrazeních sice lze pozorovat poměrně masivní výsadby konifer, ale takové, které by záměrně posilovaly projevy vzdušné perspektivy a vytvářely iluzivní prostorové efekty, tam zaznamenány nebyly. Anglický park u paláce Blenheim vykazuje výsadby konifer (cedrů libanonských) v duchu anglické zahrady („Capability" Brown), tedy jako solitéry, v okolí japonské zahrady se nalézají dominanty (zerav obrovský), v italizující zahradě jsou figury vystříhány z tisu, ale výsadby, které by záměrně posilovaly projevy vzdušné perspektivy a vytvářely iluzivní prostorové efekty, tam zaznamenány nebyly. Na Queen's House, jenž je součástí Maritime Greenwich, navazuje rozsáhlá pravidelná úprava (André le Notre) a na ni krajinářské výsadby na dominujícím terénním útvaru. Královská botanická zahrada v Kew nyní slouží sbírkovým účelům. Konifery se tam proto přirozeně vysazují, v některých částech jsou hlavní (někdy dokonce jedinou) součástí zahradních scenérií, ale výsadby, které by záměrně posilovaly projevy vzdušné perspektivy a vytvářely iluzivní prostorové efekty, tam rovněž zaznamenány nebyly.

Rozsáhlý krajinářský park u paláce Pavlovsk obsahuje i lesní jehličnaté porosty, ale je spíše příkladem anglo-čínské zahrady, stejně jako naturalistická část zahrady u paláce Carskoje Selo. Konifery

65 Dostupné online: <https://whc.unesco.org/en/list/763> [02.05.2025].
66 Dostupné online: <https://whc.unesco.org/en/list/1589> [02.05.2025].
67 Dostupné online: <https://whc.unesco.org/en/list/532> [02.05.2025].

jsou vysázeny i u zámku Petrodvorec, ale spíše jako součást pravidelné úpravy, byť některé skupiny byly uspořádány do malebných scenérií. Výsadby, které by v uvedených ruských parcích záměrně posilovaly projevy vzdušné perspektivy a vytvářely iluzivní prostorové efekty, zaznamenány nebyly.

Závěr

Průhonický park je tedy zcela výjimečným a dokonalým příkladem specifické zahradní tvorby, kterou označujeme jako malířsko-krajinářská zahrada (malířsko-krajinářský styl). Jak bylo výše zdůvodněno, je to styl vlastní území střední Evropy, které ovládala podunajská monarchie a na němž působila Dendrologická společnost. Protože se v zemích proslavených svou zahradní naturalistickou tvorbou (Anglie a Německo), z nichž se principy anglické, anglo-čínské a krajinářské zahrady (Anglie) a přírodně krajinářské zahrady (Německo) šířily do jiných částí světa, nevyskytuje, nebyl dosud vnímán jako svébytný zahradní styl, rovnocenný těm dříve uvedeným. Světová odborná literatura jej nezná, a tudíž jej dosud neznala ani česká odborná literatura, což by nebyl takový problém, pokud by se jeho neznalost nepromítala do péče o historické zahrady. Od 50. let 20. století se při obnovách historických zahrad snažila česká památková péče přiblížit obnově německým přírodně krajinářských parků nebo anglických, popř. anglo-čínských zahrad a potlačovala tak tento národní projev zahradního umění, neboť jej nerozpoznala. Pokud byly odrůdy našich nebo introdukovaných dřevin při obnovách historických zahrad chráněných jako kulturní památky vůbec vysazovány, byly to odrůdy s odlišným tvarem, které v duchu zahradně-architektonického funkcionalismu měly nahradit tvarované figury v pravidelných zahradách (*Thuja occidentalis ‚Malonyana'* v Jaroměřicích nad Rokytnou, *Picea abies ‚Cupressina'* v Holešově, *Juniperus scopulorum ‚Skyrocket'* v Kaceřově aj.). Po vzniku Operačního programu životní prostředí se podmínky pro obnovu malířsko-krajinářských scenérií ještě zhoršily, protože jeho pravidla nedovolují výsadby neautochtonních dřevin (např. obnova parku Mošnice v areálu Krajiny pro chov a výcvik ceremoniálních koní v Kladrubech nad Labem v letech 2020–2024, kde je přímo v projektu uvedeno: „Obsahem projektu je revitalizace přírodně krajinářského parku Mošnice v areálu hřebčína Kladruby nad Labem spočívající v asanaci náletových a nepůvodních dřevin, obnově mozaikovité struktury krajiny s důrazem na výskyt zvláště chráněných druhů rostlin a živočichů.").[68] Tam proto během realizace projektu nebyly vysázeny smrky sitka, smrky pichlavé, duby červené a sloupovité duby letní, smuteční jasany ztepilé ani další dřeviny náhradou za ty, které odumřely během horkých a suchých let 2017–2019. Malířsko-krajinářské scenérie parku Mošnice proto nebyly vůbec obnoveny, přestože jde o památku zapsanou na Seznam světového dědictví a projekt získal hlavní cenu v kategorii Krajinářská architektura v soutěži Grand Prix Obce architektů v roce 2021.[69]

Zápis Průhonického parku na Seznam světového dědictví obohatil spektrum zapsaných světových památek zahradního umění o odlišný a výjimečný projev lidské tvořivosti a potvrzuje, že je nutné památky zahradního umění v malířsko-krajinářském stylu chránit, aby přínos hraběte Arnošta Silva-Taroucy, jeho předchůdců a následovníků

68 Dostupné online: <https://www.dotaceeu.cz/cs/statistiky-a-analyzy/mapa-projektu/projekty/05-operacni-program-zivotni-prostredi/05-4-ochrana-a-pece-o-prirodu-a-krajinu/revitalizace-krajinarskeho-parku-mosnice-v-kladrub> [02.05.2025].

69 Grand Prix Architektů, 225. Obnova krajiny kočárových koní / Restoration of the landscape of Ceremonial Carriage Horses, dostupné online: <https://grandprix.grandprixarchitektu.cz/rocnik/2021/334> [02.05.2025].

zůstal uchován. Pro české, slovenské, rakouské a maďarské památkáře-zahradníky je to snad o to větší závazek, neboť jde o specifické zahradní umění, jímž naše země přispěly do světové pokladnice umění.

Průhonice Park in the Context of the History of Garden Art and World Cultural Heritage

Zdeněk Novák

Reference to scientific source
This article was written as part of the research project Průhonice Park and the School of Landscape Painting Composition, an Admired and Rejected Model for 20th-Century Landscape Art (project identification code: DH23P03OVV026) funded by the NAKI III Program – a program to support applied research in the field of national and cultural identity for the years 2023 to 2030 by the Ministry of Culture.

Abstract
The Průhonice Park represents an ideal example of the use of the principles of the painterly-landscaped style. It is a work of garden art with outstanding worldwide value, which expands the range of naturalistic garden forms with a unique artistic expression. The article describes the emergence of the phenomenon of the painterly-landscaped garden in the Lednice-Valtice Cultural Landscape at the beginning of the 19th century, its cultivation by Arnošt Emanuel Count Silva-Tarouca and its spread in the Austro-Hungarian Monarchy thanks to the Dendrological Society. It defines its differences from other forms of naturalistic gardens on the examples of garden art monuments inscribed on the World Heritage List.

Introduction

In 2020, ten years after the clarification of the inscription of Průhonice Park and almost a quarter of a century after the inscription of the Lednice-Valtice Cultural Landscape on the World Heritage List, Charles Harold Stuart Low, 2nd Baron Aldington, published a book entitled On Landscape Design: In the words of Masters through the centuries.[70] On page 102, he wrote: "The Masters don't find conifers easy to deal with."

If we look at the collection of gardens that Baron Aldington describes in his work, they are gardens in the British Isles, France, Germany, and Italy. The furthest east he went was to the Czech lands, to Krásný Dvůr near Podbořany. The author refers to it by its German name, Schönhof. If we focus only on the group of creators of naturalistic gardens, the author describes the work of Lancelot "Capability" Brown, Humphry Repton, John Adey Repton, Hermann Prince von Pückler-Muskau, and Gustav Meyer. If he had continued further east and seen Průhonice Park, he might have included Count Arnošt Emanuel Silva-Tarouca among them.

What place does Průhonice Park occupy in the context of the history of garden art and world cultural heritage?

The basis of every garden is the terrain. The garden space is created by modifying the terrain and situating plantings, water features, and watercourses. The use of garden space (spatial composition) varied in different stylistic periods. Scenery was created for visitors/observers, which also changed in different periods depending on the ideals of beauty of the time. According to these ideals, gardens can be divided into regular (geometric, architectural) and naturalistic (English, Anglo-Chinese, landscape, natural landscape, and painterly landscape, including Chinese and Japanese gardens, although these differ from European naturalistic gardens in their relatively vigorous interventions in the appearance of vegetation by stylization).

70 ALDINGTON, Charles, On Landscape Design: In the words of Masters through the centuries, London 2020, p. 102.

Fig. 1 A section of Douglas fir trees in the park in Krásný Dvůr near Podbořany. Photo: Zdeněk Novák, 29th of April 2012

The history of deciduous garden scenery

Most English, Anglo-Chinese, landscape, and natural landscape gardens in Europe and North America are formed of scenery created from deciduous trees. Therefore, we will focus on this scenery first. Pliny the Younger[71] mentions Plane trees (in an avenue) when describing his gardens, and in another description he states, *"...in the middle of the ornamental garden there is, surprisingly, an area that looks like open countryside."* However, we do not learn what deciduous trees grew there. He goes on to write: *"The view of the entire landscape with mountains is particularly delightful; here you have the impression that you are seeing not a real landscape, but a supremely artistic landscape* painting:[72] *wherever your eye wanders, you will be captivated by its picturesque appearance..."*[73] However, we cannot find more detailed information about the assortment that makes up this scenery.

The writings of other ancient authors (Marcus Priscus Cato, Marcus Terentius Varro, Lucius Junius Moderatus Columella, Rutilius Taurus Aemilianus Palladius) and medieval authors (Ibn Sina, Albertus Magnus) were used by Pietro de Crescenzi

71 PLINIUS the Younger, Dopisy, Praha 1942, p. 119 and following.

72 If the Czech translation is an exact equivalent of the Latin original, this is interesting information. Pliny the Younger valued landscape painting more than landscapes, which is perhaps why it became a source of inspiration for English gardens in the 17th century.

73 PLINIUS the Younger, Dopisy, c. d., p. 119–120.

(c. 1230/35 – c. 1320) in writing his work *Liber ruralium commodorum*, i.e. Book of Rural Benefits (1305–09), translated into Czech for the first time by Václav Černý in 1500. This translation was published by the Czechoslovak Agricultural Museum as Crescentius bohemus in 1966 and 1968.[74] Previously, in 1373, the book had been translated into French, and in 1471 the first Latin version was published in print, followed by a total of 57 editions in Latin, Italian, French, and German. One copy preserves an initial depicting Crescenzi handing his book to Emperor Charles IV, which could not have happened, as Crescenzi died in 1320 and Wenceslas of Luxembourg become Emperor Charles IV in 1355. This makes the initial even more interesting. The copyist of the book apparently respected Emperor Charles IV so much that he considered him a suitable person to promote the content of the book. If the emperor has it, why not you?

Crescenzi's book is the basis for similar publications that appeared in the 16th, 17th, and 18th centuries. In German-speaking countries, they are called *Hausvaterliteratur*, and in English, *Husbandry Literature*. The first Czech book on this topic was not published until 1924. It was called Praktický hospodář (The Practical Farmer) and was compiled and edited by K. Pavlů, an agricultural inspector. Unlike older publications, however, this book did not contain chapters on ornamental gardens and plants.

Crescenzi's book begins in the aforementioned translation with the words: *"Here begin the books on the uses of the fields, published by Peter of Crescenzi, a citizen of Bologna. To the glory of Almighty God..."*[75] It is interesting to note the division of the text into individual books, which, however, seems somewhat random:

1. *On the selection of habitable places and courtyards and houses, and on the things that are necessary for living in the countryside, and on the knowledge of the goodness of a habitable place in general*
2. *On the nature of grafting and on communal matters concerning the cultivation of each field* – there it states, *"that the Egyptians first divided the fields by geometric measurements, and they told of four generations of field workers, in which domestic grafts are made through cultivation. Namely, one field for sowing, one for fallow, the third for pasture, and the fourth for grafting. Of these four, only two were ploughed or dug, namely the sowing and fallow or lying fallow fields."*[76] Elsewhere,[77] he states *that "However, since the fields are devoted to agricultural use, Varro*[78] *says that Cato*[79] *divided them into nine types and listed them in order of usefulness. For he says that the best field is one where the vineyards can produce good wine and in abundance. Second, where the garden is irrigated; third, where there are willow bushes; fourth, where there are olive trees; fifth, where there is a meadow; sixth, where there is a field of grain; seventh, where there is a cedar forest; eighth, where there are brushwood; ninth, where there is an oak forest. But some give first place to meadows, because they require little or no expense."*
3. *On the division of fields and on the nature and usefulness of the fruits that grow in them*
4. *On grapevines and vineyards and on their cultivation and on the nature and usefulness of their fruits*
5. *On trees and on the nature and usefulness of those trees*
6. *In gardens and in the nature and use of herbs, both those that are sown there and others that grow naturally in other places without human intervention*

74 ŠMELHAUS, Vratislav – NERADOVÁ, Květa (red.), Crescentius Bohemus, two volumes, Praha 1966, 1968.

75 Ibid, I–IV, p. 7.

76 Ibid, p. 38.

77 Ibid, p. 55.

78 Marcus Terentius Varro Reatinus (116 BC, Rieti – 27 BC, Rome) was a Roman polymath, grammarian, writer, and politician. His works include Rerum rusticarum libri III (Three Books on Agriculture).

79 Marcus Porcius Cato (234–149 BC), also known as Cato the Elder or Cato Censorius, was a prominent Roman senator, orator, and writer. Among other works, he wrote De agri cultura (On Agriculture), from which Crescenzi draws inspiration.

7. *In meadows and forests*
8. *On lawns and delightful things made from trees, herbs, and their fruits in a clever way* – the term lawn refers to an ornamental garden
9. *On all animals that are raised in the field* – he also writes about ponds and beekeeping
10. *On various types about catching wild animals*
11. *On regulations, i.e., on reports on work and field labour*
12. *Briefly recounting those things that can or should be done and accomplished in the field each month*

In Chapter 8 on ornamental gardens, Crescenzi recommends a voluptuous[80] layout, which is practical and has become the basis for the creation of Italian and French gardens in particular. When describing the relationship between the building, garden, and park (landscape) in the case of the royal variant, he states that the garden should have an area of at least 20 jiters (1 Czech jiter was approximately 0.6 ha, so the garden should have had an area of at least 12 ha). On the northern side of the property, enclosed by a "*fairly high*" wall, a forest of various trees should be planted, in which forest animals (hares, deer, roe deer) can hide. On the southern side, there should be a palace, which in summer will shade the garden, towards which its windows will face. The game reserve is to have a pond with a rich fish stock. Above some small trees near the palace, something like a house[81] with a roof and walls is to be built. Because the word "actually" is used in the following sentence, these *"houses"* appear to be more like aviaries made of *"woven twigs,"* in which there will be *"pheasants, partridges, nightingales, thrushes, goldfinches, siskins, and all kinds of songbirds."*[82] *"Let there be rows of trees on the lawn from the palace to the forest, not across, but lengthwise, so that whatever the animals in the game reserve do, can be seen from the house or palace."*[83]

The fifth book, *"On Trees and the Nature and Use of These Trees",* is devoted to the cultivation of trees, especially fruit trees. After a general introduction on soil requirements, pruning, pests, and harvesting, there are chapters focusing on individual species:

- *About the apple tree*
- *About the pear tree*
- *About walnuts*
- *About hazelnuts*
- *About almonds*
- *About figs*
- *About sour cherries, cherries*
- *About plums*
- *About peaches*
- *About apricots*
- *About medlars*
- *About quinces*
- *About mulberries*
- *About dogwoods*
- *About hawthorns*
- *About oaks*
- *About chestnuts*
- *About rosehips*
- *About olives*
- *About bay trees*
- *About pepper*

Crescenzi does not mention varieties, only, for example, in the case of apples, *"some apples ripen in June and July"* or *"Some are red, some are saffron-coloured, and some are green"* or *"Some are hard and firm, and some are soft and tender,"* and similarly for pears and others. He always describes their use in healing.

This is followed by a chapter on *"trees that do not bear fruit,"* devoted to forest trees, beginning with a description of fir and ending with a description of purple willow (brillus).

80 Crescenzi does not use this term, of course, but his subsequent description suggests that it is probably the most appropriate name for the described modification of the surroundings of an aristocratic residence. The name voluptuary appeared in connection with the French garden.

81 Which of our readers didn't build a tree house as a child, or at least long to do so?

82 ŠMELHAUS, V. – NERADOVÁ, K. (red.), Crescentius, c. d., VII-XII, p. 14.

83 Ibid.

In the seventh chapter, *"On those things that increase pleasure in grafts,"* he writes that farmers should plant trees in fields *"not as disorderly as almost everyone does, but in neat rows, that is, planting large trees sparsely... so that they do not obstruct the fertile field. [...] Furthermore, larger trees should be planted on the north and west sides, and smaller ones on the east and south sides, so that the crops, which thrive in open fields, suffer less damage."* This follows on from the fifth chapter, *"On those things that can be arranged in the fields for pleasure,"* in which he describes beautiful large fields with straight edges surrounded by *"fences of green thorns mixed with green trees of the appropriate kind and evenly spaced from each other... but always preserving the usefulness of the field, for usefulness must take precedence over pleasure in the fields, although in lawns* (= ornamental gardens) *the opposite must be preserved."*

Crescenzi does not specify exactly which trees should be planted in ornamental gardens, but from the surviving illustrations (which Crescenzi could not approve when they were copied or printed); we can see that their authors depicted only deciduous trees.

From the mid-15th century, villa gardens began to appear in Florence and then in Rome, subsequently spreading beyond the Alps as so-called Italian gardens. The Royal Garden in Prague, founded in 1534 after Ferdinand Habsburg ascended the Czech throne (1526), can be considered the first impulse for truly generous garden design in our country. It has been preserved to this day in its structural essence (Belvedere, ball court, fig tree house, terraces, enclosure wall) and artistic decoration (singing fountain), with only wild forest tulips and lilacs surviving from the 16th-century vegetation. The Royal Garden was followed by other gardens: Kaceřov in 1540, Lednice in 1542, Nelahozeves in 1553, Jindřichův Hradec in 1559, Mikulov in 1560, Český Krumlov in 1561, Telč in 1567, Rosice in 1570, the Rožmberk Palace at Prague Castle in 1573–1574, Bučovice in 1575, and Kratochvíle in 1583.

In Spain, Juan Bautista de Toledo developed the concept of the Italian garden in a generous manner after 1560 in the vicinity of the summer residence of the Spanish kings in Aranjuez during the reign of Philip II (1527–1598), and the geometric layout affected the extensive area of the Tagus river with a system of avenues in the shape of stars (étoile) and goose feet (patte d'oie)[84], which connected to the infinite axis passing through the castle itself.

Italian gardens also spread to the British Isles. Francis Bacon, 1st Viscount St. Albans, Baron of Verulam, perhaps in response to them, published his essay Of Gardens (1625), which, like Crescenzi's book, begins with a reference to God, only (sympathetically for gardeners) he clarifies: *"Almighty God first planted a garden. And indeed, it is the purest of human pleasures."*[85] In addition to the regular sections based on Italian gardens, which were common at the time, he also imagines a *"wilderness"* (heath) in the garden, where he does not want any trees. In the context of the Garden of Eden, it is important to note that old depictions[86] of it also feature only deciduous trees.

In England, a new way of thinking about garden space emerged at around the same time that landscaping work was completed around the royal summer residence in Aranjuez, Spain. In France, gardens around castles and palaces are built in the principles of Italian garden (Tuileries, Versailles, Richelieu, etc.) and these principles were published with a focus on the richness of garden ornamentation patterns.[87] In Moravia, after 1647, Prince Karl

84 These are terms used to describe these features in French gardens designed in the Le Nôtre style. An explanation follows below in the text.

85 DAVIS, Charles (herausg.), Francis Bacon: Of Gardens, Essay 46, aus: Francis Bacon, The Essayes or Counsels, Civill and Moral, ..., 2008, p. 13, available online: <https://archiv.ub.uni-heidelberg.de/artdok/617/1/Davis_Fontes18.pdf> [2025-04-20].

86 For example, Lucas Cranach the Elder, Jan Brueghel the Elder, Pieter Paul Rubens, Hieronymus Bosch add a dragon tree and a palm tree.

87 BOYCEAU, Jacques, sieur de la Barauderie, Traité du iardinage selon les raisons de la nature et de l'art. Ensemble divers desseins de parterres, pelouzes, bosquets et autres ornements, Paris, 1638; MOLLET, André, Le Jardin de plaisir, Stockholm 1651. It is difficult to imagine these complex designs in a real garden today, but perhaps the gardeners of that time really did manage it.

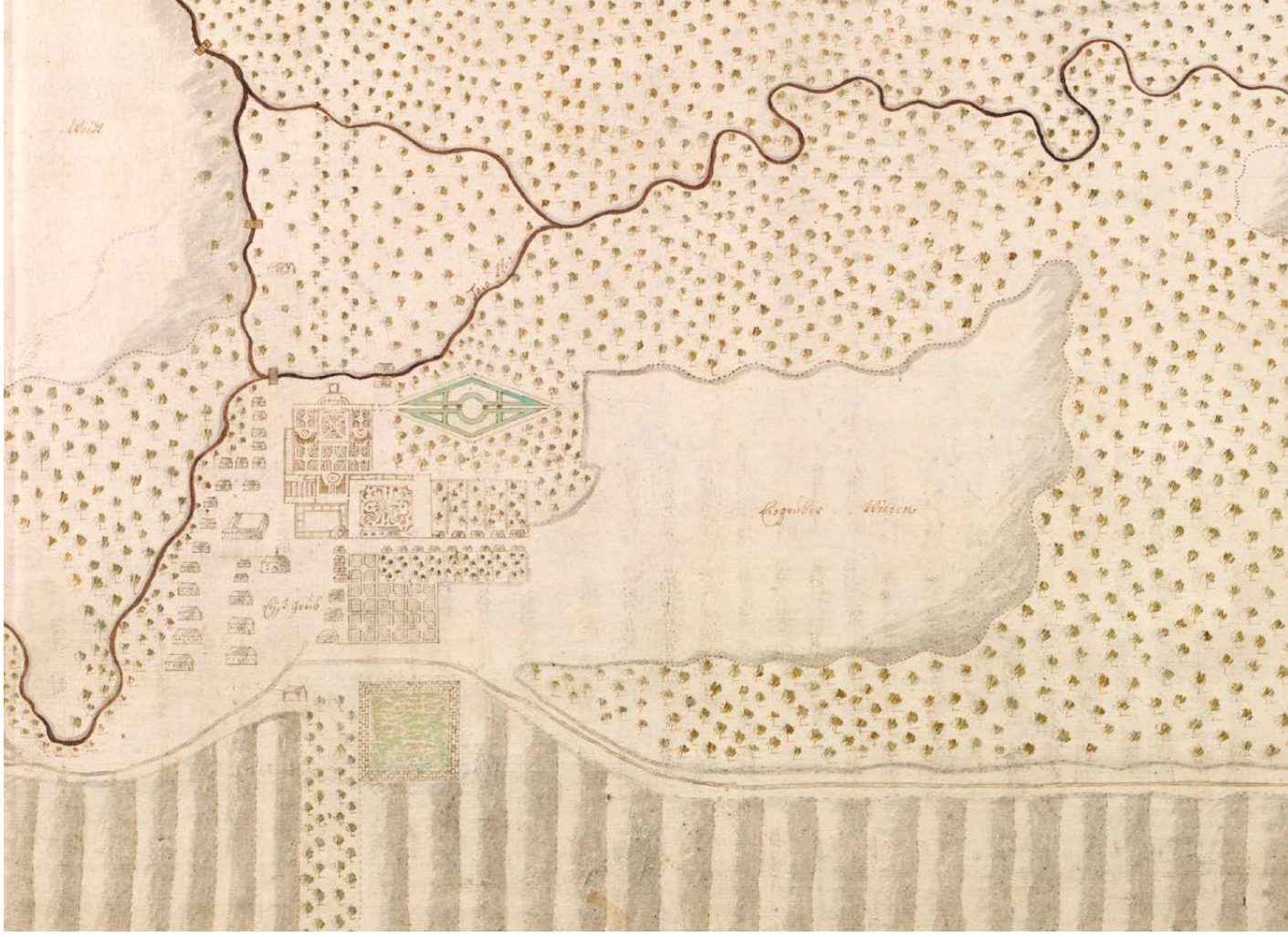

Fig. 2 French garden of Prince Karl Eusebius of Liechtenstein. Source: Moravian Provincial Archives, F 18 HRD

Eusebius of Liechtenstein created the Lednice Garden according to his own ideas,[88] and soon after, in 1657–1660, André Le Nôtre designed the grounds of the Vaux-le-Vicomte castle with all the features typical of the so-called French garden, as it is still referred to in professional literature, even though these features (an endless axis emphasized by avenues and other plantings, statues and fountains, stars, goose tracks, water channels, bosquets with green cabinets, which are considered in professional literature to be innovations brought about by the French garden) had already characterized the Spanish gardens for King Philip II more than 50 years earlier, or those of the lords of Lednice a decade earlier. The vegetation component of these gardens and landscape designs consisted of deciduous trees – mainly plane trees, elms,[89] lime trees, hornbeams, fruit trees, evergreen oaks, and boxwoods. The exceptions were the occasional use of cypresses in Italy, on the French Riviera, and in Spain, and Norway spruces, which are documented in the gardens and landscaping of Prince Karl Eusebius of Liechtenstein in Lednice and its surroundings, as will be specified below.

The English garden, as designed by its most prominent representative, Lancelot "Capability" Brown, features scenes composed of oak, horse

88 NOVÁK, Zdeněk, Zahrada Evropy, Praha 2017, p. 170 and following.

89 DÉZALLIER D'ARGENVILLE, Antoine-Joseph – JAMES, John – LE BLOND, Alexandre Jean Baptiste, The theory and practice of gardening: wherein is fully handled all that relates to fine gardens, commonly called pleasure-gardens, as parterres, groves, bowling-greens &c. ... together with remarks and general rules in all that concerns the art of gardening, London 1712, p. 140, recommends, first and foremost, the shaped walls and elm figures, probably field elms.

Fig. 3 "Capability" Brown used conifers as solitary trees in the predominantly deciduous scenery of Petworth Castle Park. Photo: Zdeněk Novák, 14th of April 2019

chestnut, chestnut, linden, elm, and maple trees, with Scots pine and Lebanese cedar trees rarely used as solitary specimens. The Anglo-Chinese garden gradually enriched the deciduous scenery with introductions from North America (black locust, tulip tree, catalpa, white pine, and Virginia juniper) and East Asia (Japanese pagoda tree). The landscape gardens of Humphry Repton and his followers also slowly expanded the range of deciduous trees used. However, Humphry Repton was very reserved in his approach to conifers, especially spruces.[90]

Camillo Schneider states that Prince Hermann von Pückler-Muskau theoretically took the position of an old English gardener, but because he was too much of an artist,[91] he ultimately went his own way. In terms of the use of trees, it is significant that he used red beeches and plane trees in places with significant scenery. Conifers (Norway spruce and Scots pine) are depicted in illustrations in his book Andeutungen über Landschaftsgärtnerei,[92] but their plantings from the time the park was founded have not been preserved or were never even realized.

90 „I assume that was the reason for planting spruce trees on the Maiden Early Common heath, which fortunately do not grow." see REPTON, Humphry, Observations on the theory and practice of landscape gardening: including some remarks on Grecian and Gothic architecture, collected from various manuscripts, in the possession of the different noblemen and gentlemen, for whose use they were originally written : the whole tending to establish fixed principles in the respective arts, London 1805, p. 49.

91 SCHNEIDER, Camillo Karl, Deutsche Gartengestaltung und Kunst: Zeit und Streitfragen, Leipzig 1904.

92 PÜCKLER-MUSKAU, Johann Hermann Fürst von, Andeutungen über Landschaftsgärtnerei, Stuttgart 1834.

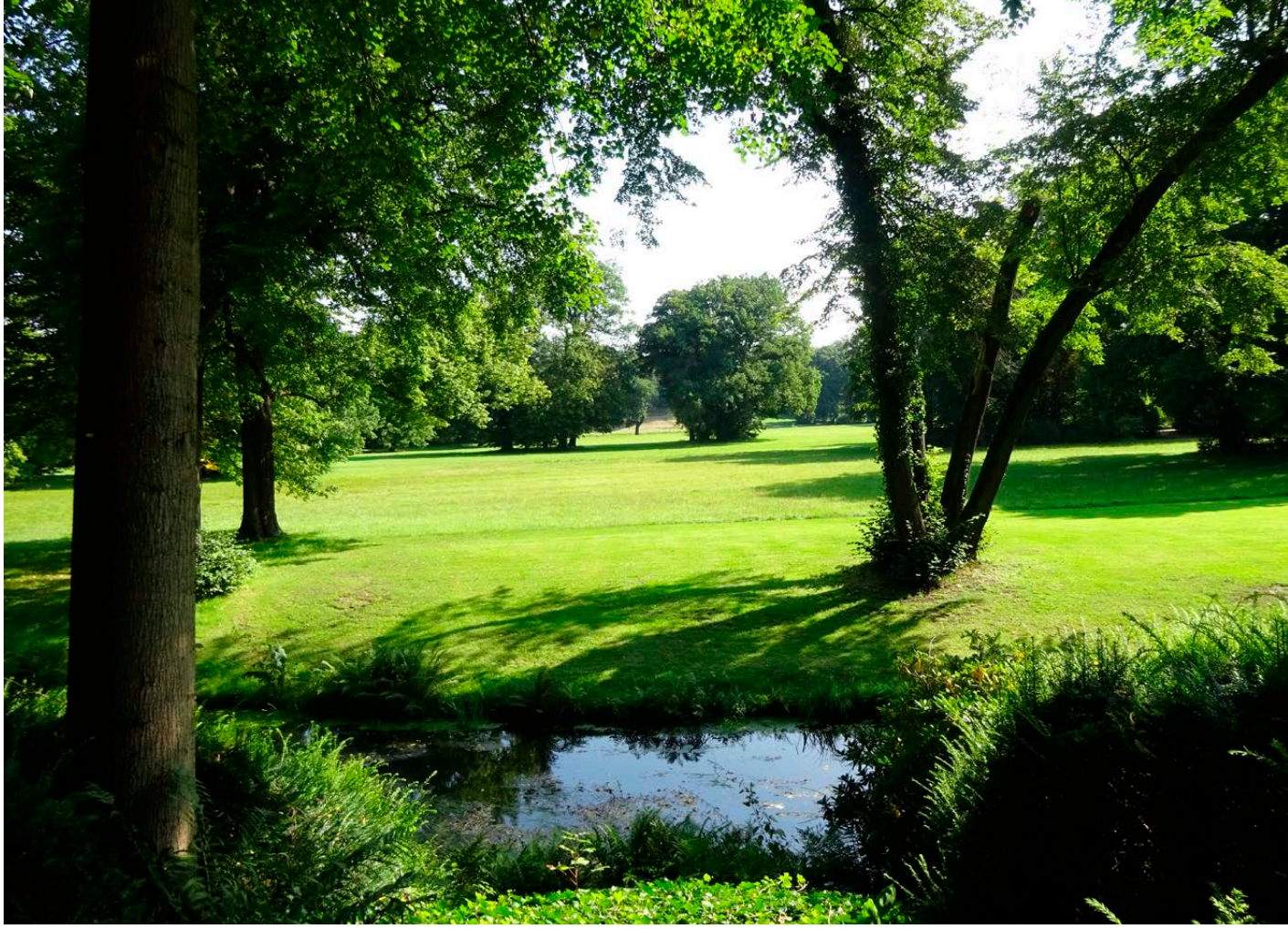

Fig. 4 "Deciduous" scenery of the park in Muskau.
Photo: Zdeněk Novák, 6th of September 2021

The conifers that are now found in Muskau Park and are used as solitary trees (Serbian spruce, black pine) were probably planted in the 20th century. The part called Bergpark, adjacent to the Spa Park, is a natural pine forest. Introduced trees are also very rare in Muskau (Mužákov), with tulip trees growing near the Red Castle, maple-leaved plane trees near the White Castle and on the Castle Meadow, small-flowered horse chestnut and cucumber magnolia[93] in the Blue Flower Garden, as well as rhododendrons and magnolias. The two-row yew tree near Hermann's Nisa represents deciduous conifers.

In my opinion, Pückler's work was significantly inspired by Liechtenstein's work in Moravia and around Vienna. Finally, the text and illustrations in the book show that Prince Pückler-Muskau intended to complement his landscaping of the castle and town of Muskau with imitation of castle ruins, an imitation of castle, a monastery,[94] a monument, and other features. If he had succeeded, the result would have been something similar to the Lednice-Valtice area in southern Moravia or the princely landscaping around Mödling.

Bernard Petri (1767–1853), a contemporary of Friedrich Ludwig von Repton, brought the principles of Repton's landscape design to Lednice and its surroundings, as well as to other locations (the surroundings of Nové Zámky near Litovel,

93 Reportedly planted around 1834.
94 In Protestant territory, deliberately Catholic.

Fig. 5 The scenery of the park in Branitz, which Prince Pückler-Muskau began creating in 1846, also consists overwhelmingly of deciduous trees. Photo: Zdeněk Novák, 12th of November 2014

Koloděje near Prague, Mödling and its surroundings). Schneider considers Petri to be the importer of English garden[95] principles to German territory.[96] Both got to know them while traveling in England, and Petri had the privilege of visiting all the royal residences and their gardens, drawing many of them. Von Sckell founded the Anglo-Chinese part of the castle garden in Schwetzingen (1776–1777) and began building the Englischer Garten Park in Munich in 1789. Petri designed the never-realized National Garden in Vienna on the banks of the Danube for Emperor Leopold II (who reigned from 1790 to 1792) and later established parks in the Kingdom of Hungary, namely in Budapest, Voderady, and Dég. In 1798, he began working for Prince Johann of Liechtenstein, re-arranging the gardens of Loosdorf Castle. When Prince Johann became the ruling prince (as Johann I of Liechtenstein), Petri's influence and activities affected all Liechtenstein estates in the area of agricultural innovation, bringing greater efficiency to work and production, as well as the above-mentioned estates selected by the prince in terms of garden and landscape design. The Lednice-Valtice area is described in another section of this collective monograph. From the perspective of this text, it is necessary to note that during the reign of Prince

95 He spent the years 1773–1776 in the gardens at Stourhead and Stowe.

96 Friedrich Ludwig von Sckell published a book Beitraege zur bildenden Gartenkunst für angehende Gartenkünstler und Gartenliebhaber in 1825, that is why Schneider states that his predecessor-writer is C. C. L. Hirschfeld, whose Theorie der Gartenkunst was published between 1779–1785.

Fig. 6 The same applies to the scenery of part of the castle garden in Lysá nad Labem, which was modified according to the recommendations of Eduard Petzold. Photo: Zdeněk Novák, 29th of December 2020

Jan I of Liechtenstein, the landscape surrounding the residential castles of Valtice and Lednice underwent radical changes, which significantly affected Lednice Park. Perhaps the developments that took place there between 1805 and 1827 have already been sufficiently explained elsewhere[97]. I will therefore only excerpt the transformation of the scenery of Lednice Park from the entire process.

Unlike English gardens and the aforementioned Pückler gardens, Petri and his colleagues and followers had acess to trees from the American *"cornucopia"*, as von Sckell called the new dendrological resources. The first North American trees brought from Wörlitz had been growing in the Lednice tree nurseries for about 10 years. There were planted hundreds of seedlings and thousands of seeds of black locust, white pine, Virginia juniper, plane tree, tulip tree, black walnut, and other beautiful trees and shrubs, which had been brought by a special expedition in 1803 from the east coast of North America. Bernard Petri had at his disposal hundreds of seedlings of white pine, Virginia juniper, black walnut, acacia, plane tree, and other trees, including Norway spruce planted in Lednice and the surrounding area since the 17th century. His work was continued by Phillipe Prohaska (until 1823), Joseph Lieska (until 1824), Udalrich Hereich (from 1807) and perhaps even Franz Klein (1794–1855), later Baron of Wisenberg, whose Sobotín enterprises supplied iron for the construction of the Lednice palm greenhouse between 1842 and

97 NOVÁK, Z., Zahrada, c. d., p. 200 and following.

1845, Eduard Pohle (before 1815–before 1890) and Anton Schebanek (1819–1870), Augustin Czullik (1878–1886) and Wilhelm Lauche (1883–1936). Prince Alois II and Jan II of Liechtenstein, who had artistic talent, qualifications, and always had the final say, were undoubtedly among the creators of the park and landscape.

Landscape gardeners in Lednice had access to a much wider range of trees and shrubs of various sizes, shapes, colours, structures, and textures than their contemporaries in other countries and gardens, and they used this to replace the beauty of buildings relocated to the surrounding landscape with beautiful vegetation scenes. This gave rise to a painterly landscape garden, a style fundamentally different from the English landscape (Repton) school or the gardens of Prince Pückler-Muskau, whom Schneider and others consider a genius who pushed landscape design forward. The shift in a different direction took place in Lednice a few years earlier or almost simultaneously. Lednice Park underwent radical changes between 1805 and 1811, with modifications to the surrounding landscape continuing in waves until 1827,[98] then again between 1842 and 1858 in connection with the reconstruction of Lednice Castle, the construction of the chapels of St. Cyril and Methodius in Břeclav and St. Hubert in Boří Forest, and finally between 1873 and 1914 in connection with the landscaping of the surroundings of Lednice and Valtice Castles, the construction of the Church of the Visitation of the Virgin Mary in Poštorná, the founding of the Higher School of Fruit Growing and Horticulture in Lednice, and the founding of the Institute for Plant Breeding of Prince Jan II of Liechtenstein (Mendelea) there. The park in Muskau was created and landscaped between 1815 and 1845, and then in two further waves during the periods when the estate was owned by Prince Frederick of the Netherlands (1846–1883) and the Counts of Arnim (1883–1945). However, Eduard Petzold,[99] who had been working in Muskau since 1852, tried to follow strictly the ideas of Prince Hermann Pückler-Muskau. The reason for the park's fame is therefore rather the captivatingly written book Andeutungen über Landschaftsgärtnerei, mentioned above, which Prince Pückler-Muskau published in 1834, and its author. He himself was considered a somewhat eccentric but even more popular personality.[100] That is why his work attracted so much public attention, including from the highest circles.[101]

The history of coniferous garden landscapes

This history is much shorter than that of deciduous garden landscapes. In addition to the cypress trees in ancient gardens described by Pliny the Younger, conifers are briefly mentioned in the description of the cemetery of a model Benedictine monastery on parchment from the monastery in St. Gallen, dating from around 820–830, where a pine tree is mentioned in the cemetery, and also

98 In 1827, the Hraniční zámeček was completed as the last building constructed in the region by Prince Jan I of Liechtenstein.

99 Between 1831 and 1834, Eduard Petzold completed his horticultural training in the service of Prince Pückler, working for Jacob Heinrich Rehder (1790–1852), the park inspector of Mannau, who was also the father of Theodor Heinrich Rehder, later gardener at Hluboká nad Vltavou. Available online: <https://botany.cz/cs/petzold/> [20.04.2025].

100 Count Silva-Tarouca once said of him that he was „pěkný čížek", freely translated as „a special character". In Brno-Královo Pole, the Semilasso café is named after him.

101 His friendship with the Prussian queen and first German empress Augusta was one of the reasons why the court halted the re-arrangements of Babelsberg Park near Berlin, designed by Peter Joseph Lenné, and Prince Pückler-Muskau continued the work.

in the Romance of the Rose (around 1200) in the description of Kratochvil's[102] garden on a square plan surrounded by a wall. The trees in the garden were planted in a regular grid (5–6 fathoms apart), but in a diverse assortment, from pomegranates to almond trees, chestnut trees, apple trees, pear trees, walnut trees, cherry trees, medlar trees, peach trees, and forest trees, the tallest of which was a spruce (*"... such a rare tree, and none in the entire orchard grew so slenderly upward"*).[103] In Italian gardens in the Mediterranean, we see cypresses and pines.

According to my information, beyond the Alps, conifers appear in formal gardens only in the work of Prince Karl Eusebius of Liechtenstein (1611–1684) in Lednice and its surroundings. We do not know whether he was familiar with The Romance of the Rose, given that the princely library only contained editions from 1735 and 1798. However, the prince could have become acquainted with the book's contents during his knightly journey through France. Nevertheless, he planted Norway spruce (*Picea abies*) in the Lednice garden. He wrote: *"There will be a row of greenery and a forest along the next straight canal. Along the other canals, which converge in a star shape, there will be neither a row of greenery nor a forest, but only spruce trees on both banks. Fir and spruce trees are beautiful trees because of their straight growth and evergreen foliage, and they do not shed their leaves. Spruce trees are even more beautiful than fir trees because they are denser and have more branches. That is why these canals should be planted with them."*[104] The prince had spruce seedlings imported from the Liechtenstein estates in the Jeseníky Mountains (Ruda nad Moravou, Branná). The spruce trees still grow in Lednice today and are thriving in the new plantings. Camillo Schneider also considered spruce trees suitable for pruning, both for tall hedges (espaliers) and for horizontal ground cover.[105]

The long tradition of spruce cultivation in Lednice continued at the end of the 18th century with the introduction of conifers from the east coast of North America.

Renowned expert and economic advisor Theobald Walaschek von Waldberg was occupied by introducing North American tree species into cultivation as forest trees, as they were known in Europe for their rapid growth and high-quality wood. For example, he attempted to produce sugar from sugar maple. On the southern shore of the Middle Pond, experimental forest plantings of American tree species were established – Lawson cypresses, black walnuts, and catalpas. Prince Alois I Joseph of Liechtenstein personally visited Wörlitz and familiarized himself with the local introduction experiments. Then he sent gardener Josef Liefka there to gain experience in growing these neophytes. In 1799, the first seedlings were brought from Wörlitz to Lednice, but we do not know what trees they were and therefore whether there were any conifers among them. The seedlings were probably expensive, and Liechtenstein's need was immense given the size of the area (a late 19th-century map shows almost 140,000 hectares of forestland)[106] and the very poor condition of the princely forests at the

102 Kratochvil, in the French original Deduiz. Could his name and description of the garden have inspired Vilém II of Rožmberk when building the Kratochvíle castle complex near Netolice? And, of course, similar gardens, only slightly older (Neugebäude near Vienna 1569, Bučovice 1575)?

103 Guillaume de Lorris (c. 1200, Lorris, France – c. 1238), The Romance of the Rose, Czech translation Prague 1977, pp. 62–65. This may be the source of Prince Karl Eusebius of Liechtenstein's interest in spruce trees, as mentioned above and below, even though the princely library only contained editions from 1735 and 1798. However, he may have become acquainted with the contents of the book during his knightly travels through France.

104 NOVÁK, Z., Zahrada, c. d., p. 143.

105 SILVA-TAROUCA, Ernst, Graf, Unsere Freiland-Nadelhölzer; Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im Freien kulturfähigen Nadelholzer, Wien 1913, p. 46.

106 KRAETZL, Franz, Schematismus des gesammten hochfürstlich Johann Liechtenstein'schen Forstbesitzes, oder: Vollständiges Verzeichniss des gesammten fürstlichen Forst- und Jagdpersonals, nebst Angaben der Waldflächen, Jahreserträge und Organisation, Olmütz 1877, p. 7.

time. Therefore, in 1802, Prince Alois I sent a special expedition to North America to secure resources for the restoration of the princely forests.

Joseph van der Schott (1770–1812), head gardener of the Vienna University Botanical Garden, led the expedition. It was based in Reading, Pennsylvania, from where it undertook expeditions and collections in Virginia, New York, and Delaware. During four years of research, 130 crates and barrels of seeds and young plants were brought to Lednice. Tree nurseries behind the Minaret were used for them, which began selling not only in the monarchy but throughout Europe as early as 1808. From this place were spread black walnuts, American poplars, lindens and ash trees, tulip trees, plane trees, hackberries, elms, ash-leaved and Pennsylvania maples, trumpet catalpas, and black locust, one of the most popular plants of the early 19th century, as well as conifers, which were represented by white pines, Virginia junipers,[107] thuja cypresses, gray spruces, eastern thujas, and western thujas.

The oldest depiction of Lednice scenery dates back to 1808[108] and was published in 1812.[109] The picture shows groups of conifers scattered across the completely transformed terrain of the garden. The picture captures the park as designed by Bernard Petri in its first phase until 1808. However, Petri's design (drawing)[110] does not show any conifers. Petri had never seen them in English gardens and probably had no experience with them. I believe that the composition of the vegetation reflected the will of Prince Jan I of Liechtenstein, who, in his own way,[111] decided and simply ordered the planting of conifers.[112] Whether the reason for his decision was purely commercial (to advertise seedlings from nearby tree nurseries, as we still see today in some garden centres or at gardening exhibitions), or whether it was based on aesthetic interests (it is also documented that he had artistic talent) or respect for the opinions of Prince Karl Eusebius, we do not know. Perhaps all these interests came together.

The fact remains that at the beginning of the 19th century, when Mužákovský Park was created (starting in 1815), Lednice Park already featured common scenery with a high proportion of conifers. Combined with the mirror effect on the surface of the extensive ornamental lake (29 ha), observable from paths, bridges connecting some of the sixteen islands, boats, carriages, or from horseback, a unique garden in Europe was created.[113] American conifers were complemented by European Norway spruce and European larch. Conifers were continuously used in the landscapes of Lednice Park, the park at the Valtice residential chateau, in the parks near the Lednice ponds, and near some pavilions in the landscaped countryside, now called the Lednice-Valtice Area,

107 I let be cutted down a number of nearly dead Virginia junipers in the park in the spring of 1990. To this day, Lednice Park lacks the groups of these trees that were planted there in the early 19th century. As a result, the park has lost an important component of its colorfulness.

108 This states CZULLIK, August, Eisgrub und seine Parkanlagen, Wien 1886, Tafel I.

109 SCHINDELMAYER, Karl Robert, Description des principaux parcs et jardins de l'Europe: avec des remarques sur le jardinage et les plantations – Bildliche und beschreibende Darstellung der vorzüglichsten Natur und Kunstgärten in Europa: mit Bemerkungen über Gartenkunst und Anpflanzungen, III., Wien 1812.

110 According to a graphic analysis of plans stored in the princely archives and available at According to a graphic analysis of plans stored in the princely archives and available at <https://www.liechtensteincollections.at/en/search2?query=laurenz%20vogel&filterparams=&filterlabel=> [2025-04-20] it seems that the plan was drawn by Laurenz Vogel.

111 LYČKA, Daniel, Voják stavebníkem: Jan I. Josef kníže z Liechtensteina (1760–1836). Dissertation. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity 2023, available online: <https://is.muni.cz/th/oqkmp/> [2025-04-20].

112 There is evidence of his disputes with architect Joseph Hardtmuth, when the prince imposed his will, even though he later criticized the architect for obeying him and breaking through the Lednice Castle with a passageway. See WILHELM, Gustav, Joseph Hardtmuth, 1758–1816, Architekt und Erfinder, Wien – Köln 1990, p. 103 and following. Why couldn't a similar situation occur in the relationship between a prince and a landscape architect?

113 We do not know how well Peter Joseph Lenné, who was developing his talent in Laxenburg at the time, knew her. The frequent use of conifers in his designs for the Laxenburg Park and the Városliget Park in Budapest would suggest so. However, conifers are rare in his designs for gardens in Potsdam, and even today they are sparse there and in other parks he designed.

but then known as the Garden of Europe. In the second half of the 19th century, conifers from western North America (blue spruce, silver fir, Jeffrey pine, etc.), the Caucasus (eastern spruce), the Balkans (Omorika spruce and Heldreich's pine), and East Asia (Japanese cryptomeria) were added. During the last transformation of Lednice Park in 1873–1883, they were displayed in a special collection garden – the Pinetum, which is the only collection garden of the original four green cabinets (Pinetum, Rosarium, Perenetum, and Arboretum) to have been preserved in its most complete form, although a number of specimens have disappeared without replacement (e.g., California cypress). The oldest Heldreich's pine, the first specimen grown in garden culture in the world, still grows there. Prince Jan II of Liechtenstein thus complied with the requirements published 30 years later in the above-mentioned professional manuals, where he had park scenery and collections side by side, but did not mix them. Or was his Lednice Park and its arboretums rather an inspiration for these recommendations by Count Arnošt Silva-Tarouca and Camillo Schneider?

As the Lednice Garden has been famous since the 17th century,[114] it is very likely that Arnošt Silva-Tarouca, as a native of Čechy pod Kosířem,[115] knew it thanks to his interests. His relationship with the princely Liechtenstein family is also well known. For this reason, it can be assumed that he followed the modifications of the surroundings of the Lednice and Valtice chateaux. The locations were easily accessible by rail from Olomouc (Prostějov) or Vienna, where he was studying. He thus saw the thriving old plantings in both the old Lednice Park and the new modifications expanding the old gardens, built by Prince Jan I of Liechtenstein and his gardeners in Lednice and Valtice. Both castles and their gardens were open to the public at that time. Mature conifers were planted in the new castle gardens.[116] The Lednice yew walls were pre-grown in the old park for many years. One of these "preparations," which was ultimately not used, has been preserved to this day. The plantings in the regular part of the new garden were combined with evergreen trees – boxwood and rhododendrons. In 1903, Lednice boasted the most extensive rhododendron plantings on the European continent. There were also extensive perennial flower beds and a collection of perennials in Perenet.

The young count saw new landscape features (Arizona, Údolíčko, the banks around Růžový rybník and the plantings around the Chinese Pavilion, which was not demolished until 1892) as well as collections and an alpine garden. He was thus able to observe both the new painterly landscape sections, which from the outset did not include architectural or sculptural decorations, and the painterly landscape sections, whose beauty was not diminished by the removal of attractive structures. The exception is the view of the northeast corner of Lednice Castle across the surface of the Rose Pond, where the painting and landscaping of the garden creates the illusion of a castle on a hill.[117] Is it possible that this view later inspired the count in the creation of the main view from the Small Courtyard of Průhonice Castle?

In Lednice, alongside other models for landscape gardens (Humphry Repton and his contemporaries in England, Friedrich Ludwig von Sckell, Prince Hermann Pückler-Muskau, and Peter Joseph Lenné in Germany), emerged a model for scenery in which the masters knew how to work with conifers, to quote Baron Aldington.

114 HERTODT from Todtenfeld, Jan, Tartaro-Mastix Moraviae: Per Quem rariora & admiranda â natura in faecundo hujus regionis gremio effusa, comprimis tartarus, illiusque effectus morbosi curiosè examinantur & cura tam therapeutica quam prophylactica proponitur /Viennae Austriae: Typis Susannae Rickesin Viduae, 1669.

115 Čechy pod Kosířem is located in the Olomouc Region between the cities of Prostějov and Olomouc.

116 While there is a contemporary report on the Lednice plantings (LICHT, Hermann, Errinerungen aus Eisgrub, in Wiener Illustrierte Gartenzeitung, 1882, August-September), based on period photographs, I believe that mature conifers were also transplanted to the Valtice plantations.

117 NOVÁK, Zdeněk – ZÁMEČNÍK, Roman, Joseph Hardtmuth a krajinářská zahrada, Prameny a studie, 2020, 67, pp. 45–100.

Fig. 7 Use of conifers and evergreen trees in a formal garden. Source: author's archive

Lednice's painting and landscape design, using a diverse and ever-expanding range of plants, including the massive use of conifers, took landscape design in a different direction. In this spirit, it continued to develop as the range of cultivated trees and plants was expanded to include newly introduced species from western North America, East Asia, and new hybrids, which enriched the range, especially in the last third of the 19th century, reaching its peak in the second half of the 19th century. The extent, to which the establishment of the Higher School of Fruit Growing and Horticulture (1895) contributed to this, or whether the school "only" used the park for study, needs to be further investigated.

Průhonice Park in the context of the history of garden art

After 1870, European garden art became acquainted with the phenomenon of Japanese gardens. The first was created at the World Exhibition in Vienna.[118] This was followed by publications such as Landscape Gardening in Japan.[119] As we know, Japanese garden scenery is

118 BOENTGES, J. J., Representations of Japanese gardens in the West at the turn of the 20th Century: The case studies of Clingendael and Schönbrunn, Leiden 2022, available online: <https://studenttheses.universiteitleiden.nl/access/item%3A3453213/view> [2025-04-20].

119 CONDER, Josiah, Landscape gardening in Japan, Tokio 1893.

based on a composition of natural elements, often highly stylized. They do not use works of art or small architecture for decoration. Pavilions, if present in the garden, serve to observe the scenery and are rarely part of it themselves (Golden Pavilion Temple in Kyoto Garden). In addition to vegetation, water, stones, and gravel, Japanese gardens are decorated with bridges, lanterns, and fountains with running water for hand washing.

In 1885, Count Arnošt Silva-Tarouca began establishing Průhonice Park, whose scenery, similar to that of the painterly landscape gardens in Lednice and Japanese gardens, is composed solely of terrain, standing and running water, and vegetation. As he himself writes, he drew inspiration solely from nature and from reading descriptions of natural beauty. What can still be seen in Lednice Park in several places, which are unfortunately disappearing relatively quickly, is the illusory elevation of slopes by planting conifers, the placement of contrasting trees against a contrasting background, the composition of views and vistas to form an apparent inverted V (Λ), if possible reflected in the mirror of the water surface (the result is a kind of X, which significantly enhances the perspective effect of the composition), and the manipulation of perspective, was perfected by Count Silva-Tarouca in Průhonice Park. Although he uses the above principles in a seemingly schematic way, his talent, knowledge of the environment, and knowledge of plant material and its needs prevented the park from appearing monotonous or boring. On the contrary, the scenery of Průhonice Park is so diverse and changeable over time that with each visit, one can discover something previously unnoticed and understand something still mysterious.[120]

Count Arnošt Silva-Tarouca captivatingly described his experiences, knowledge, and skills in an engaging way, spreading the principles of landscape gardening in publications, mostly[121] linked to the Austro-Hungarian Dendrological Society (Dendrologische Gesellschaft zur Förderung der Gehölzkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn), founded in Vienna in 1908. In addition to publishing specialist literature[122], this society had a communal garden in Průhonice, from which seeds and seedlings were sent to members. The patron of the society was Archduke Franz Ferdinand von Österreich-Este, the chairman was the owner of Průhonice Park and Castle, Count Arnošt Silva-Tarouca, and the secretary was Camillo Karl Schneider. The most important supporter of the society's activities was Prince Jan II of Liechtenstein (who contributed 5,000 gold crowns a year), and his chief director of the princely gardens and court councillor Wilhelm Lauche was a member of the society's presidium.

In his article On Landscape Design,[123] Count Arnošt Silva-Tarouca humorously describes his own creative process, saying, among other things: *"It is impossible for me to systematically develop the principles of landscape architecture in a short lecture. As a pure practitioner and self-taught person, I am not qualified to do so and can only refer anyone who wishes to learn more to the best books on landscape architecture by our old master, Prince Pückler, the former director of the Muskau Garden, Petzold, and our excellent secretary general, Camillo Schneider."*

Unlike contemporary German garden design, which was either based on natural science principles (Willy Lange and his Gartengestaltung der Neuzeit, Leipzig 1907), or sought to create environments that

120 The author has been professionally occupied with Lednice Park since 1983.

121 However, he also published in magazines. A list of his publications was published by the Research and Breeding Institute of Ornamental Horticulture in Průhonice, Aktuality 1989, pp. 56–57.

122 Mitteilungen der Dendrologischen Gesellschaft zur Förderung der Gehölzkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn; Gartenanlagen Österreich-Ungarn in Wort und Bild; Kulturhandbücher für Gartenfreude.

123 SILVA-TAROUCA, Ernst, Über landschaftliche Gartengestaltung, Mitteilungen der Dendrologischen Gesellschaft zur Förderung der Gehölzkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn a Gartenanlagen Österreich-Ungarn in Wort und Bild, 1911/12, Bd. 1.

corresponded to current social and economic tasks (Leberecht Migge and his Die Gartenkultur des 20. Jahrhunderts, Jena 1913, Jedermann Selbstversorger! Eine Lösung der Siedlungsfrage durch neuen Gartenbau, Jena 1918, Die produktive Siedlungsloge. Intensive Siedlerschule auf der Grundlage der Selbsthilfe. Diederichs, Jena 1920, Der soziale Garten. Das grüne Manifest. Berlin-Friedenau 1926), Silva-Tarouca creates beauty and advocates for it and love for it. He writes: *"The art of landscape gardening must consist primarily in emphasizing and enriching existing beauty, removing or at least concealing ugliness, and creating diverse but always scenically beautiful landscapes. […] The entire layout should be generous, not divided into insignificant individual parts bordered by groups of trees that would detract from the overall impression. On the contrary, thanks to skilful planting on one side and the opening up of expansive views on the other, the garden should appear larger than it actually is. […] When designing expansive views in the park, I always saw myself as a set designer,*[124] *and I saw the groups of trees in the foreground and middle ground as backdrops, which I moved in front of the background by planting them further forward or cutting them down with an axe to achieve the right perspective. The foreground is particularly important; a few trees in the foreground that frame the image behind them in a certain way always make it deeper and more vivid than if the viewer's surroundings were completely free and open. Amateur photographers*[125] *will confirm this fact. […] Garden houses and other structures designed for the same purpose — i.e., relaxation and shelter from the sun and rain — are indispensable in parks, but especially pleasant and useful in large areas. Such garden houses should be adapted as much as possible to the character of the location so as not to disturb it. […] Now I would like to show you how colourful trees are used in landscape gardening and the special effects that can be achieved by planting trees with beautiful autumn colours. However, the pictures do not really convey the splendour of the colours of large groups of American oaks, which in autumn display all shades from golden yellow through all nuances of brown and red to dark purple. Colourful trees should be used with caution; planted in large numbers, they contrast beautifully with the prevailing greenery in the landscape, but only in exceptional cases, and excessive numbers are strongly discouraged."* The entire text deals with the beauty of garden scenery and how to achieve it.

Schneider states[126] that thanks to the founding of the Dendrological Society (1908), he met Count Silva-Tarouca and became acquainted with Průhonice Park, which he, like other readers of Die Gartenkunst magazine, did not know. He calls Silva-Tarouca the Austrian Pückler: *"Count Silva-Tarouca's garden design is in more ways than one comparable to that of Prince Pückler. Neither of them was an expert in the true sense of the word; driven by their enthusiasm for gardening, they worked their way into this field independently, primarily according to their own artistic intentions. Both have the necessary resources to work at the highest level and immerse themselves fully in their work. Both are therefore, if I may say so, ideal garden artists. Because if you can work for yourself, if you don't have to adapt to any client and if you don't have to worry about the general public, if you are free from all those meetings that make it very difficult for a true professional to realize his artistic ideas – then you are in an ideal situation and can express your artistic personality more clearly than others in your work."* He goes on to write: *"What an extraordinary expert and lover of plants* [Count Silva-Tarouca] *is, is demonstrated above all by the huge alpine garden, which is only briefly mentioned in the above text.*[127] *He also*

124 It is interesting that subsequently (after 1920) the stage design changed. The painted backdrops used since the Baroque theater era disappeared, replaced by a black horizon and a division into foreground, middle ground, and background. Could this change have been inspired by the painterly landscape garden, which uses the principles of aerial perspective to manipulate space through the use of painterly perspective?

125 It should be noted that the phenomenon of photography was developing at this time. Průhonice Park was one of the first new parks whose beauty was spread through photographs, both black and white and color.

126 SCHNEIDER, Camillo Karl, Über die landschaftliche Gartengestaltung von heute, Die Gartenkunst, 1902, XI, 6, pp. 102–105.

127 By this he means Gartenanlagen Österreich-Ungarn in Wort und Bild, Heft 1, Wien 1909.

shows extensive use of beautiful perennials in the park, something I have never seen before in a private garden on the continent. Count Silva-Tarouca differs greatly from Prince Pückler in that he uses perennials in the park in the same original way as trees, achieving truly amazing effects. I hope to return to this point later, or perhaps the count himself will kindly comment on the subject of perennials in the park in an article in the magazine Die Gartenkunst. Průhonice convincingly teaches us how important it is to use perennials, and our society[128] *would like to support the spread of these plants."*

Schneider continues: *"In no way do I intend to critically discuss Průhonice Park as a work of art today. I simply want to describe it as a milestone in the development of contemporary garden art, a work that has infinite significance for anyone who can study it thoroughly. […] As far as I know, the owner of Průhonice Castle has never studied the history of garden art and is unfamiliar with English parks or the works of Sckell and Pückler, and until recently he was also unfamiliar with Lange's book and thus with the natural science theory of modern garden art. This made it even more interesting for me to see that Count Silva-Tarouca is following a very similar path to that of Prince Pückler in his day. Both are born garden artists who have mastered their technique independently over the course of decades. Each in his own way. Moreover, Průhonice proves once again that technique comes second and that innate artistic abilities, trained and strengthened by practice, are essential. Count Silva-Tarouca never drew any plans, but he always had a vivid image of the future park in his mind. The plan included in the aforementioned publication was hastily created during printing to at least illustrate the situation in the plan."*

The above information completely changes our current understanding. Since Silva-Tarouca mentions Prince Pückler-Muskau's work in other publications, it was likely that he knew him well. In addition, a copy of the book Andeutungen über Landschaftsgärtnerei from his library contains passages marked in pencil, allegedly in the count's handwriting. It could also be assumed that he was familiar with English parks and that he only began planting perennials in Průhonice Park after he began working with Camille Schneider. However, new information has shifted our understanding. Schneider's article depicts the count as a genius who creates everything from nothing. However, we cannot ignore the fact that he grew up in Čechy pod Kosířem, that members of the Mánes family raised him, that he himself remembers Josef Mánes, and that Quido and Amálie also visited Čechy pod Kosířem. Nor can we ignore the fact that not far away (approx. 25 km) from Čechy pod Kosířem lies Nové Zámky near Litovel with its landscaped surroundings designed by Bernard Petri with buildings by Joseph Hardtmuth, and on the way to Vienna, the Lednice-Valtice area, and in Vienna and its surroundings, other works of Liechtenstein garden and landscape design. When writing about his inspiration, the count himself mentions only walks in nature, hunting experiences, and reading descriptions of natural beauty.

The count was co-author of Handbooks for Garden Lovers (Kulturhandbücher für Gartenfreude). Gradually were published books on perennials (Unsere Freiland-Stauden, 1910, 1913, 1922, 1927, 1934), deciduous trees (Unsere Freiland-Laubgehölze, 1913, 1922, 1931), and conifers (Unsere Freiland-Nadelhölzer, 1913, 1923).[129] The book on conifers differs from the book on deciduous trees in the number of pen-and-ink drawings, photographs, and an extensive chapter on their cultivation, propagation, and pests. This shows that the cultivation of conifers, especially introduced ones, was a new topic for the dendrological society and that the readers (its members) did not have much experience with conifers, with a few exceptions. Perhaps this can be also understood as a supporting

128 Meaning the German Dendrological Society.

129 From the order of topics alone, I could have guessed that Count Silva-Tarouca was well aware of perennials even before meeting Camillo Schneider. It didn't occur to me…

argument for promoting their use in painting and landscape scenery.

Painterly landscape gardens thus became a specific expression of garden art, but it appears that they were limited to the territory of the Danube Monarchy. Its aristocracy was much more interested in garden art than the German aristocracy, which came as a great surprise to Camillo Schneider. In addition to the aforementioned princely family of Liechtenstein, the society's members included the Schwarzenberg, Lobkowitz, Rohan, Trauttsmansdorf, Clam-Gallas, Harrach, Kinský, Chotek, Colloredo-Mansfeld, Belcredi, Czernin, Laudon, and Salm families.[130] These members established gardens with picturesque landscapes at their residences, inspired by the society's publications and thanks to the plant material distributed by the society. Its members also included professionals such as František Thomayer (who designed and created parks in Prague, Pardubice, Přerov, and elsewhere) and Anton Umlauft, who landscaped the imperial park in Laxenburg, the Mošnice park at the imperial stud farm in Kladruby nad Labem, the park in Moravský Krumlov for the highest equerry of Prince Rudolf of Liechtenstein, and the park at Eisenstadt Castle for Prince Esterházy.

To distinguish these gardens from English landscape gardens and German natural landscape gardens, we call them painterly landscape gardens, because they make much greater use than the former of the laws of aerial perspective (i.e., painterly perspective, which differs from linear perspective precisely in its use of colour) to manipulate space, which I always consider to be the pinnacle of garden art. Their essence is scenery composed solely of natural elements. Their decoration is not planned with small architecture or works of art.

Thanks to Camillo Schneider, Průhonice Park was presented to the German professional public in magazines and in the book Der deutsche Garten: ein Jahrtausend Naturerleben (The German Garden: A Millennium of Nature Experience).[131] After various vicissitudes of the 20th century (war, land reform, communist approach), it was finally saved thanks to the care of the Botanical Institute of the Czech Academy of Sciences and rightly included in the World Heritage List in 2010.[132] This would hardly have happened if Ivan Staňa,[133] to whose memory this publication is dedicated, had not been an employee there.

Průhonice Park in the context of world cultural heritage

Průhonice Park is unparalleled among the landscape gardens listed on the UNESCO World Heritage List. Apart from the above-mentioned parts of Lednice Park, which has been listed since 1996 as

130 These are families only from the pre-Austrian part of the monarchy.

131 LANDAU, Paul – SCHNEIDER, Camillo – FOERSTER, Karl, Der deutsche Garten: ein Jahrtausend Naturerleben, Deutsche Buch-Gemeinschaft, 1928.

132 Available online: <https://whc.unesco.org/en/list/616> [2025-05-02].

133 Ivan Staňa was a landscape architect who devoted his entire life to caring for monuments of garden art, most recently to saving Průhonice Park. He died suddenly and unexpectedly on the 18th of August, 2025.

part of the Lednice-Valtice Cultural Landscape,[134] and Mošnice Park, which has been listed since 2019 as part of the Landscape for the Breeding and Training of Ceremonial Carriage Horses in Kladruby nad Labem,[135] no painterly landscape scenery has yet been found in the gardens that are part of the historic centers of Prague, Český Krumlov, or Telč. Although there are conifer plantings in the Podzámecká Garden in Kroměříž, they tend to dominate individual scenes. The same pays in the spa parks in Karlovy Vary, Mariánské Lázně, and Františkovy Lázně.

This type of garden scenery is not found in the German parks of the palaces and parks in Potsdam and Berlin[136] (Sanssouci, Babelsberg, Cecilienhof, etc.). The Dessau-Wörlitz Garden Realm also features solitary conifers, in greater numbers in the arboretum and near the Gothic House, but they are not arranged in such a way as to enhance the airy perspective and create illusory spatial effects. The park in Muskau/Mužákov is described above. In the Wilhelmshöhe Mountain Park near Kassel, some groups of colourful trees and conifers in the photograph are almost easily confused with similar groups in Průhonice Park. However, its terrain and central dominant cascade and other structures are so prominent in the scenery that these groups of trees serve as interesting dominants of lower-order compositions. Plantings that would enhance the airy perspective and create illusory spatial effects were not recorded there. The same applies to the landscaping that is part of the Schwerin Residential Ensemble (Zvěřín). There are no landscaping features in the immediate vicinity of Neuschwanstein Castle; Herrenchiemsee and Linderhof Castles are surrounded by formal gardens.

Studley Royal Park is an excellent example of an English garden. Although historical depictions show relatively dense plantings of conifers, there is no evidence of any deliberate attempts to enhance the airy perspective and create illusory spatial effects. The English park at Blenheim Palace features conifer plantings (Lebanon cedars) in the spirit of the English garden ("Capability" Brown), i.e., as solitary trees, while the Japanese garden features dominant trees (giant thuja). and in the Italianate garden, figures are cut out of yew, but no plantings that deliberately reinforce the effects of aerial perspective and create illusory spatial effects were recorded there. Queen's House, which is part of Maritime Greenwich, is connected to an extensive regular layout (André le Notre) and landscaped plantings on the dominant terrain. The Royal Botanic Gardens in Kew now serve collection purposes. Conifers are therefore planted there naturally, and in some parts they are the main (sometimes even the only) component of the garden scenery, but plantings that deliberately reinforce the effects of aerial perspective and create illusory spatial effects were not observed there either.

The extensive landscape park at Pavlovsk Palace also contains coniferous forest stands, but it is more of an example of an Anglo-Chinese garden, as is the naturalistic part of the garden at Tsarskoye Selo Palace. Conifers are also planted at Petrodvorec Palace, but more as part of a regular layout, although some groups have been arranged into picturesque scenes. No plantings have been recorded in the Russian parks mentioned above that would deliberately enhance the appearance of aerial perspective and create illusory spatial effects.

134 Available online: <https://whc.unesco.org/en/list/763> [2025-05-02].
135 Available online: <https://whc.unesco.org/en/list/1589> [2025-05-02].
136 Available online: <https://whc.unesco.org/en/list/532> [2025-05-02].

Conclusion

Průhonice Park is therefore a truly exceptional and perfect example of a specific type of garden design, which we refer to as a painterly landscape garden (painterly landscape style). As explained above, this style is characteristic of Central Europe, which was ruled by the Danube Monarchy and where the Dendrological Society was active. Because it does not occur in countries famous for their naturalistic garden design (England and Germany), from which the principles of English, Anglo-Chinese, and landscape gardens (England) and natural landscape gardens (Germany) spread to other parts of the world, it has not yet been perceived as a distinct garden style, equivalent to those mentioned above. It is unknown in world professional literature and therefore has not yet been known in Czech professional literature either, which would not be such a problem if this ignorance did not affect the care of historic gardens. Since the 1950s, Czech heritage conservation has sought to model the restoration of historic gardens on German natural landscape parks or English or Anglo-Chinese gardens, thus suppressing this national expression of garden art because it did not recognize it. If varieties of our own or introduced trees were planted at all during the restoration of historic gardens protected as cultural monuments, they were varieties with a different shape, which, in the spirit of garden-architectural functionalism, were intended to replace the shaped figures in regular gardens (*Thuja occidentalis 'Malonyana'* in Jaroměřice nad Rokytnou, *Picea abies 'Cupressina'* in Holešov, *Juniperus scopulorum 'Skyrocket'* in Kaceřov, etc.). After the creation of the Operational Program for the Environment, the conditions for the restoration of painterly landscapes worsened, as its rules do not allow the planting of non-native trees (e.g., the restoration of Mošnice Park on the grounds of the Landscape for the Breeding and Training of Ceremonial Horses in Kladruby nad Labem in 2020-2024, where the project directly states: "The content of the project is the revitalization of the Mošnice natural landscape park in the Kladruby nad Labem stud farm complex, consisting of the removal of self-sown and non-native trees and the restoration of the mosaic structure of the landscape with an emphasis on the occurrence of specially protected species of plants and animals.").[137] Therefore, during the implementation of the project, no Sitka spruce, blue spruce, red oak, columnar English oak, European ash, or other trees were planted to replace those that died during the hot and dry years of 2017-2019. The picturesque scenery of Mošnice Park was therefore not restored at all, even though it is a World Heritage Site and the project won the main prize in the Landscape Architecture category in the GrandPrix competition of the Association of Architects in 2021.[138]

The inscription of Průhonice Park on the World Heritage List has enriched the spectrum of registered world monuments of garden art with a different and exceptional expression of human creativity and confirms that it is necessary to protect monuments of garden art in the painterly-landscape style so that the contribution of Count Arnošt Silva-Tarouca, his predecessors, and followers is preserved. For Czech, Slovak, Austrian, and Hungarian conservationists and gardeners, this is perhaps an even greater commitment, as it concerns a specific type of garden art with which our countries have contributed to the world's artistic treasure trove.

137 Available online: <https://www.dotaceeu.cz/cs/statistiky-a-analyzy/mapa-projektu/projekty/05-operacni-program-zivotni-prostredi/05-4-ochrana-a-pece-o-prirodu-a-krajinu/revitalizace-krajinarskeho-parku-mosnice-v-kladrub> [2025-05-02].

138 Grand Prix Architektů, 225. Obnova krajiny kočárových koní / Restoration of the landscape of Ceremonial Carriage Horses, available online: <https://grandprix.grandprixarchitektu.cz/rocnik/2021/334> [2025-05-02].

Lednický park a Lednicko-valtický areál – současný stav

Roman Zámečník

Odkaz na vědecký zdroj
Příspěvek vznikl v rámci řešení výzkumného projektu Identifikace, interpretace a typologie hmotné struktury památek zahradního umění (identifikační kód projektu: DH23P03OVV001) financovaného z *Programu NAKI III – program na podporu aplikovaného výzkumu v oblasti národní a kulturní identity na léta 2023 až 2030* Ministerstva kultury.

Abstrakt
Příspěvek pojednává o Lednickém parku a Lednicko-valtickém areálu, které jsou od roku 1996 zapsány v Seznamu světového dědictví jako *Lednice-Valtice Cultural Landscape*. Lednicko-valtická kulturní krajina představuje mistrovské dílo lidského tvůrčího génia. V úvodu příspěvku jsou proto připomenuty ony výjimečné světové hodnoty, pro něž byla tato krajina Výborem pro světové dědictví označena za světově unikátní. Hodnoty každé světové památky je možné vyjádřit prostřednictvím hodnotových atributů, které demonstrují její výjimečnou světovou hodnotu. Pozornost je proto zacílena na představení těchto atributů včetně zhodnocení jejich aktuálního stavu. Zmíněny jsou současně specifika péče o ně s cílem uchovat je pro následující generace.

Úvod

V krajině, která je dnes na celém světě známá pod názvem Lednicko-valtický areál, se za dob působení knížecího rodu Lichtenštejnů uplatnil typ anglo-čínské zahradní tvorby, a to nejdříve v zámecké zahradě v Lednici. Statek na Seznamu světového dědictví ovšem prezentuje krajinu komponovanou. Jedinečná světová hodnota statku tkví mj. i v tom, že se typ anglo-čínské zahrady postupně velkoryse rozšířil na rozsáhlá území v okolí obcí a měst Lednice, Hlohovec, Podivín, Valtice a Břeclav v rozsahu, formách a proporcích zcela nebývalých. Tím vznikl typ okrasného statku, který není odjinud ze světa známý.

Ojedinělý soubor solitérních staveb (zámek Belveder, obelisk, Nový Dvůr, Lovecký zámeček, zámek Janův hrad, Dianin chrám, Kolonáda, zámek Pohansko, zámeček Lány, Rybniční zámeček, Apollonův chrám, letohrádek Chrám Tří Grácií, Hraniční zámeček, Obelisk, Katzelsdorfský zámeček, kaple sv. Huberta) z konce 18. a první poloviny 19. století, sofistikovaně situovaných v krajině, tvoří společně se zámeckými rezidencemi v Lednici a ve Valticích její nejvýraznější součást. Doplňuje starší kulturní struktury (rybníky z konce středověku, soustavu alejí a lesních průseků ze 17. a 18. století) o dominanty, jež jsou ohnisky krajinných kompozic, nezřídka vytvářených pomocí introdukovaných cizokrajných dřevin. V osvícenském přístupu ke krajině tak rozvíjejí program okrasného statku. Řada z nich má proto vedle výtvarného působení v krajině i ryze účelovou funkci (chov ovcí, krav a bažantů, ubytování hajných a revírníků, rozhledny).

Tamní knížecí zahrady proslavily kraj ovšem mnohem dříve, již v 17. století, kdy byla dobudována zahrada v Lednici. Sláva zahrad vzrostla postavením lednické oranžérie[139] na počátku 18. století, podle současníků největší ve Svaté říši římské. Výstavba minaretu, založení krajinářského parku s umělým jezerem nevídané rozlohy (29 ha) a nejrozsáhlejšími výsadbami dřevin z Nového světa v monarchii a posléze dotvoření zemědělské krajiny do podoby okrasného statku s půvabnými stavbami přispěly k dalšímu věhlasu. V 19. století se *„Lednice a její zahrady“*,

139 Postavena byla za knížete Karla Eusebia z Lichtenštejna, někdy po roce 1647. Největší se stala po rozšíření knížetem Antonem Florianem z Lichtenštejna po roce 1712.

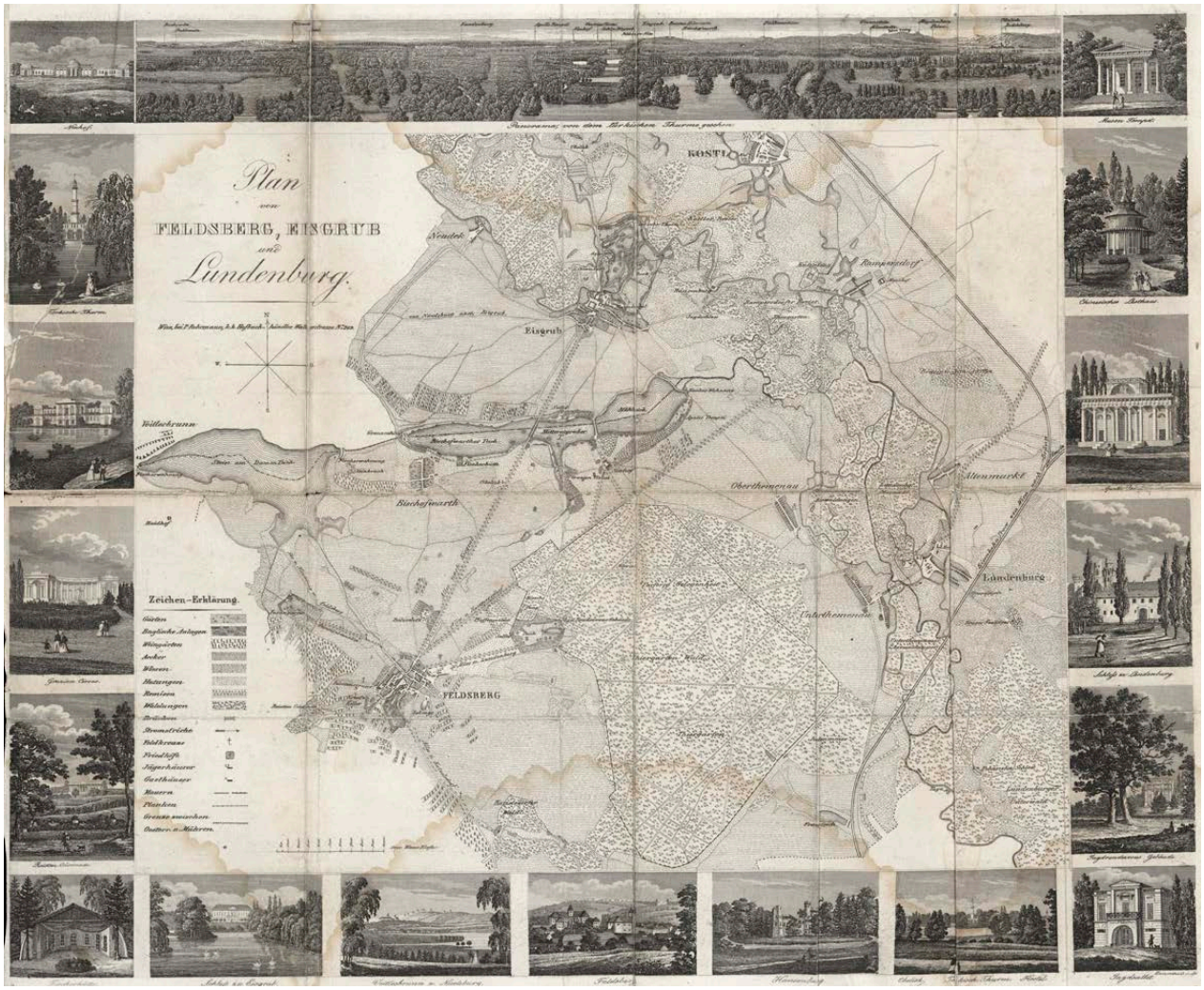

Obr. č. 1: Plán Valtic, Lednice, Břeclavi a jejich okolí se 17 vyobrazenými výletními místy. HÄUFLER, Joseph Vincenz – FEIL, Joseph, Schilderung von Eisgrub, Feldsberg und deren Umgebungen, nebst einem Wegweiser und Plane auf Stahl mit 17. Ansichten, Wien 1840. Reprofoto: knihovna NPÚ, ÚOP v Brně

jak je areál jmenován v turistických příručkách,[140] označovaly za *„Zahradu Evropy“* a rychle se stávaly jedním z evropských center zahradnictví a krajinářské tvorby. Tento proces byl završen zřízením vyšší zahradnické školy a vybudováním vědeckého institutu zaměřeného na genetiku a šlechtění rostlin.[141]

Když Československo s takřka dvacetiletým zpožděním přistoupilo v roce 1990 k Úmluvě

140 HÄUFLER, Joseph Vincenz – FEIL, Joseph. Schilderung von Eisgrub, Feldsberg und deren Umgebungen, nebst einem Wegweiser und Plane auf Stahl mit 17. Ansichten, Wien 1840.

141 K tomu podrobně viz NOVÁK, Zdeněk, Zahrada Evropy: osudy zahradního umění na Moravě pohledem 21. století, Praha 2017, s. 231–237.

o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví[142] a bylo možné uvažovat o tom, co z našich památek navrhnout k zápisu mezi památky chráněné podle ní, mluvilo se v Lednici a ve Valticích o tom, že by areál měl být mezi nimi. K zápisu na tento prestižní Seznam lze ovšem nominovat pouze to, co požívá nejvyšší ochrany na národní úrovni. V Lednicko-valtickém areálu byly v té době chráněny jednotlivé zámky, zámečky, parky, kostely, domy a sochy jako kulturní památky, jako přírodní rezervace byly chráněny i rybníky, ale krajina jako celek chráněna nebyla. Tak se stalo až v roce 1992 vyhláškou Ministerstva kultury o prohlášení Lednicko-valtického areálu za krajinnou památkovou zónu,[143] která stanovila hranice a základní podmínky pro zabezpečení ochrany a péče o ni.[144] Poté se podařilo na mezinárodní konferenci do Valtic pozvat světové odborníky z USA, Velké Británie, Německa a Rakouska, kteří nevycházeli z údivu nad hodnotami krajiny i nad tím, jak je možné, že o něčem takovém svět vůbec neví.[145] Doporučení nominovat Lednicko-valtický areál na Seznam světového dědictví jako kulturní krajinu[146] se pak logicky dostalo do závěrečných doporučení konference. To se také následně stalo. Lednicko-valtický areál o rozloze 143 km^2 byl 7. prosince 1996 v mexické Méridě zapsán jako naše šestá památka na Seznam světového dědictví a jako třetí kulturní krajina[147] na světě, hned po Rýžových terasách ve filipínských Kordillerách a portugalské umělecky ztvárněné krajině v Sintře, které byly zapsány o rok dříve.

142 Česká a Slovenská Federativní Republika přistoupila k Úmluvě o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví 15. 11. 1990 a závaznou se pro ni stala 15. 2. 1991. Text Úmluvy a oznámení o přístupu byly publikovány ve Sbírce zákonů č. 159/1991. Na praktické realizaci Úmluvy, jejímž gestorem je Ministerstvo zahraničních věcí, se podílí Ministerstvo kultury společně s Ministerstvem životního prostředí.

143 Vyhláška Ministerstva kultury č. 484/1992 Sb., o prohlášení lednicko-valtického areálu na jižní Moravě za památkovou zónu.

144 Těmito podmínkami jsou: „a) programy rozvoje obcí a programy obnovy vesnice se zpracovávají na základě stavebně historických průzkumů území i jednotlivých objektů; b) při přípravě programů rozvoje obcí, programů obnovy vesnice a při pořizování územně plánovací dokumentace je třeba respektovat památkovou hodnotu zóny; c) využití jednotlivých objektů, prostorů i území musí odpovídat jejich kapacitě a technickým možnostem a musí být v souladu s památkovou hodnotou zóny; d) obnova a restaurování nemovitostí v zóně se musí provádět na základě stavebně historického a restaurátorského průzkumu; e) při terénních úpravách, budování technické infrastruktury, při nové výstavbě a při výsadbě dřevin musí být brán zřetel na charakter, prostorové uspořádání a měřítko jednotlivých nemovitostí, sídel a krajiny v zóně; f) zemní a výkopové práce v zóně musí být prováděny se zřetelem na ochranu a záchranu archeologických nálezů a na zachování a zhodnocení jejich dokumentární funkce; g) pro ochranu technického stavu nemovitostí, které jsou na území zóny, je nutné neodkladně provádět udržovací práce do doby, než bude provedena celková obnova.“ (Vyhláška Ministerstva kultury č. 484/1992 Sb., o prohlášení lednicko-valtického areálu na jižní Moravě za památkovou zónu).

145 Dle sdělení Zdeňka Nováka, tehdejšího ředitele Památkového ústavu v Brně, hlavního iniciátora a řečníka na konferenci.

146 Kulturní krajiny jsou kulturní statky a představují „kombinovaná díla přírody a člověka“, jak jsou uvedena v článku 1 Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví. Dokládají vývoj společnosti a lidských sídel v průběhu staletí, pod vlivem hmotných požadavků a/nebo výhod, které představuje jejich přírodní prostředí a postupně se vyvíjející vnější nebo vnitřní společenské, hospodářské a kulturní síly.

147 Kulturní krajiny se dělí na tři hlavní kategorie: krajina zřetelně a záměrně komponovaná, vytvořená člověkem; organicky vyvinutá krajina, která se dělí na dvě subkategorie – reliktní (neboli zkamenělá) krajina a pokračující (živá) krajina, a asociativní kulturní krajina. Členění vypracovala skupina odborníků na kulturní krajiny (La Petite Pierre, France, 24.–26. listopadu 1992), viz dokument WHC-92/CONF.202/10/Add. Výbor světového dědictví znění textu o kulturních krajinách následně na svém 16. zasedání (Santa Fe, 1992) schválil a zahrnul do operační směrnice (viz dokument WHC-92/CONF.002/12). Lednicko-valtický areál na Seznamu světového dědictví prezentuje první kategorii kulturních krajin.

Výjimečná světová hodnota[148]

Lednicko-valtický areál se svými 143 km² je unikátní tím, jak v něm byly po staletí formovány architektonické, biologické a krajinné složky. Rod Lichtenštejnů přišel do Lednice v polovině 13. století a od konce 14. století vlastnil také nedaleké Valtice, přičemž obě lokality se staly jádrem rozsáhlého majetku rodu. Tato dvě panství byla později spojena se sousední Břeclaví do organického celku, který sloužil knížecímu rodu k reprezentaci a relaxaci a současně se stal i materiálním dokladem jeho prestiže. Realizace velkolepého krajinářského projektu začala v 17. století tvorbou alejí spojujících Valtice s ostatními částmi panství. To pokračovalo po celé 18. století výstavbou sítě cest a vyhlídkových stezek, přetvářejících přírodu ve stylu anglických umělců a architektů.

Počátkem 19. století kníže Jan I. Josef z Lichtenštejnu v krajině uplatnil koncept anglického krajinářského parku, který do střední Evropy přinesl Bernard Petri ovlivněný tvorbou Humphryho Reptona. Realizovány tehdy byly velkorysé krajinářské úpravy, jež si vyžádaly vytvoření nového Zámeckého rybníka, navýšení terénu Lednického parku a vykopání nového kanálu pro řeku Dyji. Kolem tří velkých lednických rybníků a některých saletů v krajině vznikly další menší parky, inspirované anglickými předlohami, tzv. Englische Anlagen. Na rozdíl od anglických vzorů byly parkové scenérie tvořeny převážně z dřevin introdukovaných z východního pobřeží Severní Ameriky, s mimořádně vysokým zastoupením konifer.

Základ krajinné kompozice tvoří dva zámky, Lednice a Valtice. Zámek ve Valticích má středověké základy, prošel však postupnou přestavbou v období renesance, manýrismu a především pak v éře baroka. Současnou barokní podobu mu vtisklo několik architektů, zejména Johann Bernard Fischer z Erlachu, Domenico Martinelli a Anton Johann Ospel. Spolu s barokním kostelem Nanebevzetí Panny Marie je zámek dominantou uplatňující se v systému alejí založených v 17. a 18. století. Zámek nebyl dále cíleně přestavován a jeho vrcholná barokní úprava měla demonstrovat starobylost rodu.

Zámek Lednice byl postaven jako renesanční vila kolem roku 1570 a poté až do 2. poloviny 19. století postupně upravován a přestavován tak, aby odrážel barokní a klasicistní módu. V letech 1846–1858 proběhla jeho novogotická přestavba podle projektu Jiřího Wingelmüllera v souladu s převažujícím romantickým pojetím krajiny. Zámek v Lednici v porovnání se zámkem ve Valticích byl mnohokrát přestavován v souladu s dobovou módou a měl naopak demonstrovat ekonomické postavení, nadčasovost a celkovou prestiž rodu. Zámecký park v Lednici zkrášluje několik architektonických objektů, jako jsou pozoruhodný palmový skleník, unikátní minaret a akvadukt.

Jednou ze zásadních světových hodnot Lednicko-valtického areálu je také to, že se v této krajině uplatnila odjinud neznámá fáze zahradní a krajinářské tvorby. Typ anglo-čínské zahradní tvorby byl nejdříve využit při přeměně zámecké zahrady v Lednici na konci 18. století. Tedy výhradně v hranicích cca 200 ha zahrady. Na území komponované krajiny Lednicko-valtického areálu je ovšem možné jednoznačně identifikovat i druhou velkorysou fázi anglo-čínské zahradní tvorby spočívající v tom, že byl typický zahradní program (zejména drobné zahradní stavby) postupně ze zámecké zahrady v Lednici odstraňován, aby se posléze uplatnil v celé tamní krajině v proporcích

148 Výjimečná světová hodnota znamená takový mimořádný kulturní a/nebo přírodní význam, který přesahuje národní hranice; je to hodnota stejně cenná pro současné, jakož i pro budoucí generace lidstva jako celku. Z tohoto důvodu je stálá ochrana tohoto dědictví nesmírně důležitá pro mezinárodní společenství jako takové.
Výbor definuje kritéria pro zápis statků na Seznam světového dědictví. Výjimečná světová hodnota se dokládá prostřednictvím komparativní analýzy, která je součástí nominační dokumentace.

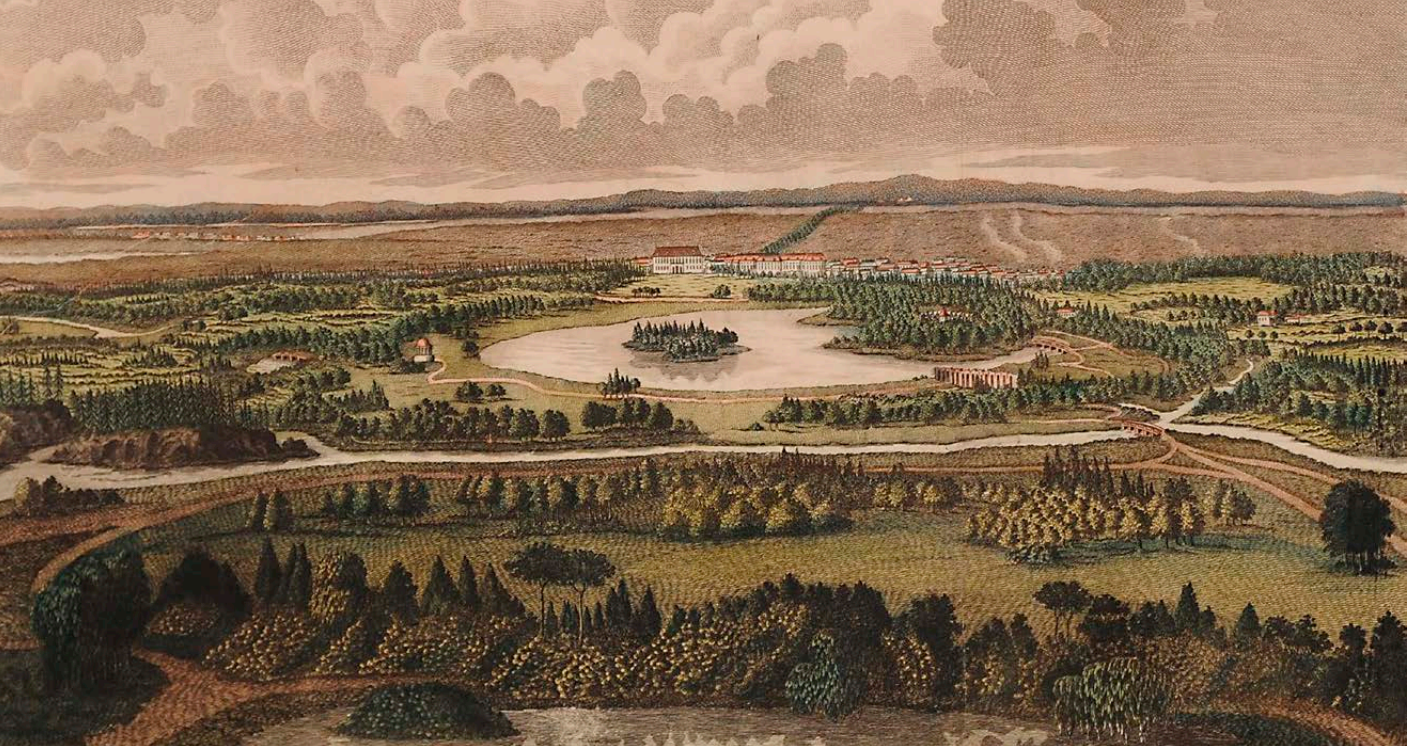

Obr. č. 2: Pohled z Minaretu na Lednický park po realizaci Bernarda Petriho z roku 1808. Drobné zahradní stavby typické pro anglo-čínskou zahradu se nacházejí výhradně uvnitř parku. Neznámý autor, před 1812. LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Vaduz-Vienna, Inv. Nr. GR 3173

a formách jinde ve světě neznámých. S umísťováním typických staveb (Apollonův chrám, letohrádek Chrám Tří Grácií, Hraniční zámeček, Pohansko aj.) v krajině souvisely také její rozsáhlé úpravy, a to hlavně v okolí rybníků Hlohovecký, Prostřední a Mlýnský, kde byly typické stavby z instrumentária anglo-čínské zahrady rozmístěny.[149]

V celé krajině se prolínají barokní a romantické prvky, které jí dodávají zcela specifický charakter: architektura a krajina jsou navzájem úzce propojené. Všechny stavby jsou promyšleně umístěny na pohledově dominantních místech, jako je tomu v případě Kolonády, Rendez-vous (Dianina chrámu), Rybničního zámečku, Apollonova chrámu, Obelisku nebo Pohanska; byly situovány na křižovatce hlavních cest nebo na pomezí Moravy a Dolních Rakous (Hraniční zámeček). Výhledy a průhledy jsou rovněž navzájem propojeny. Většina nabízí výhled na obě dominanty, Minaret a Kolonádu, avšak významná vizuální spojení existují i mezi dalšími skupinami saletů (Apollonův chrám, Belveder, Janův hrad, Lovecký zámeček, Nový Dvůr, Rybniční zámeček, letohrádek Chrám Tří Grácií, Obelisk, kaple sv. Huberta aj.).

Důležitým krajinotvorným aspektem celé krajiny je velmi široká škála domácích i exotických dřevin a koncept jejich výsadby. Nejbohatší skladba dřevin se nachází v parcích, kde se koncentrují v okolí dvou hlavních sídel a na březích rybníků ležících mezi Lednicí a Valticemi. Zámeček Pohansko je postaven na místě důležitého hradiště velkomoravského období, jehož původ sahá do 8. století. Stále dobře viditelné jsou téměř 2 kilometry masivního opevnění plochy hradiště o rozloze 28 ha. Archeologické vykopávky tam odhalily panský dvorec, kostel (jehož půdorys je zachovaný in situ), několik výrazných domů a bohaté pohřebiště. Lednicko-valtická kulturní krajina je tak výjimečným příkladem plánovitě vytvořené kulturní krajiny, která je obzvláště působivá počtem a rozmanitostí kulturních a přírodních hodnot.

V souladu s Úmluvou o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví a prováděcími směrnicemi k ní, musí kulturní nebo přírodní statek

149 K tomu podrobně viz NOVÁK, Z., Zahrada Evropy, c. d., s. 200–217.

Obr. č. 3: Interiér Lednického parku se stavbami typickými pro anglo-čínskou zahradu (Chrám múz, lázně, sousoší Tři Grácie). Ferdinand Runk, 1816. LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Vaduz-Vienna, Inv. Nr. GR 604

splňovat alespoň jedno z deseti kritérií,[150] jež dokumentují (dokládají) jeho výjimečnou světovou hodnotu. V nominačním procesu, který předcházel zápisu Lednicko-valtického areálu na Seznam světového dědictví, bylo prokázáno a Výborem pro světové dědictví potvrzeno, že tato kulturní krajina splňuje celkem tři z deseti možných kritérií, přičemž platí, že pro zápis dostačuje, pokud navrhovaný statek splňuje alespoň jedno z kritérií. V roce 1995, resp. 1996 bylo potvrzeno, že Lednicko-valtická kulturní krajina

150 „Výbor se domnívá, že statek má výjimečnou světovou hodnotu (viz odstavce 49–53), pokud tento statek splňuje alespoň jedno z následujících kritérií. Navrhované statky proto musí: (i) představovat mistrovský výtvor lidské tvořivosti, (ii) svědčit o výrazné výměně vlivů po dané období nebo ve vymezené kulturní oblasti, či ve vývoji stavebnictví nebo technologie, monumentálního umění, projektování měst nebo krajinné tvorby, (iii) přinášet jedinečné nebo alespoň mimořádné svědectví o kulturní tradici nebo o živé či již zaniklé civilizaci, (iv) představovat vynikající příklad určitého typu stavby nebo stavebního či technologického komplexu anebo krajiny, která je dokladem jednoho či více příznačných období v lidských dějinách, (v) být vynikajícím příkladem tradičního lidského sídla, tradičního využití suchozemského území nebo moře, které je reprezentativní pro určitou kulturu (nebo kultury) či pro vzájemné působení člověka a životního prostředí, zejména pokud se toto prostředí stalo zranitelným pod dopadem nezvratné přeměny, (vi) být přímo nebo hmotně spojen s živými událostmi nebo tradicemi, myšlenkovými proudy, způsoby víry nebo uměleckými či literárními díly, která mají mimořádný světový význam (Výbor se domnívá, že toto kritérium má být pokud možno použito společně s dalšími kritérii), (vii) představovat mimořádné přírodní jevy nebo oblasti, které vyjadřují přírodní krásy a mají mimořádný estetický význam, (viii) být mimořádně reprezentativními příklady hlavních stadií v dějinách země, včetně svědectví o vývoji života, geologických procesech probíhajících při vývoji zemských útvarů nebo geomorfologických či fyziografických prvků, které mají velký význam, (ix) být mimořádně reprezentativními příklady ekologických a biologických procesů v průběhu evoluce a vývoje ekosystémů, jakož i společenství rostlin a zvířat, ať už suchozemských, vodních, pobřežních a mořských, (x) obsahovat přírodní a nejreprezentativnější a nejdůležitější stanoviště pro zachování biologické rozmanitosti in situ, včetně těch stanovišť, kde přežívají ohrožené druhy, které mají mimořádnou univerzální hodnotu z hlediska vědy nebo zachovalosti.“ (Směrnice k provádění Úmluvy o ochraně světového dědictví, č. WHC.11/01).

Obr. č. 4: Pohled na Lednický park z Minaretu po dokončení úprav parku z roku 1815. Většina drobných zahradních staveb typických pro anglo-čínskou zahradu se v parku již nenachází a jsou rozesety v okolní krajině, na pohledových horizontech hlavně v okolí soustavy rybníků Hlohovecký, Prostřední a Mlýnský. Ferdinand Runk, 1815. LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Vaduz-Vienna, Inv. Nr. GR 582

představuje výjimečný umělecký počin, kterým došlo k harmonickému propojení kulturních památek z různých období s domácími i exotickými přírodními prvky a tím vzniklo mimořádné dílo, jež je odrazem lidské tvořivosti. Naplněno tím bylo kritérium (i).[151] Současně bylo prokázáno, že Lednicko-valtická kulturní krajina se stala vzorem pro celé Podunají díky provázanosti barokního, klasicistního a novogotického architektonického stylu s přeměnou krajiny podle anglických romantických principů, čímž naplňuje kritérium (ii). Dále bylo doloženo, že Lednicko-valtická kulturní krajina je výjimečným příkladem kulturní krajiny navržené a záměrně vytvářené jediným šlechtickým rodem během století osvícenství, romantismu i pozdějších období. Doloženo tak bylo kritérium (iv).

Kromě toho, že přírodní nebo kulturní statek (dědictví),[152] který aspiruje na zápis do Seznamu světového dědictví, musí být plnohodnotně chráněn v souladu

151 Označení (i) až (x) odpovídá Směrnici k provádění Úmluvy o ochraně světového dědictví – viz dokument WHC.11/01.

152 „Pro účely této Úmluvy jsou pokládány za „kulturní dědictví": - památky: stavební, sochařská nebo malířská monumentální díla, prvky nebo struktury archeologického rázu, nápisy, jeskyně nebo seskupení prvků, které mají výjimečnou světovou hodnotu z hlediska dějin, umění nebo vědy, - komplexy: skupiny osamělých nebo seskupených staveb, které z hlediska jejich architektury, jednoty nebo začlenění do krajiny mají výjimečnou světovou hodnotu v souvislosti s dějinami, uměním nebo vědou, - lokality: lidské výtvory nebo výtvory vzniklé společným působením člověka a přírody, jakož i oblasti včetně archeologických lokalit, které mají výjimečnou světovou hodnotu z hlediska dějin, estetiky, etnologie nebo antropologie.
Pro účely této Úmluvy jsou pokládány za „přírodní dědictví": - přírodní památky, které tvoří fyzické a biologické útvary nebo skupiny takových útvarů, které mají výjimečnou světovou hodnotu z estetického nebo vědeckého hlediska, - geologické a fyziografické útvary a přesně vymezené oblasti tvořící stanoviště ohrožených živočišných a rostlinných druhů, které mají výjimečnou světovou hodnotu z hlediska vědy nebo zachovalosti, - přírodní lokality a přesně vymezené přírodní oblasti, které mají výjimečnou světovou hodnotu z hlediska vědy, zachovalosti nebo přírodní krásy." (Články 1, 2 Úmluvy o ochraně světového dědictví).

Obr. č. 5: Dobové vyobrazení loveckého zámečku Belveder u Valtic s pohledovou vazbou na Památník otci a bratřím (Kolonáda) nad Valticemi a na zámek ve Valticích s kostelem Nanebevzetí Panny Marie. Ferdinand Runk, 1822. LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Vaduz-Vienna, Inv. Nr. GR 3821

s národními předpisy smluvního státu, musí být světově výjimečný a splňovat tedy minimálně jedno z kritérií, musí být také současně autentický (původní) a integrální (celistvý). Podmínka původnosti platí pro všechny navrhované statky. *„Podle typu kulturního dědictví a jeho kulturního kontextu se můžeme domnívat, že statky splňují podmínky autentičnosti, pokud jejich kulturní hodnoty (jak jsou uznány v kritériích pro návrh na zápis) jsou vyjádřeny pravdivě a věrohodně prostřednictvím řady atributů, k nimž patří také: tvar a pojetí, materiál a látky, užití a funkce, tradice, technické postupy a systémy řízení, postavení a okolí, jazyk a další podoby nehmotného dědictví, duch a dojem a další interní a externí ukazatele."*[153] Lednicko-valtický areál byl v hodnoticím (nominačním) procesu posouzen jako autentický s následujícím zdůvodněním.

„Lednicko-valtická kulturní krajina má vysokou autenticitu, co se týče stávající formy a vzhledu. Ty jsou v plném souladu s představami majitelů, kteří areál po staletí vlastnili. Krajina se nadále vyvíjela v souladu s původními principy plánování. Knížecí zámky slouží jako architektonická muzea, jejich interiéry jsou citlivě udržovány a jsou přístupné veřejnosti. Všechny budovy jsou restaurovány za použití původních materiálů a technologických postupů. Exotické druhy stromů, jimiž je areál osázen, pocházejí ve velké míře ze semenáčků a semen, které byly dovezeny ze Severní Ameriky na počátku 19. století. Je prováděna jejich pravidelná údržba. Rostliny v unikátním palmovém skleníku v Lednici jsou pěstovány za použití tradičních metod, ve kterých zásadní roli hraje ruční práce."[154]

153 Odstavec 82 Směrnice k provádění Úmluvy o ochraně světového dědictví, č. WHC.11/01.

154 V originálním znění dostupné online: <https://whc.unesco.org/en/list/763> [13.10.2025]; národní překlad Ministerstva kultury dostupný online: <https://www.npu.cz/cs/pamatkova-pece/pamatkovy-fond/pamatky-s-mezinarodnim-statusem/lednicko-valticky-areal> [13.10.2025].

Obr. č. 6: Lovecký zámeček Pohansko zrcadlící se v hladině rybníka. Pohled od jihozápadu. Foto: Roman Zámečník, 2024

Současně musí být navrhovaný statek integrální (celistvý). Podmínka integrity platí pouze pro statky navrhované k zápisu podle kritérií (i) až (vi). *„Integrita je posouzení celkového vyznění a nedotknuté rázovitosti přírodního a/nebo kulturního dědictví, jeho atributů. Zkoumání podmínek integrity tedy vyžaduje, že zjistíme, do jaké míry statek: a) obsahuje všechny prvky nezbytné pro vyjádření jeho výjimečné světové hodnoty, b) je dostatečně velký, aby umožnil udělat si úplnou představu o charakteristických znacích a procesech, které předávají význam tohoto statku, c) prodělal negativní vlivy spojené s vývojem a/nebo nedostatečnou údržbou."*[155]

Lednicko-valtický areál byl v hodnoticím (nominačním) procesu posouzen jako integrální s následujícím zdůvodněním. *„Statek zahrnuje území bývalého panství rodu Liechtensteinů. Jeho rozloha a vymezení jsou odpovídající. Všechny klíčové prvky, které jsou nositeli výjimečné světové hodnoty statku, se nacházejí uvnitř jeho hranic. Z důvodu charakteru areálu zde neexistuje nárazníková zóna. Ačkoliv se všechny významné prvky, které jsou nutné k vyjádření výjimečné světové hodnoty statku, nacházejí uvnitř jeho hranic, je třeba chránit klíčové pohledové body i vně jeho hranice. Z tohoto důvodu, stejně jako z důvodu blízkosti města Břeclavi a dalších obcí, by mohla být v budoucnu navržena nárazníková zóna pro udržení vizuální integrity. Statek má stabilizovaný systém územního plánování, nicméně zde existuje nebezpečí disharmonického územního rozvoje (například doprava, urbanizované části). Subjekty ochrany přírody vyvíjejí určitý tlak na některé*

155 Odstavec 88 Směrnice k provádění Úmluvy o ochraně světového dědictví, č. WHC.11/01.

části území, což narušuje zachování původního krajinného celku a jeho dřevin.“[156]

Tím byly splněny předpoklady pro jeho úspěšný zápis na prestižní Seznam světového dědictví.

Výsledky

Atributy výjimečné světové hodnoty

Atributy jsou takové jevy, které vyjadřují a demonstrují výjimečnou světovou hodnotu statku.[157] Pro Lednicko-valtický areál bylo definováno devět hodnotových atributů. Jsou jimi následující:

Rezidenční zámky a stavby v krajině

Určujícími ohnisky krajinné kompozice jsou zámecké soubory dvou knížecích rezidencí v Lednici a ve Valticích, které jsou uchovávány jako nebývale hodnotné doklady dobového vkusu a způsobů reprezentace a relaxace předního aristokratického rodu monarchie – Lichtenštejnů.

Mezi hodnotné stavby z lichtenštejnské stavební produkce v krajině patří řada architektonicky, umělecky, technicky a výtvarně hodnotných staveb. Je jimi soubor solitérních staveb architektů Josepha Hardtmutha (zámek Belveder, Nový Dvůr, Lovecký zámeček, Janův hrad, Dianin chrám, Kolonáda, Památník otci a bratřím nad Valticemi, zámek Pohansko, zámeček Lány, Obelisk a Minaret v Lednickém parku), Josepha Kornhäusela (Rybniční zámeček, Apollonův chrám), Franze Engela (letohrádek Chrám Tří Grácií se sousoším, Hraniční zámeček, Katzelsdorfský zámeček[158]) a Georga Wingelmüllera (kaple sv. Huberta) sofistikovaně situovaných v kulturní krajině Lednicko-valtického areálu.

Tento ojedinělý soubor staveb z konce 18. a první poloviny 19. století tvoří nejvýraznější součást komponované krajiny Lednicko-valtického areálu, doplňuje starší kulturní struktury (rybníky z konce středověku, soustavu alejí a lesních průseků ze 17. a 18. století) o dominanty, jež jsou zásadními body krajinných kompozic, nezřídka vytvářených pomocí introdukovaných cizokrajných dřevin. V osvícenském přístupu ke krajině tak rozvíjejí program *ferme orné* (okrasný statek). Řada z nich má proto vedle výtvarného působení v krajině i ryze účelovou funkci (chov ovcí, krav a bažantů, ubytování hajných a revírníků, rozhledny).

Mezi další hodnotné stavby v krajině bezesporu patří také např. vodní mlýn v Nejdku, kostel Nanebevzetí Panny Marie ve Valticích, vlaková nádražní budova v Lednici.

Mezi těmito stavbami v krajině panují důležité kompoziční vztahy. Typickými jsou průhledy a pohledy. Řada z nich je cíleně situovaná na pohledově dominantních místech, na horizontech.

Oba rezidenční zámky jsou plně zachovalé a jejich stav se neustále zlepšuje. Totéž platí (až na malé výjimky) o významných solitérních stavbách v krajině. Za ohrožený lze považovat soubor hospodářských a obytných staveb Nového Dvora, který doposud rehabilitován nebyl.

156 Tamtéž.

157 K terminologii podrobně např. KUČOVÁ, Věra – BUKOVIČOVÁ, Olga, Světové dědictví a Česká republika = World heritage and the Czech Republic, Praha 2022.

158 Zbořen na počátku 60. let 20. století pohraniční stráží.

Obr. č. 7: Letecký měřický snímek z roku 1938 zachycující Hlohovecký rybník s Hraničním zámečkem na západě, část Prostředního rybníka s Rybničním zámečkem na severovýchodě, část obce Hlohovec na jihu, Bezručovu alej protínající krajinu, parkové úpravy obepínající rybníky a „běžnou" hospodářskou krajinu v okolí s poli, loukami, lesy, ovocnými sady a vinohrady, ovšem geniálně uspořádanými do podoby okrasného statku. Letecký snímek: Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad, Dobruška, © MO ČR 2015

Péče o rezidenční zámky a stavby v krajině probíhá v souladu se zaužívanými památkovými metodami. Určujícími metodami jsou konzervace[159] a restaurování.[160]

Prostorová a funkční skladba pozemků

Lednicko-valtický areál je kulturní krajinou, která je z naprosté většiny využívána k hospodářským účelům a nebylo tomu jinak ani v její dlouhé historii.

Prostorová a funkční skladba pozemků v krajině vytváří okrasný statek (*ferme orné*). Zemědělský půdní fond (orná půda, vinohrady, travní porosty), hospodářské lesy, drobná držba v záhumenicích aj. a vzájemné poměry mezi nimi, včetně parků a parkově upravených ploch (viz níže), jsou ovšem v krajině geniálním způsobem rozmístěny, čímž je v návštěvníkovi vzbuzován pocit, že se nachází v rozsáhlém parku sahajícím od Podivína po Valtice a od Břeclavi po Hlohovec, aniž by vnímal běžné způsoby hospodaření v krajině (polní zemědělství, lesní hospodářství, velkochov ryb, vinohradnictví aj.).

Péče o takto formovanou kulturní krajinu je poměrně náročná, protože případné změny v kultuře hospodaření se mohou snadno negativně projevit v jejím vzhledu. Proto musí být velmi bedlivě posuzovány a každá případná změna pečlivě zdůvodněna.

Orgány a odborná organizace státní památkové péče dbají na to, aby v krajině nedocházelo k výrazným změnám v hospodaření, resp. ke změnám způsobů využívání jednotlivých ploch.

Převažující historický způsob využívání ploch v krajině je zachován.

159 Konzervací památky se rozumí pouze takové odborné ošetření, které má prodloužit trvání dochované hmoty a informací, aniž by přitom došlo ke změně vzhledu.

160 Proces restaurování památky je metoda obnovy zaměřená na snižování míry rozpadu díla, jejímž smyslem je udržet co nejvíce hodnot a funkcí pokud možno neporušených (intaktních). Může při ní, na rozdíl od konzervace, docházet i ke změně dochovaného vzhledu.

Obr. č. 8: Chrám Tří Grácií se sousoším, který leží nad jižním břehem Prostředního rybníka, s pohledovou vazbou na Rybniční zámeček ležící nad severním břehem téhož rybníka. Foto: Roman Zámečník, 2022

Hlavním prostředkem k zachování historického způsobu obhospodařování ploch v krajině jsou standardní nástroje územního plánování.[161]

Síť cest včetně alejí a stromořadí

Síť komunikací s jejich liniovými doprovody ve své vývojové vrstevnatosti od 17. století do počátku 20. století je v krajině stabilizovaná. Cestní síť je možné členit do několika řádů dle jejich významnosti, resp. podle jejich vlivu na organizaci krajiny. Cesty prvního řádu vycházejí z centra krajinné kompozice – z Valtic. Zásadní je cesta propojující někdejší rodová sídla Lichtenštejnů, a to Valtice s Lednicí. Mezi další zásadní patří cesty z Valtic do Ladné, z Valtic do Poštorné a z Valtic do Lanžhota.[162] Za cesty druhého řádu lze označit cesty z Valtic do Mikulova, z Lednice do Mikulova, či z Lednice do Charvátské Nové Vsi. Za cesty třetího řádu jsou považovány všechny ostatní historické cesty v komponované krajině.

Systém alejí a stromořadí v krajině, jejich druhové složení, prostorové a kompoziční vztahy

161 Ministerstvo kultury, jako ústřední orgán státní správy pro kulturní památky v ČR, uplatňuje stanovisko při pořizování územního rozvojového plánu a zásad územního rozvoje, stanovisko při pořizování další územně plánovací dokumentace a při vymezení zastavěného území, pokud je jimi řešeno území, ve kterém se nachází památková rezervace nebo nemovitá věc nebo soubor nemovitých věcí zapsaných na Seznamu světového dědictví, včetně pořizování změny takové územně plánovací dokumentace nebo vymezení zastavěného území (odst. 2, písmeno c) § 26 zákona č. 20/1987Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

162 Na této cestě není alej, ale vede zde železnice, která je stále funkční kompoziční osou v krajině.

Obr. č. 9: Pohledová vazba mezi chrámem boha slunce Apollona (v pozadí), který leží nad jihovýchodním břehem Mlýnského rybníka, a Rybničním zámečkem ležícím nad severním břehem Prostředního rybníka. Foto: Roman Zámečník, 2022

a vazby mezi nimi navzájem a vztahy (role) k prostorovému členění krajiny (clony) jsou spolu s cestní sítí zásadním hodnotovým atributem světové památky.

Aleje prvního řádu jsou nejstarším systémem alejí v Česku (v Čechách je starší alej vedoucí z Pražského hradu do Královské obory v dnešní ulici Pod Kaštany, asi už ze 16. století, a Valdštejnova v Jičíně z roku 1631)[163].

Hvězdicová struktura alejí (Bezručova, Ladenská, do Poštorné) s centrem ve Valticích je po Aranjuezu (Španělsko) druhá nejstarší na světě, starší než obdobné krajinné struktury ve Versailles (Francie), Karlsruhe (Německo) a jinde.

Obdobně jako u cest je i v případě liniových vegetačních prvků v krajině možné vysledovat hierarchii.

Hlavní knížecí cesty byly osazovány za použití hodnotných exotických či zdomácnělých dřevin (např. *Aesculus hippocastanum*, *Populus nigra* ‚Italica'), prostřednictvím nově introdukovaných exotických dřevin (např. *Juglans nigra*, *Gleditsia triacanthos*) nebo prostřednictvím tradičních domácích dřevin (*Tilia cordata*). Za méně tradiční aleje, co se použitého sortimentu týče, lze považovat alej ze sloupovitých dubů (*Quercus robur* ‚Fastigiata'), která je ve fragmentu stromořadí dochována na hrázi Mlýnského rybníka na cestě mezi Lednicí

163 Jedná se ovšem o jednotlivé aleje, nikoli o systém alejí jako v krajině Lednicko-valtického areálu.

Obr. č. 10: Ve fragmentu zachovaná vejmutovková alej (*Pinus strobus*) dotvářející okolí Nového Dvora. Pohled od jihovýchodu. V pozadí Nový Dvůr. Foto: Roman Zámečník, 2024

a Charvátskou Novou Vsí. Dále alej vysazenou z modřínů opadavých (*Larix decidua*), která je částečně dochována na pomezí intravilánu a extravilánu města Valtice ve směru na obec Ladnou. Mezi méně tradiční aleje je možné řadit také ve fragmentu zachovanou alej z borovice vejmutovky (*Pinus strobus*) a alej dřezovcovou (*Gleditsia triacanthos*), které dotvářejí prostředí v okolí Nového Dvora. Cesty na nižší hierarchické úrovni byly naopak doprovázeny zejména ovocnými dřevinami (např. z Lednice do Mikulova), popř. keřovým doprovodem (např. z Lednice k Loveckému zámečku).

Bohužel aktuální stav většiny liniových vegetačních prvků v krajině je zoufalý. Došlo ke ztrátě nebo změně mnoha aspektů tohoto atributu, což vede k výraznému snížení jeho významu v krajinné kompozici Lednicko-valtického areálu. Některé aleje a stromořadí (např. k Janovu hradu, vejmutovková, na hrázi Mlýnského rybníka) se zachovaly pouze v torzu, jiné (např. Ladenská) nebude možné obnovit v celém historickém úseku ani v horizontu nadcházejících desítek let,[164] u dalších (např. Bezručova) mají obnovné zásahy pouze dílčí charakter a z dlouhodobého hlediska vyznívají velmi neuspokojivě.

Ve všech popsaných případech je obnova možná, a to prostřednictvím standardních zahradnických a krajinářských metod. Bohužel uspokojivá obnova těchto ústředních prvků kompozice se nedaří. Dle

164 Z důvodu existence vedení vysokého napětí na katastru obce Charvátská Nová Ves.

Obr. č. 11: Ve fragmentu zachovaná alej ze sloupovitých dubů (*Quercus robur* ‚Fastigiata') na hrázi Mlýnského rybníka. Pohled ve směru od Charvátské Nové Vsi k Lednici. Foto: Roman Zámečník, 2021

mínění autora není řádná péče o ně prioritou jejich vlastníků (správců), a to ani takových, kteří mají péči o kulturně-historické hodnoty danou zákonem.[165]

Za velmi vítanou je v tomto ohledu možné označit snahu některých neziskových organizací, které si předsevzaly péči o vybrané hodnotové atributy krajiny, a to v těch případech, v nichž vlastník v péči o ně dlouhodobě selhává.[166]

Parky a parkově upravené plochy

Parky a parkově upravené plochy v krajině, stromy a keře ve skupinách i solitéry, jejich druhové složení, prostorové a kompoziční vztahy a vazby jsou určujícím atributem statku, který determinuje charakter umělecky ztvárněné kulturní krajiny Lednicko-valtický areál. Tento atribut zahrnuje hlavně zámecké parky ve Valticích a v Lednici, parkově upravené plochy v okolí kompozičně hodnotných staveb v krajině (Dianin chrám – Rendez-vous,

165 Např. ústřední alej propojující Valtice s Lednicí je ve správě Národního památkového ústavu. Ten ale v aleji nerealizuje ani základní průběžnou péči spočívající v sečení trávy. Výsledkem takového přístupu, vedle rozpadajících se stromů, které nemohou být nahrazeny z důvodu potenciálního výskytu zvláště chráněných živočichů, je náletové společenstvo invazivních dřevin, v němž lze v některých částech historickou alej pouze tušit.

166 Tak je např. činností Ardea Břeclav Základní článek Hnutí Brontosaurus a za výrazného přispění tamních obyvatel jednorázově a v několika etapách obnovována část Ladenské aleje v katastrálním území města Valtice, přestože je v majetku státu. Právo hospodařit s majetkem státu tam má státní podnik Lesy ČR.

Apollonův chrám, letohrádek Chrám Tří Grácií se sousoším, zámek Janův hrad, Rybniční zámeček, Lovecký zámeček, zámeček Lány, Hraniční zámeček, Nový Dvůr, kaple sv. Huberta, zámek Belveder, Kolonáda, zámek Pohansko, obelisk) a parkově upravené plochy doprovázející rybníky Hlohovecký, Prostřední a Mlýnský.

Atribut parky a parkově upravené plochy spolupůsobí v přímé návaznosti na rezidenční zámky a stavby v krajině a na prostorovou a funkční skladbu pozemků, a to za současného vzniku okrasného statku.

Zámecké parky v Lednici a ve Valticích se dochovaly v historickém plošném rozsahu a jsou udržovány standardními zahradnickými metodami. V případě zámeckého parku v Lednici, který je současně chráněn jako součást národní přírodní rezervace Lednické rybníky, se z důvodu ochrany zvláště chráněných druhů živočichů nedaří obnovovat některé z kompozičně důležitých vegetačních prvků (např. odumřelé nebo odumírající solitérní stromy, které jsou současně refugiem výskytu entomologicky vzácného hmyzu, nebo skupiny stromů na ostrovech, které jsou současně hnízdištěm kormoránů velkých). I přes tyto skutečnosti je zámecký park v Lednici možné hodnotit jako zachovalý. Obdobně lze hovořit i o zámeckém parku ve Valticích.

V případě parkově upravených ploch v krajině je ovšem situace mnohem složitější. Péče o ně totiž vyžaduje multidisciplinární přístup, který se v současné společnosti přes veškerý pokrok a vzdělání jednotlivých aktérů paradoxně nedaří zvládnout na odpovídající úrovni. Stále přetrvává resortní přístup, který pomalu ničí jedinečné hodnoty kulturní krajiny, zejména její umělecké složky (nejcitlivější situace je u exotických introdukovaných dřevin a jiných rostlin). Kromě překryvu několika veřejných zájmů[167] panuje i v případě tohoto atributu často obdobná situace jako v případě péče o liniové vegetační prvky. V některých případech se nedaří zajistit ani základní péči o historicky upravované parkové plochy v okolí význačných solitérních staveb lichtenštejnské stavební produkce. Ve většině případů je pietně udržováno alespoň bezprostřední okolí těchto staveb. Komplexnější obnova jejich širšího okolí zatím ale chybí. Nejzávažnější situace dlouhodobě panuje v případě parkově upravených ploch doprovázejících trojici rybníků Hlohovecký, Prostřední a Mlýnský. V okolí jsou současně rozesety ony z nejhodnotnějších solitérních lichtenštejnských staveb. U většiny těchto ploch je někdejší parkovou úpravu možné jen tušit, popř. je zcela setřena. Jejich obnova je nanejvýše žádoucí, a to nejen z důvodů kulturně-historických, ale také s ohledem na neutuchající zájem turistů, kteří se koncentrují převážně v okolí zámků Lednice a Valtice. Jejich rozptyl po krajině by ulevil těmto hlavním turistickým cílům. Totéž platí o dříve rozhlehlé parkové úpravě v okolí chrámu bohyně lovu Diany, kde je parkově udržována jen nepatrná část. Ostatní plocha je využívána jako hospodářský les.

Pestrá majetková struktura, překryv veřejných zájmů a možná také jiné priority vlastníků, to jsou pravděpodobně hlavní příčiny neuspokojivého stavu parkově upravených ploch v krajině. I zde je ovšem možné zaznamenat dílčí nápravná opatření spočívající ve zvýšené péči o některé z nich.[168]

167 Veřejný zájem související s uplatňováním zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů, veřejný zájem uplatňovaný prostřednictvím zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně některých zákonů (lesní zákon), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 283/2021 Sb., stavební zákon, ve znění pozdějších předpisů, aj.

168 Dlouhodobě tristní a zhoršující se stav bezprostředního okolí Apollonova chrámu, projevující se zarůstáním náletovými a invazivními dřevinami, byl impulsem pro vznik Nadačního fondu Apollo, který louku vyčistil a také o ni pečuje, přestože s majetkem státu má právo tam hospodařit státní podnik Lesy ČR. Lesy ČR, s. p., realizovaly naopak dílčí úpravy v okolí letohrádku Chrám Tří Grácií, které taktéž dlouhodobě zarůstalo náletovými dřevinami, a připravují obnovu některých alejí (Vejmutovková u Nového Dvora).

Ve všech těchto případech je náprava aktuálního, neuspokojivého stavu možná, a to často pouze prostřednictvím zintenzivnění péče o vegetační plochy standardními zahradnickými metodami a dosadbou setřených výsadeb převážně introdukovaných dřevin ze Severní Ameriky.

Umělé i přírodní vodní toky a plochy

Součástí umělecky ztvárněné kulturní krajiny Lednicko-valtický areál jsou vodní toky a vodní plochy včetně břehů záměrně člověkem nově vytvořené či záměrně člověkem přetvořené. Část krajiny v okolí Lednice velmi výrazně formovala řeka Dyje a její četná ramena. Zásadní význam v kompozici krajiny zaujímají rybníky Nesyt, Hlohovecký, Prostřední a Mlýnský. Tři posledně zmiňované byly na počátku 19. století prostřednictvím parkových úprav v jejich okolí zakomponovány do umělecky ztvárněné krajiny a ozdobeny na březích reprezentativními a relaxačními stavbami z dílny lichtenštejnských architektů. Tuto strukturu doplňují další vodní díla, jako jsou Alahovy rybníky, Zámecký a Růžový rybník, Františkův a Úvalský rybník. Některé ze saletů jsou v krajině dotvořeny vodními plochami, které je zvýrazňují v prostoru. Chrám bohyně lovu Diany (Rendez-vous) se dříve zrcadlil v hladině stejnojmenného rybníka ležícího jižně od něj, který je ale v současnosti zcela nefunkční. Lovecký zámek Pohansko byl projektován společně s rybníkem situovaným před jeho jihozápadním průčelím a zachoval se dodnes. Ovšem výšková úroveň jeho hladiny neodpovídá historickému stavu, je poddimenzovaná.

Nejvýznamnějším lichtenštejnským počinem, resp. jejich architektů, jímž bylo vybudováno do té doby nevídané umělé vodní dílo, byla výstavba zámeckého rybníka v Lednici.[169] Lichtenštejnský krajinářský architekt Bernard Petri vytvořil projekt, jehož hlavním cílem bylo uniknout ničivým povodním, které poškozovaly zámeckou zahradu, zvýšením úrovně terénu materiálem vytěženým při hloubení rybníka. V letech 1805–1811 pracovalo v parku od časného jara do pozdního podzimu 300 až 700 lidí, kteří vyhloubili rybník o celkové rozloze 29 ha a průměrné hloubce 1,3 m. Získaná zemina byla použita k navýšení terénu o 60–100 cm a k vymodelování umělého kopce s jeskyněmi. Celkem bylo přemístěno půl milionu krychlových metrů půdy. Za dílo zaplatil kníže 2 miliony zlatých. Poté následovaly další náklady spojené s výsadbami a zahradními stavbami. Poslední fází prací bylo vybudování nového koryta řeky Dyje za Minaretem.[170]

Umělé i přírodní vodní toky a plochy jsou zachovalé, některé z nich ovšem vyžadují obnovu (např. rybníky u Dianina chrámu). Velmi významným počinem byla v tomto ohledu rehabilitační akce spočívající v odbahnění a v úpravě břehů 29 ha Zámeckého rybníka v Lednici.[171]

Urbanistická struktura sídel

Tento hodnotový atribut v sobě pojímá historický půdorys sídel, hmotovou a prostorovou skladbu sídel s jejich siluetou v blízkých i dálkových pohledech a vzájemné prostorové vztahy mezi sídly. Jmenovitě se jedná o půdorysné a hmotové charakteristiky obcí Lednice s Nejdkem

169 Rozlehlé rybníky Hlohovecký, Prostřední a Mlýnský jsou mnohem starší, pravděpodobně vznikly již v 15. století a do krajiny byly „pouze" zakomponovány prostředky zahradní a krajinářské tvorby. Za zmínku ale stojí narovnání hráze mezi Hlohoveckým a Prostředním rybníkem, po níž probíhá Bezručova alej propojující Valtice s Lednicí. Kolem roku 1670 ukládá kníže Karel Eusebius z Lichtenštejna potomkům, aby při úpravách hráze Hlohoveckého rybníka mysleli na to, že alej do Lednice musí být přímá, což se jemu při jejím zakládání nepodařilo, neboť hráz ležela několik desítek metrů západně od osy aleje. „Úkol" splnil až kníže Jan I. z Lichtenštejna v roce 1805 (LIECHTENSTEIN, C. E., Fürst von, Des Fürsten Karl Eusebius von Liechtenstein Werk von der Architektur, in: FLEISCHER, Victor, Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein als Bauherr und Kunstsammler, Wien 1910, uvedeno v: NOVÁK, Z., Zahrada Evropy, c. d., s. 36.)

170 WITZANY, Michael, Die Marktgemeinde Eisgrub, I., II., III., Mistelbach 1896, Eisgrub 1901, 1907; CZULLIK, August, Eisgrub und seine Parkanlagen, Wien 1886, in: NOVÁK, Z., Zahrada Evropy, c. d., s. 203.

171 Realizace probíhala v letech 2020 až 2023.

Obr. č. 12: Lovecký zámeček Janův hrad vystavěný v meandru Staré Dyje s částečně uchovanou parkovou úpravou v jeho okolí. Pohled od jihu. Foto: Roman Zámečník, 2023

a Hlohovcem a o město Valtice. Urbanistická struktura sídel je zachovaná, popřípadě se přiměřeně rozrůstá v logické návaznosti na historickou strukturu, a to při respektování potřeb novodobého rozšiřování sídel. Péče o jejich dochované hodnoty probíhá v přímé kooperaci s územním plánováním. Zvlášť bedlivě jsou posuzovány jejich výškové změny a jejich územní rozšiřování, které je možné připustit pouze v rozsahu přiměřeném k jejich historickému půdorysu a členění a v místech neohrožujících dochované kulturně-historické hodnoty krajiny, popř. pohledové vazby v území. Zásadní je ochrana bezprostředního okolí určujících alejí v krajině a parkově upravených ploch tamtéž. V jejich okolí je novodobý urbanistický rozvoj vyloučen. Přestože má statek stabilizovaný systém územního plánování, existuje zde nebezpečí disharmonického územního rozvoje (například doprava, urbanizované části). Nejpalčivějším tématem v tomto ohledu je plánovaný záměr obchvatu města Valtice, u nějž se důvodně předpokládá negativní dopad na hodnotové atributy statku a který se ústřednímu orgánu státní památkové péče ani jeho odborné organizaci státní památkové péče nepodařilo nástroji územního plánování z přípravy k realizaci v území vyloučit. Tento obchvat má být veden při severním okraji urbanizovaného území, čímž se negativně projeví v historické urbanistické struktuře sídla. Současně obchvat protne dvě z určujících os krajiny, jež jsou

Obr. č. 13: Pohled na chrám boha slunce Apollona z hráze Prostředního rybníka. Apollonův chrám je vystavěn na pohledově exponovaném horizontu krajiny. Fotoarchiv NPÚ, ÚOP v Brně, 1. polovina 20. století

dotvořeny alejemi propojujícími Valtice s Lednicí (Bezručova) a Valtice s obcí Ladná (Ladenská).[172]

Silueta horizontů krajiny

Nejzásadnějšími pohledovými horizonty krajiny Lednicko-valtického areálu jsou ty, na nichž jsou geniálně umístěny solitérní stavby – salety. Na významných pohledových horizontech se nacházejí Kolonáda nad Valticemi, což je současně nejvyšší bod celé komponované krajiny, Apollonův chrám a Rybniční zámeček. Také další z tohoto souboru staveb, pokud nejsou umístěny přímo na horizontu, jsou krajinnými dominantami.

Silueta horizontů krajiny a sídel v blízkých i dálkových pohledech je proto zásadní pro celkové vyznění kompozičního pojetí krajiny. Nezastavitelné, pohledově významné horizonty na celém území kulturní krajiny jsou bráněny zejména před negativním rozvojem zástavby. Velkým rizikem je také případné nadzemní vedení elektrické energie regionálního či nadregionálního významu, které by se v siluetách horizontů mohlo negativně projevit. Všechny takové

172 Dle mínění autora textu je poslední možností, jak negativnímu dopadu na atributy statku předejít, aktivace § 172 Prováděcí směrnice č. WHC.11/01 k Úmluvě o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví. Tento paragraf totiž pamatuje na situace, kdy jde o záměry, které by mohly nevratně ovlivnit hodnoty statku světového dědictví, anebo na národní úrovni nelze najít dostatečný konsenzus k jejich vyřešení, respektive zamezení jejich realizaci. Cit.: „Výbor pro světové dědictví vyzývá smluvní státy Úmluvy, aby informovaly prostřednictvím Sekretariátu o svých úmyslech podniknout nebo schválit v oblasti chráněné Úmluvou podstatné rekonstrukce nebo novou výstavbu, která by mohla změnit výjimečnou světovou hodnotu statku. Úřední oznámení musí být provedeno co nejdříve (na příklad před sepsáním základních dokumentů pro konkrétní projekty) a před tím, než budou přijata rozhodnutí, která bude možno jen těžko měnit, aby se Výbor mohl podílet na hledání vhodných řešení pro to, aby bylo zaručeno uchování výjimečné světové hodnoty statku."

záměry jsou ovšem v území přísně regulovány prostřednictvím nástrojů územního plánování.

Archeologické vrstvy

Lednicko-valtický areál je také hodnotný svými archeologickými vrstvami. Významovým těžištěm tohoto atributu je archeologická památková rezervace Břeclav-Pohansko.[173] K jeho poznání přispěly archeologické výzkumy, které zde provádí od roku 1958 Ústav archeologie a muzeologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Pohansko u Břeclavi lze zařadit mezi nejvýznamnější památky raného středověku nejenom u nás, ale i ve střední Evropě. Terénními výzkumy byly zjištěny rozptýlené nálezy z různých období pravěku, především však bylo prokázáno soustavné osídlení od dob slovanské expanze (6. století) až do první poloviny 10. století. Archeologické rezervaci vévodí lovecký zámek Pohansko, který byl postaven na zbytcích valu velkomoravského hradiště. Rozsáhlé velkomoravské hradiště je dokladem nejen starobylosti slovanského osídlení, ale také hospodářské, politické a kulturní vyspělosti Moravy. Celý Lednicko-valtický areál je ovšem možné charakterizovat jako velmi cenné území s archeologickými nálezy.

Závěr/diskuse

Národní monitorování statků světového dědictví je realizováno jednotlivými smluvními státy Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví. Jeho hlavním posláním je objektivní posouzení a informování o aktuálním stavu zachování hodnotových atributů, v tomto konkrétním případě Lednicko-valtického areálu, míry jejich autenticity a integrity a o všech relevantních hrozbách, které na něj mohou negativně působit nebo již působí. Tento národní monitoring objektivně doplňuje periodický reporting,[174] jenž je založen na prováděcích směrnicích k Úmluvě. V České republice zavedený systém národního monitoringu organizuje a fyzicky provádí Národní památkový ústav, a to na základě pověření Ministerstvem kultury. Autor textu se tímto monitoringem zabývá soustavně od roku 2013 prostřednictvím svého působení v této odborné organizaci státní památkové péče. Za největší úskalí v procesu péče o dochované světové hodnoty považuje to, že ve správních řízeních nejsou dostatečně odlišovány světově výjimečné hodnoty od hodnot obecných, známých z jiných částí regionu, ČR nebo Evropy. V tomto území se velmi výrazně překrývají veřejné zájmy. Těmi, které mají nejzásadnější dopad na zdejší krajinu, jsou veřejný zájem uplatňovaný prostřednictvím zákona o ochraně přírody a krajiny a veřejný zájem aplikovaný v mezích zákona o státní památkové péči. Oba veřejné zájmy jsou na téže úrovni významnosti, tzn. žádný veřejný zájem není nadřazen jinému veřejnému zájmu. Autor se pouze snaží poukázat na to, že z reálné rozhodovací praxe v území plyne, že bohužel obecným hodnotám

173 Výnos MŠK č. j. 47.779/65-V/2, o zřízení státní archeologické rezervace Břeclav-Pohansko; Výnos MK ČSR č. j. 16.417/87-VI/1 ze dne 21. 12. 1987, o prohlášení historických jader měst Kutné Hory, (...) a archeologických lokalit Libodřický mohylník, Slavníkovská Libice, Třísov, Tašovice, Bílina, České Lhotice, Staré Zámky u Líšně a Břeclav-Pohansko za památkové rezervace.

174 Periodický reporting (Periodic Reporting) je celosvětově pojatý systém monitoringu stavu zachování statků světového dědictví, založený na procesu zajištění informací jak na národní a vládní úrovni, tak na úrovni samotného statku světového dědictví. Je jedním ze stěžejních monitorovacích mechanismů týkajících se zachování statků v rámci Úmluvy o ochraně světového dědictví. Výbor pro světové dědictví úředním postupem vyzývá smluvní státy k zaslání periodické zprávy týkající se uplatňování Úmluvy o ochraně světového dědictví na jejich území. Jedná se o jednotně strukturovanou cyklickou kontrolu, jejíž výsledky jsou uvedeny ve zprávě Výboru, která se předkládá Generální konferenci UNESCO. Periodický reporting probíhá na celosvětové úrovni v šestiletých cyklech. Každý rok se v detailu prověřuje jeden ze světových kulturních regionů.

bývá v území dávána přednost nad těmi světově výjimečnými. V praxi to nejčastěji znamená, že není možné důsledně obnovit konkrétní vegetační prvek, který již pozbyl nebo pozbývá svých kompozičních vlastností, protože je současně potenciálním místem výskytu např. zvláště chráněného druhu živočicha, a to i v těch případech, kdy je tento živočich běžně známý i z jiných míst regionu či ČR. Lednicko-valtický areál ale není na Seznamu světového dědictví zapsán pro své jedinečné přírodní hodnoty, nýbrž pro své hodnoty kulturní. Tzn. že v roce 1995, resp. 1996 bylo jednoznačně prokázáno a mezinárodním společenstvím potvrzeno, že kulturní hodnoty Lednicko-valtického areálu vysoce předčí jeho nezpochybnitelné hodnoty přírodní. Přesto na národní úrovni není v rozhodovacích procesech tato skutečnost dostatečně reflektována. To má zásadní negativní vliv na řadu hodnotových atributů: např. Bezručovu alej není možné jednorázově ani v úsecích obnovit, musí být ponechána přirozenému rozpadu, dokud zcela nezanikne, popř. je obnovována nevhodně formou jednotlivých dosadeb; solitérní výsadby kompozičně zásadních dřevin v Lednickém parku není možné obnovit, ale je nutné je ponechat přirozenému rozpadu z důvodu potenciálního výskytu páchníka hnědého či jiných druhů hmyzu, které se ale vyskytují např. také v zámeckém parku ve Slavkově u Brna, ve Veselí nad Moravou, ve Strážnici a jinde (jde tedy o přírodní hodnotu obecnou, známou z řady míst téhož regionu); skupiny stromů decimované ptactvem není možné obnovit, protože jsou hnízdištěm ornitologicky cenných druhů, přestože obdobné ptactvo hnízdí i na Novomlýnských nádržích (jde tedy o přírodní hodnotu obecnou, známou i z jiných míst téhož regionu) atp. Kompozice Lednicko-valtického areálu, hodnotové atributy, které ji vytvářejí, krajina uměle a záměrně vytvořená člověkem jsou ale světově výjimečné, jak bylo popsáno výše.

Jaké je východisko? Za logický je autorem považován přístup založený na zásadě *„jedinečné má přednost před obecným“*. V územních správních (rozhodovacích) procesech je žádoucí důsledně posuzovat jednotlivé přírodní a kulturní fenomény (jevy) s cílem vymezit ty, které jsou ve světovém srovnání jedinečné, nad těmi obecnými (známými z jiných míst regionu, ČR, Evropy…), a v případě nutnosti uplatnit tuto zásadu. Koneckonců této disproporce v prosazování veřejných zájmů v tomto území si je Centrum světového dědictví vědomo. V aktualizaci prohlášení o výjimečné světové hodnotě Lednicko-valtického areálu z roku 2016 se píše: *„Subjekty ochrany přírody vyvíjejí určitý tlak na některé části území, což narušuje zachování původního krajinného celku a jeho dřevin.“*[175]

175 V originálním znění: „Nature conservation organisations exert some pressure on the site that infringes the preservation of the original compound of the landscape and of the woody plants.“ (WHC/16/40.COM/8E.Rev Paris, 10 June 2016). Dostupné online: <https://whc.unesco.org/document/142194> [13.10.2025].

Lednice Park and Lednice-Valtice Cultural Landscape – Current Status

Roman Zámečník

Reference to scientific source

This article was written as part of the research project Identification, Interpretation, and Typology of the Material Structure of Garden Art Monuments (project identification code: DH23P03OVV001), funded by the Ministry of Culture's *NAKI III Program – a program to support applied research in the field of national and cultural identity for the years 2023 to 2030*.

Abstract

The article discusses the Lednice Park and the Lednice-Valtice Area, which have been inscribed on the World Heritage List as the Lednice-Valtice Cultural Landscape since 1996. The Lednice-Valtice Area represents a masterpiece of human creative genius. The introduction to the article therefore recalls the exceptional world values for which the World Heritage Committee designated this landscape as globally unique. The values of each world monument can be expressed through value attributes that demonstrate its exceptional world value. Attention is therefore focused on the presentation of these attributes, including an assessment of their current state. At the same time, the specifics of their care with the aim of preserving them for future generations are mentioned.

Introduction

In the landscape that is now known worldwide as the Lednice-Valtice Cultural Landscape, the Liechtenstein princely family introduced the Anglo-Chinese style of garden design, first in the castle gardens in Lednice. However, the estate on the World Heritage List presents a composed landscape. The unique global value of the estate lies, among other things, in the fact that the Anglo-Chinese garden style gradually spread generously to the extensive areas around the villages and towns of Lednice, Hlohovec, Podivín, Valtice, and Břeclav in a scope, form, and proportion that was completely unprecedented. This has created a type of ornamental estate that is not known anywhere else in the world.

A unique collection of solitary buildings (Belveder Castle, Obelisk, Nový Dvůr, Lovecký castle, Janův Castle, Diana's Temple, Colonnade, Pohansko Castle, Lány Castle, Rybniční Castle, Apollo's Temple, Chrám Tří Grácií summer palace, Hraniční Castle, Obelisk, Katzelsdorf Castle, St. Hubert's Chapel) from the late 18th and first half of the 19th centuries, sophisticatedly situated in the landscape, together with the chateau residences in Lednice and Valtice, form its most distinctive part. They complement older cultural structures (ponds from the late Middle Ages, a system of avenues and forest clearings from the 17th and 18th centuries) with dominant features that are focal points of landscape compositions, often created with the help of introduced exotic trees. In the Enlightenment approach to the landscape, they thus develop the program of an ornamental estate. Many of them therefore have a purely functional purpose in addition to their artistic impact on the landscape (breeding sheep, cows, and pheasants, accommodation for gamekeepers and foresters, lookout towers).

However, the local princely gardens made the region famous much earlier, in the 17th century, when the garden in Lednice was completed. The fame of the gardens grew with the construction of the Lednice orangery[176] at the beginning of the 18th century, which, according to contemporaries,

176 It was built under Prince Karl Eusebius of Liechtenstein sometime after 1647. It became the largest after its expansion by Prince Anton Florian of Liechtenstein after 1712.

was the largest in the Holy Roman Empire. The construction of a minaret, the establishment of a landscape park with an artificial lake of unprecedented size (29 hectares) and the most extensive plantings of trees from the New World in the monarchy, and subsequently the transformation of the agricultural landscape into an ornamental farmstead with charming buildings, contributed to its further fame. In the 19th century, "Lednice and its gardens," as the area is named in tourist guides,[177] were referred to as the "Garden of Europe" and quickly became one of the European centres of horticulture and landscape design. This process was completed with the establishment of a higher horticultural school and the construction of a scientific institute focused on genetics and plant breeding.[178]

When Czechoslovakia, with a delay of almost twenty years, acceded to the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage[179] in 1990 and it became possible to consider which of our monuments to propose for inclusion among the monuments protected under it, there was talk in Lednice and Valtice that the area should be among them. However, only those sites that enjoy the highest level of protection at the national level can be nominated for inclusion on this prestigious list. At that time, individual castles, chateaux, parks, churches, houses, and statues in the Lednice-Valtice area were protected as cultural monuments, and ponds were protected as nature reserves, but the landscape as a whole was not protected. This did not happen until 1992, when the Ministry of Culture issued a decree declaring the Lednice-Valtice area a landscape conservation area,[180] which set the boundaries and basic conditions for ensuring its protection and care.[181] Subsequently, international experts from the USA, Great Britain, Germany, and Austria were invited to an international conference in Valtice, where they expressed their amazement at the value of the landscape and how it was possible that the world knew nothing about it.[182] The recommendation to nominate the Lednice-Valtice area for the World

177 HÄUFLER, Joseph Vincenz – FEIL, Joseph, Schilderung von Eisgrub, Feldsberg und deren Umgebungen, nebst einem Wegweiser und Plane auf Stahl mit 17. Ansichten, Vienna 1840.

178 For more details, see NOVÁK, Zdeněk, Zahrada Evropy: osudy zahradního umění na Moravě pohledem 21. Století, Praha 2017, pp. 231–237.

179 The Czech and Slovak Federal Republic acceded to the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage on 15th November, 1990, and it became binding on 15th February, 1991. The text of the Convention and the notification of accession were published in the Collection of Laws No. 159/1991 Coll. The Ministry of Culture, together with the Ministry of the Environment, is involved in the practical implementation of the Convention, which is managed by the Ministry of Foreign Affairs.

180 Decree of the Ministry of Culture No. 484/1992 Coll., on the declaration of the Lednice-Valtice area in South Moravia as a heritage zone.

181 These conditions are: "a) municipal development programs and village renewal programs shall be prepared on the basis of architectural and historical surveys of the area and individual buildings; b) when preparing municipal development programs, village renewal programs, and spatial planning documentation, the heritage value of the zone must be respected; c) the use of individual buildings, spaces, and areas must correspond to their capacity and technical possibilities and must be in accordance with the heritage value of the zone; d) the renovation and restoration of real estate in the zone must be carried out on the basis of architectural-historical and restoration surveys; e) When landscaping, building technical infrastructure, constructing new buildings, and planting trees, the character, spatial layout, and scale of individual properties, settlements, and the landscape in the zone must be taken into account. f) earthworks and excavation work in the zone must be carried out with regard to the protection and preservation of archaeological finds and the preservation and evaluation of their documentary function; g) in order to protect the technical condition of properties located in the zone, maintenance work must be carried out without delay until the overall restoration is completed." (Decree of the Ministry of Culture No. 484/1992 Coll., on the declaration of the Lednice-Valtice area in South Moravia as a heritage zone).

182 According to Zdeněk Novák, at that time director of the Heritage Institute in Brno, main initiator and speaker at the conference.

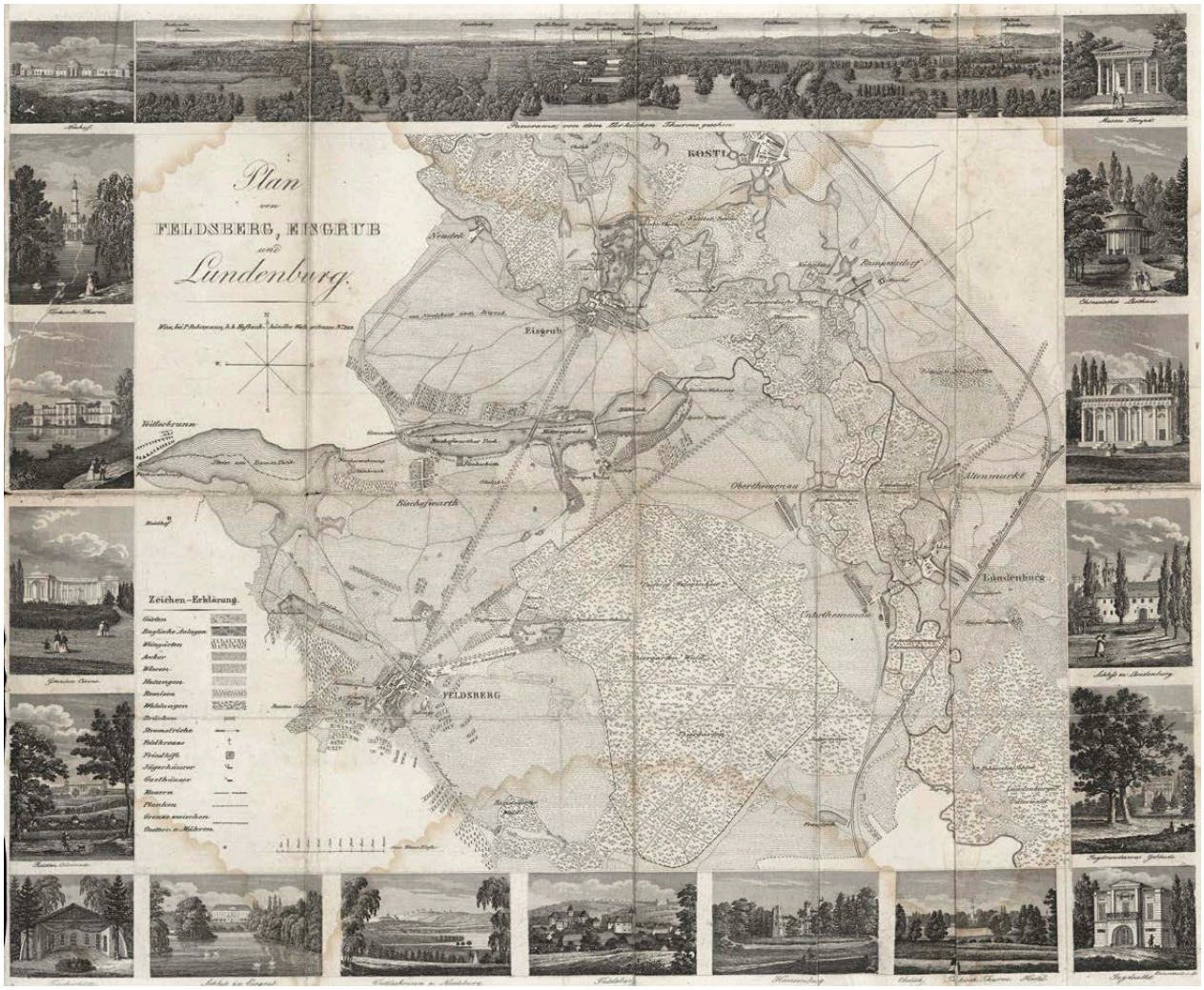

Fig. 1: Map of Valtice, Lednice, Břeclav, and their surroundings with 17 illustrated excursion destinations. HÄUFLER, Joseph Vincenz – FEIL, Joseph, Schilderung von Eisgrub, Feldsberg und deren Umgebungen, nebst einem Wegweiser und Plane auf Stahl mit 17. Ansichten, Vienna 1840. Repro photo: NPÚ library, ÚOP in Brno

Heritage List as a cultural landscape[183] was then logically included in the final recommendations of the conference. This subsequently happened. On 7th of December 1996, in Mérida, Mexico, the Lednice-Valtice Cultural Landscape, covering an area of 143 km², was inscribed as our sixth World

183 Cultural landscapes are cultural assets and represent "combined works of nature and man," as stated in Article 1 of the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. They illustrate the development of society and human settlements over the centuries, influenced by material requirements and/or advantages offered by their natural environment and gradually evolving external or internal social, economic, and cultural forces.

Heritage Site and the third cultural landscape[184] in the world, right after the Rice Terraces of the Philippine Cordilleras and the Portuguese Artistic Landscape of Sintra, which were inscribed a year earlier.

Exceptional global value[185]

The Lednice-Valtice area, covering 143 km², is unique in the way its architectural, biological, and landscape components have been shaped over the centuries. The Liechtenstein family came to Lednice in the mid-13th century and from the end of the 14th century also owned nearby Valtice, with both locations becoming the core of the family's extensive estate. These two estates were later merged with neighbouring Břeclav to form an organic whole, which served the princely family for representation and relaxation and at the same time became a material testament to its prestige. The implementation of a grand landscaping project began in the 17th century with the creation of avenues connecting Valtice with other parts of the estate. This continued throughout the 18th century with the construction of a network of paths and viewing trails, transforming nature in the style of English artists and architects.

At the beginning of the 19th century, Prince Jan I Josef of Liechtenstein applied the concept of an English landscape park to the countryside, which was brought to Central Europe by Bernard Petri, influenced by the work of Humphry Repton. At that time, generous landscaping was carried out, which required the creation of a new castle pond, the raising of the terrain of Lednice Park, and the digging of a new canal for the Dyje River. Around the three large Lednice ponds and some of the salets in the landscape, other smaller parks were created, inspired by English models, known as Englische Anlagen. Unlike their English counterparts, the park scenery consisted mainly of trees introduced from the east coast of North America, with an exceptionally high proportion of conifers.

The landscape composition is based on two chateaux, Lednice and Valtice. The chateau in Valtice has medieval foundations, but underwent gradual reconstruction during the Renaissance, Mannerism, and especially the Baroque era. Several architects, notably Johann Bernard Fischer von Erlach, Domenico Martinelli, and Anton Johann Ospel, shaped its current Baroque appearance. Together with the Baroque Church of the Assumption of the Virgin Mary, the castle dominates the system of avenues established in the 17th and 18th centuries. The castle was not further rebuilt, and its Baroque design was intended to demonstrate the antiquity of the family.

184 Cultural landscapes are divided into three main categories: clearly and deliberately composed landscapes created by humans; organically developed landscapes, which are divided into two subcategories – relict (or fossilized) landscapes and continuing (living) landscapes; and associative cultural landscapes. The classification was developed by a group of experts on cultural landscapes (La Petite Pierre, France, November 24–26, 1992), see document WHC-92/CONF.202/10/Add. The World Heritage Committee subsequently approved the text on cultural landscapes at its 16th session (Santa Fe, 1992) and included it in the Operational Guidelines (see document WHC-92/CONF.002/12). The Lednice-Valtice Area on the World Heritage List represents the first category of cultural landscapes.

185 Outstanding universal value means such exceptional cultural and/or natural significance that transcends national boundaries; it is a value equally valuable to present and future generations of humanity as a whole. For this reason, the permanent protection of this heritage is extremely important for the international community as such.
The Committee defines the criteria for inscribing properties on the World Heritage List. Outstanding Universal Value is demonstrated through a comparative analysis, which is part of the nomination documentation.

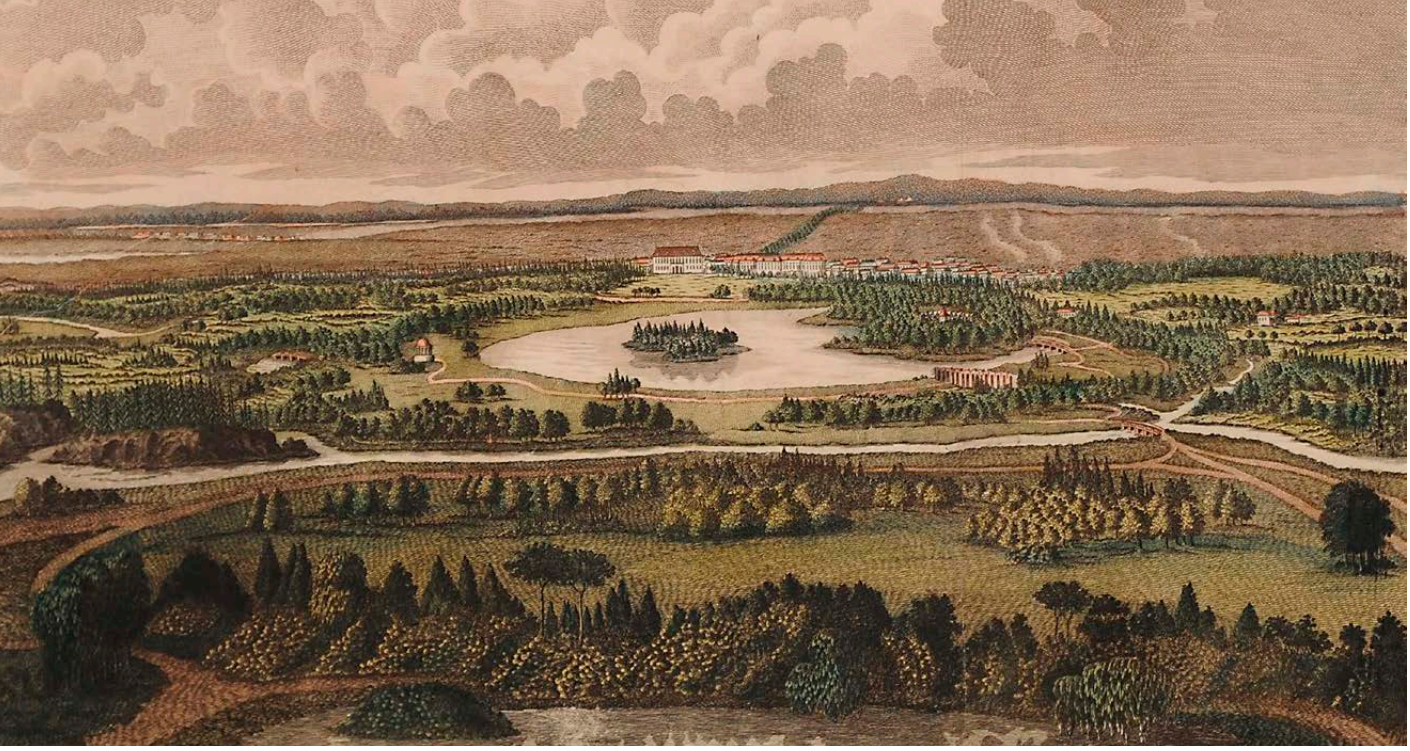

Fig. 2: View from the Minaret of Lednice Park after Bernard Petri's implementation in 1808. Small garden structures typical of Anglo-Chinese gardens are located exclusively within the park. Unknown author, before 1812. LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Vaduz-Vienna, Inv. Nr. GR 3173

Lednice Castle was built as a Renaissance villa around 1570 and then gradually modified and rebuilt until the second half of the 19th century to reflect Baroque and Classicist fashions. Between 1846 and 1858, it underwent a Neo-Gothic reconstruction according to a design by Jiří Wingelmüller in accordance with the prevailing Romantic conception of the landscape. Compared to the castle in Valtice, the castle in Lednice was rebuilt many times in accordance with the fashions of the time and was intended to demonstrate the economic status, timelessness, and overall prestige of the family. Several architectural objects, such as a remarkable palm greenhouse, a unique minaret, and an aqueduct, embellish the castle park in Lednice.

One of the fundamental global values of the Lednice-Valtice area is that a phase of garden and landscape design unknown elsewhere was applied in this landscape. The Anglo-Chinese style of garden design was first used in the transformation of the castle garden in Lednice at the end of the 18th century. That is, exclusively within the boundaries of the approximately 200-hectare garden. However, within the composed landscape of the Lednice-Valtice area, it is also possible to clearly identify a second, more generous phase of Anglo-Chinese garden design, consisting in the fact that the typical garden program (especially small garden structures) was gradually removed from the castle garden in Lednice, so that it could later be applied throughout the entire landscape in proportions and forms unknown elsewhere in the world. The placement of typical structures (Apollo's Temple, the Three Graces Temple, the Border Castle, Pohansko Castle, etc.) in the landscape was also associated with its extensive modifications, especially in the vicinity of the Hlohovecký, Prostřední, and Mlýnský ponds, where typical structures from the Anglo-Chinese garden repertoire were placed.[186]]

Baroque and Romantic elements intertwine throughout the landscape, giving it a very specific

186 For details, see NOVÁK, Z., Zahrada Evropy, c. d., pp. 200–217.

Fig. 3: Interior of Lednice Park with structures typical of Anglo-Chinese gardens (Temple of the Muses, baths, sculpture of the Three Graces). Ferdinand Runk, 1816. LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Vaduz-Vienna, Inv. Nr. GR 604

character: architecture and landscape are closely intertwined. All buildings are thoughtfully located in visually dominant places, as is the case with the Colonnade, Rendez-vous (Temple of Diana), Rybniční Castle, Temple of Apollo, Obelisk, or Pohansko Castle; they were situated at the crossroads of main roads or on the border between Moravia and Lower Austria (Hraniční Castle). The views and vistas are also interconnected. Most offer views of both landmarks, the Minaret and the Colonnade, but there are also significant visual connections between other groups of salets (Apollo's Temple, Belvedere, Janův Castle, Lovecký Castle, Nový Dvůr Castle, Rybniční Castle, Summer Palace, Chrám Tří Grácií summer palace, Obelisk, St. Hubert's Chapel, etc.).

An important landscape feature of the entire area is the wide range of native and exotic trees and the concept behind their planting. The richest variety of trees is found in the parks, where they are concentrated around the two main residences and on the banks of the ponds between Lednice and Valtice. The Pohansko chateau is built on the site of an important fortified settlement from the Great Moravian period, whose origins date back to the 8th century. Almost two kilometres of massive fortifications covering an area of 28 hectares are still clearly visible. Archaeological excavations there have revealed a manor house, a church (whose floor plan has been preserved in situ), several distinctive houses, and a rich burial ground. The Lednice-Valtice Cultural Landscape is thus an exceptional example of a planned cultural landscape, which is particularly impressive for the number and diversity of its cultural and natural values.

In accordance with the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage and its implementing

Fig. 4: View of Lednice Park from the Minaret after the completion of the park's renovation in 1815. Most of the small garden structures typical of Anglo-Chinese gardens are no longer located in the park and are scattered throughout the surrounding countryside, mainly in the vicinity of the Hlohovecký, Prostřední, and Mlýnský ponds. Ferdinand Runk, 1815. LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Vaduz-Vienna, Inv. No. GR 582

guidelines, a cultural or natural property must meet at least one of ten criteria[187] that document (demonstrate) its outstanding universal value. In the nomination process that preceded the inscription of the Lednice-Valtice Cultural Landscape on the World Heritage List, it was proven and confirmed by the World Heritage Committee that this cultural landscape meets a total of three of the ten possible

187 "The Committee considers that a property has outstanding universal value (see paragraphs 49–53) if it meets at least one of the following criteria. Proposed properties must therefore: (i) represent a masterpiece of human creative genius, (ii) exhibit an important interchange of human values over a span of time or within a cultural area of the world, or in the development of architecture or technology, monumental arts, town-planning or landscape design, (iii) bear a unique or at least exceptional testimony to a cultural tradition or to a civilization that is living or has disappeared, (iv) represent an outstanding example of a type of building, architectural or technological ensemble or landscape that illustrates one or more significant stages in human history, (v) be an outstanding example of a traditional human settlement, land use, or sea use that is representative of a culture (or cultures) or human interaction with the environment especially when it has become vulnerable under the impact of irreversible change, (vi) be directly or tangibly associated with living traditions, ideas, beliefs, or artistic and literary works of outstanding universal significance (the Committee considers that this criterion should be used in conjunction with other criteria whenever possible), (vii) represent exceptional natural phenomena or areas of outstanding natural beauty and aesthetic importance, (viii) be outstanding examples of major stages in the history of the earth, including the record of life, geological processes in the development of landforms or geomorphological or physiographic features of major significance, (ix) be outstanding examples of ecological and biological processes in the course of the evolution and development of ecosystems, as well as plant and animal communities, whether terrestrial, aquatic, coastal, and marine, (x) contain natural and most representative and important habitats for the conservation of biological diversity in situ, including those habitats where endangered species of outstanding universal value from the point of view of science or conservation survive." (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, No. WHC.11/01).

Fig. 5: Period depiction of the Belveder hunting lodge near Valtice with a view of the Monument to Father and Brothers (Colonnade) above Valtice and the castle in Valtice with the Church of the Assumption of the Virgin Mary. Ferdinand Runk, 1822. LIECHTENSTEIN. The Princely Collections, Vaduz-Vienna, Inv. Nr. GR 3821

criteria, although it is sufficient for inscription if the proposed property meets at least one of the criteria. In 1995 and 1996, it was confirmed that the Lednice-Valtice Cultural Landscape represents an exceptional artistic achievement, harmoniously combining cultural monuments from different periods with domestic and exotic natural elements, thus creating an extraordinary work that reflects human creativity. This fulfilled criterion (i).[188] At the same time, it was proven that the Lednice-Valtice Cultural Landscape became a model for the entire Danube region thanks to the interconnection of Baroque, Classicist, and Neo-Gothic architectural styles with the transformation of the landscape according to English Romantic principles, thus fulfilling criterion (ii). Furthermore, it was documented that the Lednice-Valtice Cultural Landscape is an exceptional example of a cultural landscape designed and deliberately created by a single noble family during the Enlightenment, Romanticism, and later periods. Criterion (iv) was thus documented.

188 Designations (i) to (x) correspond to the Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention – see document WHC.11/01.

In addition to the fact that a natural or cultural property (heritage)[189] aspiring to be inscribed on the World Heritage List must be fully protected in accordance with the national regulations of the contracting state, it must be of outstanding universal value and thus meet at least one of the criteria, it must also be authentic (original) and integral (complete). The condition of originality applies to all nominated properties. *"Depending on the type of cultural heritage and its cultural context, we can assume that properties meet the conditions of authenticity if their cultural values (as recognized in the criteria for nomination) are expressed truthfully and credibly through a number of attributes, including: form and design, materials and substances, use and function, traditions, technical processes and management systems, location and surroundings, language and other forms of intangible heritage, spirit and impression, and other internal and external indicators."*[190] The Lednice-Valtice Cultural Landscape was assessed as authentic in the evaluation (nomination) process with the following explanation.

"The Lednice-Valtice Cultural Landscape has a high degree of authenticity in terms of its existing form and appearance. These are fully in line with the ideas of the owners who have owned the area for centuries. The landscape has continued to develop in accordance with the original planning principles. The princely castles serve as architectural museums; their interiors are sensitively maintained and open to the public. All buildings are restored using original materials and technological processes. The exotic tree species planted in the area originate largely from seedlings and seeds imported from North America in the early 19th century. They are regularly maintained. The plants in the unique palm greenhouse in Lednice are grown using traditional methods, in which manual labour plays a fundamental role.[191]

At the same time, the nominated property must be integral (complete). The condition of integrity applies only to properties nominated for inscription under criteria (i) to (vi). *"Integrity is an assessment of the overall impression and intact character of the natural and/or cultural heritage, its attributes. Examining the conditions of integrity therefore requires us to determine the extent to which the property: a) contains all the elements necessary to express its outstanding universal value, b) is large enough to allow a complete understanding of the characteristics and processes that convey the significance of the property, c) has undergone negative impacts associated with development and/or inadequate maintenance."*[192]

The Lednice-Valtice Area was assessed as integral in the evaluation (nomination) process with the following justification. *"The property encompasses the territory of the former Liechtenstein estate. Its size and boundaries are appropriate. All key elements that convey the outstanding universal value of the property are located within its boundaries. Due to the nature of the site, there is no buffer zone. Although all significant elements necessary to express the outstanding universal value of the property*

189 "For the purposes of this Convention, the following are considered "cultural heritage": - monuments: monumental works of architecture, sculpture or painting, elements or structures of an archaeological nature, inscriptions, caves or groups of elements that are of outstanding universal value from the point of view of history, art or science, - complexes: groups of isolated or clustered buildings which, from the point of view of their architecture, unity or integration into the landscape, are of outstanding universal value in terms of history, art or science, - sites: human creations or creations resulting from the joint action of man and nature, as well as areas, including archaeological sites, which are of outstanding universal value from the point of view of history, aesthetics, ethnology or anthropology.

For the purposes of this Convention, the following are considered "natural heritage": - natural monuments, which are physical and biological formations or groups of such formations that are of outstanding universal value from an aesthetic or scientific point of view, - geological and physiographic formations and precisely defined areas that constitute habitats for endangered animal and plant species of outstanding universal value from the point of view of science or conservation, - natural sites and precisely defined natural areas of outstanding universal value from the point of view of science, conservation or natural beauty." (Articles 1 and 2 of the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage).

190 Paragraph 82 of the Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, No. WHC.11/01.

191 Original text available online: <https://whc.unesco.org/en/list/763> [2025-10-13]; National translation by the Ministry of Culture available online: <https://www.npu.cz/cs/pamatkova-pece/pamatkovy-fond/pamatky-s-mezinarodnim-statusem/lednicko-valticky-areal> [2025-10-13].

192 Paragraph 88 of the Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, No. WHC.11/01.

Fig. 6: The Pohansko Castle reflected in the surface of the pond. View from the southwest. Photo: Roman Zámečník, 2024

are located within its boundaries, key viewpoints outside its boundaries also need to be protected. For this reason, as well as due to the proximity of the town of Břeclav and other municipalities, a buffer zone could be proposed in the future to maintain visual integrity. The property has a stable land-use planning system, but there is a risk of disharmonious land development (e.g., transport, urbanized areas). Nature conservation entities are exerting a certain amount of pressure on some parts of the area, which is disrupting the preservation of the original landscape and its trees."[193]

This fulfilled the conditions for its successful inscription on the prestigious World Heritage List.

193 Ibid.

Attributes of outstanding universal value

Attributes are phenomena that express and demonstrate the outstanding universal value of a property.[194] Nine value attributes were defined for the Lednice-Valtice Area. They are as follows:

Residential castles and buildings in the landscape

The defining focal points of the landscape composition are the castle complexes of two princely residences in Lednice and Valtice, which are preserved as exceptionally valuable evidence of the contemporary taste and modes of representation and relaxation of the leading aristocratic family of the monarchy – the Liechtenstein.

The valuable buildings from the Liechtenstein construction output in the landscape include a number of architecturally, artistically, technically, and creatively valuable buildings. These are the complex of solitary buildings by architects Joseph Hardtmuth (Belvedere Castle, Nový Dvůr, Lovecký, Janův Castle, Diana's Temple, Colonnade, Memorial to Father and Brothers above Valtice, Pohansko Castle, Lány Castle, Obelisk and Minaret in Lednice Park), Joseph Kornhäusel (Rybniční Castle, Apollo's Temple), Franz Engel (Chrám Tří Grácií summer palace with a sculpture group, the Hraniční Castle, Katzelsdorf Castle[195]) and Georg Wingelmüller (St. Hubert's Chapel), all of which are sophisticatedly situated in the cultural landscape of the Lednice-Valtice area.

This unique collection of buildings from the late 18th and first half of the 19th century forms the most distinctive part of the composed landscape of the Lednice-Valtice area, complementing the older cultural structures (late medieval ponds, a system of avenues and forest clearings from the 17th and 18th centuries) with dominant features that are key points in the landscape composition, often created with the help of introduced exotic trees. In the Enlightenment approach to the landscape, they thus developed the programme of the ferme orné (ornamental farmstead). Many of them therefore have a purely functional role (sheep, cow, and pheasant breeding, accommodation for gamekeepers and foresters, lookout towers) in addition to their artistic impact on the landscape.

Other valuable buildings in the landscape undoubtedly include, for example, the water mill in Nejdek, the Church of the Assumption of the Virgin Mary in Valtice, and the railway station building in Lednice.

There are important compositional relationships between these buildings in the landscape. Typical examples are vistas and views. Many of them are deliberately situated in visually dominant locations, on the horizon.

Both residential castles are fully preserved and their condition is constantly improving. The same applies (with a few exceptions) to significant solitary buildings in the landscape. The complex of farm and residential buildings in Nový Dvůr, which

194 For detailed terminology, see, for example, KUČOVÁ, Věra – BUKOVIČOVÁ, Olga, Světové dědictví a Česká republika = World Heritage and the Czech Republic, Praha 2022.

195 Demolished in the early 1960s by border guards.

Fig. 7: Aerial survey image from 1938 showing Hlohovecký Pond with Hraniční Castle in the west, part of Prostřední Pond with Rybniční Castle in the northeast, part of the village of Hlohovec in the south, Bezručova alley crossing the landscape, park landscaping surrounding the ponds, and the "normal" agricultural landscape in the vicinity with fields, meadows, forests, orchards, and vineyards, ingeniously arranged in the form of an ornamental farm. Aerial photograph: Military Geographic and Hydrometeorological Office, Dobruška, © MO ČR 2015

has not yet been rehabilitated, can be considered endangered.

The care of residential castles and buildings in the landscape is carried out in accordance with established heritage methods. The determining methods are conservation[196] and restoration.[197]

Spatial and functional composition of land

The Lednice-Valtice area is a cultural landscape that is used almost exclusively for agricultural purposes, as has been the case throughout its long history.

The spatial and functional composition of the land in the landscape creates an ornamental farmstead (Ferme orné). Agricultural land (arable land, vineyards, grasslands), production forests, smallholdings in allotments, etc., and the relationships between them, including parks and landscaped areas (see below), are ingeniously arranged in the landscape, giving visitors the impression that they are in a vast park stretching from Podivín to Valtice and from Břeclav to Hlohovec, without perceiving the usual methods of land management (field agriculture, forestry, large-scale fish farming, viticulture, etc.).

Caring for a cultural landscape formed in this way is relatively demanding, as any changes in farming practices can easily have a negative impact on its appearance. Therefore, any changes must be carefully assessed and justified.

196 Conservation of a monument means only such professional treatment as is intended to prolong the life of the preserved material and information without changing its appearance.

197 The process of restoring a monument is a method of restoration aimed at reducing the rate of decay of the work, the purpose of which is to keep as many values and functions as possible intact. Unlike conservation, it may also result in a change in the preserved appearance.

Fig. 8: Chrám Tří Grácií summer palace with a sculpture group, located above the southern shore of Prostřední Pond, with a visual connection to the Rybniční Castle located above the northern shore of the same pond. Photo: Roman Zámečník, 2022

The authorities and professional organizations responsible for state heritage preservation ensure that there are no significant changes in farming practices or in the use of individual areas in the landscape.

The predominant historical use of land in the landscape is preserved.

The main means of preserving the historical use of land in the landscape are standard spatial planning tools.[198]

Network of roads, including avenues and tree-lined roads

The network of roads and their accompanying lines, in their developmental stratification from the 17th century to the early 20th century, is stable in the landscape. The road network can be divided into several orders according to their importance or their influence on the organization of the landscape. First-order roads originate from the centre of the landscape composition – from Valtice.

198 The Ministry of Culture, as the central state administration body for cultural monuments in the Czech Republic, expresses its opinion on the preparation of spatial development plans and spatial development principles, on the preparation of other spatial planning documentation, and on the delimitation of built-up areas, if they concern the area in which a heritage reserve or immovable property or a group of immovable properties inscribed on the World Heritage List is located, including the preparation of changes to such spatial planning documentation or the delimitation of built-up areas (paragraph 2, letter c) of Section 26 of Act No. 20/1987 Coll., on State Monument Care, as amended.

Fig. 9: Visual connection between the Temple of Apollo, the sun god (in the background), located above the southeast shore of Mlýnský Pond, and the Rybniční Castle located above the north shore of Prostřední Pond. Photo: Roman Zámečník, 2022

The road connecting the former family seats of the Liechtenstein family, namely Valtice and Lednice, is of fundamental importance. Other important roads include those from Valtice to Ladná, from Valtice to Poštorná, and from Valtice to Lanžhot.[199] Roads from Valtice to Mikulov, from Lednice to Mikulov, and from Lednice to Charvátská Nová Ves can be classified as second-order roads. All other historical roads in the composed landscape are considered third-order roads.

The system of avenues and tree lines in the landscape, their species composition, spatial and compositional relationships and links between them, and their relationships (roles) to the spatial division of the landscape (screens) are, together with the road network, a fundamental value attribute of the World Heritage Site.

The first-order avenues are the oldest system of avenues in Czechia (in Bohemia, there is an older avenue leading from Prague Castle to the Royal Game Reserve in today's Pod kaštany Street, probably from the 16th century, and Valdštejnova avenue in Jičín from 1631)[200].

199 There is no avenue on this road, but there is a railway line, which is still a functional compositional axis in the landscape.

200 However, these are individual avenues, not a system of avenues as in the Lednice-Valtice area.

Fig. 10: A fragment of a preserved white pine (*Pinus strobus*) avenue complementing the surroundings of Nový Dvůr. View from the southeast. Nový Dvůr in the background. Photo: Roman Zámečník, 2024

The star-shaped structure of the avenues (Bezručova, Ladenská, to Poštorná) with its centre in Valtice is the second oldest in the world after Aranjuez (Spain), older than similar landscape structures in Versailles (France), Karlsruhe (Germany), and elsewhere.

As with roads, it is also possible to trace a hierarchy in the case of linear vegetation elements in the landscape.

The main princely roads were planted with valuable exotic or naturalized tree species (e.g., *Aesculus hippocastanum, Populus nigra 'Italica'*), newly introduced exotic tree species (e.g., *Juglans nigra, Gleditsia triacanthos*), or traditional native tree species (*Tilia cordata*). A less traditional avenue in terms of the assortment used is the avenue of columnar oaks (*Quercus robur* 'Fastigiata'), which is preserved in a fragment of the tree line on the dam of Mlýnský Pond on the road between Lednice and Charvátská Nová Ves. There is also an avenue planted with European larch (*Larix decidua*), which is partially preserved on the border between the built-up area and the outskirts of the town of Valtice in the direction of the village of Ladná. Less traditional avenues include a fragment of a preserved avenue of white pine (*Pinus strobus*) and an avenue of honey locust (*Gleditsia triacanthos*), which complete the environment around Nový Dvůr. Roads at a lower hierarchical level, on the other hand, were accompanied mainly by fruit trees (e.g., from Lednice to Mikulov) or shrubs (e.g., from Lednice to Lovecký zámeček).

Fig. 11: A fragment of a preserved avenue of columnar oaks (*Quercus robur* 'Fastigiata') on the dam of Mlýnský pond. View from Charvátská Nová Ves towards Lednice. Photo: Roman Zámečník, 2021

Unfortunately, the current state of most linear vegetation elements in the landscape is dire. Many aspects of this attribute have been lost or altered, leading to a significant reduction in its importance in the landscape composition of the Lednice-Valtice area. Some avenues and tree lines (e.g., to Janov Castle, vejmutovková avenue, on the dam of Mlýnský Pond) have been preserved only in fragments, while others (e.g., Ladenská avenue) cannot be restored in their entire historical section even in the coming decades.[201] In other cases (e.g., Bezručova avenue), restoration efforts are only partial and, in the long term, are very unsatisfactory.

In all the cases described, restoration is possible using standard gardening and landscaping methods. Unfortunately, satisfactory restoration of these central elements of the composition has not been achieved. In the author's opinion, proper care for them is not a priority for their owners (administrators), not even for those who are responsible for cultural and historical values by law.[202]

201 Due to the existence of high-voltage power lines in the cadastral area of Charvátská Nová Ves.

202 For example, the central avenue connecting Valtice and Lednice is managed by the National Heritage Institute. However, the institute does not even carry out basic ongoing maintenance of the avenue, such as mowing the grass. The result of this approach, in addition to decaying trees that cannot be replaced due to the potential presence of specially protected animals, is a community of invasive tree species, in which the historic avenue can only be guessed at in some parts.

In this regard, the efforts of some non-profit organizations that have undertaken to care for selected valuable attributes of the landscape in cases where the owner has long failed to do so can be considered very welcome.[203]

Parks and landscaped areas

Parks and landscaped areas in the countryside, trees and shrubs in groups and solitary, their species composition, spatial and compositional relationships and connections are a defining attribute of the estate, which determines the character of the artistically rendered cultural landscape of the Lednice-Valtice area. This attribute mainly includes the castle parks in Valtice and Lednice, landscaped areas around compositionally valuable buildings in the landscape (Diana's Temple – Rendez-vous, Apollo's Temple, Chrám Tří Grácií summer palace with a sculpture group, Janův Castle, Rybniční Castle, Lovecký Castle, Lány Castle, Hraniční Castle, Nový Dvůr Castle, St. Hubert's Chapel, Belveder Chateau, Colonnade, Pohansko Castle, Obelisk) and landscaped areas accompanying the Hlohovecký, Prostřední, and Mlýnský ponds.

The parks and landscaped areas interact directly with the residential castles and buildings in the landscape and with the spatial and functional composition of the land, while also creating an ornamental estate.

The castle parks in Lednice and Valtice have been preserved in their historical area and are maintained using standard gardening methods. In the case of the castle park in Lednice, which is also protected as part of the Lednice Ponds National Nature Reserve, it is not possible to restore some of the compositionally important vegetation elements due to the protection of specially protected animal species (e.g., dead or dying solitary trees, which are also a refuge for entomologically rare insects, or groups of trees on islands, which are also nesting sites for Great cormorants). Despite these facts, the castle park in Lednice can be considered well-preserved. The same can be said about the castle park in Valtice.

However, the situation is much more complicated in the case of landscaped areas in the countryside. Their maintenance requires a multidisciplinary approach, which, despite all the progress and education of the individual participants, paradoxically cannot be managed at an adequate level in today's society. A departmental approach still persists, which is slowly destroying the unique values of the cultural landscape, especially its artistic components (the most sensitive situation is with exotic introduced trees and other plants). In addition to the overlap of several public interests[204], the situation with this attribute is often similar to that of the care of linear vegetation elements. In some cases, it is not even possible to provide basic care for historically landscaped park areas around prominent solitary buildings constructed by the Liechtenstein family. In most cases, at least the immediate surroundings of these buildings are reverently maintained. However, a more comprehensive restoration of their wider surroundings is still lacking. The most serious situation has long prevailed in the case of the landscaped areas accompanying the trio of ponds Hlohovecký, Prostřední, and Mlýnský. The most valuable solitary Liechtenstein buildings are scattered around the area. In most of these areas, the former landscaping can only be guessed at, or it has been completely erased. Their restoration is highly desirable, not only for cultural and historical reasons, but also in view of the unflagging interest

203 For example, Ardea Břeclav, a local branch of the Brontosaurus Movement, with the significant contribution of local residents, is restoring part of the Ladenská alley in the cadastral area of the town of Valtice in several stages, even though it is state property. The state-owned company Lesy ČR has the right to manage state property there.

204 Public interest related to the application of Act No. 20/1987 Coll., on State Monument Care, as amended, public interest applied through Act No. 114/1992 Coll., on Nature and Landscape Protection, as amended, Act No. 289/1995 Coll., on forests and on amendments to certain acts (Forest Act), as amended, Act No. 283/2021 Coll., Building Act, as amended, etc.

of tourists, who are concentrated mainly in the vicinity of the Lednice and Valtice chateaux. Their dispersion across the landscape would relieve these main tourist destinations. The same applies to the formerly extensive park landscaping around the temple of Diana, the goddess of hunting, where only a small part is maintained as a park. The rest of the area is used as a production forest.

The diverse ownership structure, overlapping public interests, and possibly also the different priorities of the owners are probably the main causes of the unsatisfactory condition of the landscaped areas in the countryside. Here, too, however, it is possible to note partial remedial measures consisting of increased care for some of them.[205]

In all these cases, it is possible to remedy the current unsatisfactory state, often simply by intensifying the care of vegetation areas using standard horticultural methods and replanting worn-out plantings, mainly of tree species introduced from North America.

Artificial and natural watercourses and water areas

The Lednice-Valtice Cultural Landscape includes watercourses and water areas, including banks that have been deliberately created or transformed by humans. Part of the landscape around Lednice has been significantly shaped by the Dyje River and its numerous branches. The Nesyt, Hlohovecký, Prostřední, and Mlýnský ponds play a fundamental role in the composition of the landscape. At the beginning of the 19th century, the latter three were incorporated into an artistically designed landscape through park modifications in their surroundings and decorated on their banks with representative and recreational buildings designed by Liechtenstein architects. This structure is complemented by other waterworks, such as the Alahovy ponds, the Zámecký and Růžový ponds, and the Františkův and Úvalský ponds. Some of the salets are complemented by water areas that highlight them in the space. The temple of Diana, goddess of the hunt (rendez-vous), was once reflected in the surface of the pond of the same name located south of it, but this pond is now completely non-functional. The Pohansko Castle was designed together with a pond located in front of its south-western facade, which has been preserved to this day. However, the height of its surface does not correspond to its historical state, as it is undersized.

The most significant achievement of the Liechtenstein family, or rather their architects, who built an artificial water feature unprecedented at the time, was the construction of the castle pond in Lednice.[206] The Liechtenstein landscape architect Bernard Petri created a project whose main goal was to escape the destructive floods that damaged the castle garden by raising the level of the terrain with material excavated during the digging of the pond. Between 1805 and 1811, 300 to 700 people worked in the park from early spring to late autumn,

205 The long-term sad and deteriorating condition of the immediate surroundings of the Temple of Apollo, manifested by the overgrowth of self-sown and invasive trees, was the impetus for the creation of the Apollo Endowment Fund, which cleared the meadow and also cares for it, even though the state-owned enterprise Lesy ČR has the right to manage the state property there. Lesy ČR, s. p., on the other hand, carried out partial modifications in the vicinity of the Temple of the Three Graces, which had also been overgrown with self-sown trees for a long time, and is preparing to restore some of the avenues (Vejmutovková near Nový Dvůr).

206 The extensive Hlohovecký, Prostřední, and Mlýnský ponds are much older, probably dating back to the 15th century, and "only" elements of garden and landscape design were incorporated into the landscape. However, it is worth mentioning the straightening of the dam between the Hlohovecký and Prostřední ponds, along which runs Bezručova alley connecting Valtice with Lednice. Around 1670, Prince Karl Eusebius of Liechtenstein instructed his descendants to keep in mind when modifying the dam of the Hlohovecký pond that the avenue to Lednice must be straight, which he had failed to achieve when it was originally built, as the dam was located several dozen meters west of the axis of the avenue. The "task" was finally accomplished by Prince Jan I of Liechtenstein in 1805 (LIECHTENSTEIN, C. E., Fürst von, Des Fürsten Karl Eusebius von Liechtenstein Werk von der Architektur, in: FLEISCHER, Victor, Fürst Karl Eusebius von Liechtenstein als Bauherr und Kunstsammler, Vienna 1910, cited in: NOVÁK, Z., Zahrada Evropy, c. d., p. 36.)

Fig. 12: Janův Castle hunting lodge built in the meander of the Old Dyje River with partially preserved park landscaping in its surroundings. View from the south. Photo: Roman Zámečník, 2023

digging a pond with a total area of 29 hectares and an average depth of 1.3 meters. The excavated soil was used to raise the terrain by 60–100 cm and to model an artificial hill with caves. A total of half a million cubic meters of soil was moved. The prince paid 2 million gold coins for the work. This was followed by further costs associated with planting and garden structures. The final phase of the work was the construction of a new riverbed for the Dyje River behind the Minaret.[207]

Artificial and natural watercourses and areas are well preserved, but some of them require restoration (e.g., the ponds near Diana's Temple). A very significant achievement in this regard was the rehabilitation project consisting of dredging and modifying the banks of the 29-hectare Castle Pond in Lednice.[208]

Urban structure of settlements

This value attribute encompasses the historical layout of settlements, their physical and spatial composition with their silhouettes in close-up and distant views, and the spatial relationships between settlements. Specifically, it concerns the layout

207 WITZANY, Michael, Die Marktgemeinde Eisgrub, I., II., III., Mistelbach 1896, Eisgrub 1901, 1907; CZULLIK, August, Eisgrub und seine Parkanlagen, Vienna 1886, in: NOVÁK, Z., Zahrada Evropy, c. d., p. 203.

208 The project was carried out between 2020 and 2023.

Fig. 13: View of the temple of Apollo, god of the sun, from the dam of Prostřední rybník Pond. Apollo's temple is built on a visually exposed horizon of the landscape. Photo archive of the National Heritage Institute, Regional Office in Brno, first half of the 20th century

and physical characteristics of the municipalities of Lednice with Nejdek and Hlohovec and the town of Valtice. The urban structure of settlements is preserved or, where appropriate, expanded in a logical continuation of the historical structure, while respecting the needs of modern settlement expansion. Care for their preserved values is carried out in direct cooperation with spatial planning. Particular attention is paid to changes in their height and territorial expansion, which is only permitted to an extent commensurate with their historical layout and structure and in places that do not threaten the preserved cultural and historical values of the landscape or the visual connections in the area. It is essential to protect the immediate surroundings of the defining avenues in the landscape and the landscaped areas there. Modern urban development is excluded in their vicinity. Although the estate has a stable spatial planning system, there is a risk of disharmonious spatial development (e.g., transport, urbanized areas). The most pressing issue in this regard is the planned Valtice bypass, which is reasonably expected to have a negative impact on the estate's value attributes and which the central state heritage conservation authority and its professional organization have been unable to exclude from the area using spatial planning tools. This bypass is to run along the northern edge of the urbanized area, which will have a negative impact on the historical urban structure of the settlement. At the same time, the bypass will intersect two of the defining axes of the landscape, which are completed by avenues

connecting Valtice with Lednice (Bezručova) and Valtice with the village of Ladná (Ladenská).[209]

Silhouette of the landscape horizons

The most significant visual horizons of the Lednice-Valtice area are those on which solitary buildings – salets – are ingeniously placed. The colonnade above Valtice, which is also the highest point of the entire composed landscape, Apollo's temple, and the Pond Chateau are located on significant visual horizons. Other buildings in this group, even if not located directly on the horizon, are also dominant features of the landscape.

The silhouette of the landscape horizons and settlements in both near and distant views is therefore essential to the overall impression of the landscape's compositional concept. The unobstructed, visually significant horizons throughout the cultural landscape are protected in particular from negative development. Another major risk is the possible construction of overhead power lines of regional or supra-regional importance, which could have a negative impact on the silhouettes of the horizons. However, all such projects are strictly regulated in the area through spatial planning instruments.

Archaeological layers

The Lednice-Valtice area is also valuable for its archaeological layers. The focal point of this attribute is the Břeclav-Pohansko archaeological reserve.[210] Archaeological research conducted here since 1958 by the Institute of Archaeology and Museology of the Faculty of Arts at Masaryk University has contributed to our knowledge of this area. Pohansko near Břeclav can be classified as one of the most important monuments of the early Middle Ages not only in our country but also in Central Europe. Field research has revealed scattered finds from various periods of prehistory, but above all, it has proven continuous settlement from the time of the Slavic expansion (6th century) until the first half of the 10th century. The archaeological reserve is dominated by the Pohansko Castle, which was built on the remains of a Great Moravian fortified settlement. The extensive Great Moravian fortified settlement is evidence not only of the antiquity of Slavic settlement, but also of the economic, political, and cultural advancement of Moravia. However, the entire Lednice-Valtice area can be characterized as a very valuable territory with archaeological finds.

209 In the author's opinion, the last option to prevent a negative impact on the attributes of the property is to activate § 172 of the Operational Guidelines No. WHC.11/01 of the Operational Guidelines for the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. This section provides for situations where there are plans that could irreversibly affect the values of a World Heritage property, or where there is insufficient consensus at the national level to resolve or prevent their implementation. Quote: "The World Heritage Committee calls upon the States Parties to the Convention to inform the Secretariat of their intentions to undertake or approve, in an area protected by the Convention, any major reconstruction or new construction that could alter the outstanding universal value of the property. Official notification must be made as soon as possible (for example, before the basic documents for specific projects are drawn up) and before decisions are taken that will be difficult to change, so that the Committee can participate in finding appropriate solutions to ensure that the outstanding universal value of the property is preserved."

210 Decree of the Ministry of Culture of the Czechoslovak Socialist Republic No. 47.779/65-V/2, on the establishment of the Břeclav-Pohansko State Archaeological Reserve; Decree of the Ministry of Culture of the Czechoslovak Socialist Republic No. 16.417/87-VI/1 of December 21, 1987, on the declaration of the historic centres of the towns of Kutná Hora, (...) and the archaeological sites of Libodřický mohylník, Slavníkovská Libice, Třísov, Tašovice, Bílina, České Lhotice, Staré Zámky u Líšně, and Břeclav-Pohansko as heritage reserves.

Conclusion/discussion

National monitoring of World Heritage properties is carried out by individual contracting states of the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. Its main mission is to objectively assess and report on the current state of preservation of the values of the site, in this particular case the Lednice-Valtice area, the degree of its authenticity and integrity, and all relevant threats that may have or already have a negative impact on it. This national monitoring objectively complements periodic reporting,[211] which is based on the implementing guidelines for the Convention. In the Czech Republic, the national monitoring system is organized and physically implemented by the National Heritage Institute, based on a mandate from the Ministry of Culture. The author of this text has been systematically involved in this monitoring since 2013 through his work in this professional organization for state heritage preservation. He considers the greatest obstacle in the process of caring for preserved world values to be the fact that administrative proceedings do not sufficiently distinguish between world-exceptional values and general values known from other parts of the region, the Czech Republic, or Europe. Public interests overlap significantly in this area. Those that have the most significant impact on the local landscape are public interests enforced through the Nature and Landscape Protection Act and public interests applied within the limits of the State Heritage Preservation Act. Both public interests are of equal importance, i.e., no public interest takes precedence over another public interest. The author merely attempts to point out that, based on actual decision-making practice in the area, general values are unfortunately given priority over globally exceptional values. In practice, this most often means that it is not possible to consistently restore a specific vegetation element that has lost or is losing its compositional properties because it is also a potential habitat for, for example, a specially protected animal species, even in cases where this animal is commonly known from other places in the region or the Czech Republic. However, the Lednice-Valtice Area is not listed as a World Heritage Site for its unique natural values, but for its cultural values. This means that in 1995 and 1996, it was clearly proven and confirmed by the international community that the cultural values of the Lednice-Valtice Area far exceed its indisputable natural values. Nevertheless, this fact is not sufficiently reflected in decision-making processes at the national level. This has a fundamental negative impact on a number of value attributes: for example, Bezruč's alley cannot be restored in one go or in sections, it must be left to natural decay until it disappears completely, or it is being restored inappropriately in the form of individual replanting; solitary plantings of compositionally essential trees in Lednice Park cannot be restored, but must be left to natural decay due to the potential occurrence of the brown longhorn beetle or other insect species, which also occur, for example, in the castle park in Slavkov u Brna, in Veselí nad Moravou, in Strážnice, and elsewhere (this is therefore a general natural value, known from a number of places in the same region); Groups of trees decimated by birds cannot be restored because they are nesting sites for

211 Periodic reporting is a global system for monitoring the state of conservation of World Heritage properties, based on a process of gathering information at the national and governmental levels, as well as at the level of the World Heritage property itself. It is one of the key monitoring mechanisms for the conservation of properties under the Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. The World Heritage Committee officially invites States Parties to submit periodic reports on the implementation of the World Heritage Convention in their territory. This is a uniformly structured cyclical review, the results of which are presented in a report by the Committee to the UNESCO General Conference. Periodic reporting takes place at the global level in six-year cycles. Each year, one of the world's cultural regions is examined in detail.

ornithologically valuable species, although similar birds also nest at the Novomlýnské reservoirs (this is therefore a general natural value, also known from other places in the same region), etc. However, the composition of the Lednice-Valtice area, the value attributes that create it, and the landscape artificially and intentionally created by humans are unique in the world, as described above.

What is the solution? The author considers an approach based on the principle of "*the unique takes precedence over the general*" to be logical. In territorial administrative (decision-making) processes, it is desirable to consistently assess individual natural and cultural phenomena with the aim of identifying those that are unique in global comparison over those that are general (known from other places in the region, the Czech Republic, Europe, etc.), and to apply this principle if necessary. After all, the World Heritage Centre is aware of this disproportion in the enforcement of public interests in this area. The 2016 update to the statement on the exceptional global value of the Lednice-Valtice area states: *"Nature conservation entities are exerting a certain amount of pressure on some parts of the area, which is disrupting the preservation of the original landscape and its trees."*[212]

212 In the original wording: "Nature conservation organizations exert some pressure on the site that infringes on the preservation of the original compound of the landscape and of the woody plants." (WHC/16/40.COM/8E.Rev Paris, June 10, 2016). Available online: <https://whc.unesco.org/document/142194> [2025-10-13].

Park v Muskau/Mužákově jako zdroj inspirace pro další parky a krajinářskou architekturu

Holger Daetz
Přeložil a poznámkami opatřil Zdeněk Novák

Stručné dějiny parku v Muskau

Celá historie krajinářského parku v Muskau by byla příliš obsáhlá, proto se tento příspěvek dotkne pouze několika klíčových bodů, které se jeví jako důležité pro pozdější roli parku v Muskau jako vzoru pro zahradní a krajinářskou tvorbu.

Hermann hrabě Pückler z Muskau se narodil na zámku Muskau v roce 1785 a v roce 1811 zdědil po svém otci celé panství Muskau. Zámek Muskau byl postaven na základech středověkého hradu s vodním příkopem. V té době měl barokní podobu po poslední provedené přestavbě. Teprve po téměř ročním pobytu ve Velké Británii, během kterého hrabě se svým přítelem z dětství Leopoldem Schäferem navštívil mnoho anglických parků, začal v roce 1815 realizovat svou vizi jednoho z největších a tehdy nejmodernějších parků v kontinentální Evropě.

Jeho již tak omezené finanční prostředky i poměrně značné věno jeho nevěsty Lucie von Pappenheim (1776–1854) byly touto rozsáhlou prací rychle vyčerpány. A finanční nouzi nemohlo zastavit ani povýšení Pücklera a jeho manželky Lucie do knížecího stavu (1822), které přišlo s vykoupením panství.

To však Pücklerovi nezabránilo v tom, aby kolem roku 1820 pověřil slavného pruského dvorního architekta Karla Friedricha Schinkela (1781–1841) vypracováním honosných návrhů na přestavbu zámku a dalších budov, které měly podpořit jejich roli v parku jako zdánlivě funkční stafáže. Z těchto plánů byla v roce 1826 realizována pouze obrovská rampa spojující zámek s parkem.

Po formálním rozvodu a převodu panství na manželku se kníže Pückler v letech 1826 až 1829 vydal na druhou cestu do Anglie s cílem najít si novou bohatou manželku, která by ho následovala na zámek Muskau, kde by byla ochotná žít vedle první manželky, a především by přinesla významnou finanční vzpruhu do knížecí pokladny. Cesta byla pochopitelně neúspěšná, ale Pückler začal znovu navštěvovat parky a brzy se k němu připojil jeho hlavní zahradník Jacob Heinrich Rehder, aby se spolu s ním věnoval dalšímu studiu parků.[213]

Pücklerova dlouhodobá nepřítomnost v Muskau svědčí o tom, že Jacob Heinrich Rehder a kněžna Lucie byli zodpovědní za praktické pokračování prací na realizaci parku a za návrhy mnoha jeho částí. Proto se nyní vytvoření lázeňského parku jižně od města Bad Muskau a jeho propojení s centrálním zámeckým parkem podél Nisy (Neißedamm) připisuje spíše kněžně Lucii a návrh a realizace zeleného koridoru obklopujícího město (podél cesty Oberweg) Rehderovi.

Do roku 1834 bylo východně od Lužické Nisy,[214] která protéká parkem, navrženo mnoho dalších částí v jádru parkové krajiny. Bylo stále zřejmější, že Pücklerovy představy nelze realizovat v plném rozsahu. Ty byly nakonec „jen“ začleněny do pojednání o krajinářském zahradnictví,[215] které je dodnes slavné a inspirativní.

Zatímco kněžna Lucie a Jacob Heinrich Rehder pokračovali v práci na realizaci parku se skromnějšími prostředky, kníže Pückler v roce 1834 na několik let Muskau znovu opustil – tentokrát se vydal do Orientu.[216]

Po svém návratu se setkal s důsledky pruských reforem, které byly v tomto regionu zavedeny opožděně. Díky těmto reformám došlo k vyplacení

213 Blíže k anglickému pobytu viz PÜCKLER-MUSKAU, Hermann, Dopisy Zesnulého I., Anglie v letech 1826–1828 očima pruského knížete, Praha 2021.

214 Území nyní leží v Polsku.

215 PÜCKLER-MUSKAU, Hermann von, Andeutungen über Landschaftsgärtnerei, verbunden mit der Beschreibung ihrer praktischen Anwendung in Muskau, Stuttgart 1834.

216 Své cesty popsal v řadě publikací, jejich seznam je dostupný online: <https://de.wikipedia.org/wiki/Hermann_von_P%C3%BCckler-Muskau> [15.09.2025].

Obr. č. 1: Mapa parku Muskau, Brotke 1847

značných kompenzací za zrušení robotní práce a služeb, přičemž kníže tyto finanční prostředky okamžitě investoval do nových projektů parkových úprav. I tyto prostředky však byly rychle vyčerpány, takže do roku 1845, kdy musel kníže celé panství prodat, bylo dokončeno pouze jádro parku obklopujícího město zeleným koridorem.

Až pozdější majitelé byli v budovatelských snahách úspěšnější. Od roku 1846 vlastnil panství princ Friedrich Nizozemský (1797–1881) a potom hrabata z Arnimu. Tito jmenovaní dokázali park dobudovat během tří generací. Zahájené stavební projekty byly dokončeny a dřevěné Pücklerovy mosty, které rychle zchátraly, byly nahrazeny pevnými konstrukcemi.

Jako jeden z nejbohatších mužů v Evropě měl princ Friedrich Nizozemský také prostředky k opravě zámku, jehož statika byla narušena po vysušení někdejších hradních příkopů. Zámek byl dále v letech 1863 až 1866 stavebně rozšířen a opatřen novou fasádou v duchu neorenesance. Nové úpravy byly citlivě začleněny, aniž by odporovaly Pücklerovým původním idejím, známým z jeho knihy.

To platilo zejména pro park, který od roku 1852 spravoval a dále rozvíjel Eduard Petzold, známý a velmi schopný zahradní umělec, který byl jmenován zahradním inspektorem a později ředitelem Královské nizozemské zahrady, kde působil až do roku 1878. Petzold se zahradnickému řemeslu vyučil u Jacoba Rehdera v Muskau a pracoval na různých pozicích v Duryňsku, než se nakonec stal velkovévodským dvorním zahradníkem ve Výmaru.

Petzold dokončil Pücklerovy plány úpravou nehotových ploch, provedl naléhavě nutné úpravy dřevin a kácením se vypořádal také s nadbytečnými dřevinami.

Je obdivuhodné, že při realizaci Pücklerových plánů Petzold respektoval jeho styl a dokázal potlačit svůj vlastní přístup k tvorbě zahrad a parků. To je patrné například ve výběru stromů a keřů. Pro použití mimo *pleasure ground* měl kníže Pückler zpravidla používat pouze domácí nebo plně aklimatizované stromy a keře. Mezi tyto druhy patřil například dub červený, trnovník akát a jírovec maďal. V parku v Muskau používal Petzold převážně pouze druhy stromů, které kníže Pückler popsal v knize Andeutungen über Landschaftsgärtnerei (Návody ke krajinářskému zahradnictví). Samozřejmě ve větší míře využíval ty druhy stromů, které kníže Pückler popsal jako „plně aklimatizované". Návštěvník znalý botaniky to v některých relevantních částech parku rozpozná, ale laik toho pravděpodobně není schopen.

Zcela jiná byla situace v arboretu, které si Petzold mohl zcela volně ve svém stylu navrhnout díky finančním prostředkům a podpoře prince Friedricha Nizozemského. Spolu se svým synovcem Georgem Kirchnerem (1837–1885) vytvořil v 19. století významné Arboretum Muscaviense, v němž bylo v krajinářské kompozici vysázeno téměř 2 800 taxonů, které byly testovány a jistě také použity jako rozmnožovací materiál pro připojenou a rozšířenou školku dřevin.

V období hrabat Arnimů (1882–1945) byly realizovány další důležité stavební projekty. Například v roce 1888 bylo postaveno mauzoleum téměř přesně v totožném místě, které pro ně plánoval kníže Pückler, když pověřil architekta Schinkela návrhem mauzolea v románském slohu. Architekt, konkrétně Julius Raschdorff (1823–1914), který mj. vytvořil významné sakrální budovy v Berlíně v soudobém novogotickém slohu, byl Schinkelovým žákem. Mauzoleum se bohužel nedochovalo, bylo těžce poškozeno v roce 1945 a rozebráno v roce 1972. Od roku 2003 označuje původní místo kamenný kříž s kovovou textovou plaketou.

Nejznámějším správcem zahrad hrabat Arnimů byl jistě Rudolf Lauche (1859–1949),[217] který byl zpočátku (od roku 1891) hlavním zahradníkem v arboretu a později ředitelem celého parku. Mezi jeho úkoly patřilo přepracování květinových zahrad, které byly za dob prince Friedricha Nizozemského udržovány jednodušší. Důvodem bylo, že princ pravidelně navštěvoval Muskau až na podzim během lovecké sezóny, tedy po odkvětu mnoha okrasných rostlin.

Kolem paláce byly podle Laucheho návrhů vysázeny „barokní"[218] záhony korespondující se stylem nových budov, které byly v Muskau vybudovány. Kromě nové novobarokní fasády zámku se totiž objevilo i mnoho dalších modernizovaných budov v novobarokním nebo novorenesančním stylu. Nově zbudované záhony doplnily květinové zahrady, které byly v této době zřejmě vyhrazeny pouze pro pobyt panstva.

Snad proto, aby se kompenzovala ztráta květinových zahrad pro veřejnost, bylo do volně přístupných ploch v celém parku, ale zejména v okolí zámku, vysázeno více okrasných keřů. Přibylo mnoho nových odrůd a také zvláštních jehličnanů, které bylo možné obdivovat. Většina těchto dřevin z parku později zmizela v rámci dalších úprav.

Fotografie z doby kolem roku 1900 dokládá, že řada stromů a keřů z Pücklerovy doby dosáhla mnohem větší výšky a mohutnosti, než Pückler předpokládal a než nechal znázornit v knize Andeutungen über Landschaftsgärtnerei.

Dějiny parku jsou popsány v tomto pojednání podrobně, aby bylo zřetelné, že park v Muskau, jak ho vidíme my nebo jej viděly generace před námi, nebyl výhradním dílem knížete Hermanna von Pückler-Muskau ani

217 Jeho bratranec Wilhelm Lauche (1859–1950) pracoval od roku 1883 v Lednici, nejdříve jako zahradník, od roku 1886 jako vrchní zahradník, ředitel knížecích lichtenštejnských zahrad, od roku 1895 ředitel Vyšší zahradnicko-ovocnické školy v Lednici, od roku 1908 jako člen prezidia Rakousko-uherské dendrologické společnosti (Dendrologische Gesellschaft zur Förderung der Gehölzkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn), od roku 1912 ředitel Ústavu pro zušlechťování rostlin knížete Jana II. z Liechtensteinu J. G. Mendela (Fürst Johann II. von Liechtenstein Pflanzenzüchtungsinstitut J. G. Mendel).

218 Knížeti Pücklerovi se přičítá inspirace pro tzv. kobercové záhony nebo kobercové zahradnictví (Teppichgärtnerei), on sám prý v pozdějším věku litoval, že takové návrhy záhonů publikoval v knize Andeutungen über Landschaftsgärtnerei.

přesnou realizací jeho záměrů popsaných v knize Andeutungen über Landschaftsgärtnerei. Neboť jak kníže Pückler-Muskau píše v kapitole o péči o park: „Nejsme schopni vytvořit trvalé, pevně dokončené krajinářské dílo… protože to není mrtvé, ale živé dílo…“

Pücklerovo dílo jako inspirace pro zahradní umění

Jak bylo řečeno výše, na podobě parku v Muskau se podepsaly mnohé významné osobnosti, které tím šířily nové ideje zahradní tvorby. Kromě samotného parku, který měl na návštěvníky při procházkách velký vliv, se hojně šířila i učebnice Andeutungen über Landschaftsgärtnerei a mnoho dalších popisů parku. Na „zahradní knihu“ knížete Pücklera a jeho park jistě upozornily i některé další Pücklerovy knihy, které publikoval jako svého druhu populární spisovatel cestopisů a z nichž některé se staly skutečnými bestsellery.

Vzhledem k rozmanitosti a pokračujícímu vlivu Pücklerova díla je zde možné uvést pouze několik inspiračních příkladů jeho podílu na podobě jiných mocenských sídel. Jako šlechtic se pravidelně zdržoval v kruzích vysoké aristokracie a často byl poradcem, nebo dokonce sám projektantem:

1. Ettersburg – Výmar

V Ettersburgu nedaleko Výmaru, kde pracoval od roku 1844 Eduard Petzold jako velkovévodský dvorní zahradník a začal s přestavbou zámeckého parku, naplánoval v roce 1845 kníže Pückler na žádost Karla Alexandra, velkovévody Sasko-Výmarsko-Eisenašského, velkorysé odstranění aleje z bývalé lovecké stezky v protějším lese, aby dosáhl „scénického obrazu“.[219] Pückler lokalitu v následujících letech často navštěvoval, aby navrhl základní obrysy pro další projekty. Jejich realizaci pak již provedl Petzold.[220]

2. Altenstein

Kníže Pückler-Muskau zanechal stopy v mnoha dalších projektech. Např. přispěl důležitými nápady k realizaci parku v Altensteinu v západním Durynsku. Během svých návštěv v roce 1845 byl kníže nadšený „nádhernou polohou, bujnými travnatými plochami… strmě padajícími skalami s terasovitými zahradami“ a nemohl si pomoci, aby několikrát neposkytl „rady ohledně parku“. Tak byly mimo jiné prodlouženy cesty, vytyčeny velké průhledové plochy, které otevíraly vyhlídky do údolí Werry, a navrženy plochy k výsadbám.

Do podoby parku zasáhlo hned několik zahradních umělců. Nejdříve to byl patrně Johann Wolfgang von Goethe, po něm kníže Pückler-Muskau, jehož náměty od roku 1847 dokončoval Eduard Petzold, a rovněž Peter Joseph Lenné, který se později stal generálním ředitelem královských zahrad Pruska.

3. Babelsberg

Na žádost prince Viléma Pruského (pozdějšího krále a německého císaře) a princezny Augusty Výmarské z Eisenachu rozvinul Pückler náměty na již započatou úpravu parku a prezentoval je v díle Unterthänigsten Promemoria. Do roku 1865 byl opakovaně na místě a stanovil základní osnovu pro

219 ROHDE, Michael, Von Muskau bis Konstantinopel: Eduard Petzold, ein europäischer Gartenkünstler 1815–1891, Dresden 1998, s. 44–45.

220 Více o tom viz Pücklerschlag am Ettersberg, dostupné online: <https://www.weimar-lese.de/sehenswuerdigkeiten/oertlichkeiten/puecklerschlag-am-ettersberg/> [15.09.2025].

další etapy rozvoje parku. I zde byli za realizaci zodpovědní dvorní zahradníci a architekti.[221]

4. Zaháň

V roce 1843 získala Dorothea von Talleyrand-Périgot, dcera kuronské rodiny Bironů, od bratrance Zaháňské vévodství, které se nyní nachází v Polsku asi 50 km východně od města Bad Muskau. Zámek Zaháň tvoří trojkřídlý komplex dříve obklopený vodním příkopem a stejně jako zámek Muskau se otevírá k řece (Bober). Blízká poloha od Muskau přirozeně způsobila, že byl kníže Pückler-Muskau požádán o radu ohledně návrhu parku i tam. Na zámku Zaháň radil s cílem holisticky zkrášlit celé venkovské panství.

S areálem Muskau má zaháňský zámek shodné zejména tyto výrazné prvky: centrální park tam dvakrát integruje do svých scenérií řeku, tedy dvě ramena řeky, a ze zámku rovněž míří centrální vyhlídka přes řeku.

Před zámkem Zaháň se nachází rampa velmi podobná té, kterou navrhl Schinkel v Muskau, zde se ovšem jedná o rampu oranžerie. V její centrální části se v suterénu nachází malá oranžerie a na východní straně zámku leží růžovna, která se zřetelně podobá Pücklerově růžovně v Muskau. Zaháňský park byl opěvován jedním z předních německých zahradních spisovatelů a kritiků 19. století, Hermannem Jägerem (1815–1890), stejně jako park v Muskau a park v Branitz, tedy Pücklerovo pozdější dílo.

Park v Muskau očima Camilla Schneidera a Ernsta E. Silva-Taroucy

Svou knihou Landschaftliche Gartengestaltung (Krajinářská zahradní tvorba) z roku 1907 Camillo Schneider prohloubil diskusi, která v kruzích zahradních architektů začala již s jeho předchozí knihou Deutsche Gartengestaltung und Kunst, Zeit- und Streitfragen (Německá zahradní tvorba a umění, otázky doby a sporu) o soudobé tvorbě zahrad a parků. Schneider byl prvním zahradním odborníkem v Německu, který prosazoval „pravidelný“ nebo „architektonický“ styl preferovaný stavebními architekty a zároveň se vyslovoval ve prospěch krajinářských parků. Tímto svým dílem přispěl k zahájení odborných diskusí o způsobu zahradní a krajinářské tvorby.

Při studiu Schneiderových spisů vyšlo najevo, že Schneider obecně označoval zelené plochy v blízkosti budov jako zahrady a chtěl, aby byly s budovou spojeny architektonickými formami, zatímco pro park vyžadoval velmi velkou plochu, kde by bylo možné vytvořit „skutečné“ zahrady jako obrazy krajiny v téměř původních rozměrech. Zahradního umělce charakterizuje dovednost, kdy dokáže do parku integrovat rostliny jiného původu, než jaké pocházejí z krajiny, která park inspiruje. Pouhá kopie krajiny, včetně rostlin, by ze zahradníka udělala botanika a jeho díla by nenesla prvky zahradního umění. Dle názoru Camilla Schneidera došlo v posledních desetiletích 19. století k pošramocení pověsti zahradního umění, které měli na svědomí amatérští samozvaní umělci. Výsledky jejich práce se vyznačují šablonovitostí, rutinou, přílišným technickým pojetím zahrady či parku a nevhodným výběrem botanických druhů.

V důsledku toho existovalo jen velmi málo krajinářských parků, které Schneider považoval za umělecká díla. Pro Schneidera byly krajinářskými

221 Nahradil tam Petera Josepha Lenného. Park Babelsberg je tak místem, kde lze studovat přístupy knížete Hermanna von Pückler-Muskau a Petera Josepha Lenného.

parky, v závislosti na vlastnické situaci, parky veřejné i soukromé. A právě v soukromých parcích mohl zahradní umělec nejlépe realizovat své návrhy. Buď majitel poskytl zahradnímu umělci veškeré potřebné finanční prostředky a autorskou svobodu, což bylo (alespoň od konce 19. století) velmi vzácné, nebo sám majitel měl vrozenou intuici, studoval zahradní umění do hloubky a vzal si návrh do vlastních rukou. V nejlepším případě si vyžádal radu od zahradních umělců.

Mezi zahradní umělce řadil Schneider osobnosti jako: Humphry Repton (1752–1818) v Anglii, Friedrich Ludwig von Sckell (1750–1823) v jižním Německu, kníže Hermann von Pückler-Muskau (1785–1871) a Eduard Petzold (1815–1891). Jak je patrné, všichni tito muži byli v roce 1907 již po smrti a Schneider se tak odůvodněně obával krize zahradního umění.

Mezi zahradními umělci, se kterými se Camillo Schneider mohl osobně setkat, byl Rudolf Lauche, ředitel zahrady a arboreta v Muskau.

V roce 1908 napsal Camillo Schneider do časopisu Gartenkunst článek „Über die landschaftliche Gartenstaltung von heute" (O dnešní krajinářské zahradní tvorbě), ve kterém chválil park v Průhonicích, s nímž se seznámil teprve v onom roce. V Arnoštu Silva-Taroucovi rozpoznal právě takového zahradnického génia, který navrhl park, aniž by kdy viděl park v Muskau nebo navštívil jiná významná zahradní díla. Pouze studiem knihy Andeutungen über Landschaftsgärtnerei, přírody a dobrou znalostí rostlin mohl vytvořit skutečné dílo zahradního umění, které daleko předčí svým bohatstvím sortimentu rostlin park v Muskau. Camillo Schneider napsal: „Zahradnické umění hraběte Silva-Taroucy je v mnoha ohledech vhodné k paralele s dílem knížete Pücklera. Ani jeden z nich nebyl odborníkem v pravém slova smyslu, ale poháněni nadšením pro parkovou tvorbu se do této oblasti propracovali vlastním přičiněním, přičemž je k tomu vedl vlastní umělecký záměr. Oba měli potřebné prostředky k práci v nejvyšším stylu a k plnému ponoření se do své práce. Oba ideální zahradní umělci, mohu-li to tak říci."[222]

222 Článek Über die landschaftliche Gartenstaltung von heute je dostupný online: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/gartenkunst1909/0106/image,info> [15.09.2025].

The Park in Muskau/ Mužákov as a Source of Inspiration for Other Parks and Landscape Architecture

Holger Daetz
Annotated by Zdeněk Novák

A brief history of the park in Muskau

The entire history of the landscape park in Muskau would be too extensive to cover here, so this article will only touch on a few key points that seem important for the later role of the park in Muskau as a model for garden and landscape design.

Hermann Count Pückler of Muskau was born at Muskau Castle in 1785 and inherited the entire Muskau estate from his father in 1811. Muskau Castle was built on the foundations of a medieval castle with a moat. At that time, it had a Baroque appearance after its last reconstruction. It was only after spending almost a year in Great Britain, during which the count and his childhood friend Leopold Schäfer visited many English parks, that he began to realize his vision of one of the largest and most modern parks in continental Europe in 1815.

His already limited financial resources and the relatively large dowry of his bride Lucie von Pappenheim (1776–1854) were quickly exhausted by this extensive work. Even the elevation of Pückler and his wife Lucie to princely status (1822), which came with the redemption of the estate, could not stop the financial hardship.

However, this did not prevent Pückler from commissioning the famous Prussian court architect Karl Friedrich Schinkel (1781–1841) around 1820 to draw up grandiose designs for the reconstruction of the castle and other buildings, which were to support their role in the park as seemingly functional backdrops. Of these plans, only the huge ramp connecting the castle to the park was realized in 1826.

After his formal divorce and the transfer of his estate to his wife, Prince Pückler embarked on a second trip to England between 1826 and 1829 with the aim of finding a new wealthy wife who would follow him to Muskau Castle, where she would be willing to live alongside his first wife and, above all, bring significant financial relief to the princely treasury. The trip was, of course, unsuccessful, but Pückler began visiting parks again and was soon joined by his head gardener, Jacob Heinrich Rehder, to continue studying parks with him.[223]

Pückler's long absence from Muskau indicates that Jacob Heinrich Rehder and Princess Lucie were responsible for the practical continuation of the work on the park and for the design of many of its parts. Therefore, the creation of the spa park south of the town of Bad Muskau and its connection to the central castle park along the Neisse (Neißedamm) is now attributed to Princess Lucie, while the design and implementation of the green corridor surrounding the town (along the Oberweg road) is attributed to Rehder.

By 1834, many other parts of the core park landscape had been designed east of the Lusatian Neisse,[224] which flows through the park. It became increasingly clear that Pückler's ideas could not be fully realized. In the end, they were "only" incorporated into a treatise on landscape gardening,[225] which is still famous and inspiring today.

While Princess Lucie and Jacob Heinrich Rehder continued to work on the park with more modest means, Prince Pückler left Muskau again in 1834 for several years – this time to the Orient.[226]

223 For more information on his stay in England, see PÜCKLER-MUSKAU, Hermann, Letters of a Dead Man I., England in 1826–1828 through the eyes of a Prussian prince, Prague 2021.

224 The territory is now located in Poland.

225 PÜCKLER-MUSKAU, Hermann von, Andeutungen über Landschaftsgärtnerei, verbunden mit der Beschreibung ihrer praktischen Anwendung in Muskau, Stuttgart 1834.

226 He has described his travels in a number of publications, a list of which is available online: <https://de.wikipedia.org/wiki/Hermann_von_P%C3%BCckler-Muskau> [2025-09-15].

Fig. 1: Map of Muskauer park, Brotke 1847

Upon his return, he encountered the consequences of the Prussian reforms, which had been introduced late in this region. Thanks to these reforms, substantial compensation was paid for the abolition of corvée labor and services, and the prince immediately invested these funds in new park landscaping projects. However, these funds were quickly exhausted, so that by 1845, when the prince had to sell the entire estate, only the core of the park surrounding the town with a green corridor had been completed.

Later owners were more successful in their efforts to develop the property. From 1846, the estate was owned by Prince Friedrich of the Netherlands (1797–1881) and then by the Counts of Arnim. They managed to complete the park within three generations. The construction projects that had been started were completed, and Pückler's wooden bridges, which had quickly fallen into disrepair, were replaced with solid structures.

As one of the richest men in Europe, Prince Friedrich of the Netherlands also had the means to repair the castle, whose statics had been disrupted after the former moats had been drained. The castle was further expanded between 1863 and 1866 and given a new facade in the Neo-Renaissance style. The new modifications were sensitively integrated without contradicting Pückler's original ideas, as described in his book.

This was particularly true of the park, which from 1852 onwards was managed and further developed by Eduard Petzold, a well-known and highly skilled garden artist who was appointed garden inspector and later director of the Royal Dutch Garden, where he worked until 1878. Petzold learned the craft of gardening from Jacob

Rehder in Muskau and worked in various positions in Thuringia before finally becoming the grand duke's court gardener in Weimar.

Petzold completed Pückler's plans by landscaping unfinished areas, carrying out urgently needed tree maintenance, and removing superfluous trees.

It is admirable that in implementing Pückler's plans, Petzold respected his style and managed to suppress his own approach to garden and park design. This is evident, for example, in the selection of trees and shrubs. For use outside the *pleasure ground*, Prince Pückler was generally to use only native or fully acclimatized trees and shrubs. These species included, for example, red oak, black locust, and horse chestnut. In the park in Muskau, Petzold used mainly only the tree species that Prince Pückler described in his book Andeutungen über Landschaftsgärtnerei (Manuals on Landscape Gardening). Of course, he made greater use of the tree species that Prince Pückler described as "fully acclimatized." A visitor knowledgeable in botany will recognize this in some relevant parts of the park, but a layman is unlikely to be able to do so.

The situation was completely different in the arboretum, which Petzold was able to design entirely in his own style thanks to the financial resources and support of Prince Friedrich of the Netherlands. Together with his nephew Georg Kirchner (1837–1885), he created the important Arboretum Muscaviense in the 19th century, in which almost 2,800 taxa were planted in a landscape composition, which were tested and certainly also used as propagation material for the attached and expanded tree nursery.

During the period of the Counts of Arnim (1882–1945), other important construction projects were carried out. For example, in 1888, a mausoleum was built almost exactly in the same place that Prince Pückler had planned for it when he commissioned architect Schinkel to design a mausoleum in the Romanesque style. The architect, Julius Raschdorff (1823–1914), who, among other things, created important sacred buildings in Berlin in the contemporary neo-Gothic style, was a student of Schinkel. Unfortunately, the mausoleum has not been preserved; it was severely damaged in 1945 and demolished in 1972. Since 2003, a stone cross with a metal plaque has marked the original site.

The most famous caretaker of the Arnim family's gardens was undoubtedly Rudolf Lauche (1859–1949),[227] who was initially (from 1891) the head gardener in the arboretum and later the director of the entire park. His tasks included redesigning the flower gardens, which had been kept simpler during the time of Prince Frederick of the Netherlands. The reason for this was that the prince regularly visited Muskau in the fall during the hunting season, i.e., after many ornamental plants had finished flowering.

Around the palace, "baroque"[228] flowerbeds were planted according to Lauche's designs, corresponding to the style of the new buildings that were constructed in Muskau. In addition to the new neo-baroque facade of the castle, many other modernized buildings in the neo-baroque or neo-renaissance style also appeared. The newly built flowerbeds complemented the flower gardens, which at that time were apparently reserved only for the use of the nobility.

Perhaps to compensate for the loss of flower gardens to the public, more ornamental shrubs were planted in freely accessible areas throughout the park, but especially around the castle. Many new varieties

227 His cousin Wilhelm Lauche (1859–1950) worked in Lednice from 1883, first as a gardener, then from 1886 as head gardener and director of the princely Liechtenstein gardens. From 1895 he worked as a director of the Higher School of Horticulture and Fruit Growing in Lednice, from 1908 as a member of the presidium of the Austro-Hungarian Dendrological Society (Dendrologische Gesellschaft zur Förderung der Gehölzkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn), from 1912 as a director of the Prince Jan II of Liechtenstein Plant Breeding Institute J. G. Mendel (Fürst Johann II. von Liechtenstein Pflanzenzüchtungsinstitut J. G. Mendel).

228 Prince Pückler is credited with inspiring the concept of carpet flower beds or carpet gardening (Teppichgärtnerei). In his later years, he reportedly regretted publishing such flower bed designs in his book Andeutungen über Landschaftsgärtnerei.

and unusual conifers were added, which could be admired. Most of these trees later disappeared from the park as part of further modifications.

A photograph from around 1900 shows that many of the trees and shrubs from Pückler's time had grown to a much greater height and size than Pückler had anticipated and than he had depicted in his book Andeutungen über Landschaftsgärtnerei.

The history of the park is described in detail in this treatise to make it clear that the park in Muskau, as we see it or as generations before us saw it, was not the exclusive work of Prince Hermann von Pückler-Muskau, nor was it an exact realization of his intentions as described in the book Andeutungen über Landschaftsgärtnerei. For, as Prince Pückler-Muskau writes in the chapter on park maintenance: "We are not able to create a permanent, firmly completed landscape work… because it is not a dead work, but a living one…"

Pückler's work as an inspiration for garden art

As mentioned above, many important figures contributed to the design of the park in Muskau, spreading new ideas about garden design. In addition to the park itself, which had a great influence on visitors during their walks, the textbook Andeutungen über Landschaftsgärtnerei and many other descriptions of the park were also widely distributed. Prince Pückler's "garden book" and his park were certainly also highlighted by some of Pückler's other books, which he published as a popular travel writer and some of which became real bestsellers.

Given the diversity and continuing influence of Pückler's work, it is only possible to give here a few examples of his inspirational contribution to the design of other stately homes. As a nobleman, he regularly moved in high aristocratic circles and was often an advisor or even a designer himself:

1. Ettersburg – Weimar

In Ettersburg, near Weimar, where Eduard Petzold had been working as the grand duke's court gardener since 1844 and had begun rebuilding the castle park, Prince Pückler planned in 1845, at the request of Karl Alexander, Grand Duke of Saxe-Weimar-Eisenach, to generously remove the avenue from the former hunting trail in the opposite forest in order to achieve a "scenic view."[229] Pückler frequently visited the site in the following years to design the basic outlines for further projects. Petzold then carried out their implementation.[230]

2. Altenstein

Prince Pückler-Muskau left his mark on many other projects. For example, he contributed important ideas to the realization of the park in Altenstein in western Thuringia. During his visits in 1845, the prince was enthusiastic about the "beautiful location, lush grassy areas… steeply sloping rocks with terraced gardens" and could not help but offer "advice on the park" several times. Among other things, paths were extended, large viewing areas were marked out, opening up views of the Werra valley, and areas for planting were proposed.

229 ROHDE, Michael, Von Muskau bis Konstantinopel: Eduard Petzold, ein europäischer Gartenkünstler 1815–1891, Dresden 1998, pp. 44–45.

230 For more information see Pücklerschlag am Ettersberg, available online: <https://www.weimar-lese.de/sehenswuerdigkeiten/oertlichkeiten/puecklerschlag-am-ettersberg/> [2025-09-15].

Several garden artists contributed to the park's design. The first was probably Johann Wolfgang von Goethe, followed by Prince Pückler-Muskau, whose ideas were completed by Eduard Petzold from 1847 onwards, and Peter Joseph Lenné, who later became director general of the royal gardens of Prussia.

3. Babelsberg

At the request of Prince Wilhelm of Prussia (later King and German Emperor) and Princess Augusta of Weimar from Eisenach, Pückler developed ideas for the already begun renovation of the park and presented them in his work Unterthänigsten Promemoria. He visited the site repeatedly until 1865 and established the basic framework for the next stages of the park's development. Here, too, the court gardeners and architects were responsible for the implementation.[231]

4. Zaháň

In 1843, Dorothea von Talleyrand-Périgot, daughter of the Couronian Biron family, acquired the Duchy of Zaháň, now located in Poland about 50 km east of the town of Bad Muskau, from her cousin. Zaháň Castle is a three-winged complex formerly surrounded by a moat and, like Muskau Castle, opens onto the river (Bober). Its proximity to Muskau naturally led to Prince Pückler-Muskau being asked for advice on the design of the park there as well. At Zaháň Castle, he advised with the aim of holistically beautifying the entire rural estate.

The Zaháň Castle complex shares the following distinctive features with the Muskau complex: the central park integrates the river, or rather two branches of the river, into its scenery twice, and the central viewpoint faces the river from the castle.

In front of Zaháň Castle there is a ramp very similar to the one designed by Schinkel in Muskau, but here it is a ramp to the orangery. In its central part, there is a small orangery in the basement, and on the east side of the castle there is a rose garden, which clearly resembles Pückler's rose garden in Muskau. The Zaháň park was praised by one of the leading German garden writers and critics of the 19th century, Hermann Jäger (1815–1890), as were the parks in Muskau and Branitz, Pückler's later works.

The park in Muskau through the eyes of Camillo Schneider and Ernst E. Silva-Tarouca

With his book Landschaftliche Gartengestaltung (Landscape Garden Design) from 1907, Camillo Schneider deepened the discussion that had already begun in garden architecture circles with his previous book Deutsche Gartengestaltung und Kunst, Zeit- und Streitfragen (German Garden Design and Art, Questions of Time and Controversy) on contemporary garden and park design. Schneider was the first garden expert in Germany to advocate the "regular" or "architectural" style preferred by building architects, while also speaking out in favour of landscape parks. With this work, he contributed to the launch of professional discussions on the design of gardens and landscapes.

231 He replaced Peter Joseph Lenné there. Babelsberg Park is thus a place where one can study the approaches of Prince Hermann von Pückler-Muskau and Peter Joseph Lenné.

A study of Schneider's writings revealed that he generally referred to green areas near buildings as gardens and wanted them to be connected to the building by architectural forms, while for a park he required a very large area where it would be possible to create "real" gardens as images of the landscape in almost original dimensions. A garden artist is characterized by the ability to integrate plants of a different origin into a park than those that come from the landscape that inspires the park. A mere copy of the landscape, including plants, would make a gardener a botanist, and his work would not bear the elements of garden art. According to Camillo Schneider, amateur self-proclaimed artists tarnished the reputation of garden art in the last decades of the 19th century. The results of their work are characterized by stereotypicality, routine, an overly technical approach to gardens or parks, and an inappropriate selection of botanical species.

As a result, there were very few landscape parks that Schneider considered to be works of art. For Schneider, landscape parks were both public and private, depending on the ownership situation. It was in private parks that garden artists could best realize their designs. Either the owner provided the garden artist with all the necessary financial resources and creative freedom, which was very rare (at least from the end of the 19th century), or the owner himself had innate intuition, studied garden art in depth, and took the design into his own hands. In the best case, he sought advice from garden artists.

Schneider included the following personalities among garden artists: Humphry Repton (1752–1818) in England, Friedrich Ludwig von Sckell (1750–1823) in southern Germany, Prince Hermann von Pückler-Muskau (1785–1871), and Eduard Petzold (1815–1891). As can be seen, all these men were already dead in 1907, and Schneider was therefore justifiably concerned about a crisis in garden art.

Among the garden artists whom Camillo Schneider was able to meet in person was Rudolf Lauche, director of the garden and arboretum in Muskau.

In 1908, Camillo Schneider wrote an article for the magazine Gartenkunst entitled "Über die landschaftliche Gartenstaltung von heute" (On Today's Landscape Gardening), in which he praised the park in Průhonice, which he had only become acquainted with that year. He recognized Arnošt Silva-Tarouca as the horticultural genius who designed the park without ever having seen the park in Muskau or visited other significant garden works. Only by studying the book Andeutungen über Landschaftsgärtnerei (Hints on Landscape Gardening), nature, and his good knowledge of plants was he able to create a true work of garden art that far surpasses the park in Muskau in terms of its rich assortment of plants. Camillo Schneider wrote: "The horticultural art of Count Silva-Tarouca is in many ways comparable to the work of Prince Pückler. Neither of them was an expert in the true sense of the word, but driven by their enthusiasm for park design, they worked their way into this field through their own efforts, guided by their own artistic intentions. Both had the necessary means to work in the highest style and to immerse themselves fully in their work. Both were ideal garden artists, if I may say so."[232]

232 The article ´Über die landschaftliche Gartenstaltung von heute´ is available online: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/gartenkunst1909/0106/image,info> [2025-09-15].

„Toto je nejzábavnější park, jaký znám.“[233] Silva-Tarouca a Průhonický park v zrcadle soudobé německé zahradní literatury

Marcus Richard Köhler

233 SILVA-TAROUCA, Ernst Emanuel, Farbenschönheit im Landschaftsgarten, Die Gartenschönheit, 1927, 8, 5, pp. 120–121 (1. část) a 1927, 8, 6, s. 149 (2. část). Citát od dámy, která navštívila Průhonice. Hrabě Ernst Emanuel napsal (str. 149): „Myslela to zcela vážně a já jsem jí za to byl vděčný.“

Když jsem v roce 2012 organizoval exkurzi do Prahy pro skupinu studentů ze severního Německa, naplánoval jsem jednodenní výlet do Průhonic. Pro mě jako člena Německého národního komitétu ICOMOS bylo důležité nejen navštívit nové místo zapsané na Seznamu světového dědictví, ale také se seznámit s dílem zahradního architekta, který je dodnes vysoce ceněn svými německými kolegy.

Rád bych proto zdůraznil soudobé vnímání díla a vlivu hraběte Arnošta (Ernsta) Silva-Taroucy v tehdejším Německém císařství. Zejména proto, že Camillo Schneider ho již uznal za „jednoho z největších krajinářských architektů své doby" a po jeho smrti v roce 1936 shrnul jeho dílo slovy: „Zahradní architektura v něm ztratila představitele, jehož význam dosud nebyl náležitě oceněn." Tato slova platí i dnes a vybízejí nás k zahájení společného německo-českého výzkumného projektu o hraběti Silva-Taroucovi.

Rodina

Z manželství císařsko-královského kapitána kavalerie Augusta Alexandra hraběte Silva-Taroucy (1818–1872) a Gisely hraběnky Stolberg-Stolberg (1824–1864) vzešli dva synové: František Josef, starší z nich, který zdědil významné rodinné panství v Čechách pod Kosířem, a Arnošt Emanuel. Bohužel dílo Františka Josefa, který se prosadil jako zahradnický nadšenec a venkovský šlechtic v oblasti psaní a krajinářské tvorby, bylo tak málo uznávané, že dnešní heslo na Wikipedii nesprávně připisuje jeho dílo „Der Park" (O parku), vydané v roce 1896, jeho mladšímu bratrovi. Jeho publikace „Landschaftsgärtnerei" (Krajinářské zahradnictví) z roku 1920 také upadla v zapomnění.[234]

Zvláštní význam panství jeho otce v Čechách pod Kosířem, stejně jako panství rodiny Silva-Taroucových, již byl zmíněn v několika vědeckých článcích, zejména v češtině,[235] takže není třeba to opakovat. Než se však podíváme na německé časopisy té doby, rád bych krátce zdůraznil jeden aspekt, který podle mého názoru hraje roli v historii zahradnictví v Průhonicích, a to mateřskou stranu rodiny Arnošta Silva-Taroucy.

Jeho matka, hraběnka Gisela, se narodila v knížecím rodu Stolberg-Stolberg, dynastii hrabat z regionu Harz v severním Německu. V průběhu staletí se tento malý, ale nezanedbatelný rod rozdělil na několik rodových linií. Pradědeček Friedrich Leopold von Stolberg, který konvertoval ke katolicismu, a jeho dědeček Christian Ernst hráli významnou roli v německém osvícenství a romantismu: láska k přírodě a zahradám měla proto v matčině rodině zvláštní význam.

Například německý prastrýc hraběnky Gisely Silva-Taroucové, Christoph Ernst von Winterfeld (1751–1813), byl nejen správcem zahrad oldenburských vévodů, ale pravděpodobně také nechal krátce po roce 1780 upravit okolí klášterních ruin v Hude u Oldenburgu. Pravděpodobně mu pomáhal dvorní zahradník Carl Ferdinand Bosse (1755–1793), zakladatel slavné severoněmecké zahradnické dynastie. Zahrada je inkunábulí rané severoněmecké krajinářské zahrady. Další rodová linie vede do Söderu

234 Dostupné online: <https://de.wikipedia.org/wiki/Ernst_Emanuel_von_Silva Tarouca> [17.06.2025].

235 ŠREK, Robert, František Josef II. Silva-Tarouca (1858–1936). Léta dětství a dospívání, Zprávy Vlastivědného Muzea v Olomouci, 2021, 322, s. 40; ŠREK, Robert, František Josef II. Silva-Tarouca (1858–1936). Léta zralosti, Zprávy Vlastivědného Muzea v Olomouci, 2024, 328, s. 24; ŠREK, Robert, František Josef II. Silva-Tarouca (1858–1936). Životopisný náčrt, Zprávy Vlastivědného Muzea v Olomouci, 2018, 316, s. 150; ŠREK, Robert, Zámecký park v Čechách pod Kosířem za hrabat Silva-Tarouců, Zprávy Vlastivědného Muzea v Olomouci, 2019, 318, s. 86 (1. část) a 2020, 320, s. 59 (2. část).

u Hildesheimu: venkovské sídlo, které bylo od roku 1788 přestavěno v krajinářském stylu sběratelem umění Johannem Friedrichem Moritzem von Brabeck. Zahradní pavilon je připisován dessauskému dvornímu architektu Friedrichu Wilhelmovi von Erdmannsdorff, který postavil většinu budov v zahradním komplexu Wörlitz.

Silva-Taroucova babička z matčiny strany, Josephine, byla v prvním manželství provdána za hraběte Maximiliana Friedricha von Plettenberg-Wittem z Mietingen (1771–1813) a v druhém manželství za hraběte Christiana Ernsta von Stolberg (1783–1846). Maria (1809–1861), dcera z prvního manželství, a tedy také teta obou bratrů Silva-Tarouců, zdědila nejen velký a významný barokní zámek Nordkirchen u Münsteru, ale také spolu se svým manželem, hrabětem Miklosem Ferencem hrabětem Esterházy de Galantha (1804–1885) a za pomoci zahradního architekta a pruského dvorního zahradníka Maximiliana Friedricha Weyheho (1775–1846) přetvořila zbytky formální zahrady v krajinářskou zahradu. Hrabě Miklos Esterházy sám byl majitelem jednoho z prvních krajinářských parků v Maďarsku, a to parku Tata (Totis), který byl založen Franzem Böhmem v roce 1783 a rozšířen – s budovami od Charlese Moreaua.

Stručně řečeno, můžeme říci, že oba bratři Silva-Taroucové byli obdařeni uměleckým talentem a láskou k zahradnictví z obou stran své rodiny.

První výskyt

Němečtí zahradní specialisté se poprvé setkali se jménem Ernst Emanuel von Silva-Tarouca, když odborné časopisy informovaly o založení „Dendrologische Gesellschaft zur Förderung der Gehölzkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn“ (Dendrologické společnosti pro zahradní umění v Rakousku-Uhersku) v roce 1908, kterou vedl Silva-Tarouca, dosud neznámý německým čtenářům, jako prezident a Camillo Schneider (1876–1951) jako výkonný tajemník.[236] Schneider, který se narodil v roce 1876 v Gröppendorfu v Sasku, se proslavil jako dendrolog, zahradní architekt a spisovatel, který svými četnými články a fotografiemi přispěl k tomu, že se Průhonický park a jeho tvůrce stali v Německu známými. Byl to také on, kdo již v roce 1909 jako první porovnal a přirovnal Silva-Taroucu k Pücklerovi. K tomuto komplimentu se musíme vrátit později, protože Schneider doufal, že čtenářům pomůže pochopit záměr hraběte. Nicméně mezi lety 1908 a 1913 si oba protagonisté velmi intenzivně vyměňovali názory a pokračovali v tom až do Silva-Taroucovy smrti v roce 1936.[237]

Schneider zdůraznil zvláštní zaměření rakousko-uherské společnosti, které se lišilo od čistě technické Německé dendrologické společnosti (pod vedením hraběte Fritze von Schwerin) a „Société Dendrologique de France“ (pod vedením Maurice de Vilmorin), v článku pro německé čtenáře publikovaném v roce 1909: například „umění zahradnictví ve všech aspektech“, což znamená, že jako důležitá oblast zájmu byly identifikovány nejen stromy, ale také trvalky. Kromě toho existovala myšlenka vytvořit pro společnost zahradu, „ve které se pěstují a rozmnožují pouze vzácné a krásné keře a trvalky, které nejsou vůbec k dostání v obchodě, nebo alespoň ne na kontinentu, nebo jen s velkými obtížemi“.

236 HEIKE, Carl, Verschiedene Mitteilungen, Die Gartenkunst, 1908, 10, 9, s. 164; HESDÖRFFER, Max, Dendrologische Gesellschaft Wien (Österreich), Die Gartenwelt, 1908, 12, 40, s. 479–480.

237 Die Gartenschönheit, 1936, 17, 11, s. 247. Schneider a Silva-Tarouca se seznámili v roce 1906 prostřednictvím Richarda von Wettstein, ředitele Botanické zahrady ve Vídni, více viz SCHNEIDER, Camillo (Wettsteinův nekrolog), Die Gartenschönheit / Gartenwerk, 1931, 12, 9, s. 172.

Sbírání a výměna rostlin proto hrály významnou roli. Kromě toho mají být ve výročních publikacích o „Gartenanlagen“, tj. zahradních dílech, představeny speciální parky, např. v Průhonicích a na Konopišti v prvním čísle. Schneider píše: „Celá publikace je koncipována tak, aby se stala obrazovým dílem, které lze najít všude v salónech bohatých lidí a které pomáhá přiblížit zejména těmto kruhům… umění zahradnictví.“ A dále: „Oslovujeme tedy především… vysokou šlechtu, mocné vlastníky půdy a velké průmyslníky.“

To není nijak překvapivé, vzhledem k tomu, že kromě dvorních úředníků a ředitelů zahrad patřili mezi patrony společnosti také kníže Jan II. z Liechtensteinu, kníže Schwarzenberg, hrabě Franz Harrach a baron Rothschild. Tato exkluzivita byla důvodem mimořádného úspěchu, který nakonec vedl k počtu 600 členů společnosti. Hnací silou byl nepochybně Silva-Tarouca. Když byla společnost po pádu monarchie a na pozadí formování národních států rozpuštěna, byly její zvláštní zásluhy uvedeny v Německu: „Pod vedením zahradníka Františka Zemana byla v roce 1909 v Průhonicích založena vynikající zahrada společnosti, která se rozrostla na 5 000 druhů – např. díky Schneiderovým sponzorovaným exkurzím do USA (1915–1919) nebo do Číny (1913) – a byla také schopna poskytnout členům prostřednictvím rozmnožování přibližně 100 000 pěstovaných rostlin. Byly také vydávány publikace a zřízena knihovna.“

Německý odborný tisk nejen informoval o zrušení společnosti po pádu Rakousko-Uherska v roce 1920, ale také o jejím znovuzaložení jako Československé dendrologické společnosti v Praze v roce 1922 – opět pod vedením Silva-Taroucy a pražského profesora botaniky Karla Domina (1882–1953). To umožnilo pokračování práce, i když ve skromnějším měřítku. Dokonce i zahrada společnosti byla nadále udržována zkušeným Zemanem. Čtenáři se také dozvěděli, že Průhonický park se zámkem měly být v roce 1925 prodány československému státu, k čemuž došlo v roce 1927, a přečetli si o otevření kdysi soukromého parku pro veřejnost v roce 1929. Správa nyní již národního parku zůstala v rukou hraběte, takže Průhonice se ve 20. letech těšily rostoucí popularitě a také návštěvám z Německa – pravděpodobně rovněž díky „kulturním příručkám“ (Kulturhandbücher), o nichž se ještě zmíníme. Hans Felix Kammeyer, zahradní architekt a učitel z Drážďan-Pillnitz, například chválil: „Průhonice! Čí srdce odborníka nezrychlí, když uslyší toto jméno?“ Tento park je „snad jediný svého druhu v celé Evropě“. A Karl Foerster také v roce 1923 navštívil park, který nazval „světovou zahradou“ (Weltgarten) a podal o ní zprávu.

Po anexi Československa v roce 1938 se němečtí autoři, jako například specialista na alpské zahrady a bývalý přispěvatel do „Kulturhandbücher“ Wilhelm Kriechbaum, pokusili převzít Průhonický park jako „klenot německé zahradní architektury“. A Camillo Schneider vyjádřil myšlenku začlenit park do národněsocialistické sítě „Reichsaboretums“ (Frankfurt nad Mohanem). Naštěstí k takové germanizaci nikdy nedošlo.

Literární činnost společnosti

Zvláštní zaměření „Dendrologické společnosti pro podporu zahradního umění v Rakousku-Uhersku“ je zdůrazněno nejen v jejích sděleních, ale především vydáním tří programových „Kulturních příruček pro milovníky zahrad“, které editovali Silva-Tarouca a Schneider. První svazek, který vyšel v roce 1910, byl „Freiland-Stauden“ (trvalky) (1913 (2), 1922 (3), 1927 (4), 1934 (5)), následovaný „Freilandlaubgehölze“ (listnaté stromy) (1922(2), 1930(3)) v roce 1913 a „Freilandnadelhölzer“ (jehličnaté stromy) (1923(2), 1934(3)) ve stejném roce. Všechny svazky prošly několika vydáními

a rozsáhlými revizemi, přičemž nejoblíbenější byl první svazek o trvalkách, který vyšel v pěti vydáních.

Všechny svazky vedly k četným oznámením a recenzím v německém odborném tisku, což jasně dokládá, že tyto kulturní příručky byly „hlavní ozdobou knihovny každého zahradníka", jak bylo možné číst v časopise „Die Gartenwelt" v roce 1923. Zahradní architekt Reinhold Hoemann také chválil svazek o listnatých stromech a keřích jako „jeden z nejlepších a nejcennějších, který se v posledním desetiletí objevil", a shrnul jej slovy: „Nevím o ničem, co by mělo v této oblasti stejnou hodnotu." Měl být vydán také čtvrtý svazek „Zahrada a park", ale kolem roku 1922 byl tento záměr opuštěn.

Z různých předmluv, které napsali redaktoři, je zřejmé, že byli hrdí na rozsáhlou a rozvíjející se síť, která především vedla k získávání nových rostlin, katalogů a fotografií, ale také k možnosti doplňovat a opravovat jednotlivá vydání. Na knihách spolupracovali známí odborníci na zahradnictví, tj. soukromí majitelé (István hrabě Ambrózy-Migazzi, Fritz hrabě Schwerin, Herbert hrabě Schaffgotsch-Purgstall), majitelé školek a pěstitelé (J. Goos & Koenemann v Niederwallufu, Georg Arends v Ronsdorfu, Helmuth Späth v Berlíně, Th. Hoog Haarlem, James Veitch & Sons), inspektoři zahrad – nejlépe z botanických institucí (Wilhelm Kesselring, Alfred Rehder, Anton Purpus, Heinrich Teuscher z Chicaga) nebo vysokoškolští vědci, jako například Adam Schwappach, Paul Robert Hickel, Adolf Cieslar), stejně jako řada osob, které byly také redaktory odborných časopisů, jako například Carl Heike.

Nejdůležitější knihou v této sérii byla nepochybně kniha o trvalkách, kterou Camillo Schneider v roce 1922 pochválil slovy: „V době, kdy vyšlo první vydání, žádná taková kniha neexistovala, a neexistuje ani dnes, ani v němčině, ani v žádném jiném jazyce." Wolfgang Singer, ředitel královských lázeňských zahrad v Bad Kissingenu, to vysvětluje tím, že kniha nejen znamenala odklon od standardizovaného formalismu krajinářské architektury, ale také nabídla podněty pro další rozvoj pravidelných a moderních zahrad.

Redaktoři o svém záměru píší: „V každém případě bylo naším primárním cílem vytvořit příručku pro milovníky rostlin a zahradníky, která by obsahovala co nejvíce rodů a druhů ze školkařských katalogů trvalek a poskytovala rychlé informace o jejich kulturní hodnotě, pěstovatelnosti a využití." Jejich záměr jde dokonce tak daleko, že jsou do knihy zahrnuty samostatné kapitoly o právně chráněných trvalkách (kapitola XXXVI) nebo okrasných plodech (kapitola XXIX). Schneider také v oznámení o druhém vydání zdůrazňuje, že byly přepracovány vysvětlivky ke „stromům a keřům pro průmyslové oblasti, ochraně ptáků, stromům pro včely, a zvláště cenným a nově dovezeným dřevinám". Tento přístup se jeví jako poměrně moderní.

A tentýž přístup je již zřejmý v prvním vydání, přičemž vyvolává kritiku ze strany výše zmíněného lázeňského zahradníka Singera. Jako praktik kritizuje myšlenky prezentované diletantem Silva-Taroucou a zatím jeho myšlenky nechápe.

Zřejmě bylo zapotřebí osobnosti Karla Foerstera, školkaře, šlechtitele rostlin, spisovatele a zahradního architekta v Postupimi, aby Singer později změnil svůj postoj. Faktem je, že použití trvalek bylo v té době ještě v plenkách. Foerster ve své první knize „Vom Blütengarten der Zukunft" (O květinové zahradě budoucnosti) z roku 1911 klade důraz na domácí zahradu, zatímco Silva-Tarouca se více zajímal o aspekty krajinářské architektury. Schneider proto shrnuje, že Foersterova kniha „skvěle doplňuje naši".

Není překvapením, že zejména kniha o jehličnanech, která se dočkala pouze tří vydání, ustoupila v zahradách 20. století do pozadí. Pěstování a využívání jehličnatých stromů, které bylo na konci 19. století velmi populární, se omezilo na diskusi o krajinářských hřbitovech, jako je Hamburg-Ohlsdorf, který Silva-Tarouca uvádí jako pozitivní příklad.

Silva-Tarouca jako spisovatel

Kromě své editorské činnosti je Silva-Tarouca známý také asi tuctem zahradnických esejí. Článek na téma Zvěř v zahradě v časopise „Die Gartenschönheit“ však naznačuje, že hrabě nebyl jen zahradnickým nadšencem, ale také spisovatelem zaměřeným na oblast lovu, a dokonce přiznal, že jeho nadšení pro alpské rostliny ho uchvátilo při lovu v horách (lovecká chata Gosau v Solnohradsku).

Jeho vypravěčský styl je esejistický. Zkušenosti a obecné úvahy se navzájem doplňují. Ve svých zahradnických esejích vždy odhaluje část své osobnosti tím, že se vyjadřuje o svém stanovisku. Např. o extrémních povětrnostních podmínkách v letech 1920/21 se vyjadřuje takto: „Stejně jako egyptské rány postihly Průhonický park všechny možné pohromy, kromě sociálních podmínek, vysokých mezd, osmihodinového pracovního dne, který je pro zemědělství a zahradnictví téměř nemožný, nedostatku pracovních sil, zvýšení cen všech komodit, omezení dopravy a absorbování všech finančních prostředků státem, kromě kalamity bekyně mnišky, která zničila některé velmi krásné smrkové porosty důležité jako ochranné výsadby, a také mnoho rostlin bylo poškozeno suchem a silným mrazem.“

Vedle dendrologických otázek se zabýval nejen krajinářskou architekturou a jejími principy, ale také využitím rostlin a především barvami. Chtěl vytvořit bohaté a rozmanité „scenérie“ s původními i nepůvodními rostlinami, které vyžadovaly stejné podmínky stanoviště. U keřů i trvalek se zaměřil na hromadné výsadby, jednotné seskupení a efektní barevné kontrasty. V roce 1925 napsal o podzimních barvách v časopise „Die Gartenschönheit“: „Květen kvete jen jednou za rok, láska kvete jen jednou za život… Díky novým odrůdám a kultivarům nyní kvete nejen jaro, ale i léto a podzim a park je konečně zahalen mořem jasných barev, s nímž se nemůže rovnat ani bohatství květin v krásném měsíci květnu. Živá, barevná krása přírody, než ustoupí chladné, mrtvé kráse zimy, je tak nádherná, že můžeme doufat, že láska, láska k přírodě a zahradě, znovu rozkvete, až lidé znovu objeví sami sebe a své ideály.“

Ve skutečnosti ho změna po roce 1918 deprimovala: odmítal krátké šaty módní v „bouřlivých dvacátých letech“ i moderní abstraktní malbu „primitivů“. Na druhou stranu lze jeho smysl pro barvy přirovnat k soudobému umění expresionistů. Jeho výsadby charakterizují rozmanité a syté barvy, jak zdůraznil ve svém článku „Krása barev v krajinářské zahradě“ z roku 1927, jenž vyvolává dojem, že i dřívější kritici, jako například Singer, změnili svůj základní postoj díky osobním návštěvám a pravděpodobně i díky rozvinutějšímu vnímání.

Zahradnické dílo

Němečtí čtenáři se o Průhonickém parku dozvěděli poprvé v roce 1909 v prvním vydání sešitu „Gartenanlagen Österreich-Ungarns in Wort und Bild“ (Zahrady Rakouska-Uherska slovem a obrazem). Camillo Schneider již tehdy poukázal na zvláštní okolnost: „Pokud vím, pán zámku Průhonice se nikdy nezabýval studiemi historie zahradního umění a nezná ani anglické parky, ani díla Sckella a Pücklera, ani až do nedávné doby neznal knihu (Willyho) Lange, a tedy ani vědeckou teorii zahradního umění moderní doby.“ A dále: „Hrabě Silva-Tarouca nikdy nekreslil plány, ale vždy si představoval budoucí zahradu ve své mysli.“

Na tomto pozadí byl Silva-Tarouca často srovnáván mnoha autory s jiným velkým zahradním diletantem, knížetem Pücklerem. Jelikož hrabě neměl

v oblibě Pücklerovu osobnost a viděl omezené možnosti zahradního umění v 19. století, vždy se snažil toto srovnání relativizovat. Pücklerova doba napodobovala přírodu a využívala omezené spektrum několika málo původních druhů. Dnes však „má zahradní umělec k dispozici bohatství materiálů ze všech koutů světa, co se týče tvarů a barev...“. Pozorování přírody by nemělo vést k realistickým zahradám, jak tvrdil Willy Lange (a jak mu odporoval Schneider), ale mělo by být spíše zdrojem inspirace pro využití prostředků dané doby v zahradním umění. Protože „čím velkolepější je scenérie, tím větší musí být barevné plochy, s nimiž chce umělec pracovat, velikost a klid jsou související pojmy“ (Silva-Tarouca, Farbenschönheit II). Stručně řečeno: Rozmanitost, barva a plochy jsou v zásadě prostředky jeho tvorby.

Závěr

K prvnímu kontaktu německých čtenářů s Průhonickým parkem a Silva-Taroucou došlo prostřednictvím publikací zprostředkovaných časopisy a kulturními příručkami („Kulturhandbücher“). Během této doby byl on, resp. jeho dílo uznáváno, kritizováno, vzbuzovalo zájem a bylo nepochopeno. Spojení mezi tradičním honosným a aristokratickým krajinářským designem a nejmodernějšími diskusemi o zahradách u domů vyvolalo mnoho otázek. Tento obraz se změnil ve 20. letech 20. století, kdy park, zpočátku soukromý a poté veřejný, navštívilo mnoho zahradních specialistů. A ačkoli se píše: „I dnes jsou Průhonice klasickým příkladem krajinářského parku vedle Pücklerova Muskau, ztělesňujícím myšlení a kreativitu celé jedné éry.“ Schneider k tomu dodává: „... a ukazují také rozsáhlé využití nádherných trvalek v parku, jaké jsem v soukromém parku na kontinentu nikdy neviděl.“ V tomto se hrabě Silva-Tarouca opět velmi liší od knížete Pücklera, když „využívá trvalky v parku stejně originálním způsobem jako stromový materiál a dosahuje tak zcela úžasných efektů“ (Schneider, 1909). A proto jsou Průhonice „milníkem ve vývoji současného zahradního umění“, jak uvádí Schneider (Schneider, 1909).

Silva-Tarouca a Průhonický park stojí na začátku a na konci vývoje: V zahradní architektuře nahrazuje klasická krajinářská zahrada venkovskou nebo domácí zahradu. Použití rostlin v oblasti trvalek, ale také použití barev, našlo silnější vyjádření v osobě Karla Foerstera, který spolupracoval s Camillem Schneiderem na zahradě Müllerovy vily v Praze. Přístupy Silva-Taroucy postupně zmizely.

Pro mě je zajímavější vidět podobnosti v díle jiného zahradního diletanta – Roberta Burleho Marxe, který se pravděpodobně setkal s „Kulturhandbücher“ v letech 1928/29 během studií v Berlíně. Stejně jako Silva-Tarouca byl samouk, miloval přírodu a krajinu a byl mistrem barev. Myslím, že by stálo za to věnovat více času prozkoumání podobností mezi Burlem Marxem a Silva-Taroucou.

Rád bych zakončil svůj projev nikoli svými slovy, ale slovy samotného hraběte, který svým čtenářům napsal: „Ať všichni, kdo v budoucnu navštíví a prohlédnou si dílo mého života v Průhonicích, neutíkají znuděni, ale řeknou: ten stařík se se svou barevností nemýlil, je to opravdu zábavná, možná dokonce poučná krajinářská zahrada.“

‘This is the most amusing park I know‘.[238] Silva-Tarouca and Průhonice Park in the mirror of contemporary German garden literature

Marcus Richard Köhler

238 SILVA-TAROUCA, Ernst Emanuel, ‘Farbenschönheit im Landschaftsgarten’, Die Gartenschönheit, 1927, 8, 5, pp. 120–121 (part 1) and 1927, 8, 6, p. 149 (part 2). Quotation from a lady who visited Průhonice. Count Ernst Emanuel wrote (p. 149), ‘She meant it in all seriousness, and I was grateful to her for that.’

When I organised a Prague excursion for a group of students from northern Germany in 2012, I planned a day trip to Průhonice. It was not only important to me as a member of the German National Committee of ICOMOS to visit the new World Heritage Site, but also to get to know the work of a garden designer who is still held in high esteem by his German colleagues.

I would therefore like to emphasise the contemporary reception of Count Silva-Tarouca's work and influence in the German Empire at the time. Especially, because Camillo Schneider had already recognised him as 'one of the greatest landscape designers of his time', summarising his work just after his death in 1936: 'Garden design has lost a representative in him... whose importance has not yet been properly appreciated.' This is still true today and invites us to perhaps initiate a common German-Czech research project on Silva-Tarouca.

Family

The marriage of the imperial-royal cavalry captain August Alexander Count Silva-Tarouca (1818–1872) to Gisela Countess zu Stolberg-Stolberg (1824-1864) produced two sons: Franz Josef, the elder of the two, who inherited the important family estate in Čechy pod Kosířem, and Ernst Emanuel. Unfortunately, the work of Franz Josef, who emerged as a garden-enthusiastic country gentleman in terms of writing and design, was so little recognised that today's Wikipedia entry incorrectly attributes his work 'The Park', published in 1896, to his younger brother.[239] His 1920 publication 'Landschaftsgärtnerei' has also fallen into oblivion.

The special significance of his father's estate in Čechy pod Kosířem , as well as that of the Silva-Tarouca family, has already been mentioned in several scientific articles, especially in Czech,[240] so there is no need for me to repeat this. But before we take a look at the German magazines of the time, let me shortly emphasise one aspect that I believe plays a role in the history of gardening in Průhonice, namely the maternal side of Ernst Silva-Taroucas family background.

His mother, countess Gisela, was born into the princely House of Stolberg-Stolberg, a dynasty of counts from the Harz region in northern Germany. Over the centuries, this small but not insignificant house was divided into several ancestral lines. The great-grandfather Friedrich Leopold von Stolberg, who converted to Catholicism, and his grandfather Christian Ernst played a significant role in the German Enlightenment and Romanticism: a love of nature and gardens therefore had a special importance in the mother's family.

For example, the German great-grand-uncle of Silva-Taroucas, Christoph Ernst von Winterfeld (1751–1813), was not only the garden superintendent of the Dukes of Oldenburg, but probably had the area around the monastery ruins in Hude near Oldenburg landscaped shortly after 1780. He was probably assisted by the court gardener Carl Ferdinand Bosse (1755–1793), the progenitor of a famous north German gardening dynasty. The garden is an incunabulum of the early North German landscape garden. Another family line

239 Available online: <https://de.wikipedia.org/wiki/Ernst_Emanuel_von_Silva Tarouca> [2025-06-17].

240 ŠREK, Robert, František Josef II. Silva-Tarouca (1858–1936). Léta dětství a dospívání, Zprávy Vlastivědného Muzea v Olomouci, 2021, 322, p. 40; ŠREK, Robert, František Josef II. Silva-Tarouca (1858–1936). Léta zralosti, Zprávy Vlastivědného Muzea v Olomouci, 2024, 328, p. 24; ŠREK, Robert, František Josef II. Silva-Tarouca (1858-1936). Životopisný náčrt, Zprávy Vlastivědného Muzea v Olomouci, 2018, 316, p. 150; ŠREK, Robert, Zámecký park v Čechách pod Kosířem za hrabat Silva-Tarouců, Zprávy Vlastivědného Muzea v Olomouci, 2019, 318, p. 86 (part 1) and 2020, 320, p. 59 (part 2).

leads to Söder near Hildesheim: a country estate that was remodelled in landscape style from 1788 by the art collector Johann Friedrich Moritz von Brabeck. The garden pavilion there is attributed to the Dessau court architect Friedrich Wilhelm von Erdmannsdorff, who constructed most of the buildings in the Wörlitz Garden realm.

Silva-Tarouca's maternal grandmother, Josephine, was wedded in her first marriage to Count Maximilian Friedrich von Plettenberg-Wittem zu Mietingen (1771–1813) and in her second marriage to Count Christian Ernst von Stolberg (1783–1846). Maria (1809–1861), the daughter from the first marriage and therefore also the aunt of the two Silva-Tarouca brothers, not only inherited the large and important baroque castle of Nordkirchen near Münster, but also landscaped the remains of the formal garden there with her husband, Miklos Ferenc Count Esterhazy de Galantha (1804–1885), with the help of the garden designer and Prussian court gardener Maximilian Friedrich Weyhe (1775–1846). Count Miklos Esterhazy himself was the owner of one of the first landscape parks in Hungary, namely Tata (Totis), which was laid out by Franz Böhm in 1783 and extended – with buildings by Charles Moreau.

In short, we can say that both Silva-Tarouca brothers were gifted with the art and love for gardening from both sides of their family.

First appearance

German garden specialists came across the name Ernst Emanuel von Silva-Tarouca for the first time when specialist journals reported on the founding of the 'Dendrological Society for Garden Art and Arboriculture in Austria-Hungary' in 1908, which was headed by Silva-Tarouca, previously unknown to German readers, as president and Camillo Schneider (1876-1951) as managing director.[241] Schneider, who was born in 1876 in Gröppendorf in Saxony and made a name for himself as a dendrologist, garden designer and writer who helped – with his numerous articles and photographs – that Průhonice and its creator became well known in Germany. It was also he who first compared and equated Silva-Tarouca with Pückler as early as 1909. We have to come back to this compliment later on as Schneider hoped to make his readers to understand the count's intention. Nevertheless, between 1908 and 1913, the two protagonists exchanged views very closely and continued to do so until Silva-Tarouca's death in 1936.[242]

Schneider emphasised the special orientation of the society, which differed from the purely technical German Dendrological Society (under the leadership of Count Fritz von Schwerin) and the Société Dendrologique de France (under Maurice de Vilmorin), in an article for German readers published in 1909: for example, 'the art of gardening in all aspects' was the focus, which means that not only trees but also perennial plants were also identified as an important area of interest. In addition, there was the idea to create a garden for the Society 'in which only rare and beautiful shrubs and perennials are cultivated and propagated, which are not available commercially at all, or at least not on the continent, or only with great difficulty.' Collecting and exchanging plants therefore played a major role. Furthermore,

241 HEIKE, Carl, Verschiedene Mitteilungen, Die Gartenkunst, 1908, 10, 9, p. 164; HESDÖRFFER, Max, Dendrologische Gesellschaft Wien (Österreich), Die Gartenwelt, 1908, 12, 40, pp. 479–480.

242 Die Gartenschönheit, 1936, 17, 11, p. 247. The two became acquainted in 1906 through Richard von Wettstein, director of the Botanical Garden in Vienna, see SCHNEIDER, Camillo (obituary on Wettstein), Die Gartenschönheit / Gartenwerk, 1931, 12, 9, p. 172.

special parks are to be presented in annual publications on "Gartenanlagen", e. g. Průhonice and Konopiště in the first issue. Schneider writes: 'The entire layout of the publication is designed to make it a pictorial work that can be found in the parlours of wealthy people everywhere and helps to bring these circles in particular... into close contact with the art of gardening.' And further: 'We are therefore primarily addressing... the high nobility, the potent land owners and the large industrialists.'

This is hardly surprising given that, in addition to court officials and garden directors, Prince Johann Liechtenstein, Prince Schwarzenberg, Count Franz Harrach and Baron Rothschild were among the patrons of the association. This exclusivity was the reason for particular success, which at the end led to 600 members. The driving force was undoubtedly Silva-Tarouca. When the society was dissolved after the fall of the monarchy and against the backdrop of the formation of nation states, the special merits were listed in Germany: Under the gardener Franz Zeman, an excellent society garden was established in Průhonice in 1909, which grew to 5000 species – e. g. through Schneider's sponsored excursions to the USA (1915–1919) or to China (1913) – and was also able to provide around 100 000 cultivated plants to members through propagation. Publications were also issued and a library established.

The German specialists gardening press not only reported on the closure of the society in 1920 following the fall of the Austro-Hungarian Empire, but also on its re-establishment as the Dendrological Society for the Czechoslovakia in Prague in 1922 – again under the leadership of Silva-Tarouca and the Prague botany professor Karel Domin (1882–1953). This allowed the work to continue, albeit on a more modest scale. Even the society's garden was continued by the knowledgeable Zeman. Readers also learnt that Průhonice was to be sold to the Czechoslovak state in 1925, which happened in 1927, and read about the opening of the once private park to the public in 1929. The management of the now national park remained in the hands of the count, so that Průhonice enjoyed increasing popularity and visits from Germany in the 1920s – presumably also thanks to the 'cultural handbooks' (Kulturhandbücher) still to be mentioned. Hans Felix Kammeyer, garden designer and teacher from Dresden-Pillnitz, for example, praised: "Průhonice! What expert's heart doesn't beat faster when they hear that name?" This park is 'perhaps the only one of its kind in the whole of Europe'. And Karl Foerster also visited what he called the 'world garden' (Weltgarten) in 1923 and reported on it.

After the annexation of the Czech Republic in 1938, German authors such as the Alpine Garden specialist and former contributor to the 'Kulturhandbücher' Wilhelm Kriechbaum tried to take over Průhonice as a 'gem of German garden design'. And Camillo Schneider expressed the idea of incorporating the park into the National Socialist 'Reichsaboretums' (Frankfurt a. M.). Fortunately, this kind of Germanisation never came to pass.

The Society's literary work

The special focus of the 'Dendrological Society for the Promotion of Garden Art and Arboriculture' is emphasised not only through its communications, but above all through the publication of the three programmatic 'Culture Books for Garden Lovers', which were edited by Silva-Tarouca and Schneider. The first volume to appear in 1910 was 'Freiland-Stauden' (1913 (2), 1922(3), 1927(4), 1934 (5)), followed by "Freilandlaubgehölze" (deciduous trees) (1922(2), 1930(3)) in 1913 and 'Freilandnadelhölzer' (coniferous trees) (1923(2), 1934(3)) in the same year. All volumes went through

several editions and massive revisions, with the first volume on perennials, with its five editions, being the most popular.

All volumes led to numerous announcements and reviews in the German trade press, making it clear that the cultural handbooks were the 'main ornament of every gardener's library', as one could read in Die Gartenwelt in 1923. Garden architect Reinhold Hoemann also praised the volume on deciduous trees and shrubs as 'one of the best and most valuable that has appeared in the last decade' and summarised it as 'I know of nothing of equal value in this field'. A fourth volume, 'Garden and Park', was also to be published, but this was abandoned around 1922.

The various forewords written by the editors make it clear that they were proud of an extensive and developing network, which above all also led to the receipt of new plants, catalogues and photos, but also to being able to make additions and corrections to the various editions. Well-known garden specialists collaborated on the books, i.e. private owners (Istvan Count Ambrózy-Migazzi, Fritz Count Schwerin, Herbert Count Schaffgotsch-Purgstall), nursery owners and growers (J. Goos & Koenemann in Niederwalluf, Georg Arends in Ronsdorf, Helmuth Spaeth in Berlin, Th. Hoog Haarlem, James Veitch&Sons), garden inspectors from - preferably - botanical institutions (Wilhelm Kesselring, Alfred Rehder, Anton Purpus, Heinrich Teuscher Chicago) or university scholars such as Adam Schwappach, Paul Robert Hickel, Adolf Cieslar), as well as a number of people who were also editors of specialist journals, such as Carl Heike.

The most important book in the series was undoubtedly the book on perennials, which Camillo Schneider praised in 1922 with the words: 'There was no such book back then when the first edition was published, nor is there one today in German or any other language.' Wolfgang Singer, director of the Royal spa gardens in Bad Kissingen, explains this by saying that the book not only meant a departure from the standardised formalism of landscape gardening, but also offered suggestions for the further development of regular and modern reform-gardens.

The editors write about their aim: 'In any case, it was our primary intention to create a reference book for plant lovers and gardeners that would list as many genera and species as possible in the catalogues of perennial nurseries and provide quick information about their cultural value, cultivability and use'. This even goes so far as to include separate chapters on legally protected perennials (Chapter XXXVI) or ornamental fruits (Chapter XXIX). Schneider also emphasises in an announcement of the second edition that the explanations on 'trees and shrubs for industrial areas, bird protection, bee trees and particularly valuable and newly imported woody plants' have been reworked. This approach seems to be quite modern.

The approach is already clear in the first issue and provokes criticism from the aforementioned spa-gardener Singer. As a practitioner, he criticizes the ideas presented by the dilettante Silva-Tarouca and does not understand his ideas yet.

Supposively, it needed the personality of Karl Foerster, a nursery man, plant breeder, writer and garden designer in Potsdam to change his attitude later on. The fact is that the use of perennials was still in its infancy at that time. Foerster in his first book 'Vom Blütengarten der Zukunft' (On the flower garden of the future), emphasizes in 1911 the house garden whereas Silva-Tarouca was more interested in the aspects of landscaping. Schneider therefore summarises that Foerster's book "complement ours in an excellent way."

It is no surprise that the book on conifers in particular – that only led to three editions – faded into the background in the gardens of the 20th century. Once popular at the end of the 19th century the planting and use of needle trees shrinked down to the discussion of landscaped cemeteries like Hamburg-Ohlsdorf that was mentioned be Silva-Tarouca as a positive example.

Silva-Tarouca as a writer

In addition to his editorship, around a dozen gardening essays by Silva-Tarouca are known. However, an article on the subject of 'Game in the garden' in Die Gartenschönheit indicates that the count was not only a gardening enthusiast, but also a writer in the field of hunting and even confessed that his enthusiasm for alpine plants took hold of him while hunting in the mountains (Gosau hunting lodge in the Salzkammergut).

His narrative style is essayistic. Experiences and general reflections complement each other. In his horticultural essays, he always reveals a part of his personality by addressing his standpoint: He expresses himself about the extreme weather conditions in 1920/21 as follows: "Like Egypt's plagues, all kinds of afflictions have come upon the Průhonice Park, apart from social conditions, the high wages, the eight-hour working day that is almost impossible for agriculture and gardening, the lack of labour, the increase in the price of all commodities, the obstruction of traffic and the absorption of all funds by the state, apart from the plague of nuns (: moth), which destroyed some very beautiful spruce stands important as protective plantations", and also many plants were damaged by damaged by drought and heavy frost.

In addition to dendrological questions, he not only discussed landscape gardening and its design principles, but also the use of plants and, above all, colour. He wanted to create rich and varied 'landscapes' with native and non-native plants that had the same site conditions. For both shrubs and perennials, he focused on mass plantings, uniform groupings and effective colour contrasts. In 1925, he wrote about the autumn colours in 'Die Gartenschönheit': "Only once a year does May bloom, only once in a lifetime does love bloom"... Thanks to new introductions and cultivars, not only spring, but also summer and autumn are now in bloom, and then the park is finally clothed in a sea of bright colours, against which even the abundance of flowers in the beautiful month of May cannot compete. So splendid is the lively, colourful beauty of nature before it has to give way to the cold, dead beauty of winter that we may well hope that love, the love of nature and the garden, will blossom again when people have rediscovered themselves and their ideals." In fact, the change after 1918 depressed him: he rejected the short dress fashions of the Roaring Twenties, as well as the modern, abstract painting of the 'primitives'. On the other hand, his sense of colour can be compared with the contemporary art of the Expressionists. Many varied and strong colours determine his plantings, as he emphasised in his article on the "Beauty of colours in the landscape garden" in 1927, giving the impression that former critics such as Singer had changed their basic attitude through visits and presumably more developed viewing habits.

The horticultural work

German readers were first made aware of Průhonice in 1909 in the first edition of 'Gartenanlagen Österreich-Ungarns in Wort und Bild'. Camillo Schneider pointed out a special circumstance even then: 'As far as I know, the lord of Průhonice Castle has never concerned himself with historical studies of garden art and knows neither the English parks, nor Sckell's and Pückler's creations, nor did he know the (Willy) Langesche book and thus the scientific garden art

theory of modern times until recently.' And further: 'Count Silva-Tarouca never drew a plan, but always visualised the image of the future garden in his mind's eye.'

Against this background, Silva-Tarouca was often compared by numerous authors to the other great garden dilettante, Prince Pückler. As the count did not appreciate Pückler's personality and saw the limited possibilities of garden art in the 19th century, he always felt himself endeavoured to relativise this comparison. Pückler's time imitated nature and utilised the limited spectrum of the few indigenous species. But today, 'the garden artist has a wealth of material from all parts of the world at his disposal in terms of form and colour...' The observation of nature should not lead to realistic gardens, as with Willy Lange said (and contradicted by Schneider), but rather be a source of inspiration for using the means of the time in garden art. Because: 'the grander the scenery, the larger the areas of colour must be with which the artist wants to work: size and tranquillity are related concepts' (ST, Farbenschönheit II, 149). In short: Variety, colour and surfaces are in principle his means of design.

Conclusion

The first contact that German readers have with Průhonice and Silva-Tarouca is through publications, mediated by journals and the "Kulturhandbücher". During this time, he and his work were recognised, criticised, interested and misunderstood. The connection between traditional stately and aristocratic landscape design and the most modern discussion of house gardens raised many questions. This picture changed in the 1920s, when many garden specialists visited the park, initially private and then public. And though one reads: 'Even today, Průhonice is a classic site of landscape park design alongside Pückler's Muskau, embodying the thinking and creativity of an entire era.' And Schneider adds: "It also demonstrates the extensive use of magnificent perennials in the park, the like of which I have never seen in a private park on the continent." In this, Count Silva-Tarouca again differs greatly from Prince Pückler in that 'he uses the perennials in the park in the same original way as the tree material and thus achieves quite marvellous effects." (Schneider, 1909, 102f.) And therefor: Průhonice is a 'milestone in the development of contemporary garden art', as Schneider reports.

Silva-Tarouca and Průhonice stand at the beginning and end of a development: In garden design, the classic landscape garden replaces the cottage or house garden. The use of plants in the sense of perennials, but also the use of colour, found stronger expression in the person of Karl Foerster, who worked with Camillo Schneider on the garden of Müller Villa in Prague. The approaches of Silva-Tarouca faded away.

For me it is more interesting to see similarities in the work of another garden dilettante, Roberto Burle Marx, who presumably came across the "Kulturhandbücher" in 1928/29 while studying in Berlin. Like Silva-Tarouca, he was self-taught, loved nature and landscape and was a master of colour. I think it would be worth investigating more time to explore the similarities of Burle Marx and Silva-Tarouca.

I would like to end my talk not with my words but with the Count himself who wrote to his readers: 'May all those who visit and view my life's work in Průhonice in the future not flee in boredom, but say: the old man was not so wrong with his colourfulness, this really is an entertaining, perhaps even an instructive landscape garden.' (149).

Příručky pro přátele zahrad

Markéta Šantrůčková

Příspěvek vznikl v rámci institucionální podpory Výzkumného ústavu pro krajinu, v. v. i. (VUK-IP-00027073).

Abstrakt

Příspěvek hodnotí na základě textové analýzy trilogii knih Příručky pro přátele zahrad (Kulturhanbücher für Gartenfreude), která byla jedním z nejvýznamnějších publikačních počinů Rakousko-uherské dendrologické společnosti, respektive jejích vedoucích členů, prezidenta Arnošta Emanuela Silva-Tarroucy a generálního sekretáře Camilla Schneidera. Ukazuje, jak se měnila koncepce knih mezi jednotlivými vydáními, a naopak v jakých aspektech zůstávala stejná. Lze konstatovat, že základní koncepce všech knih byla zformována už při jejich prvních vydáních, přesto můžeme pozorovat posuny od obecných doporučení ke specializovanějším a předpoklad větší znalosti trvalek a listnatých dřevin oproti dřevinám jehličnatým.

Úvod

Trilogie knih se souhrnným názvem Příručky pro přátele zahrad (Kulturhanbücher für Gartenfreude) byla jedním z nejvýznamnějších, ne-li nejvýznamnějším publikačním počinem Rakousko-uherské dendrologické společnosti. Dendrologická společnost byla založena v roce 1909 a hned se pustila do vydávání reprezentativních publikací s popisy významných zahrad a parků Rakousko-Uherska,[243] zpráv (Mitteilungen)[244] pro členy s novinkami a zprostředkováním aktuálních vědeckých poznatků a také do přípravy na vydání uvedených Příruček.

Příručky pro přátele zahrad byly koncipovány jako dílo pro laické zájemce o založení zahrady a majitele větších či menších pozemků. Svým obsahem se výslovně obrací na milovníky a přátele zahrad (Liebhaber und Gartenfreunde). Zároveň příručky obsahovaly řadu specializovaných informací a navzdory proklamacím nabízely texty poměrně odborné a rozhodně využitelné i profesionálními zahradníky a zahradními architekty. Příručky si tak kladly za cíl kultivovat vkus a názory majitelů a zakladatelů zahrad a informovat o novinkách v sortimentech rostlin i v otázkách jejich pěstování.

Příručky byly rozvrženy do tří svazků. Prvním svazkem byly Naše venkovní trvalky (Unsere Freiland-Stauden), druhým Naše venkovní listnaté dřeviny (Unsere Freiland-Laubgehölze) a třetím Naše venkovní jehličnany (Unsere Freiland-Nadelhölzer). Byl avizován i čtvrtý svazek Zahrada a park (Garten und Park), který měl popisovat zahradně-architektonickou tvorbu parků na významných příkladech, k jeho realizaci však nedošlo.[245]

Každý ze tří existujících svazků vyšel v několika vydáních. Naše venkovní trvalky vyšly pětkrát (1910, 1913, 1922, 1927, 1934), Naše venkovní listnaté dřeviny se dočkaly tří vydání (1913, 1922, 1931) a Naše venkovní jehličnany byly vydány dvakrát (1913, 1923).

243 SILVA-TAROUCA, Arnošt Emanuel – SCHNEIDER, Camillo Karl (eds.), Gartenanlagen Österreich-Ungarns in Wort und Bild 1–4, Wien 1913; SILVA-TAROUCA, Arnošt Emanuel – SCHNEIDER, Camillo Karl (eds.), Gartenanlagen Österreich-Ungarns in Wort und Bild 5, Wien 1913; SILVA-TAROUCA, Arnošt Emanuel – SCHNEIDER, Camillo Karl (eds.), Gartenanlagen Österreich-Ungarns in Wort und Bild 6, Wien 1914.

244 Mitteilungen der Dendrologischen Gesellschaft zur Förderung der Gehölzkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn, 1911/12, Bd.; Mitteilungen der Dendrologischen Gesellschaft zur Förderung der Gehölzkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn, 1913/14, Bd. 2.

245 BAROŠOVÁ, Ivana – BAROŠ, Adam – KUKULA, Kateřina – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta – VÁVROVÁ, Věra, Trvalky v krajinářské tvorbě A. E. Silva-Taroucy. Inspirace z díla Naše venkovní trvalky, Průhonice 2020, s. 42.

Obr. č. 1: Obálka prvního vydání knihy o jehličnanech s uvedením jména A. E. Silva-Taroucy

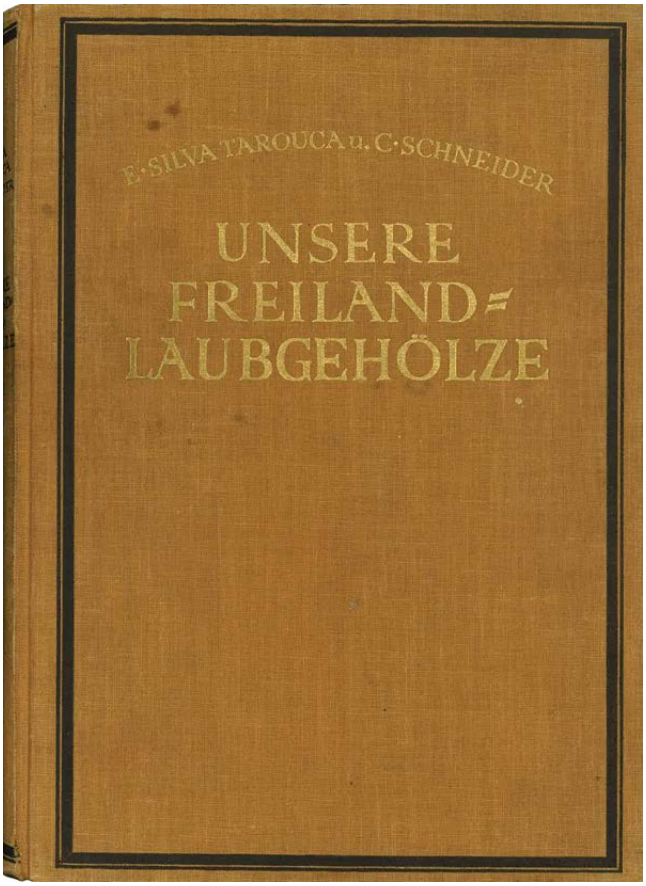

Obr. č. 2: Obálka druhého vydání knihy o listnatých dřevinách s uvedením jména A. E. Silva-Taroucy a C. Schneidera

Když se podíváme na vydavatelskou strategii, jako první byla v roce 1910, tedy již rok po založení Rakousko-uherské dendrologické společnosti, vydána kniha o trvalkách, která tak měla upoutat pozornost na připravované dílo a demonstrovat ambice dendrologické společnosti. V roce 1913, kdy Rakousko-uherská dendrologická společnost plně rozvinula svoji činnost, vyšla celá trilogie. Jinak řečeno, Naše venkovní trvalky se dočkaly druhého vydání již tři roky po prvním. Turbulentní roky první světové války a poválečných událostí přinesly zánik nejen Rakousko-uherské dendrologické společnosti, ale celého státu a také rozptýlení autorského týmu Příruček. Přesto se podařilo obnovit jejich vydávání, a to ve spolupráci s Československou dendrologickou společností, založenou v roce 1920, a přímo pod patronací A. E. Silva-Taroucy a C. K. Schneidera, kteří vydávání knih nově provázali se zahradnickým časopisem Gartenschönheit, vycházejícím v Německu, kam se Schneider přesunul.[246] Trilogie tak vyšla v roce 1922, respektive 1923 v nakladatelských domech ve Vídni a v Lipsku.

Jelikož informace zejména v knize o trvalkách rychle zastarávaly, respektive byl na trh stále uváděn nový sortiment, dočkaly se trvalky dalšího vydání již v roce 1927. Na počátku 30. let 20. století, tedy

246 SCHNEIDER, Camillo Karl, Aus den Vereinen. Zeitschrift für Garten und Obstbau, Organ der Österrechischen Gartenbau-Gesellschaft, 1920, 1, 4, s. 46; BAROŠOVÁ, I. a kol., Trvalky, c. d., s. 41.

asi deset let od druhého souhrnného vydání, zamýšleli autoři třetí souhrnné vydání, které by opět aktualizovalo sortimenty rostlin podle současných poznatků, nicméně tento záměr zásadním způsobem ovlivnila velká hospodářská krize, se kterou se potýkala jak Československá dendrologická společnost, tak řada zahradnických firem a odběratelů rostlin.[247] V první polovině 30. let 20. století se tak podařilo vydat jen svazky o trvalkách a listnatých dřevinách, ale již ne o jehličnanech.

Celková koncepce Příruček pro přátele zahrad

Jelikož byly knihy koncipovány jako trilogie, můžeme mezi nimi najít významné shody v celkové koncepci, rozvržení kapitol a pojednávaných tématech. Zároveň si však každé z témat vyžadovalo pojednání a statě, jež se vázaly specificky k tématu trvalek, listnáčů nebo jehličnanů. Další rozdíly a změny koncepce si vynucoval i vývoj v čase, který odrážel jak změny poznání, tak možností a dostupnosti sortimentů. Nejprve se zaměříme na celkovou koncepci knih, pak na rozdíly mezi jednotlivými vydáními téhož svazku.

Knihy se vždy skládaly ze dvou hlavních částí – obecné a speciální. Obecná část sestávala z jednotlivých kapitol, které vždy pojednávaly o jasně vymezeném tématu. Shrnovaly zásady použití rostlin, jejich pěstebních nároků a důležité vlastnosti pro pěstování v zahradách a parcích a jejich kompoziční uplatnění. Speciální část pak tvořily abecedně uspořádané seznamy druhů a kultivarů rostlin s jejich stručnými charakteristikami a informacemi o použití rostlin a jejich nárocích. Všechny knihy ještě doplňovaly přehledné tabulkové seznamy, které uváděly nejvýznamnější druhy a kultivary podle vybraných vlastností, např. výšky, doby kvetení, mrazuvzdornosti a dalších charakteristik.

Shody a rozdíly mezi jednotlivými svazky Příruček pro přátele zahrad

Všechny knihy začínaly úvodem, jehož autoři nebyli uvedeni, nicméně můžeme usuzovat na dva hlavní editory knihy, a to pravděpodobně na Camilla Schneidera s přispěním A. E. Silva-Tarroucy. Úvod vysvětluje motivaci vydávání a zásady, podle nichž byly knihy koncipovány. Odkazuje se v něm na aktuální literaturu a autory, kteří se dané problematice také věnují a jejichž díla by mohla být pro čtenáře inspirativní a rozšířit poznatky prezentované v příručkách. Součástí úvodu bylo též vysvětlení používaného názvosloví rostlin, na nějž byl kladen velký důraz a v němž byly sledovány nejnovější vědecké poznatky.

Další kapitolou, až na výjimku u pátého vydání Našich venkovních trvalek, byla stať A. E. Silva-Tarroucy o použití rostlin (trvalek,

247 BAROŠOVÁ, Ivana – VÁVROVÁ, Věra – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, Činnost Československé dendrologické společnosti v kontextu zahradní tvorby první republiky (1918–1938), in: Zahradní architektura první poloviny 20. století, Praha 2017, s. 9–21.

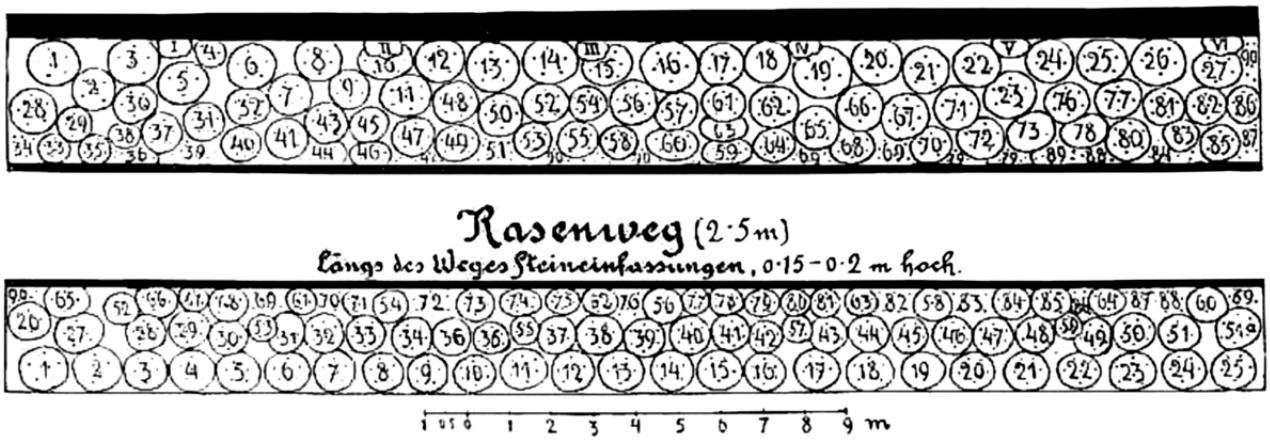

Obr. č. 3: Schéma trvalkového rabata v kapitole C. Schneidera ve druhém vydání knihy o trvalkách

listnáčů nebo jehličnanů podle pojednávaného tématu) v krajinářském parku. Silva-Taroucovy kapitoly se mezi jednotlivými vydáními knih téměř neliší. Je zjevné, že svůj názor na zásady budování krajinářských parků a použití rostlin v nich zformoval v období, kdy zakládal a intenzivně budoval Průhonický park, tj. do konce prvního desetiletí 20. století. Získané zkušenosti pak chtěl publikovat a sdílet tak nabyté poznatky s odbornou i laickou veřejností, což zřejmě bylo motivem, proč inicioval vydávání Příruček. A zásady svého přístupu k tvorbě a práci s rostlinami shrnul právě v kapitolách o použití rostlin v krajinářském parku.

Jako druhá strana mince zahradní a krajinářské tvorby Silva-Taroucy následovala kapitola o použití rostlin (trvalek, listnáčů nebo jehličnanů podle pojednávaného tématu) v zahradě od Camilla Schneidera. Zatímco Silva-Tarouca se věnoval téměř výhradně použití rostlin v kompozici a tomu, jak s rostlinami modelovat prostory parku, Schneider se více zaměřoval na sortiment rostlin. Kompozičním principům se věnoval také, ale na rozdíl od Silva-Taroucy doporučoval i konkrétní rostliny do navrhovaných kompozic. Největších změn doznala tato kapitola v knihách o trvalkách, kde byla publikována schémata navrhovaných trvalkových rabat, jež se mezi jednotlivými vydáními poměrně výrazně lišila. Aktualizovány byly i doporučované sortimenty trvalek. Aktualizace sortimentů najdeme i u listnáčů, oproti tomu kapitoly v obou vydáních jehličnanů se téměř neliší.

Třetí kapitolou, která byla stálicí všech vydání a všech knih a která byla naopak zařazována obvykle na konec všeobecné části Příruček, bylo pojednání Františka Zemana o pěstování a množení rostlin. Zemanovy kapitoly byly mezi jednotlivými vydáními významně aktualizovány, opět především u trvalek a listnáčů, jehličnany byly aktualizovány jen málo. Aktualizace se týkaly jak způsobů množení rostlin a péče o ně, tak toho, že v pozdějších vydáních byly doplňovány příklady, kterých druhů se popsané zásady týkají. Nové poznatky většinou odrážely Zemanovy zkušenosti získané vedením spolkové zahrady Rakousko-uherské, respektive Československé dendrologické společnosti.

Jedině ve svazku o jehličnanech byly v obou vydáních, před první světovou válkou i po ní, stejné kapitoly. Ve svazcích o trvalkách a jehličnanech se složení kapitol v obecné části měnilo. Logicky můžeme sledovat podobné složení kapitol ve svazcích o listnatých a jehličnatých dřevinách, kniha o trvalkách se více lišila.

Ve všech knihách se objevila kapitola o introdukci rostlin z Číny, velké téma pro

Obr. č. 4: Hlavní vyhlídka v Průhonickém parku na diapozitivu ze 40. let 20. století ilustrující zásady tvorby A. E. Silva-Taroucy. Zdroj: Série diapozitivů Průhonického parku z první poloviny 40. let 20. století, Výzkumný ústav pro krajinu, v. v. i.

Rakousko-uherskou dendrologickou společnost,[248] které ale v meziválečných letech již nebylo reflektováno. Kapitoly o nových trvalkách z Číny byly v prvním (1910) a druhém (1913) vydání, o listnatých dřevinách z Číny jen v prvním vydání (1913). Autorem těchto kapitol byl Harry Veitch. Kapitolu o jehličnanech Číny napsal Ernest H. Wilson a byla otištěna v obou vydáních (tj. 1913 a 1923). Součástí knih o dřevinách byla též kapitola o introdukcích dřevin ze Severní Ameriky. V knize o listnáčích byla jen v prvním vydání (1913), v knize o jehličnanech opět v obou vydáních (1913 a 1923). Autorem těchto kapitol byl Alfred Rehder.

Dalším obecným postřehem je, že ve vydáních před první světovou válkou byly kapitoly zaměřeny na výběr „nejvhodnějších" nebo „nejkrásnějších" druhů pro zahrady a parky. Tedy cílily více na laickou veřejnost, zejména na majitele pozemků uvažujících o založení zahrady či parku, kteří ale nedisponovali většími botanickými, dendrologickými nebo zahradnickými znalostmi. V knize o trvalkách tak v prvním (1910) a druhém (1913) vydání nechyběla kapitola Výběr nejvhodnějších trvalek pro milovníky zahrad od M. J. Goose. V kapitole je doporučen výběr trvalek zejména z hlediska barvy a doby kvetení. Obdobně byla koncipována kapitola Nejvhodnější druhy a formy pro obecné pěstování H. Spätha v prvním vydání (1913) knihy o listnatých dřevinách, kde doporučoval stromy a keře z hlediska jejich habitu, barvy listů a kvetení. V knize o trvalkách se pak ve čtyřech vydáních (1910, 1913, 1922, 1927) udržela kapitola o doporučených druzích,

248 BAROŠOVÁ, I. a kol., Trvalky, c. d., s. 24.

Obr. č. 5: Solitérní jehličnany v Průhonickém parku na diapozitivu ze 40. let 20. století. Zásady jejich pěstování a použití byly popsány v knize o jehličnatých dřevinách. Zdroj: Série diapozitivů Průhonického parku z první poloviny 40. let 20. století, Výzkumný ústav pro krajinu, v. v. i.

která tyto druhy třídila podle výšky a doby kvetení. Doporučené druhy byly průběžně aktualizovány. Podobnou koncepci měla kapitola H. A. Hesseho Výběr nejkrásnějších listnatých dřevin pro milovníky zahrad v prvním (1913) vydání knihy o listnatých dřevinách, kde tyto stromy a keře třídí podle doby kvetení a výšky. V knize o jehličnanech obdobně koncipované kapitoly chyběly.

V poválečných vydáních pokračovaly nebo přibyly kapitoly věnované výběru rostlin podle jejich vlastností a zahradnického uplatnění. Pozornost tak byla věnována alpským rostlinám a skalničkám. V knize o trvalkách kapitolu o alpských rostlinách napsal Silva-Tarouca a byla to jedna z mála kapitol, jež byly otištěny ve všech pěti vydáních (1910, 1913, 1922, 1927, 1934), v tomto případě i bez významnějších změn. V knize o listnatých dřevinách s ní korespondují kapitoly Naše nejvýznamnější vřesovcovité (*Ericaceae*) od G. Arendse a Skalní keře a jejich využití od A. Purpuse; obě kapitoly vyšly ve všech třech vydáních (1913, 1922, 1931). Zatímco rozdíly v kapitole o vřesovcovitých jsou mezi jednotlivými vydáními minimální, Purpus svoji kapitolu poměrně významně upravoval, zejména výčty vhodných druhů. V knize o jehličnanech obdobně koncipovaná kapitola chybí.

Ze specializovanějších kapitol přibyly v poválečných vydáních knihy o trvalkách dvě: kapitola o nejvhodnějších trvalkách k rychlení, která byla ve třetím (1922) a čtvrtém (1927) vydání s jen minimálními vzájemnými odlišnostmi, a kapitola o trvalkách vhodných ke zplanění, stejná ve třetím (1922), čtvrtém (1927) i pátém (1934) vydání.

V knize o listnatých dřevinách byla speciální kapitola věnována stálezeleným listnáčům, a to jak vhodným druhům, tak způsobu jejich pěstování.

Jejím autorem byl I. Ambrózy-Migazzi a průběžně ji aktualizoval. Zajímavá je kapitola o barevnolistých dřevinách od F. von Schwerina, která také byla ve všech třech vydáních (1913, 1922, 1931) knih o listnáčích publikována beze změn. Podobně jako kapitola A. E. Silva-Taroucy, i když výrazně kratší, se tato kapitola věnuje nikoliv konkrétním sortimentům, ale obecným zásadám práce s dřevinami, tentokrát barevnolistými.

Knihy o dřevinách spojovaly kapitoly o lesnickém využití introdukovaných druhů a o dřevinách vhodných pro poměrně extrémní podmínky evropského severu založené na poznatcích ze stromových školek v Petrohradu. Tyto kapitoly byly ve všech vydáních listnáčů i jehličnanů.

U jehličnanů byly navíc (v obou vydáních) přidány kapitoly o škůdcích těchto dřevin a slovníček používaných pojmů.

Závěr

Můžeme konstatovat, že základní koncepce všech knih byla zformována už při jejich prvních vydáních. Přesto lze pozorovat posuny od obecných doporučení ke specializovanějším. Vypouštění některých kapitol a celkově zkracování obecné části na úkor speciální s výčtem sortimentů je patrné zejména v knihách o trvalkách a listnatých dřevinách. Tento trend je komentován také v předmluvách konstatováním nárůstu sortimentní bohatosti, zatímco cílem autorů je udržet rozsah knih v rozumných mezích z důvodu cenové dostupnosti a praktického využití. Právě to si vynutilo vypouštění celých kapitol z obecné části.

Kapitoly, které byly otištěny ve více vydáních, byly průběžně aktualizovány v sortimentech rostlin, které byly doporučovány nebo uváděny jako příklady. Rovněž kapitoly či pasáže o technologiích byly upravovány. Naopak kapitoly či pasáže o zásadách tvorby parků a zahrad zůstávaly stejné (s výjimkou schémat trvalkových rabat) a je zjevné, že je jejich autoři zformulovali v posledních desetiletích před první světovou válkou.

Kniha o jehličnanech vyšla až jako třetí svazek a z analýzy jejích textů je zjevné, že tuto problematiku považovali autoři za nejméně známou a měli větší tendenci a potřebu vysvětlovat základní poznatky než v knihách o trvalkách a listnatých dřevinách, kde více pracovali s předpokladem poučeného čtenáře.

Handbooks for Garden Lovers

Markéta Šantrůčková

This article was written with institutional support from the Research Institute for Landscape, v. v. i. (VUK-IP-00027073).

Abstract

Based on textual analysis, this article evaluates the trilogy of books Handbooks for Garden Lovers (Kulturhanbücher für Gartenfreude), which was one of the most significant publications of the Austro-Hungarian Dendrological Society, or rather its leading members, President Arnošt Emanuel Silva-Tarouca and Secretary General Camillo Schneider. It shows how the concept of the books changed between editions and, conversely, in what aspects it remained the same. It can be said that the basic concept of all the books was already formed in their first editions, yet we can observe shifts from general recommendations to ones that are more specialized and a greater emphasis on perennials and deciduous trees as opposed to conifers.

Introduction

The trilogy of books collectively titled Handbooks for Garden Lovers (Kulturhanbücher für Gartenfreude) was one of the most significant, if not the most significant, publications of the Austro-Hungarian Dendrological Society. The Dendrological Society was founded in 1909 and immediately began publishing representative publications with descriptions of important gardens and parks in Austria-Hungary,[249] reports (Mitteilungen)[250] for members with news and the latest scientific findings, and also began preparations for the publication of the aforementioned Handbooks.

The Handbooks for Garden Lovers were conceived as a work for lay people interested in establishing a garden and owners of larger or smaller plots of land. Their content is explicitly aimed at garden lovers and friends (Liebhaber und Gartenfreunde). At the same time, the handbooks contained a wealth of specialized information and, despite their proclamations, offered texts that were relatively technical and certainly useful to professional gardeners and landscape architects. The handbooks thus aimed to cultivate the tastes and opinions of garden owners and founders and to provide information on new developments in plant assortments and cultivation issues.

The manuals were divided into three volumes. The first volume was Our Outdoor Perennials (Unsere Freiland-Stauden), the second Our Outdoor Deciduous Trees (Unsere Freiland-Laubgehölze), and the third Our Outdoor Conifers (Unsere Freiland-Nadelhölzer). A fourth volume, Garden and Park (Garten und Park), was also announced, which was to describe the horticultural and architectural design of parks using significant examples, but it was never realized.[251]

Each of the three existing volumes was published in several editions. The volume Our Outdoor Perennials was published five times (1910, 1913, 1922, 1927, 1934), Our Outdoor Deciduous Trees was

249 SILVA-TAROUCA, Arnošt Emanuel – SCHNEIDER, Camillo Karl (eds.), Gartenanlagen Österreich-Ungarns in Wort und Bild 1–4, Vienna 1913; SILVA-TAROUCA, Arnošt Emanuel – SCHNEIDER, Camillo Karl (eds.), Garden Facilities of Austria-Hungary in Words and Pictures 5, Vienna 1913; SILVA-TAROUCA, Arnošt Emanuel – SCHNEIDER, Camillo Karl (eds.), Garden Facilities of Austria-Hungary in Words and Pictures 6, Vienna 1914.

250 Mitteilungen der Dendrologischen Gesellschaft zur Förderung der Gehölzkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn, 1911/12, Bd.; Mitteilungen der Dendrologischen Gesellschaft zur Förderung der Gehölzkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn, 1913/14, Bd. 2.

251 BAROŠOVÁ, Ivana – BAROŠ, Adam – KUKULA, Kateřina – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta – VÁVROVÁ, Věra, Perennials in the landscape design of A. E. Silva-Tarouca. Inspiration from the work Our Outdoor Perennials, Průhonice 2020, p. 42.

Fig. 1: Cover of the first edition of the book on conifers, with the name of A. E. Silva-Tarouca

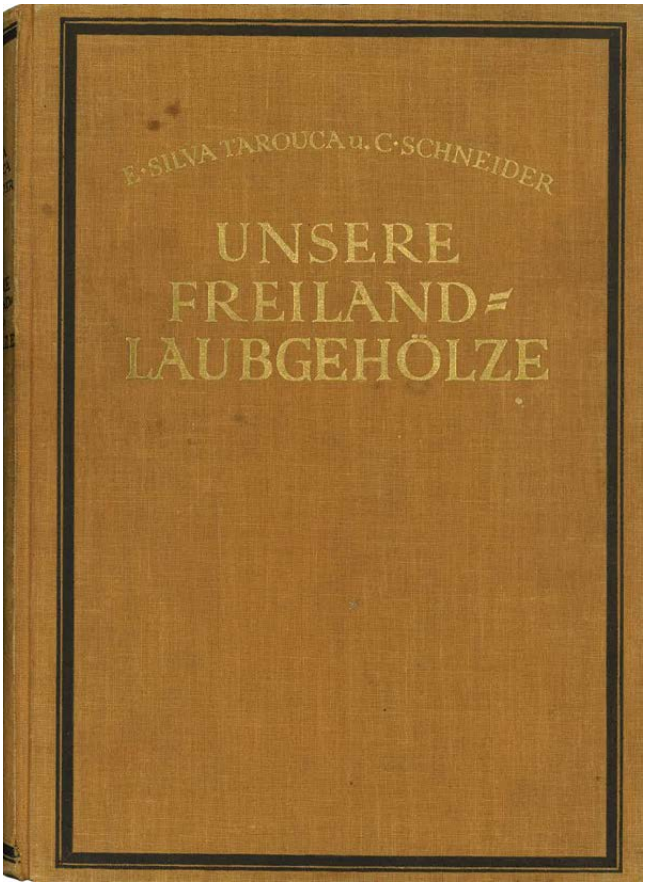

Fig. 2: Cover of the second edition of the book on deciduous trees, with the names of A. E. Silva-Tarouca and C. Schneider

published three times (1913, 1922, 1931), and Our Outdoor Conifers was published twice (1913, 1923).

Looking at the publishing strategy, the first book to be published in 1910, just one year after the founding of the Austro-Hungarian Dendrological Society, was a book on perennials, which was intended to draw attention to the work in progress and demonstrate the ambitions of the dendrological society. In 1913, when the Austro-Hungarian Dendrological Society was in full swing, the entire trilogy was published. In other words, the volume Our Outdoor Perennials saw its second edition just three years after the first. The turbulent years of World War I and post-war events brought about the demise not only of the Austro-Hungarian Dendrological Society, but also of the entire state, and the dispersal of the team of authors of the Handbooks. Nevertheless, it was possible to resume their publication in cooperation with the Czechoslovak Dendrological Society, founded in 1920, and directly under the patronage of A. E. Silva-Tarouca and C. K. Schneider, who linked the publication of the books to the gardening magazine Gartenschönheit, published in Germany, where Schneider had moved.[252] The trilogy was published in 1922 and 1923 by publishing houses in Vienna and Leipzig.

252 SCHNEIDER, Camillo Karl, Aus den Vereinen. Zeitschrift für Garten und Obstbau, Organ der Österrechischen Gartenbau-Gesellschaft, 1920, 1, 4, p. 46; BAROŠOVÁ, I. et al., Perennials, c. d., p. 41.

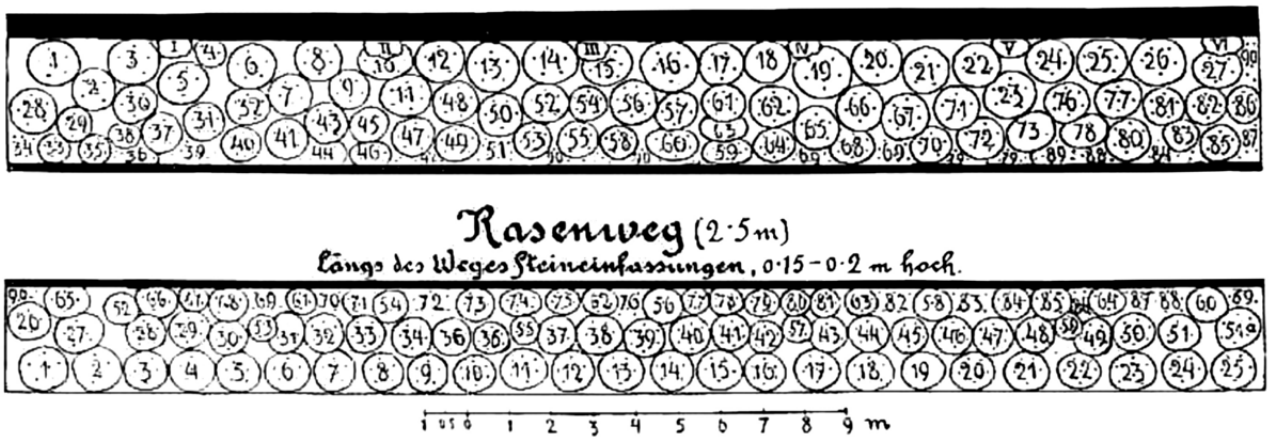

Fig. 3: Diagram of a perennial border in C. Schneider's chapter in the second edition of the book on perennials

As the information in the book on perennials in particular quickly became outdated, because new varieties were constantly being introduced to the market, the volume on perennials was republished in 1927. At the beginning of the 1930s, about ten years after the second comprehensive edition, the authors intended to publish a third comprehensive edition, which would again update the plant assortments according to current knowledge. However, this intention was significantly affected by the Great Depression, which affected both the Czechoslovak Dendrological Society and a number of horticultural companies and plant buyers.[253] In the first half of the 1930s, only volumes on perennials and deciduous trees were published, but not on conifers.

The overall concept of the Handbooks for Garden Lovers

Since the books were conceived as a trilogy, we can find significant similarities between them in terms of their overall concept, chapter layout, and topics covered. At the same time, however, each topic required treatises and essays specifically related to perennials, deciduous trees, or conifers. Further differences and changes in concept were also necessitated by developments over time, which reflected both changes in knowledge and the possibilities and availability of assortments. First, we will focus on the overall concept of the books, then on the differences between the individual editions of the same volume.

The books always consisted of two main parts – general and special. The general part consisted of individual chapters, each dealing with a clearly defined topic. They summarized the principles

253 BAROŠOVÁ, Ivana – VÁVROVÁ, Věra – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, Activities of the Czechoslovak Dendrological Society in the Context of Garden Design in the First Republic (1918–1938), in: Garden Architecture of the First Half of the 20th Century, Prague 2017, pp. 9–21.

of plant use, their cultivation requirements, and important characteristics for growing in gardens and parks and their compositional application. The special part consisted of alphabetically arranged lists of plant species and cultivars with their brief characteristics and information on plant use and requirements. All books were supplemented by clear tabular lists of the most important species and cultivars according to selected characteristics, such as height, flowering time, frost resistance, and other characteristics.

Similarities and differences between the individual volumes of the Handbooks for Garden Lovers

All books began with an introduction, the authors of which were not listed, but we can infer that there were two main editors of the book, probably Camillo Schneider with the contribution of A. E. Silva-Tarouca. The introduction explains the motivation for publication and the principles according to which the books were conceived. It refers to current literature and authors who also deal with the subject and whose works could inspire readers and expand the knowledge presented in the volumes. The introduction also included an explanation of the plant nomenclature used, which was given great emphasis and followed the latest scientific findings.

Another chapter, with the exception of the fifth edition of Our Outdoor Perennials, was A. E. Silva-Tarouca's essay on the use of plants (perennials, deciduous trees, or conifers, depending on the topic) in landscape parks. Silva-Tarouca's chapters hardly differ between the individual editions of the books. It is clear that he formed his opinion on the principles of building landscape parks and the use of plants in them during the period when he was founding and intensively building the Průhonice Park, i.e., until the end of the first decade of the 20th century. He then wanted to publish his experiences and share his knowledge with both professionals and laymen, which was probably the reason why he initiated the publication of the Handbooks. He summarized the principles of his approach to creating and working with plants in the chapters on the use of plants in landscape parks.

As the other side of coin of Silva-Tarouca's garden and landscape design followed a chapter on the use of plants (perennials, deciduous trees, or conifers, depending on the topic) in the garden by Camillo Schneider. While Silva-Tarouca focused almost exclusively on the use of plants in composition and how to model park spaces with plants, Schneider focused more on the range of plants. He also dealt with compositional principles, but unlike Silva-Tarouca, he also recommended specific plants for the proposed compositions. This chapter underwent the most significant changes in the books on perennials, where diagrams of proposed perennial beds were published, which differed quite significantly between editions. The recommended assortments of perennials were also updated. Updates to the assortments can also be found in the deciduous trees, whereas the chapters on conifers in both editions are almost identical.

The third chapter, which was a constant feature of all editions and all books and which was usually included at the end of the general section of the Handbooks, was František Zeman's treatise on the cultivation and propagation of plants. Zeman's chapters were significantly updated between editions, again mainly for perennials and

Fig. 4: Main view of Průhonice Park on a slide from the 1940s illustrating the principles of A. E. Silva-Tarouca's design. Source: Series of slides of Průhonice Park from the first half of the 1940s, Research Institute for Landscape, v. v. i.

deciduous trees, while conifers were updated only slightly. The updates concerned both the methods of plant propagation and care, and the fact that in later editions, examples of the species to which the described principles apply were added. The new findings mostly reflected Zeman's experience gained from managing the garden of the Austro-Hungarian, respectively Czechoslovak, Dendrological Society.

Only in the volume on conifers were the chapters the same in both editions, before and after World War I. In the volumes on perennials and conifers, the composition of the chapters in the general section changed. Logically, we can see a similar composition of chapters in the volumes on deciduous and coniferous trees, while the book on perennials differed more.

All books included a chapter on the introduction of plants from China, a major topic for the Austro-Hungarian Dendrological Society,[254] but one that was not reflected in the interwar years. Chapters on new perennials from China were included in the first (1910) and second (1913) editions, while those on deciduous trees from China were only included in the first edition (1913). The author of these chapters was Harry Veitch. The chapter on conifers of China was written by Ernest H. Wilson and was printed in both editions (i.e., 1913 and 1923). The books on trees also included a chapter on the introduction of trees from North America. In the book on deciduous trees, it was only in the first edition (1913), and in the book on conifers, it was again in both editions (1913 and 1923). The author of these chapters was Alfred Rehder.

254 BAROŠOVÁ, I. et al., Perennials, c. d., p. 24.

Fig. 5: Solitary conifers in Průhonice Park on a slide from the 1940s. The principles of their cultivation and use were described in a book on coniferous trees. Source: Series of slides of Průhonice Park from the first half of the 1940s, Research Institute for Landscape, v. v. i.

Another general observation is that in the editions published before World War I, the chapters focused on selecting the "most suitable" or "most beautiful" species for gardens and parks. Thus, they were aimed more at the lay public, especially landowners considering establishing a garden or park, but who did not have extensive botanical, dendrological, or horticultural knowledge. The first (1910) and second (1913) editions of the book on perennials included a chapter entitled Selection of the Most Suitable Perennials for Garden Lovers by M. J. Goose. The chapter recommends a selection of perennials, particularly in terms of colour and flowering time. Similarly, the chapter Most Suitable Species and Forms for General Cultivation by H. Späth in the first edition (1913) of the book on deciduous trees recommended trees and shrubs in terms of their typical appearance, leaf colour, and flowering. In the book on perennials, four editions (1910, 1913, 1922, 1927) retained a chapter on recommended species, which classified these species according to height and flowering time. The recommended species were continuously updated. A similar concept was used in H. A. Hesse's chapter Selection of the Most Beautiful Deciduous Trees for Garden Lovers in the first (1913) edition of his book on deciduous trees, where these trees and shrubs are classified according to flowering time and height. The book on conifers did not include similarly conceived chapters.

In the post-war editions, chapters devoted to the selection of plants according to their characteristics and horticultural use continued or were added. Attention was thus paid to alpine plants and rock plants. In the book on perennials, the chapter on alpine plants was written by Silva-Tarouca and was one of the few chapters that appeared in all five editions (1910, 1913,

1922, 1927, 1934), in this case without any significant changes. In the book on deciduous trees, it corresponds to the chapters Our Most Important Heath Plants (*Ericaceae*) by G. Arends and Rock Shrubs and Their Use by A. Purpus; both chapters appeared in all three editions (1913, 1922, 1931). While the differences in the chapter on Heath Plants are minimal between the individual editions, Purpus made relatively significant changes to his chapter, especially the lists of suitable species. A similarly conceived chapter is missing from the book on conifers.

Two more specialized chapters were added to the post-war editions of the book on perennials: a chapter on the most suitable perennials for forcing, which appeared in the third (1922) and fourth (1927) editions with only minimal differences between them, and a chapter on perennials suitable for naturalization, which was the same in the third (1922), fourth (1927), and fifth (1934) editions.

In the book on deciduous trees, a special chapter was devoted to evergreen deciduous trees, both suitable species and methods of cultivation. Its author was I. Ambrózy-Migazzi, who updated it continuously. Of interest is the chapter on colourful-leaved trees by F. von Schwerin, which was also published unchanged in all three editions (1913, 1922, 1931) of the books on deciduous trees. Similar to the chapter by A. E. Silva-Tarouca, although significantly shorter, this chapter is not devoted to specific assortments, but to general principles of working with trees, in this case colourful-leaved ones.

The books on trees combined chapters on the forestry use of introduced species and on trees suitable for the relatively extreme conditions of northern Europe, based on knowledge from tree nurseries in St. Petersburg. These chapters were included in all editions of both deciduous and coniferous trees.

In the case of conifers, chapters on pests of these trees and a glossary of terms used were added (in both editions).

Conclusion

We can conclude that the basic concept of all the books was already formed in their first editions. Nevertheless, shifts from general recommendations to more specialized ones can be observed. The omission of some chapters and the overall shortening of the general section at the expense of the special section with a list of assortments is particularly evident in the books on perennials and deciduous trees. This trend is also commented on in the prefaces, which note an increase in the richness of the assortment, while the authors' goal is to keep the scope of the books within reasonable limits for reasons of affordability and practical use. This is what necessitated the omission of entire chapters from the general section.

Chapters that were printed in multiple editions were continuously updated in terms of the assortment of plants that were recommended or cited as examples. Chapters or passages on technologies were also modified. On the contrary, chapters or passages on the principles of park and garden design remained the same (with the exception of perennial bed schemes), and it is clear that their authors formulated them in the last decades before World War I.

The book on conifers was published as the third volume, and an analysis of its texts shows that the authors considered this topic to be the least known and had a greater tendency and need to explain basic knowledge than in books on perennials and deciduous trees, where they worked more with the assumption of an informed reader.

Průhonický park mezi lety 1927 a 1962

Adam Baroš, Markéta Šantrůčková

Příspěvek vznikl v rámci institucionální podpory Výzkumného ústavu pro krajinu, v. v. i. (VUK-IP-00027073).

Abstrakt

V roce 1927 prodal hrabě Arnošt Emanuel Silva-Tarouca Průhonický park a další své nemovitosti Československu a na základě tohoto aktu zřídilo Ministerstvo zemědělství Státní pokusné objekty zemědělské v Průhonicích. Současně byla zřízena pokusná zahrada ovocná v Průhonicích. V následujících letech pak docházelo k mnoha dalším přejmenováním a reorganizacím, jež byly ovlivněny turbulentní politickou a společenskou situací. Od roku 1946 fungovala instituce pod názvem Výzkumný ústav okrasného zahradnictví. V roce 1962 přešel delimitací Průhonický park ze správy tehdejšího Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví pod správu Československé akademie věd a skončila tím jedna z významných etap v historii tohoto parku.

Úvod

Mezi lety 1927 až 1962, tj. celých 35 let, byl Průhonický park spravován institucemi zabývajícími se výzkumem zahradnických témat, jejichž přímým nástupcem je nynější Výzkumný ústav pro krajinu, v. v. i. (VÚK, v. v. i.).

Začátek sledované etapy datujeme do roku 1927, kdy hrabě Arnošt Emanuel Silva-Tarouca prodal Průhonický park a další své nemovitosti československému státu. Při prodeji, který byl pro stát finančně výhodný, si vymínil, že bude v Průhonicích zřízena instituce věnující se zahradnickému výzkumu. Ta bude nadále rozvíjet jeho odkaz a mít ve správě Průhonický park. Pozemky v Průhonicích převzalo Ministerstvo zemědělství, které ještě v témže roce 1927 zřídilo Státní pokusné objekty zemědělské v Průhonicích, jež dostaly Průhonický park do své správy a měly naplnit smlouvu se Silva-Taroucou. Současně byla zřízena pokusná zahrada ovocná v Průhonicích. V následujících letech pak docházelo k mnoha dalším přejmenováním a reorganizacím, které byly ovlivněny turbulentní politickou a společenskou situací (viz tab. 1). Výzkum se týkal nejen okrasného zahradnictví, ale i jeho užitkových složek, tedy ovocnářství a zelinářství. Jako pokusné plochy byly využívány pozemky jak v rámci Průhonického parku, tak i v hospodářském dvoře u zámku a další na území Průhonic a Újezdu (ovocnářské školky).[255]

Po roce 1946 fungoval zdejší ústav pod názvem Výzkumný ústav okrasného zahradnictví (VÚOZ), přičemž v roce 1951 byl v Průhonicích ukončen ovocnářský a zelinářský výzkum a zůstalo zde jen zaměření na okrasné zahradnictví a dendrologii. Výzkumný ústav okrasného zahradnictví nadále spravoval Průhonický park, a to až do roku 1962. Tehdy byl zřízen Botanický ústav Československé akademie věd (ČSAV) a pod ČSAV přešel delimitací zdejší zámek i park, čímž skončila jedna z významných etap v historii Průhonického parku.[256]

255 MEDKOVÁ, Lucie – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta – SOJKOVÁ, Eva – VELEBIL, Jiří – KIESENBAUER, Zdeněk – DVOŘÁČKOVÁ, Marie – HLAVÁČOVÁ, Lucie, Kompoziční vývoj Dendrologické zahrady v krajinných souvislostech. Interaktivní specializovaná mapa s odborným obsahem, Průhonice 2025, dostupné online: <https://storymaps.arcgis.com/stories/f64ad6c793e842409b304a4c55053c15> [29.09.2025].

256 BAROŠ, Adam – BAROŠOVÁ, Ivana – PLAVCOVÁ, Otka – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta – TÁBOR, Ivo – UHER, Jiří – URBÁNEK, Hynek – VÁVROVÁ, Věra – VOTRUBA, Rudolf, Květiny v zahradnické tradici Průhonic, Průhonice 2020, s. 24.

Průhonický park a jeho proměny

Arnošt Emanuel Silva-Tarouca si podržel přímý vliv na péči o park ještě v následujícím desetiletí díky dohodě s Ministerstvem zemědělství, že se bude podílet na směřování výzkumu v parku a že bude moci doživotně užívat průhonický zámek. Až do své smrti v roce 1936 tak měl možnost tvořit své velkolepé dílo. Po roce 1927 našel spolupracovníka a následovníka v Bohumilu Kavkovi, který se stal ředitelem Státních pokusných objektů zemědělských v Průhonicích a v ředitelské pozici zůstal neuvěřitelných 44 let až do roku 1971, kdy odešel do důchodu.[257]

A. E. Silva-Tarouca psal příspěvky o parku především pro zahradnickou veřejnost, byť široce pojatou. První ucelený popis Průhonického parku vyšel v roce 1909 jako součást reprezentativních tisků Rakousko-uherské dendrologické společnosti, ve kterých byly představovány významné zahrady a parky monarchie. Přestože většinu textů do těchto Gartenanlagen Österreich-Ungarn in Wort und Bild (Zahrady a parky Rakousko-Uherska slovem a obrazem) psal Camillo Karl Schneider, text o svém parku napsal přímo majitel Silva-Tarouca.[258] Obdobně představil (stále ještě svůj) park na přednášce pro Československou dendrologickou společnost, která následně vyšla tiskem. V této přednášce se věnoval zejména svému postupu při budování parku.[259]

První průvodce parkem pro širokou veřejnost vznikl však až po smrti Silva-Taroucy a jeho autorem byl Bohumil Kavka. Není datovaný, nicméně podle údajů v textu byl vydán v roce 1936 nebo 1937. Průvodce popisuje tehdejší stav parku, včetně výskytu četných trvalek jak na alpinu, tak mimo něj, takže si lze vytvořit obraz Průhonického parku z dob, kdy byl ve správě Státních pokusných objektů zemědělských. Kavka popsal velmi detailně i mnoho dalších míst v parku, která Silva-Tarouca neuváděl

Obr. č. 1: Schody v přírodním alpinu. Porosty *Lychnis viscaria* a *Chrysanthemum leucanthemum*, červen 1941. Zdroj: Série diapozitivů Průhonického parku z první poloviny 40. let 20. století, Výzkumný ústav pro krajinu, v. v. i.

257 ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta – MEDKOVÁ, Lucie – SOJKOVÁ, Eva – VELEBIL, Jiří, Historie zahradnických výzkumných ploch v Průhonicích v dobových souvislostech a s ohledem na vznik Dendrologické zahrady, Prameny a studie, 2024, 76, s. 56; MAREČEK, Jiří, Začátky československého zahradnického výzkumu a životní dílo doc. dr. Ing. Bohumila Kavky, Acta Pruhoniciana, 1971, 24, s. 1–9.

258 SILVA-TAROUCA, Arnošt Emanuel, Der Pruhonitzer Park, in: Gartenanlagen Österreich-Ungarn in Wort und Bild, Heft 1, Wien 1909, s. 31–58.

259 SILVA-TAROUCA, Arnošt Emanuel, Průhonický park. Přednáška proslovená A. Silva-Taroucou na valné hromadě Dendrologické Společnosti v Praze dne 27. února 1926, Praha 1926.

Obr. č. 2: Palouk u vodopádu s kvetoucím *Papaver orientalis*, *Iris sibirica*, červen 1941. Zdroj: Série diapozitivů Průhonického parku z první poloviny 40. let 20. století, Výzkumný ústav pro krajinu, v. v. i.

a na nichž se ve 30. letech 20. století trvalky hojně vyskytovaly.[260]

Trvalky a jejich použití v parku popisuje i Camillo Schneider, bývalý blízký spolupracovník Silva-Tarroucy z doby Rakousko-uherské dendrologické společnosti, ve svém článku z roku 1941, kde reflektuje svoji poslední návštěvu v Průhonicích. Právě použití trvalek zde hodnotí jako velmi pěkné.[261] Ještě W. Kriechbaum (1947) po návštěvě Průhonic napsal článek vyzdvihující výjimečnost tohoto parku, přesto však uvádí, že jeho největší sláva skončila s první světovou válkou a rozpadem monarchie.[262]

Ze 40. let 20. století pochází také další unikátní dokument o Průhonickém parku, a to série barevných diapozitivů, které byly pořízeny od dubna 1941 do října 1943. K diapozitivům existuje seznam čítající 1 206 položek, z nichž se dochovalo 866 obrázků. Diapozitivy dokumentují Průhonický park, jeho scenérie a kompozici, další velká skupina obrázků jednotlivé rostliny, které byly předmětem šlechtění, případně polních pokusů. Menší množství obrázků zachycuje i provozní objekty Státních pokusných objektů zahradnických.[263]

Podle možností, které silně ovlivňoval pozdější politický vývoj, bylo o park a jeho výsadby dále pečováno, přidružily se však nové výzkumné projekty a vývoj ovlivnila i pozdější reorganizace Státních pokusných objektů. Na výzkumnou činnost v parku

260 KAVKA, Bohumil, Státní park v Průhonicích, Praha 1937.

261 SCHNEIDER, Camillo, Pruhonitz. Der interessante Park i Protektorat Böhmen, Gartenschönheit, 1941, 22, s. 185–187.

262 KRIECHBAUM, W., Der Park des Grafen Silva Tarouca in Pruhonitz bei Prag, In: Mitteilungen des Naturwissenschaftlichen Vereines für Steiermark, 1947, 76, s. 82–85.

263 ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta – VÁVROVÁ, Věra, Fotodokumentace Průhonického parku ve VÚKOZ, v. v. i., DVD, Průhonice 2008.

Obr. č. 3: Palouk u vodopádu s kvetoucím *Papaver orientalis*, červen 1941. Zdroj: Série diapozitivů Průhonického parku z první poloviny 40. let 20. století, Výzkumný ústav pro krajinu, v. v. i.

Obr. č. 4: Rybník Podkarasák, v popředí *Iris pseudacorus*, červen 1941. Zdroj: Série diapozitivů Průhonického parku z první poloviny 40. let 20. století, Výzkumný ústav pro krajinu, v. v. i.

měla vliv také činnost Československé dendrologické společnosti, která navázala po první světové válce na svou rakousko-uherskou předchůdkyni a působila v Průhonicích až do roku 1954.[264] Park si prošel také velmi těžkými klimatickými ranami, jako byly kruté mrazy v zimě 1928/29, 1946/47 a 1956. V těchto letech byly zaznamenány velké škody na mnoha sbírkových dřevinách i bylinách. Náročné bylo též období druhé světové války, ale i poválečná léta. Hned v květnových dnech roku 1945 bylo v parku ustájeno několik tisíc koní, kvůli kterým došlo ke škodám na mnoha cenných dřevinách i bylinách. B. Kavkovi se však podařilo výzkumný ústav a park stabilizovat a pokračovat ve výzkumu.

264 BAROŠOVÁ, Ivana – VÁVROVÁ, Věra – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, Činnost Československé dendrologické společnosti v kontextu zahradní tvorby první republiky (1918–1938), in: Zahradní architektura první poloviny 20. století, Praha 2017, s. 9–21.

Rok	Výzkumná zahradnická instituce v Průhonicích	Zřizovatel
1927	Státní pokusné objekty zemědělské v Průhonicích *Státní pokusná zahrada ovocná v Průhonicích*	Ministerstvo zemědělství
1928	Státní pokusné objekty zemědělské v Průhonicích *Státní pokusná zahrada ovocná v Průhonicích* *Státní pokusná zahrada zelinářská v Průhonicích*	Ministerstvo zemědělství
1929	Státní pokusné objekty zemědělské v Průhonicích *Státní výzkumná stanice ovocnářská a pokusná zahrada ovocná v Průhonicích* *Státní pokusná zahrada zelinářská v Průhonicích*	Ministerstvo zemědělství
1930–1936	Státní pokusné objekty zemědělské v Průhonicích *Státní výzkumná stanice ovocnářská a pokusná zahrada ovocná v Průhonicích* *Státní výzkumná stanice a pokusná zelinářská zahrada v Průhonicích*	Ministerstvo zemědělství
1936–1946	Státní výzkumné ústavy zahradnické v Průhonicích	Ministerstvo zemědělství
1946–1951	Výzkumný ústav okrasného zahradnictví (VÚOZ) *Výzkumný ústav ovocnářský (roku 1951 se odstěhoval do Holovous)* *Výzkumný ústav zelinářský (roku 1951 se odstěhoval do Olomouce)*	Československé státní statky, šlechtitelský podnik Oseva
1951–1955	Výzkumný ústav okrasného zahradnictví (VÚOZ)	Ministerstvo zemědělství
1955–1962	Výzkumný ústav okrasného zahradnictví (VÚOZ)	Československá akademie zemědělských věd

Tab. 1: Instituce zahradnického výzkumu spravující Průhonický park v Průhonicích mezi lety 1927 až 1962 a jejich zřizovatelé[265]

Alpinum v Průhonickém parku

Velmi významnou součástí Průhonického parku je cca 1 ha velký kamenný výchoz a přilehlé strmé stráně navazující na zámek, které se nazývají alpinum. Tato část zaujímala od počátku vzniku přední místo a v průběhu let se v ní odráží vývoj celého přístupu k parku. Za života A. E. Silva-Tarroucy se jednalo o velmi intenzivní, reprezentativní část, o kterou se staralo mnoho zahradníků. Fotky alpina jsou také součástí významné publikace Unsere Freiland-Stauden, kterou vydávala Rakousko-uherská, respektive později Československá dendrologická společnost jako obsáhlý návod pro zahradníky a zakladatele zahrad.[266] Byl zde zřízen závlahový systém a promyšlený systém zdí a kopulí pro pěstování choulostivých druhů skalniček.

Po roce 1927 bylo alpinum zrenovováno a dosázeno, mnohé se upravilo a spolu s parkem se jej podařilo navrátit do nejlepší možné kondice. Množství druhů, které se v alpinu nacházelo po roce 1936, uvádí Bohumil Kavka, dlouholetý ředitel Státních pokusných objektů zemědělských (později

265 BAROŠ, A. a kol., Květiny, c. d., s. 24.

266 Kniha Unsere Freiland-Stauden vyšla v pěti vydáních. Zhodnoceny byly v publikaci BAROŠOVÁ, Ivana – BAROŠ, Adam – KUKULA, Kateřina – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta – VÁVROVÁ, Věra, Trvalky v krajinářské tvorbě A. E. Silva Taroucy. Inspirace z díla Naše venkovní trvalky, Průhonice 2020, s. 10–81.

Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví), ve svém průvodci parkem.[267]

Po druhé světové válce byly škody na alpinu tak veliké, že bylo rozhodnuto tehdejším Výzkumným ústavem okrasného zahradnictví přeměnit ho na více přírodní. Uvádí se, že před druhou světovou válkou bylo pěstováno v alpinu něco přes tisíc druhů rostlin, po jejím skončení pouhá stovka. Nejprve se po válce rostliny do alpina doplňovaly z volných sběrů či se napěstovávaly rostliny nové. V roce 1949 se použily do prvních poválečných výsadeb např. domácí rostliny ze skal dolního Povltaví z okolí Bohnic a Roztok. Rostliny byly vybrány tak, aby přežily na alpinu i bez potřebné závlahy.

V roce 1953, tj. s příchodem zahradníka Zdeňka Tyllera, bylo zjištěno na alpinu pouhých 150 druhů. Kopule byly rozpadlé a alpinum zaplevelené. V tu dobu byl vyhotoven plán na jeho obnovu. Probíhalo odstranění přerostlých dřevin a náletů, odstraněny byly taktéž svým stavem nevyhovující kopule pro pěstování choulostivých druhů. Alpinum se postupně dostávalo do dobré kondice. V roce 1961 byla na mezinárodní zahradnické výstavě v Erfurtu prezentována podle vzoru průhonického alpina ukázka karpatské flóry a model jihoamerické stepní flóry ve spolupráci s Markétou Müllerovou z Vysoké školy zemědělské v Brně – Olomoučanech. Tato ukázka využití rostlinné sociologie pro utváření rostlinných formací a jejich využití v krajinářské architektuře byla tehdy oceněna zlatou medailí.[268]

Obr. č. 5: *Rhododendron catawbiense hybridum* (červený), alpinum, květen 1942. Zdroj: Série diapozitivů Průhonického parku z první poloviny 40. let 20. století, Výzkumný ústav pro krajinu, v. v. i.

Závěr

Období let 1927 až 1962 patří v historii Průhonického parku k těm méně probádaným. Pozornost se vždy soustředila zejména na jeho počátky a budování pod vedením Arnošta Emanuela Silva-Tarroucy do první světové války nebo na aktuální otázky výzkumu a péče o park v nedávné

267 KAVKA, B., Státní park, c. d., s. 33–36.

268 BAROŠOVÁ, I. et al., Trvalky, c. d., s. 10–81; HELEBRANT, Ludvík (ed.), 100 let Průhonického parku a zahradnických tradic v Průhonicích. Sborník materiálů a historických dokumentů, Aktuality Výzkumného a šlechtitelského ústavu okrasného zahradnictví v Průhonicích, Praha 1985.

Obr. č. 6: Záliv leknínový, proti světlu, červen 1942. Zdroj: Série diapozitivů Průhonického parku z první poloviny 40. let 20. století, Výzkumný ústav pro krajinu, v. v. i.

minulosti. K malému probádání tohoto období přispívá i to, že prameny jsou torzovité, z velké části nezpracované, a navíc rozdělené mezi Botanický ústav AV ČR, v. v. i., a Výzkumný ústav pro krajinu, v. v. i.

Tato stať si tedy klade za úkol přinést první nástin historie Průhonického parku ve sledovaném období. Ukazuje se velká kontinuita s obdobím předcházejícím i díky tomu, že A. E. Silva-Tarouca mohl i po prodeji parku stále ovlivňovat jeho utváření a že našel odpovídajícího nástupce a pokračovatele svého díla v Bohumilu Kavkovi.

Průhonice Park between 1927 and 1962

Adam Baroš, Markéta Šantrůčková

This article was written with institutional support from the Research Institute for Landscape, v. v. i. (VUK-IP-00027073).

Abstract

In 1927, Count Arnošt Emanuel Silva-Tarouca sold Průhonice Park and his other properties to Czechoslovakia, and on the basis of this act, the Ministry of Agriculture established the State Agricultural Experimental Facilities in Průhonice. At the same time, an experimental fruit garden was established in Průhonice. In the following years, there were many other renamings and reorganizations, which were influenced by the turbulent political and social situation. From 1946, the institution operated under the name Research Institute of Ornamental Horticulture. In 1962, Průhonice Park was transferred from the administration of the then Research Institute of Ornamental Horticulture to the administration of the Czechoslovak Academy of Sciences, thus ending one of the important stages in the history of this park.

Introduction

Between 1927 and 1962, i.e. for a full 35 years, Průhonice Park was managed by institutions engaged in horticultural research, whose direct successor is the current Research Institute for Landscape, v. v. i. (Výzkumný ústav pro krajinu = VÚK, v. v. i.).

The beginning of the period under review dates back to 1927, when Count Arnošt Emanuel Silva-Tarouca sold Průhonice Park and his other properties to the Czechoslovak state. The sale, which was financially advantageous for the state, was conditional on the establishment of an institution dedicated to horticultural research in Průhonice. This institution would continue to develop his legacy and manage Průhonice Park. The land in Průhonice was taken over by the Ministry of Agriculture, which in the same year, 1927, established the State Agricultural Experimental Facilities in Průhonice, which took over the management of Průhonice Park and were to fulfill the agreement with Silva-Tarouca. At the same time, an experimental fruit garden was established in Průhonice. In the following years, there were many other renamings and reorganizations, which were influenced by the turbulent political and social situation (see Table 1). The research concerned not only ornamental horticulture, but also its utilitarian components, i.e., fruit growing and vegetable growing. Land within Průhonice Park, as well as on the farmstead near the castle and elsewhere in Průhonice and Újezd (fruit nurseries), was used as experimental areas.[269]

After 1946, the local institute operated under the name Research Institute of Ornamental Horticulture (Czech abbreviation VÚOZ), and in 1951, fruit and vegetable research was terminated in Průhonice, leaving only ornamental horticulture and dendrology. The Research Institute of Ornamental Horticulture continued to manage Průhonice Park until 1962. At that time, the Botanical Institute of the Czechoslovak Academy of Sciences (Czech abbreviation ČSAV) was established, and the local castle and park were transferred to the ČSAV, thus ending one of the important stages in the history of Průhonice Park.[270]

269 MEDKOVÁ, Lucie – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta – SOJKOVÁ, Eva – VELEBIL, Jiří – KIESENBAUER, Zdeněk – DVOŘÁČKOVÁ, Marie – HLAVÁČOVÁ, Lucie, Kompoziční vývoj Dendrologické zahrady v krajinných souvislostech. Interaktivní specializovaná mapa s odborným obsahem, Průhonice 2025, available online: <https://storymaps.arcgis.com/stories/f64ad6c793e842409b304a4c55053c15> [2025-09-29].

270 BAROŠ, Adam – BAROŠOVÁ, Ivana – PLAVCOVÁ, Otka – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta – TÁBOR, Ivo – UHER, Jiří – URBÁNEK, Hynek – VÁVROVÁ, Věra – VOTRUBA, Rudolf, Květiny v zahradnické tradici Průhonic, Průhonice 2020, p. 24.

Průhonice Park and its transformations

Arnošt Emanuel Silva-Tarouca retained direct influence over the care of the park in the following decade thanks to an agreement with the Ministry of Agriculture that he would participate in directing research in the park and that he would be able to use the Průhonice castle for life. Until his death in 1936, he had the opportunity to create his magnificent work. After 1927, he found a collaborator and successor in Bohumil Kavka, who became director of the State Agricultural Experimental Facilities in Průhonice and remained in the position for an incredible 44 years until 1971, when he retired.[271]

A. E. Silva-Tarouca wrote articles about the park primarily for the gardening public, albeit in a broad sense. The first comprehensive description of Průhonice Park was published in 1909 as part of the representative publications of the Austro-Hungarian Dendrological Society, which presented the important gardens and parks of the monarchy. Although most of the texts in these Gartenanlagen Österreich-Ungarn in Wort und Bild (Gardens and Parks of Austria-Hungary in Words and Pictures) were written by Camillo Karl Schneider, the text about his park was written directly by the owner Silva-Tarouca.[272] He similarly presented his (still his) park in a lecture for the Czechoslovak Dendrological Society, which was subsequently published in print. In this lecture, he focused mainly on his approach to building the park.[273]

Fig. 1: Stairs in the natural alpine garden. Lychnis viscaria and Chrysanthemum leucanthemum vegetation, June 1941. Source: Series of slides of Průhonice Park from the first half of the 1940s, Research Institute for Landscape, v. v. i.

However, the first guide to the park for the general public was not written until after Silva-Tarouca's death, and its author was Bohumil Kavka. It is not dated, but according to the information in the text, it was published in 1936 or

271 ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta – MEDKOVÁ, Lucie – SOJKOVÁ, Eva – VELEBIL, Jiří, Historie zahradnických výzkumných ploch v Průhonicích v dobových souvislostech a s ohledem na vznik Dendrologické zahrady, Prameny a studie, 2024, 76, p. 56; MAREČEK, Jiří, Začátky československého zahradnického výzkumu a životní dílo doc. dr. Ing. Bohumila Kavky, Acta Pruhoniciana, 1971, 24, pp. 1–9.

272 SILVA-TAROUCA, Arnošt Emanuel, Der Pruhonitzer Park, in: Gartenanlagen Österreich-Ungarn in Wort und Bild, Heft 1, Vienna 1909, pp. 31–58.

273 SILVA-TAROUCA, Arnošt Emanuel, Průhonický park. Lecture given by A. Silva-Tarouca at the general meeting of the Dendrological Society in Prague on 27th February, 1926, Prague 1926.

Fig. 2: Meadow by the waterfall with flowering Papaver orientalis and Iris sibirica, June 1941. Source: Series of slides of Průhonice Park from the first half of the 1940s, Research Institute for Landscape, v. v. i.

1937. The guide describes the condition of the park at that time, including the occurrence of numerous perennials both in the Alpine Garden and outside it, so it is possible to form a picture of Průhonice Park from the time when the State Agricultural Experimental Facilities managed it. Kavka also described in great detail many other places in the park that Silva-Tarouca did not mention and where perennials were abundant in the 1930s.[274]

Perennials and their use in the park are also described by Camillo Schneider, a former close associate of Silva-Tarouca from the time of the Austro-Hungarian Dendrological Society, in his 1941 article, in which he reflects on his last visit to Průhonice. He considers the use of perennials here to be very beautiful.[275] After visiting Průhonice, W. Kriechbaum (1947) wrote an article highlighting the uniqueness of this park, yet he notes that its greatest glory ended with World War I and the collapse of the monarchy.[276]

Another unique document about Průhonice Park also dates from the 1940s, namely a series of colour slides taken between April 1941 and October 1943. There is a list of 1,206 items accompanying the slides, of which 866 images have been preserved. The slides document Průhonice Park, its scenery and composition, and another large group of images of individual plants that were the subject of breeding or

274 KAVKA, Bohumil, Státní park v Průhonicích, Prague 1937.

275 SCHNEIDER, Camillo, Pruhonitz. Der interessante Park i Protektorat Böhmen (The Interesting Park in the Protectorate of Bohemia), Gartenschönheit, 1941, 22, pp. 185–187.

276 KRIECHBAUM, W., Der Park des Grafen Silva Tarouca in Pruhonitz bei Prag, In: Mitteilungen des Naturwissenschaftlichen Vereines für Steiermark, 1947, 76, pp. 82–85.

Fig. 3: Meadow near the waterfall with flowering Papaver orientalis, June 1941. Source: Series of slides of Průhonice Park from the first half of the 1940s, Research Institute for Landscape, v. v. i.

Fig. 4: Podkarasák Pond, Iris pseudacorus in the foreground, June 1941. Source: Series of slides of Průhonice Park from the first half of the 1940s, Research Institute for Landscape, v. v. i.

field trials. A smaller number of images also capture the operational facilities of the State Horticultural Experimental Facilities.[277]

Depending on the possibilities, which were strongly influenced by later political developments, the park and its plantings continued to be cared for, but new research projects were added and developments were also influenced by the later reorganization of the State Experimental Facilities. Research activities in the park were also influenced by the activities of the Czechoslovak Dendrological Society, which continued the work of its Austro-Hungarian predecessor after World War I and operated in Průhonice until 1954.[278] The park also suffered severe climatic blows, such as the harsh frosts of the winters of 1928/29, 1946/47, and 1956.

277 ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta – VÁVROVÁ, Věra, Fotodokumentace Průhonického parku ve VÚKOZ, v. v. i., DVD, Průhonice 2008.

278 BAROŠOVÁ, Ivana – VÁVROVÁ, Věra – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, Činnost Československé dendrologické společnosti v kontextu zahradní tvorby první republiky (1918–1938), in: Zahradní architektura první poloviny 20. století, Praha 2017, pp. 9–21.

During these years, extensive damage was recorded to many trees and herbs in the collection. The period of World War II was also difficult, as were the post-war years. In May 1945, several thousand horses were stabled in the park, causing damage to many valuable trees and herbs. However, B. Kavka managed to stabilize the research institute and the park and continue his research.

Year	Research horticultural institution in Průhonice	Founder
1927	State Agricultural Experimental Facilities in Průhonice *State Experimental Fruit Garden in Průhonice*	Ministry of Agriculture
1928	State Agricultural Experimental Facilities in Průhonice *State Experimental Fruit Garden in Průhonice* *State Experimental Vegetable Garden in Průhonice*	Ministry of Agriculture
1929	State Agricultural Experimental Facilities in Průhonice *State Fruit Research Station and Experimental Fruit Garden in Průhonice* *State Experimental Vegetable Garden in Průhonice*	Ministry of Agriculture
1930–1936	State Agricultural Experimental Facilities in Průhonice *State Fruit Research Station and Experimental Fruit Garden in Průhonice* *State Research Station and Experimental Vegetable Garden in Průhonice*	Ministry of Agriculture
1936–1946	State Horticultural Research Institutes in Průhonice	Ministry of Agriculture
1946–1951	Research Institute of Ornamental Horticulture (Czech abbreviation VÚOZ) *Research Institute of Fruit Growing (moved to Holovousy in 1951)* *Vegetable Research Institute (moved to Olomouc in 1951)*	Czechoslovak State Farms, Oseva Breeding Company
1951–1955	Ornamental Horticulture Research Institute (VÚOZ)	Ministry of Agriculture
1955–1962	Research Institute of Ornamental Horticulture (VÚOZ)	Czechoslovak Academy of Agricultural Sciences

Table 1. Horticultural research institutions managing Průhonice Park in Průhonice between 1927 and 1962 and their founders[279]

Alpine garden in Průhonice Park

A very important part of Průhonice Park is the approximately 1-hectare stone outcrop and contiguous steep slopes adjacent to the castle, which are called the alpine garden. This part has occupied a prominent place since its inception and over the years it has reflected the development of the entire approach to the park. During the lifetime of A. E. Silva-Tarouca, it was a very intensive, representative part of the park, cared for by many gardeners. Photos of the alpine garden are also part of the important publication Unsere Freiland-Stauden, published by the Austro-Hungarian, and later Czechoslovak Dendrological Society as a comprehensive guide for gardeners and garden founders.[280] An irrigation system and a sophisticated system of walls and domes for growing delicate rock plants were installed.

After 1927, the alpine garden was renovated and replanted, many changes were made, and

279 BAROŠ, A. et al., Květiny, c. d., p. 24.

280 The book Unsere Freiland-Stauden was published in five editions. They were evaluated in the publication BAROŠOVÁ, Ivana – BAROŠ, Adam – KUKULA, Kateřina – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta – VÁVROVÁ, Věra, Trvalky v krajinářské tvorbě A. E. Silva Taroucy. Inspirace z díla Naše venkovní trvalky, Průhonice 2020, pp. 10–81.

together with the park, it was restored to the best possible condition. The number of species found in the alpine garden after 1936 is listed by Bohumil Kavka, long-time director of the State Agricultural Experimental Facilities (later the Research Institute of Ornamental Horticulture), in his guide to the park.[281]

After World War II, the damage to the alpine garden was so extensive that then the Research Institute of Ornamental Horticulture decided to transform it into a more natural garden. It is reported that before World War II, over a thousand species of plants were grown in the alpine garden, but after the war, only a hundred remained. At first, after the war, plants were added to the alpine garden from free collections or new plants were grown. In 1949, for example, native plants from the rocks of the lower Vltava River near Bohnice and Roztoky were used for the first post-war plantings. The plants were selected so that they could survive in the alpine garden even without the necessary irrigation.

In 1953, with the arrival of gardener Zdeněk Tyller, only 150 species were found in the alpine garden. The domes were dilapidated and the alpine garden was overgrown with weeds. At that time, a plan was drawn up for its restoration. Overgrown trees and seedlings were removed, as were the domes, which were unsuitable for growing delicate species. The alpine garden gradually returned to good condition. In 1961, a display of Carpathian flora and a model of South American steppe flora were presented at the international horticultural exhibition in Erfurt, based on the model of the Průhonice alpine garden, in collaboration with Markéta Müllerová from the University of Agriculture in Brno-Olomoučany. This example of the use of plant sociology for the creation of plant formations and their use in landscape architecture was awarded a gold medal at the time.[282]

Fig. 5: Rhododendron catawbiense hybridum (red), Alpinum, May 1942. Source: Series of slides of Průhonice Park from the first half of the 1940s, Research Institute for Landscape, v. v. i.

281 KAVKA, B., Státní park, c. d., pp. 33–36.

282 BAROŠOVÁ, I. et al., Trvalky, c. d., pp. 10–81; HELEBRANT, Ludvík (ed.), 100 let Průhonického parku a zahradnických tradic v Průhonicích. Sborník materiálů a historických dokumentů, Aktuality Výzkumného a šlechtitelského ústavu okrasného zahradnictví v Průhonicích, Praha 1985.

Fig. 6: Water lily bay, against the light, June 1942. Source: Series of slides of Průhonice Park from the first half of the 1940s, Research Institute for Landscape, v. v. i.

Conclusion

The period from 1927 to 1962 is one of the less explored periods in the history of Průhonice Park. Attention has always focused mainly on its beginnings and development under the leadership of Arnošt Emanuel Silva-Tarouca until World War I or on current issues of research and park maintenance in the recent past. The limited research on this period is also due to the fact that the sources are fragmentary, largely unprocessed, and divided between the Botanical Institute of the Czech Academy of Sciences and the Research Institute for Landscape.

This article therefore aims to provide an initial outline of the history of Průhonice Park during the period under review. There is a great deal of continuity with the previous period, thanks in part to the fact that A. E. Silva-Tarouca was able to continue to influence the park's development even after its sale, and that he found a suitable successor and continuator of his work in Bohumil Kavka.

Průhonický park po roce 1927 a jeho záchrana po roce 1990

Ivan Staňa

Průhonický park začal budovat po roce 1885 Arnošt Emanuel hrabě Silva-Tarouca. Vše šlo dle jeho představ až do první světové války, která práce přerušila a omezila i běžnou údržbu. Pan hrabě přišel ve válce o syna a dostal se do ekonomických těžkostí – závazky šlechty vůči habsburské monarchii na vedení války, vedení velkostatku, provoz paláce Silva-Tarouca Na Příkopech, náklady na park, pozemkové reformy 1920–1922 atd.

Situace se nezlepšila ani po válce a hrozilo nebezpečí, že dojde postupně, ale jistě ke zkáze tohoto díla. V roce 1927 proto zámek a park koupil československý stát pro nově zřízené Státní pokusné objekty zemědělské – Státní výzkumnou stanici pro okrasné zahradnictví, později Výzkumný ústav pro okrasné zahradnictví.[283] Ten areál spravoval do r. 1962, kdy přešel pod správu Československé akademie věd.

Po roce 1927 byly rychle provedeny práce na budovách a v parku – probírky v porostech, úpravy parkových cest, vyvážení rybníků a značné výsadby. V roce 1928 až 1929 přišly katastrofální mrazy, které způsobily úhyn 50 % stromů, a následná vichřice v témže roce vyvrátila na tisíc stromů. Ve 30. letech se poškozené partie poměrně rychle obnovovaly, ale v r. 1936 byly finanční prostředky značně sníženy a po r. 1938 nestačily ani na základní údržbu.

Během druhé světové války byl park pod protektorátní správou a v parku se nemohlo, resp. nesmělo dělat vůbec nic. Následovaly abnormálně nepříznivé zimy, v letech 1938–1940, 1942 a 1943, a vše dovršilo katastrofální sucho v roce 1947. Nutno dodat, že v roce 1946 se vysadilo dvacet tisíc vzrostlých stromů, ze kterých však zůstalo nanejvýš 20 %.

Po roce 1955 se díky většímu pochopení Československé akademie zemědělských věd vysazovalo každoročně dvacet až třicet tisíc mladých stromků a bylo tak možno přistoupit i k obnově mnohých partií. Po roce 1962 se však vlivem tehdejšího vedení Botanického ústavu změnil přístup k obnově a údržbě parku ze „zahradnického“ na „botanický“ a údržba, obnova a zachování výjimečné kompozice parku bohužel ustoupily do pozadí. Zanedbávány byly probírky, prořezávky, asanační a zdravotní zásahy v porostech. Péče se omezila na základní údržbu, ale ve větší cílevědomé památkové obnově se nepokračovalo. Nenavázalo se tak, ke škodě parku, plynule na práci Výzkumného ústavu, a to především vinou velice špatné spolupráce mezi předávajícím Výzkumným ústavem okrasného zahradnictví a přebírajícím Botanickým ústavem Československé akademie věd.

Na druhou stranu byla po roce 1962 věnována péče s dostatečnou odbornou úrovní zachování a rozšiřování mimořádné dendrologické skladby parku (domácí i cizokrajné dřeviny). Chybělo však provozní hospodářské zázemí, zázemí pro zaměstnance na odpovídající hygienické úrovni či potřebné moderní mechanizační vybavení. Tento přístup Botanického ústavu k obnově a údržbě parku se nepodařilo za celá léta změnit ani pracovníkům Státní památkové péče za spolupráce odborníků ze zahradnického oboru Vysoké školy zemědělské Lednice a odborníků z Výzkumného ústavu okrasného zahradnictví Průhonice.

Po revoluci se díky pochopení a mimořádné podpoře jak vedení Akademie věd České republiky, tak vedení Botanického ústavu podařilo nastartovat – v rámci tehdejších možností – zahradnický přístup k obnově a údržbě parku odpovídající jeho významu. Vybudovány byly dva hospodářské dvory (šatny, dílny, sklady, garáže apod.) včetně ubytoven. Postupně byl mechanizačně vybavován úsek Správy parku – motorové pily, křovinořezy, sekačky, traktory, multikáry, štěpkovače, cisterny, vyvážečka a další. Vznikl nový informační a orientační systém parku (díky grantu Ministerstva kultury ČR), v jehož rámci byla provedena rovněž inventarizace dřevin. Vybudována byla také nová prodejna vstupenek v prostorech vrátnice.

283 Arnošt Emanuel hrabě Silva-Tarouca po prodeji 1927 zůstal s rodinou na zámku a aktivně se podílel na obnově a údržbě parku až do své smrti r. 1936.

Následovala celková obnova přístupové aleje k zámku, vybudováno bylo nové parkoviště. V letech 1993–1998 proběhlo vyčištění a celková revitalizace všech rybníků v parku a toku Botiče (grant Státního fondu životního prostředí). Zrestaurována byla kašna na Velkém nádvoří, včetně nové strojovny. Také Malé nádvoří prošlo zásadní úpravou, obnovena byla Česká chaloupka s doškovou střechou, vybudováno bylo nové parkoviště u vstupu do II. části parku.

V r. 1996 byla zahájena obnova historické kamenné ohradní zdi, která pokračovala výstavbou nového dřevěného palisádového oplocení parku. Zprovozněno bylo postupně osm turniketových vstupů do areálu. Vyhlídková věž Glorietu prošla celkovou památkovou obnovou. Park byl vybaven novými lavičkami a odpadkovými koši. Postupně se začaly obnovovat parkové cesty, opravovat dřevěné mostky, zábradlí a podobně. Osazeny byly nové audiovizuální informační panely včetně informačních klikotočů. A zcela zásadní pro park bylo po více než desetiletém úsilí dosažení uzavření silnice Průhonice–Dobřejovice,[284] dělící park na dvě části.

Přírodní živly nešetřily Průhonický park ani v posledních desetiletích. Na podzim 1984 jej zasáhla vichřice, která zničila okolo šesti set stromů. Povodeň z 12.–17. 8. 2002 a následující silný vítr znamenaly ztrátu dvou set padesáti stromů, poškozeny či zničeny byly také všechny jezy, břehy vodních toků včetně opěrných zídek, zdevastovány mnohé parkové cesty, na loukách zůstaly naplaveniny. Dne 19. 1. 2007 se přihnala další vichřice, známá pod jménem Kyrill, se silou větru 90–100 km/h – za oběť jí padlo okolo sedmi set stromů. Kvůli vichřici Emma jen o rok později přišel park během dvou dnů (28. 2. a 1. 3. 2008) o dalších asi sto stromů. Povodeň z 1.–4. 6. 2013 rovněž se silným větrem znamenala ztrátu padesáti stromů (3. 6. navíc v důsledku těchto okolností došlo bohužel ke smrtelnému zranění návštěvnice parku v době jeho uzavření). Průhonickému parku se nevyhnula ani kůrovcová kalamita v letech 2018–2020, na jejíž následky uhynulo na tři tisíce pět set stromů.

Od roku 1995 dodnes bylo z výše uvedených důvodů odstraněno okolo patnácti tisíc stromů, za stejné období bylo vysazeno na sto padesát tisíc nových stromů a keřů. V rámci odstraňování povodňových škod byly odbahněny všechny vodní toky, upraveny břehy, nově vybudovány jezy a opěrné zídky, dřevěné mostky a obnoveny zničené parkové cesty (díky grantu Ministerstva kultury, Fondu pro světové dědictví).

V roce 2012 byl zrealizován grant „Význam introdukce a sortimentů dřevin pro památky zahradního umění“ včetně výstavy „Zahrada, živé umění“ (NAKI I[285]).

Naprosto zásadní proměnou prošlo v letech 2014–2017 jihovýchodní, jižní a západní podzámčí (fondy EHP[286]), tj. vybudování nového alpina navazujícího na západní část alpina starého, vybudování tzv. Růžové zahrádky, nová úprava a výsadby jižního svahu pod Vyhlídkovou terasou a nová úprava okolních svahů pod Baštou včetně opravy všech opěrných zdí. Zcela výjimečná byla památková obnova parku v letech 2020–2023 v rámci grantu IROP[287] Průhonický park – obnova, rozvoj a oživení památky UNESCO: obnoveny byly kompozičně důležité partie, vyhlídky, došlo k rozsáhlým pěstebním zásahům ve stávajících porostech, k odstranění a ošetření stromů ohrožujících provozní bezpečnost návštěvníků, vysazeny byly stovky vzrostlých stromů, tisíce lesnických sazenic a statisíce cibulovin, došlo i na obnovu drobné zahradní architektury (Česká chaloupka, Rybárna, Alpský srub, Wachhaus) a téměř dvaceti kilometrů parkových cest, stejně jako na dokončení obnov historických kamenných ohradních zdí.

284 Silnice III/0032 Průhonice–Dobřejovice.
285 Program aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity.
286 EHP – Evropský hospodářský prostor.
287 Integrovaný regionální operační program.

Obr. č. 1: Prodej vstupenek do Průhonického parku před vybudováním prodejny nové. Zdroj: archiv Správy Průhonického parku, Botanický ústav AV ČR

Obr. č. 2: Parkoviště před zámkem se starou jírovcovou alejí – před obnovou. Zdroj: archiv Správy Průhonického parku, Botanický ústav AV ČR

Obr. č. 3: Parkoviště před zámkem – obnova přístupové aleje – náhrada jírovce maďalu (*Aesculus hippocastanum*) za lípu velkolistou (*Tilia platyphyllos*). Zdroj: archiv Správy Průhonického parku, Botanický ústav AV ČR

Obr. č. 4: Obnova České chaloupky s doškovou střechou. Zdroj: archiv Správy Průhonického parku, Botanický ústav AV ČR

Obr. č. 5: Rozliv rozvodněného Botiče na nivní louky při povodních.
Zdroj: archiv Správy Průhonického parku, Botanický ústav AV ČR

Obr. č. 6: Poškozené jehličnaté porosty po vichřici a kůrovcové kalamitě – Jírova vyhlídka.
Zdroj: archiv Správy Průhonického parku, Botanický ústav AV ČR

Obr. č. 7: Nově obnovený porost výsadbou lesních sazenic do oplocenek – Jeřábkovy potoky. Zdroj: archiv Správy Průhonického parku, Botanický ústav AV ČR

Obr. č. 8: Zdárně odrůstající výsadba obnovovaného porostu v oplocence – Jeřábkovy potoky. Zdroj: archiv Správy Průhonického parku, Botanický ústav AV ČR

Obr. č. 9: Obnovené Podzámecké alpinum. Zdroj: archiv Správy Průhonického parku, Botanický ústav AV ČR

Obr. č. 10: Tisíce vysazených cibulovin v rámci projektu IROP.
Zdroj: archiv Správy Průhonického parku, Botanický ústav AV ČR

Průhonice Park after 1927 and its rescue after 1990

Ivan Staňa

Arnošt Emanuel, Count Silva-Tarouca, began building Průhonice Park after 1885. Everything went according to plan until World War I, which interrupted the work and limited even routine maintenance. The count lost his son in the war and found himself in financial difficulties – the obligations of the nobility to the Habsburg monarchy to wage war, run the estate, operate the Silva-Tarouca palace on Na Příkopech (in Prague), the costs of the park, land reforms in 1920–1922, etc.

The situation did not improve after the war, and there was a danger that this work would gradually but surely fall into ruin. In 1927, the Czechoslovak state therefore bought the castle and park for the newly established State Experimental Agricultural Facilities – the State Research Station for Ornamental Horticulture, later the Research Institute for Ornamental Horticulture.[288] It managed the complex until 1962, when it came under the administration of the Czechoslovak Academy of Sciences.

After 1927, work was quickly carried out on the buildings and in the park – thinning of the vegetation, modification of the park paths, balancing of the ponds, and extensive planting. In 1928 and 1929, catastrophic frosts killed 50% of the trees, and a subsequent storm in the same year uprooted a thousand trees. In the 1930s, the damaged areas were restored relatively quickly, but in 1936, funding was significantly reduced, and after 1938, it was not even enough for basic maintenance.

During World War II, the park was under the administration of the Protectorate, and nothing could or was allowed to be done in the park. This was followed by abnormally harsh winters in 1938–1940, 1942, and 1943, culminating in a catastrophic drought in 1947. It should be added that in 1946, twenty thousand mature trees were planted, of which no more than 20% remained.

After 1955, thanks to the greater understanding of the Czechoslovak Academy of Agricultural Sciences, twenty to thirty thousand young trees were planted each year, making it possible to restore many parts of the park. After 1962, however, due to the influence of the then management of the Botanical Institute, the approach to the restoration and maintenance of the park changed from "horticultural" to "botanical," and the maintenance, restoration, and preservation of the park's exceptional composition unfortunately took a back seat. Thinning, pruning, sanitation, and health interventions in the vegetation were neglected. Care was limited to basic maintenance, but more purposeful restoration of the monument was not continued. To the detriment of the park, the work of the Research Institute was not continued, mainly due to very poor cooperation between the transferring Research Institute of Ornamental Horticulture and the receiving Botanical Institute of the Czechoslovak Academy of Sciences.

On the other hand, after 1962, sufficient professional care was devoted to preserving and expanding the park's extraordinary dendrological composition (both native and exotic trees). However, there was a lack of operational facilities, facilities for employees with an adequate level of hygiene, and the necessary modern mechanization equipment. Over the years, even the State Monument Preservation Service, in cooperation with experts from the horticultural department of the University of Agriculture in Lednice and experts from the Research Institute of Ornamental Horticulture in Průhonice, failed to change the Botanical Institute's approach to the restoration and maintenance of the park.

After the revolution, thanks to the understanding and extraordinary support of both the management of the Czech Academy of Sciences and the management of the Botanical Institute, it was possible to launch – within the limits of the possibilities at the time – a horticultural approach to the restoration and maintenance of the park in

288 After the sale in 1927, Count Arnošt Emanuel Silva-Tarouca remained at the castle with his family and actively participated in the restoration and maintenance of the park until his death in 1936.

line with its importance. Two farmyards (changing rooms, workshops, warehouses, garages, etc.) were built, including accommodation facilities. Gradually, the park administration was equipped with machinery – chainsaws, brush cutters, mowers, tractors, multi-purpose vehicles, wood chippers, cisterns, a forwarder, and more. A new information and orientation system for the park was created (thanks to a grant from the Ministry of Culture of the Czech Republic), which also included an inventory of trees. A new ticket office was also built in the gatehouse.

This was followed by a complete renovation of the access avenue to the castle and the construction of a new car park. Between 1993 and 1998, all the ponds in the park and the Botič stream were cleaned and completely revitalized (grant from the State Environmental Fund). The fountain in the Great Courtyard was restored, including a new engine room. The Small Courtyard also underwent a major renovation, the Czech cottage with a thatched roof was restored, and a new parking lot was built at the entrance to the second part of the park.

In 1996, the restoration of the historic stone enclosure wall began, followed by the construction of a new wooden palisade fence around the park. Eight turnstile entrances to the grounds were gradually put into operation. The Gloriet observation tower underwent a complete restoration. The park was equipped with new benches and trash cans. Gradually, the park paths began to be restored, and wooden bridges and railings repaired, and so on. New public toilets were built at the entrance to the second part of Průhonice Park. New audio-visual information panels, including information kiosks, were installed. And, after more than ten years of effort, it was absolutely crucial for the park to close the Průhonice–Dobřejovice road,[289] dividing the park into two parts.

The forces of nature have not spared Průhonice Park in recent decades either. In the autumn of 1984, it was hit by a storm that destroyed around six hundred trees. The flood from 12th till 17th of August 2002, and the subsequent strong winds resulted in the loss of 250 trees. All weirs and riverbanks, including retaining walls, were damaged or destroyed, many park paths were devastated, and sediment remained on the meadows. On 19th of January 2007, another storm, known as Kyrill, swept through with winds of 90–100 km/h, felling around 700 trees. Due to storm Emma just one year later, the park lost another hundred trees in two days (28th of February and 1st of March 2008). The flood from 1st till 4th of June 2013, also accompanied by strong winds, resulted in the loss of fifty trees (on 3rd of June, unfortunately, a visitor to the park was fatally injured as a result of these circumstances while the park was closed). Průhonice Park was also affected by the bark beetle calamity in 2018–2020, which destroyed three thousand five hundred trees.

Since 1995, around fifteen thousand trees have been removed for the above reasons, while one hundred and fifty thousand new trees and shrubs have been planted during the same period. As part of the flood damage restoration, all watercourses were dredged, banks were modified, new weirs and retaining walls were built, wooden bridges were constructed, and destroyed park paths were restored (thanks to a grant from the Ministry of Culture, World Heritage Fund).

In 2012, a grant entitled "The Importance of the Introduction and Assortment of Trees for Garden Art Monuments" was implemented, including the exhibition "Garden, Living Art" (NAKI I[290]).

Between 2014 and 2017, the south-eastern, southern, and western areas of the castle grounds underwent a complete transformation (EEA funds[291]), i.e., the construction of a new alpine garden connecting

289 Road III/0032 Průhonice–Dobřejovice.

290 Program of Applied Research and Development of National and Cultural Identity.

291 EEA – European Economic Area.

to the western part of the old alpine garden, the construction of the so-called Rose Garden, the new landscaping and planting of the southern slope below the Viewing Terrace, and the new landscaping of the surrounding slopes below the Bastion, including the repair of all retaining walls. The restoration of the park in 2020–2023 as part of the IROP[292] Průhonice Park – Restoration, Development, and Revitalization of a UNESCO Monument grant was truly exceptional: compositionally important parts and viewpoints were restored, extensive cultivation work was carried out in the existing vegetation, trees threatening the operational safety of visitors were removed and treated, hundreds of mature trees, thousands of forest seedlings and hundreds of thousands of bulbs were planted, and small garden architecture (Czech cottage, fish house, Alpine log cabin, Wachhaus) and almost twenty kilometres of park paths, as well as the completion of the restoration of historic stone enclosure walls.

292 Integrated Regional Operational Program.

Péče o Průhonický park v historických souvislostech a pokračování jeho záchrany

Pavel Šimek, Jiří Šmída

Na Konferenci ke 140. výročí založení Průhonického parku a 15. výročí jeho zápisu na Seznam světového dědictví zazněl většinový názor, že opatření realizovaná v průběhu posledních dvaceti let byla rozhodující pro zachování/záchranu kompoziční podstaty Průhonického parku. Tato konference a následné knižní shrnutí se staly dobrou a hodnotnou příležitostí pro rekapitulaci projektovaných a realizovaných opatření v tomto období. Toto shrnutí má i zobecňující význam a může se stát inspirací pro další objekty krajinářské architektury, zejména pak památky zahradního umění.

Je pochopitelné, že dále zmíněné zpracované projekty, a zvláště pak výstupy projektů aplikovaného výzkumu, logicky navazovaly na předchozí dokumenty zpracované pro Průhonický park. Konkrétní přehled vypracovaných podkladů a dokumentů souvisejících s aktuálním stavem parku obsahuje aktuálně zpracovaný MGP.[293]

Tento zásadní dokument však logicky nemůže obsahovat vysvětlující popisy k jednotlivým projektům a podkladům a nahlíží na park z komplexního pohledu, tedy na všechny jeho strukturální prvky (stavby, technické prvky, vegetační prvky). V tomto příspěvku se věnujeme především postupnému zpracování podkladů pro stabilizaci vegetačních prvků parku. S ohledem na vegetační prvky je dále pojednáno zejména o informacích a výsledcích, které jsou obsažené ve zpracované projektové dokumentaci (tyto nebyly doposud publikovány), a také o výsledcích projektů aplikovaného výzkumu v rámci Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI). Dále pak jsou v příspěvku popsány realizační výsledky dvou velkých projektů na obnovu Průhonického parku vycházejících právě ze zpracovaných projektových dokumentací. Pro uvedení do celkového kontextu popisovaných projektů jsou uvedeny základní faktické údaje o Průhonickém parku, jeho současný stav a péče o něj.

Etapa 1: Zajištění provozní bezpečnosti

Správa Průhonického parku (vedoucí SPP Ing. Ivan Staňa) Botanického ústavu Akademie věd ČR objednala u ateliéru FLORART projektovou dokumentaci,[294] která měla sloužit jak podklad pro žádost o finanční podporu z OPŽP[295], oblast podpory 6.5. Předmětem této podpory byl soubor stabilizačních (pěstebních) opatření.

Z této projektové dokumentace vychází i dále uvedená interpretace.

Vzhledem k tomu, že se jednalo o velmi rozsáhlé území, byl záměr rozdělen do několika projekčních a realizačních etap. Jako hlavní priorita byl formulován záměr stabilizovat vegetační složku, a to především stromy podél cest. Vzhledem k vysoké návštěvnosti parku byla takto řešena zejména provozní bezpečnost. S ohledem na reálnost zpracování podkladů pro žádost řešil projekt stabilizaci stromů podél cest v dopadové vzdálenosti stromů, tj. do vzdálenosti cca 20 m od okraje cesty. Následující prioritou byla stabilizace porostů dřevin, a tím i stabilizace prostorové kompozice historického parku. V místech odstraňovaných stromů byly následně vytipovány vhodné lokality nových výsadeb. Kompoziční principy byly ověřeny pomocí detailního terénního průzkumu a studiem historických leteckých snímků, především leteckého snímku z roku 1938 (obr. 1), kde je zaznamenán stav parku v době jeho největšího rozkvětu.

293 KOHLOVÁ, Jana, Management plan 2025–2034 – Průhonický park, Praha 2024.

294 FLORART, Zámecký park Průhonice – návrh stabilizačních opatření pro jednotlivé stromy – 1. etapa, Uherský Brod 2010; FLORART, Zámecký park Průhonice – návrh stabilizačních opatření pro porosty – 2. etapa, Uherský Brod 2010.

295 Operační program Životní prostředí.

Níže jsou popsány hlavní zjištěné výsledky a jejich interpretace. Domníváme se, že tento doposud nepublikovaný popis je důležitý pro správné vnímání dalšího postupu SPP. Např. hodnocení porostů nebylo zatím aktualizováno a stalo se důležitým argumentem pro získání další podpory nejen finanční.

Interpretace zjištěných skutečností:

(1) V rámci projekční přípravy byl proveden dendrologický průzkum stromů kolem cest do cca 20 m (potenciální dopadová vzdálenost, aby byla zajištěna provozní bezpečnost na všech parkových cestách v objektu). Celkem bylo vyhodnoceno 3 199 stromů. Taxonomická skladba hodnocených jedinců je znázorněna v tab. 1.

Taxon	Celkem ks	%
Quercus robur	838	26,20
Picea abies	496	15,50
Quercus rubra	257	8,03
Pinus sylvestris	197	6,16
Tilia cordata	189	5,91
Pseudotsuga menziesii	181	5,66
Carpinus betulus	158	4,94
Quercus petraea	91	2,84
Fagus sylvatica	90	2,81
Aesculus hippocastanum	66	2,06
Ulmus laevis	47	1,47
Alnus glutinosa	32	1,00
Ostatní (zastoupeny méně než 1 %)		17,42

Tab. 1: Taxonomická skladba hodnocených jedinců

- Jako výrazně dominantní taxony lze jednoznačně označit *Quercus robur* a *Picea abies*, které dohromady tvoří 41,7 % z hodnocených taxonů podél cest.

Rozložení věkových stadií a sadovnických hodnot dokladuje tab. 2.

Věkové stadium	Sadovnická hodnota					%
	2	3	4	5	Celkový součet	
3 – dospívající jedinec		25	39	3	67	2,09
4 – dospělý jedinec	6	763	1450	33	2 252	70,40
5 – přestárlý jedinec	1	206	646	27	880	27,51
Celkový součet	7	994	2135	63	3 199	100,00
% hodnot sadovnické hodnoty	0,22	31,07	66,74	1,97	100,00	

Tab. 2: Rozložení věkových stadií a sadovnických hodnot

- Z celkového počtu hodnocených jedinců bylo 27,51 % přestárlých (5. věkového stadia).
- Z celkového počtu hodnocených jedinců mělo 68,71 % sadovnickou hodnotu 4–5, jedná se tedy o podprůměrně hodnotné stromy, obvykle s předpokladem poměrně krátkodobé existence, a jedince odumírající nebo odumřelé, u nichž chybí předpoklady i pro krátkodobou existenci.

(2) V rámci projekční přípravy byl proveden dendrologický průzkum porostů na úrovni jednotlivých porostních skupin stromů. Celkem bylo vymezeno a následně analyzováno 507 porostních skupin u 84 porostů. Celková výměra analyzovaných ploch porostů činila 98,8 ha. Celkový potenciál porostních skupin zachycuje tab. 3.

Celkový potenciál porostních skupin – přehled			
Celkový potenciál porostních skupin	**Počet**	**Výměra (m²)**	**Výměra (%)**
Vysoký (1)	38	93 743	9,5
Střední s tendencí ke zlepšování (2+)	158	355 372	35,9
Střední s tendencí ke zhoršování (2-)	169	309 330	31,3
Nízký (3)	107	175 737	17,8
Nehodnoceno	35	54 405	5,5
Celkový součet	507	988 587	100,0

Tab. 3: Celkový potenciál porostních skupin

- Z celkové výměry hodnocených porostů je pouze 9,5 % plně stabilních, tzn. bez aktuálního rozpadu porostní struktury s plným plněním očekávaných funkcí.
- Snížený (střední) potenciál vykazuje 67 % celkové výměry porostů – na tyto porosty je nutno soustředit pěstební zásahy.
- Z celkové výměry hodnocených porostů je 17,8 % zcela nestabilních (s nízkým potenciálem) – tyto porosty představují značné riziko s ohledem na potenciální rozpad kompozice. Do této skupiny porostů je situován významný podíl plošných obnov.

V předmětných porostních skupinách bylo zaevidováno 54 160 stromů relativně velmi pestrého druhového složení. Celkem bylo identifikováno 231 taxonů. Přehled zjištěných taxonů v porostních etážích dokladuje tab. 4.

Obr. č. 1: Letecký snímek z roku 1938. Zdroj: archiv ateliéru FLORART

Počet jedinců v porostních etážích								
P. č.	Taxon	Počet jedinců (ks)						%
		1-N	2-H	3-1/2-H	4-1/3-1/2	5-do1/3	Celkem	
1	*Picea abies*	215	5470	1765	1512	3553	12515	23,107
2	*Picea abies nížinná provenience*		4457	127	80	1258	5922	10,934
3	*Quercus robur*	87	3213	780	323	457	4860	8,973
4	*Carpinus betulus*	3	587	514	768	1394	3266	6,030
5	*Abies alba*		1905	65		777	2747	5,072
6	*Pseudotsuga menziesii*	151	1155	365	265	642	2578	4,760
7	*Picea orientalis*		1732	15		485	2232	4,121
8	*Fagus sylvatica*		1161	75		484	1720	3,176
9	*Tilia cordata*	23	362	352	254	437	1428	2,637
10	*Fagus sylvatica*	3	893	67	57	220	1240	2,290
11	*Quercus robur*		1129	20		34	1183	2,184
12	*Acer pseudoplatanus*		77	194	311	342	924	1,706
13	*Pinus sylvestris*	17	643	150	43	27	880	1,625
14	*Quercus rubra*	7	345	168	135	210	865	1,597
15	*Larix decidua*		626	10		55	691	1,276
16	*Acer platanoides*		79	112	219	278	688	1,270
17	*Pinus sylvestris*		562			60	622	1,148
18	*Abies alba*	3	129	33	77	347	589	1,088
19	*Abies grandis*		410		120	50	580	1,071
	Ostatní (zastoupeny méně než 1 %)						8579	15,94

Tab. 4: Přehled zjištěných taxonů v porostních etážích

- Superdominantu porostů tvoří *Picea abies* (celkem zastoupen 34 %), subdominantu představuje *Quercus robur* (9 %) a *Carpinus betulus* (6 %).

(3) Dendrologický průzkum porostů na úrovni jednotlivých porostních skupin stromů byl proveden inovativní metodou – analýzou porostních etáží. Tato metoda se následně stala obecně doporučovanou.[296]

- Grafická příloha č. 1a a č. 1b ukazuje obecný postup a jeho konkrétní provedení v předmětném projektu.

(4) Projekt získal kladné Biologické posouzení od týmu pod vedením Mgr. Pavla Bauera.[297]

(5) Tato skutečnost umožnila podat žádost (příprava probíhala v roce 2012) o finanční podporu OPŽP ve výši 29,2 mil. Kč.

296 BORUSÍK, Pavel – MARTINEK, Jiří – ŠIMEK, Pavel, Metodika hodnocení porostů dřevin pro potřeby památkové péče [schválená metodika], Brno 2020.

297 BAUER, Pavel, Biologické posouzení. Zámecký park Průhonice – soubor stabilizačních opatření – 1. etapa, Liberec 2010.

Obr. č. 2: Porosty dřevin Průhonického parku plní naprosto nenahraditelnou roli vnějších kompozičních horizontů a současně jsou místem střetu mezi vnitřním prostředím parku a jeho aktuálně silně urbanizovaným okolím. Zdroj: archiv Správy Průhonického parku, Botanický ústav AV ČR

V rámci přípravy výběrového řízení na realizační firmu 1. etapy pěstebních opatření byla zpracována zadávací dokumentace.[298]

Finanční podpora byla získána. Botanický ústav (BÚ) ji nakonec nevyužil z důvodu provázanosti na vybírání vstupného do parku. Mezitím správa parku v rámci svých provozních prostředků musela započít s realizací obnov porostů. Obnovy porostů byly navrženy s ohledem na dosažení vysoké kompoziční autentičnosti.

298 Zadávací dokumentace „Zámecký park Průhonice – návrh stabilizačních opatření pro jednotlivé stromy – I. etapa", Průhonice 2013.

Etapa 2: Příprava na realizaci „velkých projektů“

BÚ se pod vedením ředitele prof. Vosátky zaměřil na získání finančních prostředků z programu IROP (Integrovaný regionální operační program).

První žádost o podporu byla podána v roce 2016, bohužel neúspěšně. V témže roce proběhla aktualizace celého projektu a žádost o podporu byla podána znovu. Získané body z hodnocení projektu ale nestačily na jeho úspěšné přijetí a projekt zůstal pod čarou bodového limitu. Po třech letech byl však Botanický ústav osloven, zda má stále zájem předložený projekt realizovat, neboť z Ministerstva pro místní rozvoj mohly být finanční prostředky dodatečně uvolněny. Proběhla další nezbytná aktualizace projektu z pohledu věcného i finančního plnění.

Krok směřující k podání projetu IROP se stal určujícím pro realizaci záměru, neboť pravidla OPŽP neumožňovala čerpat finanční podporu na vyprojektované stabilizační opatření. Projekt připravovaný pro výzvu v rámci IROP pod názvem „Průhonický park – obnova, rozvoj a oživení památky UNESCO“ měl několik částí:

- Podprojekt č. 1) Průhonický park – Obnova unikátní kompozice a zvýšení bezpečnosti porostů
- Podprojekt č. 2) Průhonický park – Obnova infrastruktury – cest
- Podprojekt č. 3) Průhonický park – Zvýšení ochrany a sjednocení areálu
- Podprojekt č. 4) Průhonický park – Informační a navigační systém pro návštěvníky
- Podprojekt č. 5) Průhonický park – Obnova drobné architektury
- Podprojekt č. 6) Objekt bývalé Rybárny

Celkový rozpočet takto připravovaného projektu se pohyboval ve výši přes 205 000 000 Kč s DPH.

Vegetační složky parku se týkala část pod označením „Průhonický park – obnova unikátní kompozice a zvýšení bezpečnosti porostů“.[299]

Pěstební stav jednotlivých stromů byl analyzován provedeným dendrologickým průzkumem a návrhem pěstebních opatření.[300]

Tento průzkum navazoval na projektovou dokumentaci zpracovanou pod názvem „Zámecký park Průhonice – návrh stabilizačních opatření pro jednotlivé stromy – 1. etapa – 2010“, která byla součástí žádosti o financování z OPŽP (toto nebylo realizováno). Sloučením dat z tohoto projektu s nově získanými daty byl vytvořen základní mapový podklad a databáze, které byly využity pro formulaci návrhu opatření v projektu IROP. Na vyžádání objednatele byly do projektu zaneseny významné stromy v porostech – předány zpracovateli v březnu 2015.

Projekt[301] byl členěn do tří celků:

- Provozní bezpečnost návštěvníka
- Obnova prostorové kompozice památky
- Obnova porostů dřevin

299 Průhonický park a zámek – obnova, rozvoj a oživení památky UNESCO, část: „Průhonický park – obnova unikátní kompozice a zvýšení bezpečnosti porostů“, Uherský Brod 2016.

300 Projekt „Zámecký park Průhonice (PP) – dendrologický průzkum a návrh pěstebních opatření“, Uherský Brod 2014.

301 Průhonický park a zámek, c. d.

Obr. č. 3: Svahy Podzámeckého alpina. Zdroj: Jiří Šmída, 2025

Provozní bezpečnost návštěvníka

Cílem bylo zajistit provozní bezpečnost návštěvníka, a to systémem pěstebních opatření a nastavením monitoringu na jednotlivých dřevinách parku. V parku bylo evidováno cca dvanáct tisíc jednotlivých dřevin (+ padesát tisíc stromů v porostech). Velká část těchto stromů pochází z období založení parku a představuje různou míru rizika pro návštěvníka (pád stromu nebo jeho části). Souborem navržených opatření se toto riziko snižuje na únosné minimum.

Pro formulaci navrhovaných opatření byl základním podkladem výše zmiňovaný dendrologický průzkum. S ohledem na význam získaných informací jsou v tab. 5 uvedeny nejdůležitější zjištěné skutečnosti.

Věkové stadium	Sadovnická hodnota						Celkový součet	
	1	2	3	4	5	bez	ks	%
1			46	35	1		82	0,80
2			251	101	2		354	3,44
3		14	818	497	21		1 350	13,11
4	1	69	3 194	3 365	58		6 687	64,93
5	2	16	633	1 138	36		1 825	17,72
bez						1 666	1 666	
Celkový součet (ks)	3	99	4 942	5 136	118	1 666	11 964	
Celkový součet (%)	0,029	0,96	48	49,9	1,146			

Tab. 5: Nejdůležitější zjištěné skutečnosti v rámci dendrologického průzkumu.
Zdroj: Zámecký park Průhonice – dendrologický průzkum a návrh pěstebních opatření (FLORART, 2015)

KARTA PRVKU PASPORTU PAMÁTKY ZAHRADNÍHO UMĚNÍ (PAZU)	[Karta č.] [List č.] 1
[Název PAZU] **PRŮHONICE – ZÁMECKÝ PARK**	[ID prvku pasportu]
[Prvek pasportu] **DS.01** [Kód typu prvku z třídníku PAZU] **514** [Název typu prvku z třídníku PAZU] **schodiště**	[DENDRO ID]
[Evidenční číslo kulturní památky v ÚSKP] 365	[Souřadnice] 50°00‘00.84“N, 14°33‘25.71“E 50°00‘00.87“N, 14°33‘25.49“E 50°00‘00.72“N, 14°33‘25.41“E
[Místní název] **Princezniny schody**	
[Katastrální území] Průhonice 733971 [Číslo parcely] 760	
[PaGIS] přír. bod PB 77885 [IdReg]	
[Historie] Schodiště vzniklo jako součást záměru celkové neorenesanční přestavby zámku podle projektu arch. Jiřího Stibrala, realizovaného v letech 1889 až 1893. Po demolici starého gotického paláce byl prostor Malého nádvoří pohledově otevřen k jihu směrem do parku nově zřízenou vyhlídkovou terasou. Pro přímé spojení terasy na Malém nádvoří a parku bylo vybudováno nové schodiště. V 90. letech minulého století bylo pro veřejnost otevřeno Malé nádvoří zámku a byly zpřístupněny i Princezniny schody. Poslední stavební oprava schodiště proběhla po roce 2010.	
[Popis objektu] Pravotočivé přímočaré trojramenné schodiště. Schodišťové zdi jsou vyzděny z lícovaného zdiva z přírodního neopracovaného kamene. Schodištní stupně jsou tesané z kamene (pískovec). Schodiště je opatřeno kovaným zábradlím, spodní rameno má zábradlí po obou stranách. Mezi druhým a třetím ramenem je schodiště předěleno mříží s brankou. Konstrukce zábradlí je v historizujícím neorenesančním konstrukčním řešení.	
[Technický stav] 1 – dobrý stav	
[Navrhovaná opatření] Objekt nevyžaduje bezprostřední zásahy.	
[Podklady] PINCOVÁ, Veronika 2005: Průhonické panství a park v proměnách století a majitelů, in: Historické zahrady a parky 2005, Agentura BONUS, ISBN: 80-86802-05-1, s. 1–5.	
[Zpracoval] Ing. Jiří Olšan	[Datum] 11/2016

Tab. 6: Karta pasportu památky zahradního umění (ukázka zpracování).
Zdroj: Průhonický park – pasport památky zahradního umění (FLORART, 2016)

Obr. č. 4: Podzámecké alpinum – prostor před realizací Růžové zahrádky. Zdroj: archiv ateliéru FLORART, 2014

V Průhonickém parku bylo registrováno 11 964 jednotlivých stromů. Z tohoto počtu bylo detailně hodnoceno 10 298 stromů a 1 666 bylo pouze zaevidováno (především nové výsadby, přirozené zmlazení).

- Z celkového počtu hodnocených jedinců je 17,7 % přestárlých (5. věkového stadia).
- Z celkového počtu hodnocených jedinců má 51 % sadovnickou hodnotu 4–5, jedná se tedy o podprůměrně hodnotné stromy – obvykle s předpokladem poměrně krátkodobé až střednědobé existence a jedince odumírající nebo odumřelé.
- Z celkového počtu hodnocených jedinců je 49 % plně perspektivních.

Významnou charakteristiku objektu představuje bližší analýza druhového zastoupení:

- Superdominantou parku je *Quercus robur* (1 860 jedinců, 17,5% podíl na druhové skladbě).
- Dominantou parku je *Picea abies* (1 165 jedinců, 11% podíl na druhové skladbě).
- Dalších 21 taxonů tvoří 70 % všech zjištěných jedinců.

Celkem bylo navrženo k realizaci 3 619 pěstebních opatření (na jednom stromu může být více opatření). K nové výsadbě bylo navrženo celkem 185 ks vzrostlých dřevin.

Na základě provedeného dendrologického průzkumu byly v Průhonickém parku identifikovány stromy, které jistě navrhl autor parku hrabě Arnošt Emanuel Silva-Tarouca a současně zaujímají v parku významné místo v kompozici. Ve většině případů se jedná již o poslední, páté věkové stadium stromů, označovaných v odborné praxi jako „veteráni“. Tyto stromy byly pojmenovány jako „Taroucovy stromy

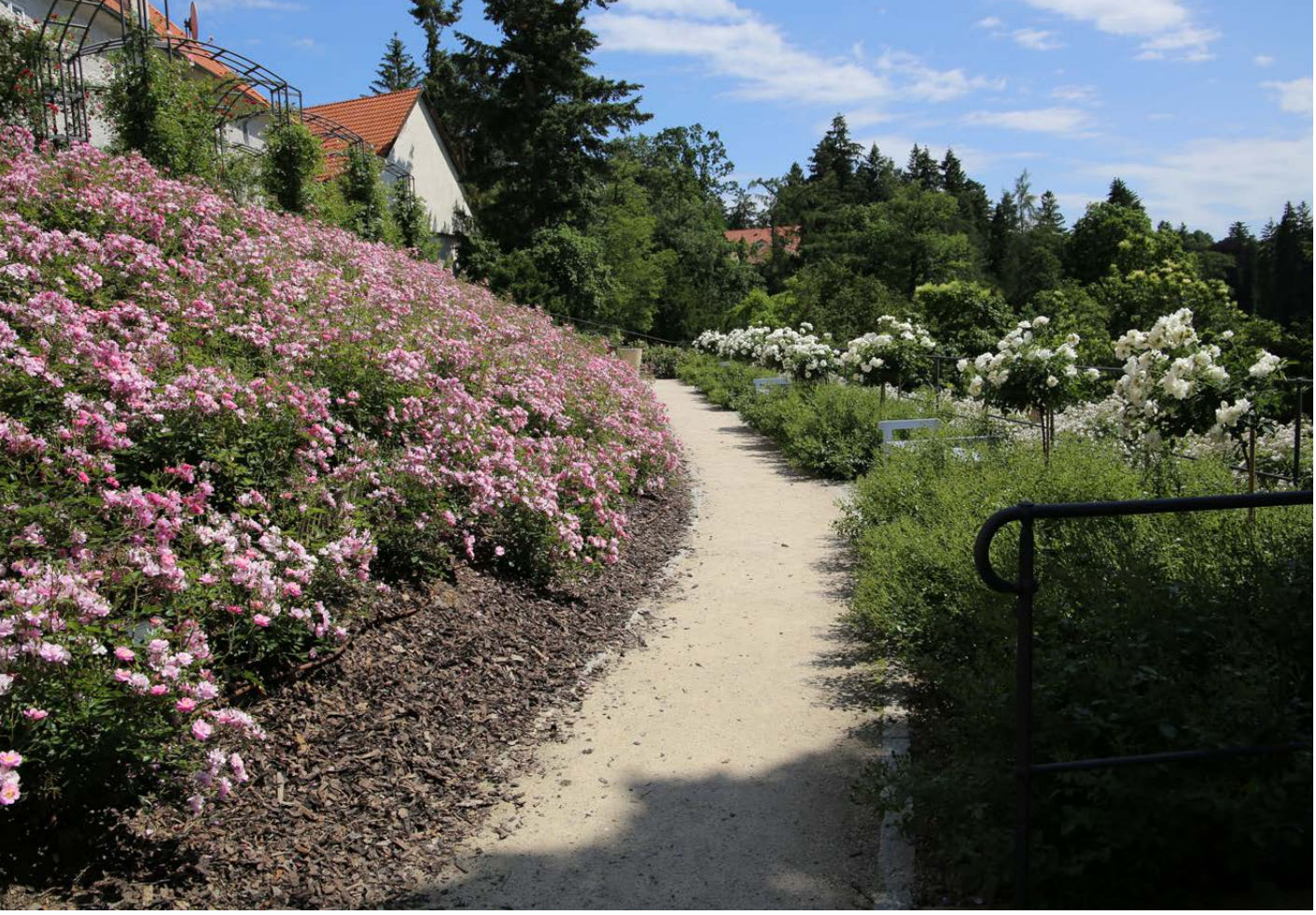

Obr. č. 5: Podzámecké alpinum – realizovaná Růžová zahrádka, stav v roce 2019. Zdroj: Jiří Šmída, 2019

veteráni“. Mají pro památku zahradního umění mimořádný význam – jsou totiž nositeli její autenticity (prostorové i druhové) a současně mají nejvyšší historickou hodnotu. Projekt navrhoval u těchto stromů „speciální ošetření“, které kromě arboristického zásahu zahrnovalo také podrobnou přístrojovou diagnózu a následný monitoring jejich stavu.

Obnova prostorové kompozice památky

Cílem byla revitalizace památky s důrazem na její kulturní hodnoty a její zatraktivnění pro návštěvníky.

Rozhodujícím podkladem pro tuto část projektu se staly výsledky projektu „Význam introdukce dřevin v památkách zahradního umění“, který byl podpořen v rámci programu aplikovaného výzkumu národní a kulturní identity (NAKI).

Návrh představoval rozpracování výstupů NAKI především návrhem na obnovu významných průhledů, dále pak zatraktivněním kompozičního detailu řešeného podsadbou kvetoucích cibulovin. S ohledem na rozsah a komplikovanost záměru byl tento záměr projektován metodou převodu vegetačních prvků v prostředí GIS. Tato metoda umožnila následné detailní sledování postupu prací ve fázi realizace projektu.

Obr. č. 6: Podzámecké alpinum – Růžová zahrádka – pohled na Podzámecký rybník. Zdroj: Jiří Šmída, 2025

Obr. č. 7: Podzámecké alpinum – obnova kamenných schodů s kovaným zábradlím.
Zdroj: archiv ateliéru FLORART, 2014; Jiří Šmída, 2025

Obr. č. 8: IROP – Arboristické ošetření jasanu ztepilého (*Fraxinus excelsior*) – zajištění provozní bezpečnosti.
Zdroj: Jiří Šmída, 2023

Obnova porostů dřevin

Cílem bylo zahájit obnovu porostů, které determinují vnitřní kompozici parku a jeho stabilitu vůči okolí, které je vystaveno silnému urbanizačnímu tlaku (obr. 2). Stabilita porostů v případě Průhonického parku determinuje stabilitu celé památky UNESCO. Stav porostů byl z pěstebního hlediska v kritickém stavu, viz grafická příloha č. 2. Mnohé části s převahou smrku *(Picea abies)* jsou s ohledem na klimatické změny (průběh počasí) havarijní, v aktuálním rozpadu.

Aktuální pěstební stav porostů byl analyzován provedeným Dendrologickým průzkumem (FLORART, 2010).[302] Tento průzkum byl dílčím

302 FLORART, Zámecký park Průhonice – 2. etapa, c. d.

způsobem aktualizován v místech navrhovaných průhledů v roce 2015.[303]

Záměr měl dvě samostatné části. První část se týká porostů, u nichž byla provedena stabilizace pěstebními zásahy, a druhá část se týká plošné obnovy porostů. V převážné většině se jednalo o smrkové kůrovcové porosty. Navržené obnovní prvky mají charakter plošný v případě rozsáhlých obnov nebo jsou navrženy jednotlivé výsadby v částečně rozpadlých porostních skupinách většinou na cílový spon dle kompozičního záměru.

Poznámka: Vzhledem k časovému odstupu mezi zpracováním projektové dokumentace a realizací projektu bylo nezbytně nutné provést aktualizaci projektové dokumentace. Aktualizace probíhala v průběhu realizace projektu v letech 2021–2023.

Průhonický park – pasport památky zahradního umění

Pasport památky zahradního umění[304] byl zpracován v souladu s metodickými doporučeními,[305,306,307] která vznikala současně se zpracováním dokumentu.

Jednalo se o komplexní technicko-provozní dokument, který zahrnoval strukturální prvky památky zahradního umění a byl kolektivním dílem:

- Pasport vegetačních prvků (autoři: Šimek, P. a kol.)
- Pasport vodních prvků (autor: Vokurka, A.)
- Pasport cest a technických prvků (autor: Vychodil, M.)
- Pasport stavební prvků, uměleckořemeslné prvky (autoři: Olšan, J. a Olšanová, E.)

Dokument vznikal jako aplikace v GIS. Tato skutečnost se následně potvrdila jako zásadní při přípravě navazujících projektů. Pro popis pasportizovaných entit byl vytvořen jednotný formulář (karta). Tento postup lze doporučit jako obecný princip, viz tab. 6.

Etapa 3: Výstupy projektu „Význam introdukce dřevin v památkách zahradního umění“ – DF12P01OVV005

Rozhodujícím momentem pro systémovou přípravu obnovy Průhonického parku v kontextu se současnými názory památkové péče se staly výsledky projektu „Význam introdukce dřevin v památkách zahradního umění“, který byl podpořen v rámci programu aplikovaného výzkumu národní a kulturní

303 FLORART, Zámecký park Průhonice – dendrologický průzkum a návrh pěstebních opatření, Uherský Brod 2015.

304 Průhonický park – pasport památky zahradního umění, Uherský Brod 2016.

305 OLŠAN, Jiří – EHRLICH, Marek – KŘESADLOVÁ, Lenka – PAVLÁTOVÁ, Marie – ŠNEJD, Daniel, Metodika pasportizace památky zahradního umění [certifikovaná metodika], Praha 2015.

306 OLŠAN, Jiří – EHRLICH, Marek – KŘESADLOVÁ, Lenka – PAVLÁTOVÁ, Marie, Metodika prostorové analýzy památky zahradního umění [certifikovaná metodika], Praha 2015.

307 OLŠAN, Jiří – EHRLICH, Marek – KŘESADLOVÁ, Lenka – PAVLÁTOVÁ, Marie – ŠNEJD, Daniel, Metodika identifikace hodnot památek zahradního umění [certifikovaná metodika], Praha 2015.

Obr. č. 9: IROP – Obnova Hlavní vyhlídky – foto 1: rok 1909, foto 2: rok 2019, foto 3: rok 2023. Zdroj: archiv Správy Průhonického parku, Botanický ústav AV ČR

identity NAKI). Tento projekt NAKI řešil řadu specifických problémů pro obnovy památky zahradního umění s vysokým podílem introdukovaných druhů. Řešitelem projektu byl v období 2012–2015 Botanický ústav AV ČR, v. v. i. A výstupy projektu se formovaly souběžně s přípravou projektu pro IROP:

- Projekt NAKI kromě jiného stanovil a odůvodnil principy cílové kompozice Průhonického parku.
- Prostorová kompozice parku, která plně využívá členitého reliéfu území, je do značné míry založena na systému záměrných průhledů a cílených linií pohledů. Projekt pro IROP rozpracoval zadání z výstupů NAKI do standardních oborových dokumentů.
- Metodický postup spočíval v realizaci logického sledu oborových průzkumů a v jejich interpretaci. Aktualizace průzkumů a výstupy projektu NAKI zahrnovaly doporučené metodické postupy jako integrální součást celého záměru. Konkrétně se jednalo především o:
- Npam – památkový postup – Ing. Ivan Staňa, Ing. Jana Kohlová: Památkový postup pro uplatnění zájmů a cílů památkové péče u objektů zahradního umění s vysokým podílem sbírek:[308]
  - Dokument stanovil postup a obsah jednotlivých kroků pro zajištění zájmů a cílů památkové péče u objektů zahradního umění, ve kterých je lokalizován vysoký podíl rostlinných sbírek, především dřevin. Uvedený Metodický postup spočívá v realizaci logického sledu oborových průzkumů a v jejich interpretaci. Cílem bylo sjednocení oborových postupů s ohledem na specifické zastoupení rostlinných sbírek v památkách zahradního umění (PZU). Specifikum těchto problémů spočívá v umístění jednotlivých taxonů (vegetačního prvku, položky sbírky), které bylo realizováno bez potřebné znalosti kompozice

308 STAŇA, Ivan – KOHLOVÁ, Jana, Památkový postup pro uplatnění zájmů a cílů památkové péče u objektů zahradního umění s vysokým podílem sbírek [památkový postup], Průhonice 2016.

objektu. Tento rozpor je v současné péči o tyto objekty zahradního umění pouze obtížně řešitelný.

- Nmet: doc. RNDr. Jan Kirschner, CSc., Ing. Jana Kohlová, Ing. Josef Souček: Metodika pro sledování a vyhodnocování procesu introdukce v památkách zahradního umění:[309]
  - Metodika si kladla za cíl vytvořit nástroj pro všestranné vyhodnocení procesu introdukce v objektech památek zahradního umění. Toto vyhodnocení slouží též k identifikaci vhodného sortimentu dřevin použitelného nejen pro historické objekty zahrad a parků, ale též pro sídelní zeleň. Na základě obsažené podrobné klasifikace lze hodnotit jedince introdukovaných rostlin zejména z hlediska zachování jejich estetické a biologické funkce. Soubory dat pro jednotlivé taxony umožňují rovněž vyhodnocení rizika introdukce.
- Nmap: Ing. Jan Wild, CSc., doc. RNDr. Jan Kirschner, CSc., Ing. Jana Kohlová: Stanovištní charakteristiky a vegetační prvky I. Syntéza topoklimatologických parametrů:[310]
  - Mapa je základním podkladem pro všechny typy rozhodování v Průhonickém parku, modelovém území. Díky syntéze vybraných nejméně korelovaných topoklimatologických parametrů v podobě základní rajonizace území představuje mapa zásadní podklad pro strategii introdukce a péče v modelovém území. Je primárně využívána managementem parku a poskytuje oporu pro kontrolu správnosti introdukčních a pěstebních opatření v Průhonickém parku.
- Nmap: Ing. Jana Kohlová, Ing. Ivan Staňa: Kompoziční principy a vegetační prvky – Průhonický park (obora, park) – 2 mapy:[311, 312]
  - Cílem zpracování tohoto mapového díla (Nmap) bylo vymezit kompoziční principy parku, které jsou nadřazeny jeho dalšímu využívání vč. stanovení strategie další introdukce a péče o park.
- Nmap: Ing. Jana Kohlová: Soubor optimalizačních opatření a vegetační prvky – Průhonický park (obora, park) – 2 mapy:[313, 314]
  - Dokument stanovil konkrétní opatření pro modelový objekt (Průhonický park) včetně ověření navržených principů a vytvořil tím předpoklady pro návrh obecných postupů, které reprezentují uplatnění zájmu památkové péče s respektováním hodnoty vegetačního prvku.
- Pro účely monitoringu a péče o sbírky byla v projektové dokumentaci založena strukturovaná databáze dřevin (12 000 záznamů) jako základ pro uplatnění:
- Nmet: doc. RNDr. Jan Kirschner, CSc., Ing. Jana Kohlová, Ing. Josef Souček: Metodika popisu živých sbírek v památkách zahradního umění pro zápis do centrální evidence sbírek:[315]
  - Metodika představuje nástroj pro získání uceleného přehledu s popisy jedinců náležejících

309 KIRSCHNER, Jan – KOHLOVÁ, Jana – SOUČEK, Josef, Metodika pro sledování a vyhodnocování procesu introdukce v památkách zahradního umění [certifikovaná metodika], Průhonice 2016.

310 WILD, Jan – KIRSCHNER, Jan – KOHLOVÁ, Jana, Stanovištní charakteristiky a vegetační prvky I. Syntéza topoklimatologických parametrů [specializovaná mapa s odborným obsahem], Průhonice 2016.

311 KOHLOVÁ, Jana – STAŇA, Ivan, Kompoziční principy a vegetační prvky – Průhonický park (obora) [specializovaná mapa s odborným obsahem], Průhonice 2015.

312 KOHLOVÁ, Jana – STAŇA, Ivan, Kompoziční principy a vegetační prvky – Průhonický park (park) [specializovaná mapa s odborným obsahem], Průhonice 2013.

313 KOHLOVÁ, Jana, Soubor optimalizačních opatření a vegetační prvky – Průhonický park (obora) [specializovaná mapa s odborným obsahem], Průhonice 2015.

314 KOHLOVÁ, Jana, Soubor optimalizačních opatření a vegetační prvky – Průhonický park (park) [specializovaná mapa s odborným obsahem], Průhonice 2014.

315 KIRSCHNER, Jan – KOHLOVÁ, Jana – SOUČEK, Josef, Metodika popisu živých sbírek v památkách zahradního umění pro zápis do centrální evidence sbírek [certifikovaná metodika], Průhonice 2015.

do živých sbírek a jejich funkce v památkách zahradního umění tak, aby souhrnné informace vyhověly požadavkům zákona č. 122/2000 Sb., a tedy, aby živé sbírky bylo možno evidovat v Centrální evidenci sbírek (CES). Informace slouží ke katalogizování a třídění exemplářů sbírek a péči o ně a současně umožňují dohled ze strany státní správy. Na základě těchto údajů je možné se sbírkami koncepčně pracovat, pečovat o ně a prezentovat je veřejnosti.

Etapa 4: Realizace „velkých projektů“

V průběhu posledních deseti let se v Průhonickém parku uskutečnily dva významné velké projekty, které zásadním způsobem přispěly k rozvoji Parku a jeho památkové obnově.

Obnova Podzámeckého alpina

Příprava obnovy, cíle obnovy

Charakteristickým rysem Průhonického parku je jeho výhradně vnitřní kompoziční struktura, opticky plně izolovaná od vnějšího krajinného prostředí. V kompozici je významně uplatněn princip kontrastů a promyšlený, kompozičně silný systém průhledů. Kontrasty vytváří především strmé stráně a skalní výchozy lemující údolní polohy a vodní hladiny rybníků. Extrémní stanoviště skalních výchozů dala vznik jednomu z jeho nejvýznamnějších fenoménů – Průhonickému alpinu.

Skalní masivy Průhonického parku představují atraktivní pohledový prvek. Na konci Podzámeckého rybníka se rozkládá odkrytý skalní masiv, postupně proměněný na rozsáhlé alpinum, které je v současnosti důležitým prvkem kompozice a zároveň představuje významnou sbírku rostlin.

Stráně nad Podzámeckým rybníkem (obr. 3) byly původně rovněž součástí Průhonického alpina, vzhledem ke svému charakteru byly nazývány jako tzv. Alpská zahrada, resp. Podzámecké alpinum. S ohledem na havarijní stav nebyla tato část parku před svou obnovou návštěvnicky využívána. Vzhled tohoto místa (scenérie) byl v dálkových pohledech na zámek neuspokojivý. Změna stanovištních podmínek (zastínění, nárosty plevelných dřevin) zapříčinily zánik sbírkových sortimentů alpinek.

Silným principem při přípravě projektu Podzámeckého alpina[316] byla snaha o dosažení vysoké autenticity celkové kompozice prostoru alpina, která bude podpořena autenticitou druhové skladby navrhovaných osazovacích detailů vegetačních prvků. Takového ambiciózního cíle může být obecně dosaženo za předpokladu existence bohatého archivního fondu a v případě Průhonic také badatelského fondu. Oba tyto předpoklady byly splněny a projekční tým mohl postupně naplnit stanovený projektový záměr (viz grafická příloha č. 3).

Projekční tým neměl bohužel k dispozici výstupy z projektu aplikovaného výzkumu NAKI „Průhonice jako zahradnický fenomén – více než stoletá tradice introdukce, šlechtění a použití okrasných bylin“. Pro úplnost uvádíme, že tyto velmi hodnotné výstupy projektu byly publikovány po více než pěti letech po zpracování realizační dokumentace, konkrétně:

316 FLORART, Program rozvoje a využití Průhonického parku a obnova „Podzámeckého alpina“, Uherský Brod: FLORART 2014.

Obr. č. 10: IROP – obnova cest – před realizací – Na Mršníku. Zdroj: Jiří Šmída, 2022

- Významné krajinářské kompozice s trvalkami v Průhonickém parku,[317] specializovaná mapa s odborným obsahem. Mapa vznikla za přispění institucionální podpory Výzkumného ústavu Silva-Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i. (VUKOZ-IP-00027073). Autorka práce: Ing. Ivana Barošová, 2022.
- Identifikace invazivně zplaňujících a potenciálně invazivních okrasných bylin v Průhonickém parku,[318] specializovaná mapa s odborným obsahem. Mapa vznikla za přispění institucionální podpory Výzkumného ústavu Silva-Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i. (VUKOZ-IP-00027073). Autorka práce: Ing. Ivana Barošová, 2021.

Realizace záměru

Řešené území o rozloze 1,5 ha je nejvíce exponovanou částí Průhonického parku. Pěšiny ve svazích postupně zanikly a téměř všechny opěrné kamenné zídky zmizely. Významnou část projektu zahrnovalo kácení a práce na odstraňování nemocných, přestárlých nebo nevhodných dřevin, často se jednalo o rizikové kácení. Základním motivem obnovy bylo zpřístupnit toto úžasné místo návštěvníkům, umožnit jim vychutnat si krásu prostoru a vnímat myšlenky zakladatele parku v nových souvislostech.

Obnovou se zde podařilo celý prostor provzdušnit a otevřít nové nádherné pohledy na Podzámecký rybník (obr. 6), zámek a další unikátní scenérie. Památkově byly obnoveny opěrné kamenné zídky, kamenná schodiště (obr. 7), cesty a pěšiny, drobné objekty, jako např. studánka, kovářsky zpracovaná autorská zábradlí

317 BAROŠOVÁ, Ivana, Významné krajinářské kompozice s trvalkami v Průhonickém parku [specializovaná mapa s odborným obsahem], Průhonice 2022.

318 BAROŠOVÁ, Ivana, Identifikace invazivně zplaňujících a potenciálně invazivních okrasných bylin v Průhonickém parku [specializovaná mapa s odborným obsahem], Průhonice 2021.

Obr. č. 11: IROP – obnova cest – po realizací – Na Mršníku. Zdroj: Jiří Šmída, 2024

a treláže pro popínavé rostliny. Dále byly očištěny skalní výchozy, doplněn mobiliář a vysázena kolekce rostlin čítající přibližně dvě stě třicet taxonů. Celkový počet vysazených rostlin se pohyboval okolo třiceti tisíc kusů. Významným místem se stala Růžová zahrádka (obr. 4 a 5), obnovená na základě nemnoha historických zdrojů. Použit zde byl historický i současný sortiment růží, jednotlivé odrůdy byly vybírány tak, aby růže celoročně postupně kvetly, voněly a připomínaly tak odkaz tvůrců dalším generacím zahradníků a návštěvníků.

- Realizační obnovné práce probíhaly v letech 2015–2017, celkové náklady projektu činily 31 795 820 Kč, z toho 25 436 656 Kč bylo hrazeno z grantu EHP a zbytek z vlastních zdrojů.
- Realizaci prováděla firma VYKRUT zahradní služby a.s. Samotným pracím předcházela nelehká projektová příprava zpracovaná projekčním týmem, jehož členové byli ateliér Ing. Pavel Šimek–FLORART, Ing. Vít Doležel, Ing. arch. Martin Laštovička a Ing. Jana Kohlová.

IROP: „Průhonický park – obnova, rozvoj a oživení památky UNESCO“

Druhou významnou a mimořádnou akcí, která probíhala od 1. 1. 2021 do 31. 12. 2023, byl rozsáhlý projekt Integrovaného regionálního operačního programu (IROP) s názvem „Průhonický park – obnova, rozvoj a oživení památky UNESCO“.

Cílem projektu byla revitalizace památky s důrazem na její kulturní hodnoty (OUV)[319] a její

319 Outstanding Universal Value (výjimečná světová hodnota).

Obr. č. 12: IROP – obnova objektu bývalé Rybárny. Zdroj: archiv Správy Průhonického parku, Botanický ústav AV ČR

zatraktivnění pro návštěvníky. Zahájení projektu proběhlo na začátku roku 2021 a v době jeho tříletého trvání musely být všechny specifikované práce, zahrnující šest podprojektů rozprostřených na celém území Průhonického parku, hotovy. Celkové náklady projektu činily přes 205 mil. Kč včetně DPH (170 mil. Kč bez DPH). Z IROP bylo hrazeno 80 %, zbývajících 20 % bylo kryto z veřejných rozpočtů ČR (včetně 5% spolufinancování Botanického ústavu).

Tento rozsáhlý projekt se věnoval obnově původní krajinářské kompozice, zajištění provozní bezpečnosti u stávajících přestárlých nebo jinak narušených jednotlivých stromů (obr. 8) a porostů, obnově parkových cest, schodů, opěrných zídek, ohradních zdí a v neposlední řadě i drobných staveb, které se v parku nacházejí. Projekt počítal i s vybudováním nového informačního systému pro návštěvníky a tvorbou výstavních expozic v rekonstruovaných objektech.

Realizaci prací týkajících se drobných staveb, Rybárny a ohradních zdí provedla firma ENVIRONMENTAL BUILDING a.s., práce týkající se obnovy kompozice, provozní bezpečnosti stromů, obnovy porostů, všech vegetačních úprav a cestní infrastruktury realizovala společnost Gardenline s.r.o. Nové expozice vybudovala firma Muzea Servis, spol. s r.o., a informační systém firma M plus, spol. s r.o.

Projektovou dokumentaci pro poslední dvě zmiňované aktivity dodala společnost Design 4AVI, s.r.o. Drobné stavby projektovala Ing. Daniela Maxová, ohradní zdi Ing. arch. Martin Laštovička. Opravy cestní infrastruktury, schodišť a opěrných zdí jsou projekčním dílem Ing. Pavla Vychodila – PROGEOK s.r.o. a veškeré projekční činnosti týkající se kompozice Průhonického parku, jeho provozní bezpečnosti, ošetřování stromů, výsadeb, obnov porostů a dalších vegetačních a kompozičních úprav se zhostil ateliér Ing. Pavel Šimek – FLORART. Technický dozor investora zajišťovali Ing. Jana Kohlová a Ing. Jiří Plichta.

Podprojekt č. 1 „Obnova unikátní kompozice a zvýšení bezpečnosti porostů“ byl rozdělen na tři části, přičemž první z nich se zabývala ošetřením stromů arboristickými zásahy nebo kácením a následnými výsadbami. Cílem bylo zajištění provozní bezpečnosti návštěvníka systémem pěstebních opatření a zajištění stability a obnovy vnitřní kompozice Průhonického parku. V parku se nachází velká část stromů ještě z období hraběte Silva-Tarroucy, které představovaly různou míru rizika pro návštěvníky svým pádem či pádem větví. Dendrologický průzkum zahrnoval téměř dvanáct tisíc kusů inventarizovaných dřevin. Celkem 51 % jedinců se nacházelo ve stadiu krátkodobé až střednědobé existence. Bylo realizováno na tři tisíce tři sta pěstebních opatření, pokáceno tisíc pět set čtyřicet sedm jedinců a nově vysazeno sedm set padesát osm vzrostlých stromů.

Druhá část podprojektu se týkala obnovy porostů, které determinují vnitřní kompozici parku a jeho stabilitu vůči okolí. Cílem bylo zajistit stabilitu a obnovu vnitřní kompozice parku tvořenou porosty a obnovit porosty po jeho obvodu. Výměra hodnocených porostů činila 98,8 ha, ve kterých bylo

Obr. č. 13: Pohled na Průhonický park a zámek ze severu. Zdroj: Jiří Podrazil, 2017

stanoveno padesát pět obnovných detailů o výměře 87 375 m² s navrženou výsadbou cca třiceti tisíc kusů lesnických sazenic.

Třetí část spočívala v obnově kompozičních detailů, konkrétně zaniklých průhledů a míst významných pohledů převážně souvisejících s důležitými pohledovými a kompozičními osami. Jmenovat lze např. obnovu Hlavní vyhlídky (obr. 9), Pískovny nebo skalních výchozů v části zvané Jeřábkovy potoky. Záměrem bylo také zatraktivnění památky např. výsadbou cibulovin.

Podprojekt č. 2 „Obnova infrastruktury – cest“ se týkal opravy cest, kamenných a trámových schodů a kamenných opěrných zídek. V jeho rámci došlo k zajištění pohodlného a bezpečného pohybu návštěvníků i provozu obslužné mechanizace. Opravy probíhaly v téměř celé I. části parku a na hlavním návštěvnickém okruhu v II. části parku. Parkové cesty (obr. 10 a 11) získaly mlatový povrch, jednotlivé úseky cest byly opravovány jednou ze tří navrhovaných technologií – lehká oprava pouze mlatové vrstvy, střední oprava včetně střední štěrkové podkladní vrstvy nebo celková rekonstrukce cestního tělesa včetně spodních konstrukčních vrstev. Opravené cesty mají celkovou délku cca 18 km.

Podprojekt č. 3 „Zvýšení ochrany a sjednocení areálu“ zahrnoval opravy ohradních zdí, ať už kamenných, nebo omítaných, s cílem zvýšit ochranu památky a kontrolu návštěvnického provozu. Předmětem prací byla oprava 600 m ohradní kamenné a 540 m omítané zdi, dalších 130 m omítané zdi bylo nově vystavěno. Po dokončení těchto prací je Průhonický park téměř celkově oplocen a uzavřen.

Podprojekt č. 4 „Obnova drobné architektury“ spočíval v opravě drobných staveb nacházejících se v areálu parku: Alpský srub na alpinu, Česká

chaloupka nedaleko hráze rybníka Labešky, přemístěná do parku z Národopisné výstavy československé v Praze 1895, a Wachhaus – strážní domek, vystavěný nad hrází Bořína ve vzdálenější II. části parku. Po opravě jsou v rámci projektu v těchto objektech vybudovány tematické expozice pro návštěvníky (kromě Alpského srubu, který je mimo návštěvnické trasy).

Podprojekt č. 5 „Objekt bývalé Rybárny“ – tato stavba v blízkosti zámku u potoka Botič prošla celkovou památkovou obnovou (obr. 12). Opravena byla jak přední dřevěná část, tak zadní zděná. Součástí prací byla i úprava okolí Rybárny tak, aby byla dobře přístupná návštěvníkům a aby se charakter prostředí co nejvíce blížil původní kompozici. Taktéž ve vnitřních prostorách Rybárny jsou vybudovány expozice.

Podprojekt č. 6 „Informační a navigační systém pro návštěvníky“ měl za cíl vytvořit nový informační a navigační systém v parku v podobě interaktivní mapy, která návštěvníkům umožňuje pohyb po parku po nabízených trasách, nabízí zajímavé či aktuální informace o parku. Druhou částí tohoto podprojektu bylo vytvoření nových tematických expozic v opravených objektech. Tématem expozice v České chaloupce jsou pohádky, které se v Průhonickém parku natáčely, v dřevěné části Rybárny se návštěvníci dozví mnoho zajímavého o fauně rybníka a tekoucích vod, ve zděné části pak o historii zahrad. Zděná část Rybárny slouží také jako multifunkční prostor pro vzdělávání, hry i odpočinek.

Péče o Průhonický park v historických souvislostech

Průhonický park je národní kulturní památkou a památkou zapsanou na Seznam světového dědictví UNESCO (obr. 13). Nachází se ve Středočeském kraji jihovýchodně od Prahy.

Jeho správu zajišťuje úsek Správy Průhonického parku a Genofondových sbírek Botanického ústavu AV ČR, v. v. i.

Park se rozprostírá na ploše 250 ha v údolí potoka Botiče, tvořícího hlavní pomyslnou osu, a jeho přítoků. Asfaltovou místní komunikací (dříve silnicí III. třídy) je rozdělen na I. a II. část (dříve park a obora). Dominantami jsou tři velké rybníky – Podzámecký, Labeška a Bořín. Park je protkán sítí cest v délce cca 25 km, jejichž součástí je systém číslovaných orientačních bodů (sloupků) na křižovatkách. Obvodová hranice parku je dlouhá cca 10 km a v současné době je areál téměř kompletně oplocený. Vejít do parku je možné deseti vstupy (dvěma hlavními, kde se dá zakoupit denní vstupenka, ostatní jsou průchodné s čipovou permanentkou).

Součástí areálu Průhonického parku je i Průhonická botanická zahrada Botanického ústavu AV ČR s významnými sbírkami kosatců, pivoněk, denivek a růží.

V roce 2010 byl potvrzen zápis Průhonického parku jako součásti sériové památky Historické centrum Prahy o dvou konstitutivních částech zapsané na Seznam světového dědictví.

Atributy mimořádné univerzální hodnoty jsou:

- malířsko-krajinářská kompozice parku založená na rostlino-geografických scenériích;
- dendrologická a botanická hodnota sbírky;
- uzavřenost kompozice (záměrná izolace parku od okolní krajiny);
- vodní a stavební prvky.

Park založil roku 1885 hrabě Arnošt Emanuel Silva-Tarouca a tvořil jej až do své smrti v roce 1936. Přestože celé průhonické panství prodal v roce 1927 československému státu, mohl park dlouhodobě budovat dle svých představ, a tak vzniklo celoživotní

Obr. č. 14: Jarně rozkvetlé alpinum Průhonického parku. Zdroj: Jiří Šmída, 2023

originální dílo jednoho autora, které je zřejmě posledním svobodným krajinářským dílem tohoto charakteru i rozsahu. Svému milovanému parku mohl věnovat celých padesát let kontinuální péče a toto vzácné propojení vlastníka, investora i autora v jedné osobě pak celou výjimečnost podtrhuje.

Průhonický park představuje vrcholné dílo malířsko-krajinářského slohu, jehož součástí je neorenesanční zámek. Výjimečnost nespočívá jen v jeho historicko-umělecké hodnotě, ale i hodnotě dendrologické v podobě cenné sbírky dřevin – v době budování parku byly Průhonice vstupní branou introdukovaných rostlin (především dřevin) do celé Evropy.

Tvorbou hraběte Silva-Taroucy vznikla v parku jedinečná malířsko-krajinářská kompozice založená na promyšlené kombinaci rostlin z celého světa s domácími druhy za účelem malířské manipulace s prostorem, s důrazem na jejich stejné nároky na stanoviště. Unikátní kompozice je formována domácími i cizokrajnými dřevinami (a různými kultivary) v kombinaci s keři a trvalkami. Významnou roli hrála barevnost a proměnlivost jednotlivých rostlin v různých obdobích roku a velkorysé používání konifer.

Od roku 1962, kdy Průhonický park přebral Botanický ústav, byla péče zaměřena spíše z pohledu botaniky, ekologie a ochrany přírody. Až v 90. letech se podařilo Ing. Ivanu Staňovi přesvědčit tohoto majitele a správce parku, že park je především uměleckým dílem, a krok po kroku, jako vedoucí Správy Průhonického parku, mu vracel jeho ztracenou podobu. Vytvořil teoretické i praktické pilíře péče a obnovy, na nichž je možné dlouhodobě stavět. Za to mu patří velké uznání a dík.

V parku se nachází mimořádná sbírka rostlin, která pojímá přes tři sta padesát druhů jehličnatých dřevin a více než patnáct set druhů dřevin listnatých. Dále se park pyšní rozsáhlou sbírkou rododendronů v počtu okolo osmi tisíc kusů ve více než dvě stě padesáti druzích a kultivarech.

Obr. č. 15: Uschlý smrk ztepilý (*Picea abies*) v důsledku kůrovcové kalamity. Zdroj: Jiří Šmída, 2019

Nedílnou součástí parku je rozsáhlé alpinum (obr. 14), které se rozkládá na ploše cca 6 ha (včetně Podzámeckého alpina) a je jedno z největších přírodních alpin v Evropě. Průhonické alpinum je taktéž dílo hraběte Silva-Tarroucy, bylo vybudováno kolem roku 1895 a od počátku bylo určeno pro pěstování alpské a horské flóry a také pro pěstování nejnovějších a nejvzácnějších dřevin a trvalek.

V současné době úsek Správy Průhonického parku a Genofondových sbírek (SPP a GS) zahrnuje celkem čtyřicet pracovních míst. Ta jsou rozložena v rámci sekretariátu, jednotlivých pracovníků managementu, dendrologa a čtyř oddělení, z čehož odd. Park disponuje patnácti pracovními místy, odd. Alpinum sedmi, odd. Botanická zahrada a Genofondové sbírky devíti a odd. Prodejny vstupenek a upomínkových předmětů pěti pracovními místy. Všechny tyto složky zajišťují soustavnou, pravidelnou a odbornou obnovu, péči a údržbu parku a péči o návštěvnický provoz. Celkový roční rozpočet úseku SPP a GS činil v roce 2024 cca 28 mil. Kč (provozní a osobní náklady, do rozpočtu nejsou zahrnuty náklady investiční).

V areálu se pro Správu Průhonického parku a GS nacházejí tři provozní zázemí, která slouží jednak jako zázemí pro personální potřeby pracovníků (šatny, hygienické zázemí, kuchyňka atd.), jednak jako prostory pro nářadí, jednotlivé stroje a mechanizaci, sklady, garáže, dílny a další. Zázemí pro odd. Alpinum a Botanická zahrada má svou budovu na Chotobuzi, oddělení Park má své provozní zázemí v I. i II. části parku, jejichž součástí jsou i ubytovací kapacity využitelné primárně pro pracovníky SPP a GS, případně pro zaměstnance BÚ.

Dlouhodobou snahou v rámci provozní vybavenosti pro péči a údržbu parku s ohledem na optimalizaci pracovních procesů, bezpečnost práce a ochranu zdraví pracovníků je pořizování drobné i větší mechanizace, pracovních strojů a nářadí. Jmenovat lze např. traktory, žací stroje

Obr. č. 16: Bývalá silnice III. třídy procházející mezi I. a II. částí Průhonického parku.
Zdroj: archiv Správy Průhonického parku, Botanický ústav AV ČR

(se spalovacími i elektrickými motory), multikáry, malotraktory, cisterny, sypač, mulčovač, štěpkovač, elektrické pracovní vozíky, motorové pily, křovinořezy, fukary atd.). Snahou je obnovení a rozšiřování vozového i mechanizačního parku zahrnujícího moderní víceúčelové stroje včetně zastoupení plně elektrických pohonů.

Kromě porostů dřevin, které v rámci plochy Průhonického parku zabírají většinu území, jsou nezanedbatelnými také louky, jež zaujímají cca 16,5 ha celkové výměry, dále vodní plochy se svými 11 ha a v rámci porostů pak lesnické oplocenky v rozsahu cca 30 ha, které však vyžadují zvláštní intenzivnější péči. Pro všechny typy ploch, tyto jmenované nevyjímaje, je důležitá právě kvalitní a dostatečná mechanizační vybavenost.

V letech 2018–2020 provázely vegetační období extrémně nízké úhrny srážek umocněné velmi vysokými teplotami, které se v kombinaci s teplotně kolísavým zimním obdobím výrazně projevily na přemnožení podkorních hmyzích škůdců, především lýkožrouta smrkového *(Ips typographus)*, lýkožrouta severského *(Ips duplicatus)* a lýkožrouta lesklého *(Pityogenes chalcographus)*. Tito kalamitní škůdci jehličnatých dřevin páchali významné škody na solitérách i v rámci porostů, a to na celém území

Obr. č. 17: Jarní kvetení rododendronů. Zdroj: Jiří Šmída, 2020

parku (obr. 15). Nejvíce byl decimován smrk ztepilý *(Picea abies)*, avšak z důvodu značného přemnožení byly bohužel napadány a likvidovány i ostatní známé druhy smrku. Kalamitní stavy kůrovce byly zaznamenány nejen v rámci celé ČR, ale i střední Evropy. V souvislosti s bojem proti kalamitním škůdcům a s likvidací jeho následků bylo v těchto inkriminovaných letech vytěženo cca 3 800 m^3 kůrovcového dřeva (tj. cca tři a půl tisíce stromů). Situace se od roku 2021 začala pomalu stabilizovat, v roce 2024 bylo nutné z parku odstranit „už jen" cca 120 m^3 kůrovcového dřeva, čímž se stav dostal přibližně na úroveň roku 2017. Na dramatickou situaci, která se projevila výrazným prořídnutím porostů, jež obecně tvoří kompoziční kostru parku, navázala intenzivní výstavba lesnických oplocenek s plošnými výsadbami lesnických sazenic v celkovém počtu cca třicet tři tisíc kusů.

Zlomovým okamžikem pro posílení integrity této významné památky zahradního umění bylo uzavření silnice III. třídy,[320] dělící park na dvě části, pro průjezd automobilové dopravy (obr. 16). Intenzivní, každoročně se zvyšující provoz byl významným prvkem ohrožujícím bezpečnost návštěvnické veřejnosti při přecházení z jedné části parku do druhé, současně tato doprava kolidovala se zahradnickým a lesnickým provozem. Uzavření silnice tak přispělo k jeho větší plynulosti i bezpečnosti. Dlouhodobé snahy Botanického ústavu o uzavření a zneprůjezdnění silnice probíhaly více než deset let. V roce 2016 se podařilo návrh schválit obcemi Průhonice, Dobřejovice, Jesenice a dotčenými orgány. V letech 2017–2018 proběhlo procesní řízení vedoucí k převodu silnice do vlastnictví obce Průhonice (vedena jako místní komunikace), na podzim roku 2018 byla silnice pro dopravu uzavřena a mezi obcí Průhonice

320 Silnice III/0032 Průhonice–Dobřejovice.

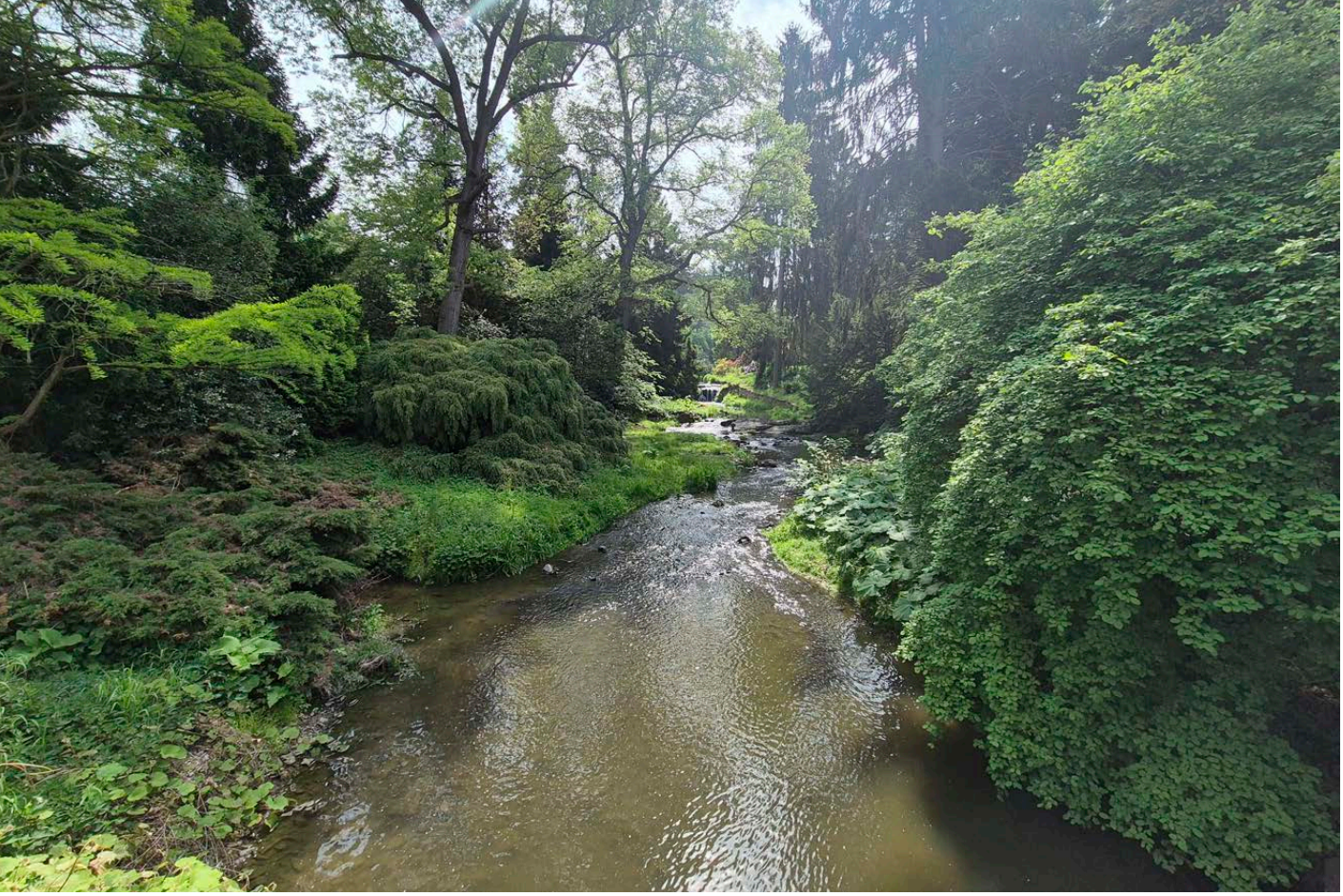

Obr. č. 18: „Tajemná“ scenérie ve vnitřní kompozici parku. Zdroj: Jana Kohlová, 2025

a Botanickým ústavem AV ČR byly podepsány smlouvy o dlouhodobém užívání a správě komunikace. Díky začlenění silnice do prostoru parku mohl být odstraněn plot oddělující I. a II. část parku a obě části tak bylo možné pohledově, provozně i návštěvnicky propojit. Silnice je v současnosti průjezdná pro integrovaný záchranný sbor a průchozí pro návštěvníky s celoroční čipovou kartou.

Péče a údržba o Průhonický park jsou kromě velkých projektů spojeny také s většími a finančně objemnějšími investičními akcemi nebo rozsáhlejšími opravami/obnovou. Za posledních přibližně osm let je možné namátkou jmenovat např. nové veřejné toalety ve II. části parku (2017), obnovu mlatového povrchu na Velkém nádvoří (2018), obnovu automatického závlahového systému na Velkém nádvoří (2019), vybudování aut. závlahového systému Podzámeckého alpina – II. etapa (2020), pořízení nových laviček (2018–2019), pokračování v opravách oplocení parku, budování nových turniketových vstupů, zavedení prodeje online vstupenek (2020), pořízení vstupenkového automatu (2023), vybudování odstavné plochy pro automobily návštěvníků u II. části parku (2023), opravu doškové střechy na České chaloupce (2024), opravy mostků (2017–2025), opravu mlatového povrchu parkoviště u zámku (2025), obnovu cesty ke kostelíku, kamenných schodů a propojovací cesty na Velkém nádvoří (2025), PD na Obnovu porostů (2024, 2025), PD na opravu kašny na Velkém nádvoří (2025) atd.

Významnou součástí parku jsou jeho návštěvníci. Je snahou rozložit návštěvnost v prostoru a čase tak, aby park nebyl vytížený pouze v určitém krátkém časovém období, ale ideálně v průběhu celého roku. Od jara do zimy jsou tak v parku i botanické zahradě pro návštěvníky pořádány různé sportovní, kulturní i společenské akce a aktivity (laického i odborného zaměření) organizované Botanickým ústavem i externími subjekty. Návštěvnost však v konečném důsledku stejně ovlivňuje především

Obr. č. 19: „Barvy podzimu“ – pohled přes Podzámecký rybník. Zdroj: archiv Správy Průhonického parku, Botanický ústav AV ČR

aktuální počasí a pravidelné výrazné projevy vegetace – na jaře zejména kvetení rododendronů (obr. 17), na podzim barvení dřevin, nejvíce navštěvovanými měsíci jsou tak květen a říjen. Návštěvníci mohou do Průhonického parku vstupovat zakoupením jednorázové denní nebo celoroční čipové vstupenky.[321]

Návštěvnost parku má za posledních patnáct let kolísavě zvyšující se tendenci, v roce 2024 dosáhla návštěvnost cca 205 000 všech vstupů do parku,[322] počet prodaných jednodenních vstupenek činil v tomto roce 129 000 kusů, držitelů celoročních čipových karet bylo téměř 2 300. Záměrem je pak systematické zvyšování povědomí o areálu Průhonického parku a zámku s cílem zvyšovat návštěvnost s přihlédnutím k rovnoměrnému rozložení v průběhu roku.

Shrnutí

Zkušenosti projekčního týmu z příprav projektů uvedených v tomto textu potvrzují logiku a návaznost standardních nástrojů informační správy aktuálně doporučovaných pro správu objektů krajinářské architektury. Pro použití těchto nástrojů u památek zahradního umění je nutno vždy dbát na specifika konkrétního objektu. Jako velmi užitečné se jeví využití aplikovaných výstupů z programu

321 Jednodenní vstupenky lze zakoupit na pokladně, ve vstupenkovém automatu nebo online, celoroční zatím jen na pokladně.
322 Součet jednodenních vstupů a všech vstupů na celoroční čipovou vstupenku.

NAKI. Tyto lze najít v plném rozsahu v digitálním repozitáři.[323]

Základním principem pro zpracování nástrojů informační správy musí být jejich zanesení v prostředí GIS. Již při samotném zpracování jednotlivých dokumentů je nutné zabezpečit jejich další aktualizaci a využívání u správce objektu. Jako naprosto nenahraditelné pro zpracování projektů se potvrdily systémově založené a metodicky provázané dílčí dendrologické průzkumy a Pasport památky zahradního umění.

V konkrétních podmínkách Průhonického parku velmi citelně chybí základní podklad pro jeho správu, kterým bezpochyby je aktuální komplexní zaměření parku. Všechny zde uvedené materiály vznikaly nad náhradními podklady (letecké snímky, dílčí zaměření, starší zákresy do map apod.). Neodkladné zajištění takového podkladu je pro Správu parku prioritou podmiňující další případné rozvojové projekty. Takový podklad je třeba nutně vnímat i jako základní předpoklad pro komplexní, aktualizovaný dendrologický průzkum parku. Komplexní dendrologický průzkum zahrnující všechny dřevinné vegetační prvky (stromy, keře, porosty…) je podmiňující pro další péči a rozvoj Průhonického parku. Samozřejmostí by mělo být využití takového komplexního materiálu pro všechny aplikace v GIS včetně informačního systému parku.

Neméně důležitým strategickým dokumentem v portfoliu Správy parku (v souladu s doporučením aktuálního MGP[324]) pro jakékoliv zadávané rozvojové záměry je chybějící kompletní koncepční studie parku, která by sloužila jako podklad pro přípravu dalších projektových dokumentací a obnovu jednotlivých částí parku (např. zpřístupnění Táborky, obnovu Bořínských skal, obnovu údolí u České chaloupky, obnovu zaniklých průhledů – Hořcové vyhlídky, Kozího hřbetu, obnovu Podzámecké a Alpinské louky atd.).

Pro další rozvoj Správy Průhonického parku a parku jako takového je úkolem postupné naplňování základních cílů a opatření navržených v MGP, samozřejmě s nutným reflektováním finančních, právních, časových či personálních možností. Lze například zmínit rozvoj a stabilizaci personálního zajištění, realizaci rehabilitačních akcí hmotných komponent a rozvojových záměrů, optimalizaci mechanizačního vybavení a zefektivnění prací, koncepční práci s návštěvnickou veřejností, rozpočtový růst, digitální archivaci, propagaci památky a jejích hodnot v ČR i zahraničí (zvýšení veřejného povědomí). To vše ve snaze navracet Průhonický park k myšlenkám jeho zakladatele hraběte Arnošta Emanuela Silva-Tarroucy.

Při zpracování popisovaných záměrů a projektové dokumentace byl často používán termín „scenérie". Tento termín je často v oboru používán, ale není pro oblast krajinářské architektury uspokojivě definován (např. citace[325, 326, 327, 328]). Proto – nejen pro účely tohoto textu – vymezujeme definici daného pojmu takto:

Scenérie je jedinečný obraz dané kompozice vnímaný v konkrétním okamžiku a vázaný vždy na místo pozorovatele. Vnímaná kompozice nabízí vysokou, až mimořádnou (jinou než obvyklou) estetickou (historickou, přírodní…) hodnotu. Její podstata je dána spojením kompozičních prvků (uspořádaných podle kompozičních principů a z nich vyplývající mimořádné estetické hodnoty) s jedinečností okamžiku. Jedinečnost okamžiku plyne z čehosi nehmatatelného, čím k nám příroda promlouvá.

323 Dostupné online: <https://invenio.nusl.cz/> [15.09.2025].
324 Management plan 2025–2034 – Průhonický park.
325 SCHOLZ, Jaromír, Sadovnická estetika. 1. díl, Praha – Brno 1955.
326 SCHOLZ, Jaromír – MACHOVEC, Jaroslav, Sadovnická estetika. 2. díl, Praha – Brno 1956.
327 MAREČEK, Jiří, Zahradní a krajinářská architektura: kompoziční východiska, Praha 2022.
328 VALENTA, Josef, Scénologie krajiny, Praha 2008.

Care for Průhonice Park in historical context and the continuation of its preservation

Pavel Šimek, Jiří Šmída

At the conference marking the 140th anniversary of the founding of Průhonice Park and the 15th anniversary of its inscription on the World Heritage List, the majority opinion was that the measures implemented over the last twenty years have been crucial for the preservation/ saving the compositional essence of Průhonice Park. This conference and the subsequent book summary provided a good and valuable opportunity to recapitulate the measures planned and implemented during this period. This summary also has a general significance and can serve as inspiration for other landscape architecture projects, especially monuments of garden art.

It is understandable that the projects mentioned below, and especially the outputs of applied research projects, logically followed on from previous documents prepared for Průhonice Park. A specific overview of the prepared materials and documents related to the current state of the park is contained in the currently prepared Management plan.[329]

However, this fundamental document cannot logically contain explanatory descriptions of individual projects and supporting documents and looks at the park from a comprehensive perspective, i.e., all its structural elements (buildings, technical elements, vegetation elements). In this article, we focus primarily on the gradual processing of documents for the stabilization of the park's vegetation elements. With regard to vegetation elements, we also discuss the information and results contained in the project documentation (which has not yet been published) as well as the results of applied research projects within the Program of Applied Research and Development of National and Cultural Identity (NAKI). The article also describes the implementation results of two large projects for the restoration of Průhonice Park based on the processed project documentation. To provide an overall context for the projects described, basic factual information about Průhonice Park, its current condition, and its maintenance is provided.

Stage 1: Ensuring operational safety

The Průhonice Park Administration (director Ing. Ivan Staňa) of the Botanical Institute of the Czech Academy of Sciences commissioned the FLORART studio to prepare project documentation,[330] which was to serve as the basis for an application for financial support from the Environmental Operational Program, area of support 6.5. The subject of this support was a set of stabilization (cultivation) measures.

The following interpretation is based on this project documentation.

Given that this was a very large area, the project was divided into several design and implementation stages. The main priority was to stabilize the vegetation, especially the trees along the paths. Due to the high number of visitors to the park, operational safety was a particular concern. In order to ensure the feasibility of the application, the project addressed the stabilization of trees along the paths within the impact distance of the trees, i.e., up to a distance of approximately 20 m from the edge of the path. The next priority was to stabilize the tree layers, thereby stabilizing the spatial composition of the historic park. Suitable locations for new plantings were then identified in the places where trees were removed. The compositional principles were verified by

329 KOHLOVÁ, Jana, Management plan 2025–2034 – Průhonický park, Prague 2024.

330 FLORART, Zámecký park Průhonice – návrh stabilizačních opatření pro jednotlivé stromy – 1. etapa, Uherský Brod 2010; FLORART, Zámecký park Průhonice – návrh stabilizačních opatření pro porosty – 2. etapa, Uherský Brod 2010.

means of a detailed field survey and a study of historical aerial photographs, in particular an aerial photograph from 1938 (Fig. 1), which shows the state of the park at the time of its greatest splendour.

The main findings and their interpretation are described below. We believe that this previously unpublished description is important for the correct perception of the further course of the Průhonice Park Administration. For example, the evaluation of the vegetation has not yet been updated and has become an important argument for obtaining further support, not only financial.

Interpretation of the findings:

(1) As part of the project preparation, a dendrological survey of trees around paths up to approx. 20 m (potential impact distance to ensure operational safety on all park paths in the facility) was carried out. A total of 3,199 trees were evaluated. The taxonomic composition of the evaluated individuals is shown in Table 1.

Taxon	Total pcs	%
Quercus robur	838	26,20
Picea abies	496	15,50
Quercus rubra	257	8,03
Pinus sylvestris	197	6,16
Tilia cordata	189	5,91
Pseudotsuga menziesii	181	5,66
Carpinus betulus	158	4,94
Quercus petraea	91	2,84
Fagus sylvatica	90	2,81
Aesculus hippocastanum	66	2,06
Ulmus laevis	47	1,47
Alnus glutinosa	32	1,00
Others (represented by less than 1%)		17,42

Table 1: Taxonomic composition of assessed individuals

- Quercus robur and Picea abies can be clearly identified as significantly dominant taxa, together accounting for 41.7% of the assessed taxa along the roads.

The distribution of age stages and horticultural values is shown in Table 2.

Age stage	Horticultural value					%
	2	3	4	5	Total	
3 – adolescent individual		25	39	3	67	2,09
4 – adult individual	6	763	1450	33	2 252	70,40
5 – senile individual	1	206	646	27	880	27,51
Total	7	994	2135	63	3 199	100,00
% of horticultural value	0,22	31,07	66,74	1,97	100,00	

Table 2: Distribution of age stages and horticultural values

- Of the total number of individuals evaluated, 27.51% were overmature (5th age stage).
- Of the total number of individuals assessed, 68.71% had an arboricultural value of 4–5, i.e., they were below-average trees, usually with a relatively short life expectancy, and individuals that were dying or dead, which did not even have the prerequisites for a short life expectancy.

(2) As part of the project preparation, a dendrological survey of stands was carried out at the level of individual tree stand groups. A total of 507 stand groups in 84 stands were identified and subsequently analysed. The total area of the analysed stands was 98.8 ha. The total potential of the stand groups is shown in Table 3.

Total potential of stand groups – overview			
Total potential of stand groups	**Number**	**Area (m²)**	**Area (%)**
High (1)	38	93 743	9,5
Medium with a tendency to improve (2+)	158	355 372	35,9
Medium with a tendency to deteriorate (2-)	169	309 330	31,3
Low (3)	107	175 737	17,8
Not evaluated	35	54 405	5,5
Total	507	988 587	100,0

Table 3: Total potential of stand groups

- Of the total area of assessed stands, only 9.5% are fully stable, i.e., without any current breakdown of stand structure and fully performing their expected functions.
- Reduced (medium) potential is exhibited by 67% of the total stand area – silvicultural interventions must be focused on these stands.
- Of the total area of assessed stands, 17.8% are completely unstable (with low potential) – these stands pose a significant risk in terms of potential composition breakdown. A significant proportion of area-based regeneration is located in this group of stands.

A total of 54,160 trees of relatively diverse species composition were recorded in the stand groups in question. A total of 231 taxa were identified. Table 4 provides an overview of the taxa found in the stand layers.

Fig. 1: Aerial photograph from 1938. Source: FLORART studio archive

Number of individuals in stand layers								
P. No.	Taxon	Number of individuals (pcs)						%
		1-N	2-H	3-1/2-H	4-1/3-1/2	5-up to 1/3	Total	
1	*Picea abies*	215	5470	1765	1512	3553	12515	23,107
2	*Picea abies lowland provenance*		4457	127	80	1258	5922	10,934
3	*Quercus robur*	87	3213	780	323	457	4860	8,973
4	*Carpinus betulus*	3	587	514	768	1394	3266	6,030
5	*Abies alba*		1905	65		777	2747	5,072
6	*Pseudotsuga menziesii*	151	1155	365	265	642	2578	4,760
7	*Picea orientalis*		1732	15		485	2232	4,121
8	*Fagus sylvatica*		1161	75		484	1720	3,176
9	*Tilia cordata*	23	362	352	254	437	1428	2,637
10	*Fagus sylvatica*	3	893	67	57	220	1240	2,290
11	*Quercus robur*		1129	20		34	1183	2,184
12	*Acer pseudoplatanus*		77	194	311	342	924	1,706
13	*Pinus sylvestris*	17	643	150	43	27	880	1,625
14	*Quercus rubra*	7	345	168	135	210	865	1,597
15	*Larix decidua*		626	10		55	691	1,276
16	*Acer platanoides*		79	112	219	278	688	1,270
17	*Pinus sylvestris*		562			60	622	1,148
18	*Abies alba*	3	129	33	77	347	589	1,088
19	*Abies grandis*		410		120	50	580	1,071
	Others (represented by less than 1%)						8579	15,94

Table 4: Overview of taxa found in forest layers

- The superdominant species in the stands is *Picea abies* (34% of the total), with *Quercus robur* (9%) and *Carpinus betulus* (6%) as subdominant species.

(3) The dendrological survey of stands at the level of individual tree groups was carried out using an innovative method – stand layer analysis. This method subsequently became generally recommended.[331]

Graphic appendices 1a and 1b show the general procedure and its specific implementation in the project in question.

(4) The project received a positive biological assessment from a team led by Mgr. Pavel Bauer.[332]

(5) This made it possible to submit an application (prepared in 2012) for financial support from the Environmental Operational Program in the amount of CZK 29.2 million.

331 BORUSÍK, Pavel – MARTINEK, Jiří – ŠIMEK, Pavel, Metodika hodnocení porostů dřevin pro potřeby památkové péče [schválená metodika], Brno 2020.

332 BAUER, Pavel, Biologické posouzení. Zámecký park Průhonice – soubor stabilizačních opatření – 1. etapa, Liberec 2010.

Fig. 2: The trees in Průhonice Park play an absolutely irreplaceable role in the external composition of the landscape and, at the same time, form a point of contact between the internal environment of the park and its currently heavily urbanized surroundings.
Source: Průhonice Park Administration archives, Botanical Institute of the Czech Academy of Sciences

As part of the preparation of the tender for the implementation company for the first stage of cultivation measures, the tender documentation was prepared.[333]

Financial support was obtained. The Institute of Botany (IB) ultimately did not use it due to its connection to the collection of park entrance fees. In the meantime, the park administration had to include the restoration of vegetation in its operating budget. The restoration of vegetation was designed with a view to achieving a high degree of compositional authenticity.

333 Tender documentation "Zámecký park Průhonice – návrh stabilizačních opatření pro jednotlivé stromy – I. etapa", Průhonice 2013.

Stage 2: Preparation for the implementation of "major projects"

Under the leadership of Director Prof. Vosátka, the IB focused on obtaining funding from the IROP (Integrated Regional Operational Program).

The first application for support was submitted in 2016, but unfortunately it was unsuccessful. In the same year, the entire project was updated and the application for support was resubmitted. However, the points obtained from the project evaluation were not sufficient for its successful acceptance, and the project remained below the point limit. After three years, however, the Botanical Institute was asked whether it was still interested in implementing the submitted project, as additional funds could be released from the Ministry of Regional Development. Another necessary update of the project in terms of both material and financial performance.

The step towards submitting the IROP project became decisive for the implementation of the plan, as the Environmental Operational Program's rules did not allow financial support to be drawn for the planned stabilization measures. The project prepared for the IROP call under the title "Průhonický Park – Restoration, Development, and Revitalization of a UNESCO Monument" had several parts:

- Subproject No. 1) Průhonický Park – Restoration of a Unique Composition and Increased Safety of Vegetation
- Subproject No. 2) Průhonický Park – Restoration of infrastructure – paths
- Subproject No. 3) Průhonický Park – Increasing protection and unifying the area
- Subproject No. 4) Průhonický Park – Information and navigation system for visitors
- Subproject No. 5) Průhonice Park – Restoration of small architecture
- Subproject No. 6) Former fish farm building

The total budget for the project was over 205,000,000 CZK, including VAT.

The vegetation component of the park was covered by the section entitled "Průhonický Park – restoration of unique composition and increased safety of vegetation."[334]

The growing condition of individual trees was analysed by a dendrological survey and a proposal for cultivation measures.[335]

This survey followed on from the project documentation prepared under the title "Průhonice Castle Park – proposal for stabilization measures for individual trees – phase 1 – 2010", which was part of an application for funding from the Environmental Operational Program (this was not implemented). By combining data from this project with newly acquired data, a basic map base and database were created, which were used to formulate the proposed measures in the IROP project. At the client's request, significant trees in the stands were included in the project – handed over to the processor in March 2015.

The project[336] was divided into three parts:

- Visitor operational safety
- Restoration of the spatial composition of the monument
- Restoration of tree layers

334 Průhonický park a zámek – obnova, rozvoj a oživení památky UNESCO, část: „Průhonický park – obnova unikátní kompozice a zvýšení bezpečnosti porostů", Uherský Brod 2016.

335 Project „Zámecký park Průhonice (PP) – dendrologický průzkum a návrh pěstebních opatření", Uherský Brod 2014.

336 Průhonický park a zámek, c. d.

Fig. 3: The slopes of Alpine Garden under the Castle. Source: Jiří Šmída, 2025

Visitor operational safety

The aim was to ensure visitor operational safety through a system of cultivation measures and the setting up of monitoring of individual trees in the park. Approximately 12,000 individual trees (+50,000 trees in layers) were recorded in the park. A large proportion of these trees date back to the park's establishment and pose varying degrees of risk to visitors (falling trees or parts of trees). The set of proposed measures reduces this risk to an acceptable minimum.

The above-mentioned dendrological survey was the basis for formulating the proposed measures. Given the importance of the information obtained, Table 5 lists the most important findings.

Age stage	Horticultural value						Total sum	
	1	2	3	4	5	None	pcs	%
1			46	35	1		82	0,80
2			251	101	2		354	3,44
3		14	818	497	21		1 350	13,11
4	1	69	3 194	3 365	58		6 687	64,93
5	2	16	633	1 138	36		1 825	17,72
None						1 666	1 666	
Total (pcs)	3	99	4 942	5 136	118	1 666	11 964	
Total (%)	0,029	0,96	48	49,9	1,146			

Table 5: Most important findings of the dendrological survey. Source: Průhonice Castle Park – dendrological survey and proposed cultivation measures (FLORART, 2015)

CARD OF THE ELEMENT OF THE PASSPORT OF GARDEN ART MONUMENTS (PAZU)	[Card no.] [Sheet no.] 1
[Name of PAZU] **PRŮHONICE – CASTLE PARK**	[Passport element ID]
[Passport element] **DS.01** [Element type code from the PAZU classification] **514** [Element type name from the PAZU classification] **staircase**	[DENDRO ID]
[Cultural monument registration number in the Central List of Cultural Monuments] 365	[Coordinates] 50°00‘00.84“N, 14°33‘25.71“E 50°00‘00.87“N, 14°33‘25.49“E 50°00‘00.72“N, 14°33‘25.41“E
[Local name] **Princess Stairs**	
[Cadastral area] Průhonice 733971 [Parcel number] 760	
[PaGIS] natural point PB 77885 [IdReg]	
[History] The staircase was built as part of the overall Neo-Renaissance reconstruction of the castle according to the design of architect Jiří Stibral, carried out between 1889 and 1893. After the demolition of the old Gothic palace, the Small Courtyard was visually opened up to the south towards the park with a newly built viewing terrace. A new staircase was built to provide a direct connection between the terrace in the Small Courtyard and the park. In the 1990s, the Small Courtyard of the castle was opened to the public and the Princess Stairs were also made accessible. The last renovation of the staircase took place after 2010.	
[Description of the object] A clockwise straight three-flight staircase. The staircase walls are built of facing masonry made of natural unworked stone. The steps are carved from stone (sandstone). The staircase is equipped with a wrought-iron railing, and the lower flight has a railing on both sides. Between the second and third flights, the staircase is divided by a grille with a gate. The railing is constructed in a historicist Neo-Renaissance style.	
[Technical condition] 1 – good condition	
[Proposed measures] The structure does not require immediate intervention.	
[Sources] PINCOVÁ, Veronika 2005: Průhonické panství a park v proměnách století a majitelů, in: Historické zahrady a parky 2005, Agentura BONUS, ISBN: 80-86802-05-1, s. 1–5.	
[Prepared by] Ing. Jiří Olšan	[Date] 11/2016

Table 6: Garden art monument passport card (sample).
Source: Průhonice Park – garden art monument passport (FLORART, 2016)

Fig. 4: Alpine Garden under the Castle – area before the creation of the Rose Garden. Source: FLORART studio archive, 2014

A total of 11,964 individual trees were registered in Průhonice Park. Of this number, 10,298 trees were evaluated in detail and 1,666 were only registered (mainly new plantings and natural regeneration).

- Of the total number of individuals evaluated, 17.7% are overaged (5th age stage).
- Of the total number of individuals assessed, 51% have a horticultural value of 4–5, which means they are below-average trees – usually with a relatively short to medium-term life expectancy and individuals that are dying or dead.
- Of the total number of individuals assessed, 49% are fully promising.

A closer analysis of species representation is an important characteristic of the object:

- The superdominant species in the park is *Quercus robur* (1,860 individuals, 17.5% share in the species composition).
- The dominant species in the park is *Picea abies* (1,165 individuals, 11% share in the species composition).
- Another 21 taxa make up 70% of all identified individuals.

A total of 3,619 cultivation measures were proposed for implementation (more than one measure may be applied to a single tree). A total of 185 mature trees were proposed for new planting.

Based on the dendrological survey, trees were identified in Průhonice Park that were certainly designed by the park's author, Count Arnošt Emanuel Silva-Tarouca, and at the same time occupy an important place in the park's composition. In most cases, these trees are already in their final, fifth age stage, referred to in professional practice as "veterans." These trees have been named "Tarouca's veteran trees." They are of exceptional importance for the monument of garden art – they are the bearers of its authenticity (both spatial and species)

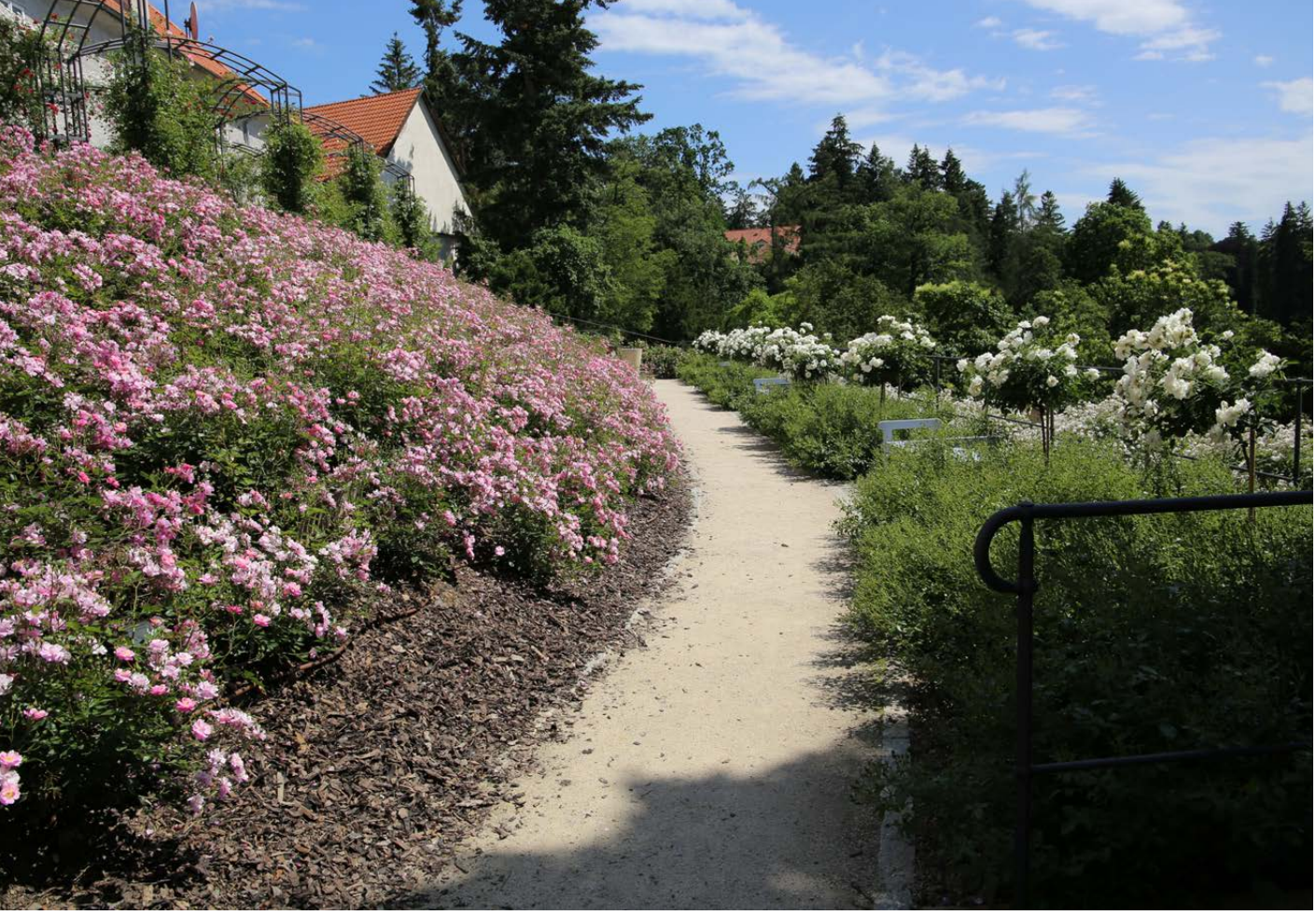

Fig. 5: Alpine Garden under the Castle – completed Rose Garden, as of 2019. Source: Jiří Šmída, 2019

and at the same time have the highest historical value. The project proposed "special treatment" for these trees, which, in addition to arboricultural intervention, also included detailed instrumental diagnosis and subsequent monitoring of their condition.

Restoration of the spatial composition of the monument

The aim was to revitalize the monument with an emphasis on its cultural values and to make it more attractive to visitors.

The results of the project "The Importance of Introducing Trees in Garden Art Monuments," which was supported by the National and Cultural Identity Applied Research Program (NAKI), became the decisive basis for this part of the project.

The design was based on the NAKI outputs, primarily with a proposal to restore important vistas and then make the compositional details more attractive by planting flowering bulbs. Given the scope and complexity of the project, it was designed using a method of transferring vegetation elements in a GIS environment. This method enabled subsequent detailed monitoring of the progress of work during the project implementation phase.

Fig. 6: Alpine Garden under the Castle – Rose Garden – view of Podzámecký Pond. Source: Jiří Šmída, 2025

Fig. 7: Alpine Garden under the Castle - restoration of stone stairs with wrought iron railings.
Source: FLORART studio archive, 2014; Jiří Šmída, 2025

Fig. 8: IROP – Arboricultural treatment of European ash (*Fraxinus excelsior*) – ensuring operational safety.
Source: Jiří Šmída, 2023

Restoration of tree layers

The aim was to begin restoring the vegetation that determines the internal composition of the park and its stability in relation to its surroundings, which are subject to strong urbanization pressure (Fig. 2). The stability of the vegetation in Průhonice Park determines the stability of the entire UNESCO monument. From a cultivation point of view, the condition of the vegetation was critical, see graphic appendix no. 2. Many parts with a predominance of spruce *(Picea abies)* are in a state of disrepair and currently decaying due to climate change (weather conditions).

The current cultivation status of the vegetation was analysed by a dendrological survey

(FLORART, 2010).[337] This survey was partially updated in 2015 in the areas where clearings were proposed.[338]

The plan had two separate parts. The first part concerns stands that have been stabilized by cultivation measures, and the second part concerns the extensive restoration of stands. The vast majority of these were spruce stands affected by bark beetles. The proposed restoration elements are extensive in the case of large-scale restoration, or individual plantings are proposed in partially decayed stand groups, mostly to the target spacing according to the compositional intention.

Note: Due to the time lag between the preparation of the project documentation and the implementation of the project, it was necessary to update the project documentation. The update took place during the implementation of the project in 2021–2023.

Průhonický Park – Garden Art Monument Passport

The Garden Art Monument Passport[339] was prepared in accordance with methodological recommendations[340, 341, 342] which were developed simultaneously with the preparation of the document.

It was a comprehensive technical and operational document that included the structural elements of the garden art monument and was a collective work:

- Passport of vegetation elements (authors: Šimek, P. et al.)
- Passport of water elements (author: Vokurka, A.)
- Passport of paths and technical elements (author: Vychodil, M.)
- Passport of building elements, artistic and craft elements (authors: Olšan, J. and Olšanová, E.)

The document was created as a GIS application. This fact subsequently proved to be essential in the preparation of follow-up projects. A uniform form (card) was created to describe the passported entities. This procedure can be recommended as a general principle, see Table 6.

Stage 3: Project outputs "The Importance of Introducing Trees and Shrubs in Garden Art Monuments" – DF12P01OVV005

The results of the project "The importance of introducing woody plants in monuments of garden art," which was supported by the NAKI program for applied research on national and cultural identity,

337 FLORART, Zámecký park Průhonice – 2. etapa, c. d.

338 FLORART, Zámecký park Průhonice – dendrologický průzkum a návrh pěstebních opatření, Uherský Brod 2015, Uherský Brod 2015.

339 Průhonický park – pasport památky zahradního umění, Uherský Brod 2016.

340 OLŠAN, Jiří – EHRLICH, Marek – KŘESADLOVÁ, Lenka – PAVLÁTOVÁ, Marie – ŠNEJD, Metodika pasportizace památky zahradního umění [certifikovaná metodika], Praha 2015.

341 OLŠAN, Jiří – EHRLICH, Marek – KŘESADLOVÁ, Lenka – PAVLÁTOVÁ, Marie, Metodika prostorové analýzy památky zahradního umění [certifikovaná metodika], Praha 2015.

342 OLŠAN, Jiří – EHRLICH, Marek – KŘESADLOVÁ, Lenka – PAVLÁTOVÁ, Marie – ŠNEJD, Daniel, Metodika identifikace hodnot památek zahradního umění [certifikovaná metodika], Praha 2015.

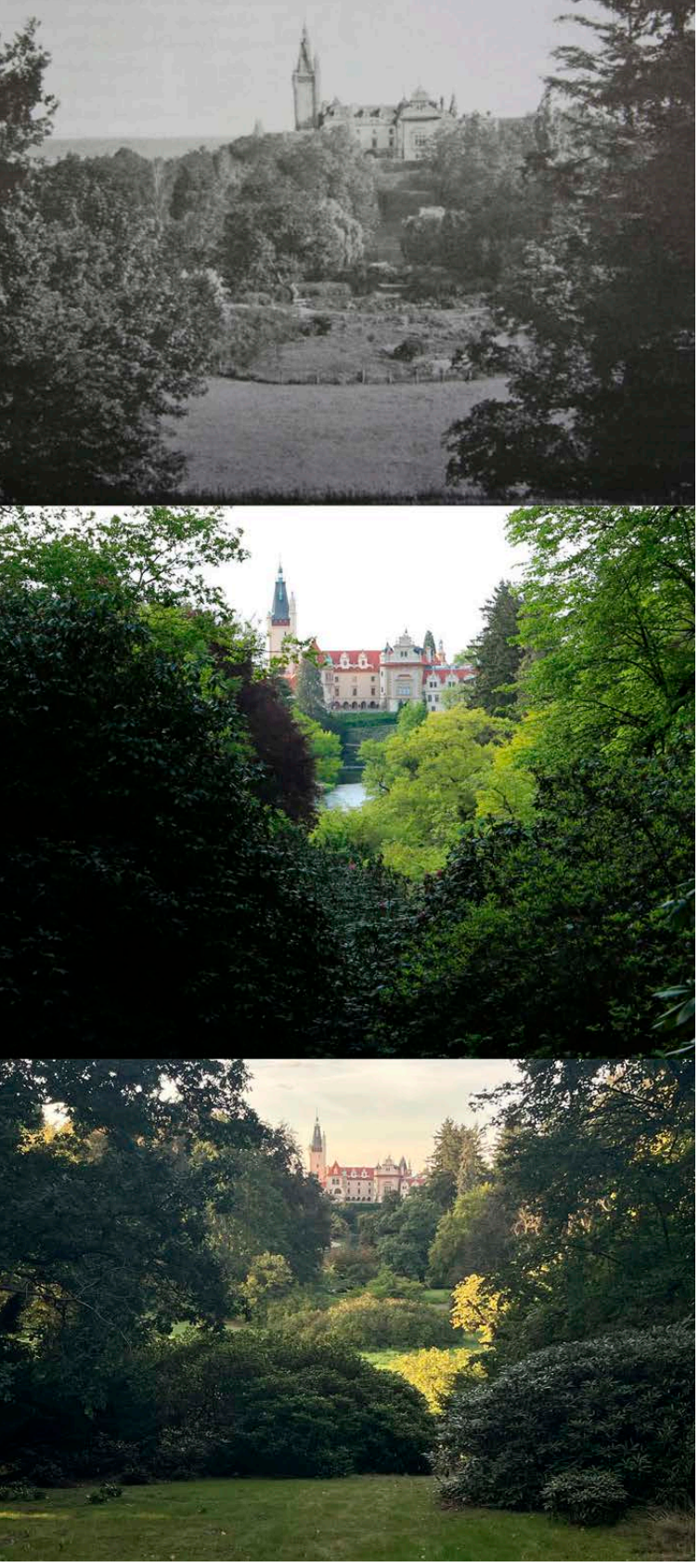

Fig. 9: IROP – Restoration of the Main Viewpoint – photo 1: 1909, photo 2: 2019, photo 3: 2023. Source: Průhonice Park Administration archives, Botanical Institute of the Czech Academy of Science

became a decisive moment for the systematic preparation of the restoration of Průhonický Park in the context of current views on monument preservation. This NAKI project addressed a number of specific problems for the restoration of garden art monuments with a high proportion of introduced species. The project was carried out by the Botanical Institute of the Czech Academy of Sciences in 2012–2015. The project outputs were developed in parallel with the preparation of the project for IROP:

- Among other things, the NAKI project established and justified the principles of the target composition of Průhonice Park.
- The spatial composition of the park, which takes full advantage of the rugged terrain, is largely based on a system of deliberate vistas and targeted lines of sight. The IROP project developed the NAKI outputs into standard field documents.
- The methodological procedure consisted of carrying out a logical sequence of field surveys and interpreting them. The updates to the surveys and the outputs of the NAKI project included the recommended methodological procedures as an integral part of the overall plan. Specifically, these were primarily:
- Npam – heritage procedure – Ing. Ivan Staňa, Ing. Jana Kohlová: Heritage procedure for applying the interests and objectives of heritage conservation to garden art objects with a high proportion of collections:[343]
  - The document set out the procedure and content of individual steps to ensure the interests and objectives of heritage conservation in garden art objects with a high proportion of plant collections, especially trees. The methodological procedure consists of carrying out a logical sequence of field surveys and interpreting them. The aim was to unify field procedures with

343 STAŇA, Ivan – KOHLOVÁ, Jana, Památkový postup pro uplatnění zájmů a cílů památkové péče u objektů zahradního umění s vysokým podílem sbírek [památkový postup], Průhonice 2016.

regard to the specific representation of plant collections in garden art monuments (PZU). The specificity of these problems lies in the location of individual taxa (vegetation elements, collection items), which was carried out without the necessary knowledge of the composition of the object. This contradiction is difficult to resolve in the current care of these garden art objects.

- Nmet: doc. RNDr. Jan Kirschner, CSc., Ing. Jana Kohlová, Ing. Josef Souček: Methodology for monitoring and evaluating the process of introduction in garden art monuments:[344]
  - The methodology aimed to create a tool for the comprehensive evaluation of the process of introduction in garden art monuments. This evaluation also serves to identify a suitable assortment of trees and shrubs that can be used not only for historical gardens and parks, but also for urban greenery. Based on the detailed classification contained therein, individual introduced plants can be evaluated, particularly in terms of preserving their aesthetic and biological functions. Data sets for individual taxa also allow for the evaluation of the risk of introduction.
- Nmap: Ing. Jan Wild, CSc., doc. RNDr. Jan Kirschner, CSc., Ing. Jana Kohlová: Habitat characteristics and vegetation elements I. Synthesis of topoclimatological parameters:[345]
  - The map is the elementary basis for all types of decision-making in Průhonice Park, a model area. Thanks to the synthesis of selected, least correlated topoclimatological parameters in the form of basic zoning of the area, the map represents a fundamental basis for the introduction and care strategy in the model area. It is primarily used by park management and provides support for checking the correctness of introduction and cultivation measures in Průhonice Park.
- Nmap: Ing. Jana Kohlová, Ing. Ivan Staňa: Compositional principles and vegetation elements – Průhonice Park (game reserve, park) – 2 maps:[346],[347]
  - The aim of this map (Nmap) was to define the compositional principles of the park, which take precedence over its further use, including the determination of a strategy for further introduction and care of the park.
- Nmap: Ing. Jana Kohlová: Set of optimization measures and vegetation elements – Průhonice Park (game reserve, park) – 2 maps:[348],[349]
  - The document defined specific measures for the model object (Průhonice Park), including verification of the proposed principles, and thus created the conditions for the design of general procedures that represent the application of heritage conservation interests while respecting the value of the vegetation element.

For the purposes of monitoring and caring for the collections, a structured database of trees (12,000 records) was established in the project documentation as a basis for application:

- Nmet: doc. RNDr. Jan Kirschner, CSc., Ing. Jana Kohlová, Ing. Josef Souček: Methodology for

344 KIRSCHNER, Jan – KOHLOVÁ, Jana – SOUČEK, Josef, Metodika pro sledování a vyhodnocování procesu introdukce v památkách zahradního umění [certifikovaná metodika], Průhonice 2016.

345 WILD, Jan – KIRSCHNER, Jan – KOHLOVÁ, Jana, Stanovištní charakteristiky a vegetační prvky I. Syntéza topoklimatologických parametrů [specializovaná mapa s odborným obsahem], Průhonice 2016.

346 KOHLOVÁ, Jana – STAŇA, Ivan, Kompoziční principy a vegetační prvky – Průhonický park (obora) [specializovaná mapa s odborným obsahem], Průhonice 2015.

347 KOHLOVÁ, Jana – STAŇA, Ivan Kompoziční principy a vegetační prvky – Průhonický park (park) [specializovaná mapa s odborným obsahem], Průhonice 2013.

348 KOHLOVÁ, Jana, Soubor optimalizačních opatření a vegetační prvky – Průhonický park (obora) [specializovaná mapa s odborným obsahem], Průhonice 2015.

349 KOHLOVÁ, Jana, Soubor optimalizačních opatření a vegetační prvky – Průhonický park (park) [specializovaná mapa s odborným obsahem], Průhonice 2014.

describing living collections in garden art monuments for entry into the central register of collections:[350]

- The methodology is a tool for obtaining a comprehensive overview with descriptions of individuals belonging to living collections and their function in monuments of garden art so that the summary information meets the requirements of Act No. 122/2000 Coll. and, therefore, so that living collections can be registered in the Central Register of Collections (CES). The information is used to catalogue and classify collection specimens and care for them, while also enabling supervision by the state administration. Based on this data, it is possible to work with the collections conceptually, care for them, and present them to the public.

Stage 4: Implementation of "major projects"

Over the past ten years, two significant major projects have been carried out in Průhonice Park, which have contributed significantly to the development of the Park and its restoration.

Restoration of the Alpine Garden under the Castle

Preparation for restoration, restoration goals

A characteristic feature of Průhonice Park is its exclusively internal compositional structure, visually completely isolated from the external landscape. The composition makes significant use of the principle of contrasts and a well-thought-out, compositionally strong system of vistas. The contrasts are created primarily by the steep slopes and rock outcrops lining the valley locations and the water surfaces of the ponds. The extreme habitat of the rock outcrops gave rise to one of its most significant phenomena – the Průhonice Alpine Garden.

The rock massifs of Průhonice Park are an attractive visual element. At the end of Podzámecký Pond lies an exposed rock massif, gradually transformed into an extensive alpine garden, which is currently an important element of the composition and also represents a significant collection of plants.

The slopes above Podzámecký Pond (Fig. 3) were also originally part of the Průhonice Alpine Garden, but due to their character, they were called the Alpine Garden or Podzámecké Alpine Garden. Due to its dilapidated condition, this part of the park was not open to visitors before its restoration. The appearance of this place (scenery) was unsatisfactory in distant views of the castle. Changes in habitat conditions (shading, growth of weed trees) caused the disappearance of the alpine collection.

A strong principle in the preparation of the Podzámecké Alpine Garden project[351] was the effort to achieve a high degree of authenticity in the overall composition of the alpine garden, which will be supported by the authenticity of the species composition of the proposed planting details of the

350 KIRSCHNER, Jan – KOHLOVÁ, Jana – SOUČEK, Josef, Metodika popisu živých sbírek v památkách zahradního umění pro zápis do centrální evidence sbírek [certifikovaná metodika], Průhonice 2015.

351 FLORART, Program rozvoje a využití Průhonického parku a obnova „Podzámeckého alpina", Uherský Brod: FLORART 2014.

Fig. 10: IROP – road renovation – before implementation – Na Mršníku. Source: Jiří Šmída, 2022

vegetation elements. Such an ambitious goal can generally be achieved provided that there is a rich archive fund and, in the case of Průhonice, also a research fund. Both of these conditions were met, and the design team was able to gradually fulfil the set project plan (see graphic attachment no. 3).

Unfortunately, the design team did not have access to the outputs of the applied research project NAKI "Průhonice as a horticultural phenomenon – more than a century of tradition of introduction, breeding, and use of ornamental herbs". For the sake of completeness, we note that these very valuable project outputs were published more than five years after the implementation documentation was processed, specifically:

- Significant landscape compositions with perennials in Průhonice Park,[352] a specialized map with expert content. The map was created with the institutional support of the Silva-Tarouca Research Institute for Landscape and Ornamental Horticulture, v. v. i. (VUKOZ-IP-00027073). Author: Ing. Ivana Barošová, 2022.
- Identification of invasively naturalized and potentially invasive ornamental herbs in Průhonice Park,[353] specialized map with expert content. The map was created with institutional support from the Silva-Tarouca Research Institute for Landscape and Ornamental Horticulture, v. v. i. (VUKOZ-IP-00027073) . Author of the work: Ing. Ivana Barošová, 2021.

Implementation of the plan

The resolving area, covering 1,5 ha, is the most exposed part of Průhonice Park. The footpaths

352 BAROŠOVÁ, Ivana, Významné krajinářské kompozice s trvalkami v Průhonickém parku [specializovaná mapa s odborným obsahem], Průhonice 2022.

353 BAROŠOVÁ, Ivana, Identifikace invazivně zplaňujících a potenciálně invazivních okrasných bylin v Průhonickém parku [specializovaná mapa s odborným obsahem], Průhonice 2021.

Fig. 11: IROP – road renovation – after completion – Na Mršníku. Source: Jiří Šmída, 2024

on the slopes have gradually disappeared and almost all the stone retaining walls have vanished. A significant part of the project involved felling and removing diseased, overgrown, or unsuitable trees, often involving risky felling. The basic motive for the restoration was to make this amazing place accessible to visitors, allowing them to enjoy the beauty of the space and perceive the ideas of the park's founder in a new context.

The restoration succeeded in opening up the entire space and revealing new, magnificent views of the Podzámecký pond (Fig. 6), the castle, and other unique scenery. The stone retaining walls, stone staircases (Fig. 7), paths and footpaths, small objects such as a well, blacksmith-made railings and trellises for climbing plants were restored. In addition, rock outcrops were cleaned, furniture was added, and a collection of approximately 230 taxa of plants was planted. The total number of plants planted was around 30,000. The Rose Garden (Figs. 4 and 5), restored on the basis of few historical sources, became an important place. Both historical and contemporary varieties of roses were used, with individual varieties selected so that the roses would bloom gradually throughout the year, filling the air with their fragrance and reminding future generations of gardeners and visitors of the legacy of the creators.

- The restoration work took place between 2015 and 2017, with the total cost of the project amounting to CZK 31,795,820, of which CZK 25,436,656 was covered by an EEA grant and the rest from own resources.
- The work was carried out by VYKRUT zahradní služby a.s. The work itself was preceded by difficult project preparation carried out by a design team consisting of Ing. Pavel Šimek–FLORART, Ing. Vít Doležel, Ing. arch Martin Laštovička, and Ing. Jana Kohlová.

Fig. 12: IROP – renovation of the Former Fish Farm Building. Source: archives of the Průhonice Park Administration, Botanical Institute of the Czech Academy of Sciences

IROP: "Průhonice Park – Restoration, Development, and Revitalization of a UNESCO Monument"

The second significant and extraordinary event, which took place from 1st of January 2021, to 31st of December 2023, was an extensive project of the Integrated Regional Operational Program (IROP) entitled "Průhonice Park – Restoration, Development, and Revitalization of a UNESCO Monument."

The aim of the project was to revitalize the monument with an emphasis on its cultural values (OUV – Outstanding Universal Value)[354] and make it more attractive to visitors. The project was launched at the beginning of 2021, and during its three-year duration, all specified work, including six sub-projects spread across the entire Průhonice Park area, had to be completed. The total cost of the project was over 205 million CZK including VAT (170 million CZK excluding VAT). Eighty percent was covered by the IROP, and the remaining twenty percent was covered by the Czech Republic's public budgets (including five percent co-financing from the Botanical Institute).

This extensive project focused on restoring the original landscape composition, ensuring the operational safety of existing overgrown or otherwise damaged individual trees (Fig. 8) and vegetation, restoring park paths, stairs, retaining walls, enclosure walls, and, last but not least, small structures located in the park. The project also included the construction of a new information system for visitors and the creation of exhibition displays in the renovated buildings.

The work on the small structures, the fish farm, and the enclosure walls was carried out by ENVIRONMENTAL BUILDING a.s., while the work on restoring the composition, ensuring the operational safety of the trees, restoration of vegetation, all vegetation modifications, and road infrastructure was carried out by Gardenline s.r.o. The new exhibitions were built by Muzea Servis, spol. s r.o., and the information system by M plus, spol. s r.o.

The project documentation for the last two activities was provided by Design 4AVI, s.r.o. Small structures were designed by Ing. Daniela Maxová, and the enclosure walls by Ing. arch. Martin Laštovička. Repairs to road infrastructure, staircases, and retaining walls were designed by Ing. Pavel Vychodil – PROGEOK s.r.o., and all design activities related to the composition of Průhonice Park, its operational safety, tree care, plantings, vegetation restoration, and other vegetation and composition modifications were carried out by the studio of Ing. Pavel Šimek – Florart.

354 Outstanding Universal Value.

Fig. 13: View of Průhonice Park and Castle from the north. Source: Jiří Podrazil, 2017

Technical supervision of the investor was provided by Ing. Jana Kohlová and Ing. Jiří Plichta.

Subproject No. 1 "Restoration of the unique composition and increased safety of vegetation" was divided into three parts, the first of which dealt with tree care through arboricultural interventions or felling and subsequent planting. The aim was to ensure the operational safety of visitors through a system of cultivation measures and to ensure the stability and restoration of the internal composition of Průhonice Park. The park contains a large number of trees dating back to the time of Count Silva-Tarouca, which posed varying degrees of risk to visitors due to the possibility of falling trees or branches. The dendrological survey covered almost 12,000 inventoried trees. A total of 51% of the trees were in the short- to medium-term stage of existence. Three thousand three hundred cultivation measures were implemented, one thousand five hundred and forty-seven trees were felled, and seven hundred and fifty-eight mature trees were newly planted.

The second part of the sub-project concerned the restoration of vegetation that determines the internal composition of the park and its stability in relation to its surroundings. The aim was to ensure the stability and restoration of the internal composition of the park formed by vegetation and to restore the vegetation around its perimeter. The area of the assessed vegetation was 98.8 ha, in which fifty-five restoration details were identified, covering an area of 87,375 m2, with the proposed planting of approximately thirty thousand forest seedlings.

The third part consisted of restoring compositional details, specifically lost vistas and places of significant views, mainly related to important visual and compositional axes. Examples include the restoration

of the Main Viewpoint (Fig. 9), the sandpit, and the rock outcrops in the area called Jeřábkovy potoky. The aim was also to make the monument more attractive, for example by planting bulbs.

Subproject No. 2, "Restoration of Infrastructure – Paths," involved the repair of paths, stone and beam stairs, and stone retaining walls. This ensured the comfortable and safe movement of visitors and service vehicles. Repairs were carried out in almost the entire first part of the park and on the main visitor circuit in the second part of the park. The park roads (Figs. 10 and 11) were given a gravel surface, and individual sections of the roads were repaired using one of three proposed technologies: light repair of only the gravel layer, medium repair including a medium gravel base layer, or complete reconstruction of the road structure including the lower structural layers. The repaired paths have a total length of approximately 18 km.

Subproject No. 3, "Increasing protection and unifying the site," involved repairs to enclosure walls, both stone and plastered, with the aim of increasing the protection of the monument and controlling visitor traffic. The work involved repairing 600 m of stone enclosure walls and 540 m of plastered walls, with a further 130 m of plastered walls being newly constructed. Following completion of this work, Průhonice Park is now almost entirely fenced and enclosed.

Subproject No. 4, "Restoration of Small Architecture," consisted of repairing small structures located in the park: the Alpine log cabin in Alpina, the Czech cottage near the Labeška pond dam, which was moved to the park from the Czechoslovak Ethnographic Exhibition in Prague in 1895, and Wachhaus – a guard house built above the Bořín dam in the more distant second part of the park. After the repairs, thematic exhibitions for visitors were built in these buildings as part of the project (except for the Alpine log cabin, which is outside the visitor routes).

Subproject No. 5 "Former Fish Farm Building" – this building near the castle by the Botič stream underwent a complete restoration (Fig. 12). Both the front wooden part and the rear brick part were repaired. The work also included landscaping the area around the Fishery to make it easily accessible to visitors and to ensure that the character of the environment was as close as possible to the original composition. Exhibitions have also been created inside the Fishery.

Subproject No. 6, "Information and Navigation System for Visitors," aimed to create a new information and navigation system in the park in the form of an interactive map that allows visitors to move around the park along suggested routes and offers interesting and up-to-date information about the park. The second part of this subproject was the creation of new thematic exhibitions in the repaired buildings. The theme of the exhibition in the Czech Cottage is fairy tales that were filmed in Průhonice Park. In the wooden part of the Fishery, visitors can learn many interesting facts about the fauna of the pond and flowing waters, and in the brick part, they can learn about the history of the gardens. The brick part of the Fishery also serves as a multifunctional space for education, games, and relaxation.

Care of Průhonice Park in a historical context

Průhonice Park is a national cultural monument and a UNESCO World Heritage Site (Fig. 13). It is located in the Central Bohemian Region, southeast of Prague.

It is managed by the Průhonice Park Administration and the Gene Fund Collections of the Botanical Institute of the Czech Academy of Sciences.

Fig. 14: Spring blossoms in the Alpine Garden of Průhonice Park. Source: Jiří Šmída, 2023

The park covers an area of 250 hectares in the valley of the Botič stream, which forms the main imaginary axis, and its tributaries. It is divided into two parts (formerly the park and the game reserve) by an asphalt local road (formerly a third-class road). The dominant features are three large ponds – Podzámecký, Labeška, and Bořín. The park is crisscrossed by a network of paths approximately 25 km long, which includes a system of numbered landmarks (posts) at intersections. The perimeter of the park is approximately 10 km long and is currently almost completely fenced in. There are ten entrances to the park (two main ones where you can buy a day ticket, the others are accessible with a chip pass).

The Průhonice Botanical Garden of the Botanical Institute of the Czech Academy of Sciences is also part of the Průhonice Park complex, with significant collections of irises, peonies, daylilies, and roses.

In 2010, Průhonice Park was confirmed as part of the serial monument Historical Centre of Prague, consisting of two constituent parts inscribed on the World Heritage List.

The attributes of outstanding universal value are:

- the painterly landscape composition of the park based on plant-geographical scenery;
- the dendrological and botanical value of the collection;
- the closed composition (deliberate isolation of the park from the surrounding landscape);
- water and architectural elements.

The park was founded in 1885 by Count Arnošt Emanuel Silva-Tarouca, who continued to develop it until his death in 1936. Although he sold the entire Průhonice estate to the Czechoslovak state in 1927, he was able to build the park according to his own ideas over a long period of time, thus creating a lifelong original work by a single author,

Fig. 15: Dead Norway spruce (Picea abies) as a result of bark beetle infestation. Source: Jiří Šmída, 2019

which is probably the last free landscape work of this character and scope. He was able to devote fifty years of continuous care to his beloved park, and this rare combination of owner, investor, and author in one person further emphasizes its uniqueness.

Průhonice Park is a masterpiece of the painterly landscape style, which includes a Neo-Renaissance chateau. Its uniqueness lies not only in its historical and artistic value, but also in its dendrological value in the form of a valuable collection of trees – at the time the park was built, Průhonice was the gateway for introduced plants (especially trees) to the whole of Europe.

Count Silva-Tarouca created a unique painterly landscape composition in the park based on a thoughtful combination of plants from around the world with native species for the purpose of painterly manipulation of space, with an emphasis on their equal habitat requirements. The unique composition is formed by native and exotic trees (and various cultivars) in combination with shrubs and perennials. The colourfulness and variability of individual plants throughout the different seasons and the generous use of conifers played an important role.

Since 1962, when the Botanical Institute took over Průhonice Park, care has been focused more on botany, ecology, and nature conservation. It was not until the 1990s that Ivan Staňo, as head of the Průhonice Park Administration, managed to convince the park's owner and manager that the park was primarily a work of art, and step by step, as head of the Průhonice Park Administration, he restored its lost appearance. He created the theoretical and practical pillars of care and restoration on which it is possible to build in the long term. For this, he deserves great recognition and thanks.

The park has an extraordinary collection of plants, comprising over 350 species of conifers and more than 1,500 species of deciduous trees. The park also boasts an extensive collection of rhododendrons,

Fig. 16: Former Class III road running between Parts I and II of Průhonice Park.
Source: Průhonice Park Administration archives, Botanical Institute of the Czech Academy of Sciences

numbering around 8,000 specimens in more than 250 species and cultivars.

An integral part of the park is the extensive Alpinum (Fig. 14), which covers an area of approximately 6 hectares (including the Podzámecké alpine) and is one of the largest natural alpine gardens in Europe. The Průhonice Alpinum is also the work of Count Silva-Tarouca. It was built around 1895 and was originally intended for the cultivation of alpine and mountain flora, as well as the latest and rarest trees and perennials.

Currently, the Průhonice Park Administration and Gene Pool Collections (PPA and GPC) section has a total of forty employees. These are distributed among the secretariat, individual management staff, a dendrologist, and four departments, of which the Park Department has fifteen jobs, the Alpinum Department seven, the Botanical Garden and Gene Pool Collections Department nine, and the Ticket and Souvenir Shop Department five. All these departments ensure the systematic, regular, and professional restoration, care, and maintenance of the park and visitor services. The total annual budget for the PPA and GPC departments in 2024 was approximately 28 million CZK (operating and personnel costs; investment costs are not included in the budget).

Fig. 17: Spring flowering of rhododendrons. Source: Jiří Šmída, 2020

There are three operational facilities on the premises for the Průhonice Park Administration and GPC, which serve both as facilities for the personal needs of employees (changing rooms, sanitary facilities, kitchen, etc.) and as spaces for tools, individual machines and mechanization, warehouses, garages, workshops, and more. The facilities for the Alpinum and Botanical Garden departments are located in Chotobuz, while the Park department has its operational facilities in parts I and II of the park, which also include accommodation facilities primarily for PPA and GPC employees, or for Botanical Institute employees.

A long-term effort in terms of operational equipment for park care and maintenance, with regard to the optimization of work processes, occupational safety, and health protection for workers, is the acquisition of small and large mechanization, work machines, and tools. These include, for example, tractors, mowers (with combustion and electric engines), multi-purpose vehicles, small tractors, tankers, spreaders, mulchers, wood chippers, electric work trucks, chainsaws, brush cutters, blowers, etc.). The aim is to renew and expand the fleet of vehicles and machinery, including modern multi-purpose machines, some of which are fully electric.

In addition to the tree a, which cover most of the Průhonice Park area, there are also meadows, which cover approximately 16.5 hectares of the total area, as well as water areas covering 11 ha and, within the vegetation, forest fences covering approximately 30 ha, which, however, require special, more intensive care. For all types of areas, including those mentioned above, high-quality and sufficient mechanization equipment is important.

In 2018–2020, the growing season was accompanied by extremely low rainfall, compounded by very high temperatures, which, in combination with a winter period of fluctuating

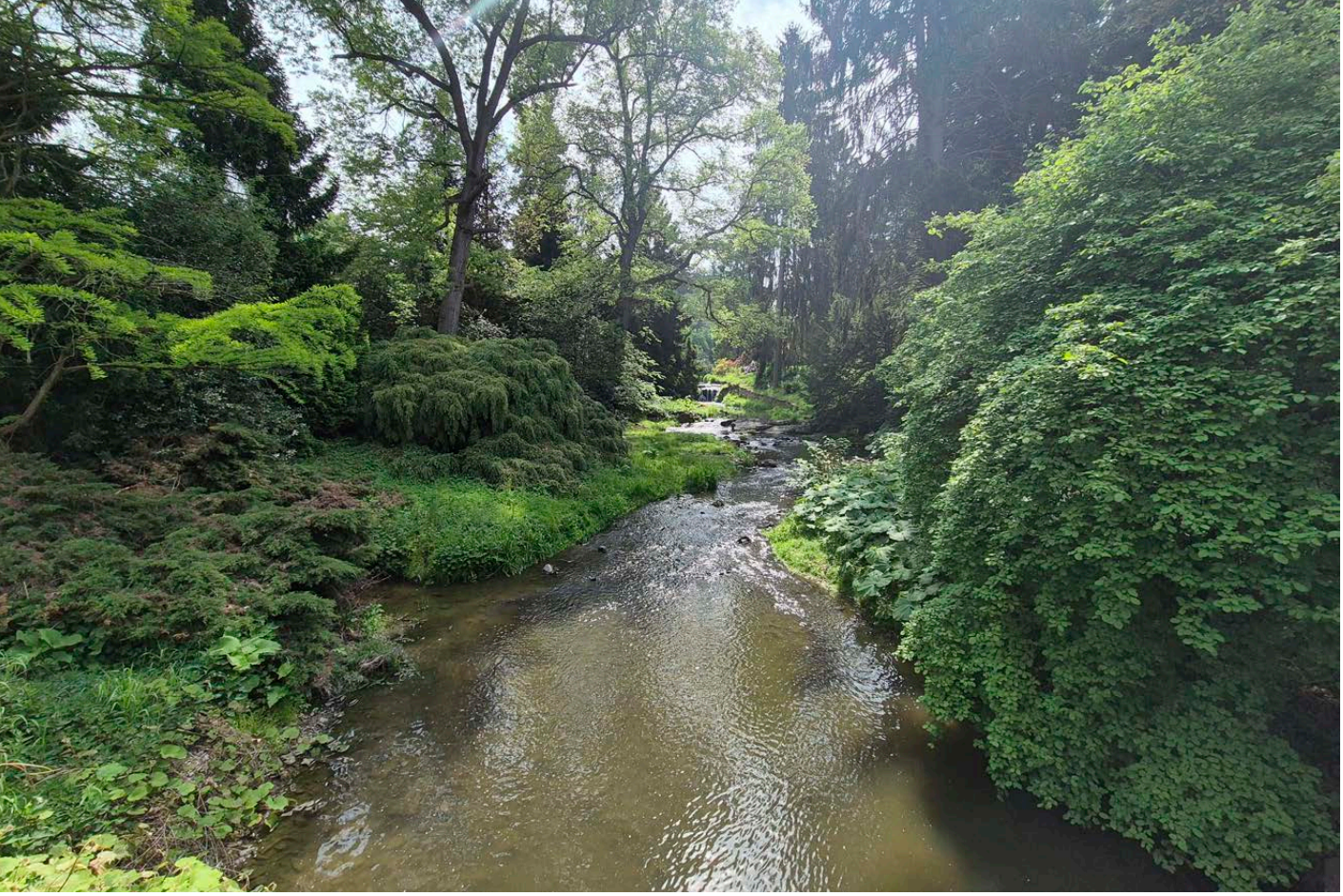

Fig. 18: ‚Mysterious' scenery in the inner composition of the park. Source: Jana Kohlová, 2025

temperatures, had a significant impact on the overpopulation of bark beetles, especially the spruce bark beetle (*Ips typographus*) the northern bark beetle (*Ips duplicatus*), and the European spruce bark beetle (*Pityogenes chalcographus*). These calamitous pests of coniferous trees caused significant damage to solitary trees and stands throughout the park (Fig. 15). Norway spruce (*Picea abies*) was the most decimated species, but due to significant overpopulation, other known spruce species were also attacked and destroyed. Bark beetle infestations were recorded not only throughout the Czech Republic, but also in Central Europe. In connection with the fight against calamitous pests and the elimination of their consequences, approximately 3,800 m^3 of bark beetle wood (i.e., approximately three and a half thousand trees) was harvested in these incriminated years. The situation began to slowly stabilize in 2021, and in 2024, it was necessary to remove "only" approximately 120 m^3 of bark beetle-infested wood from the park, bringing the situation back to approximately the level of 2017. The dramatic situation, which manifested itself in a significant thinning of the stands that generally form the compositional framework of the park, was followed by intensive construction of forest fences with extensive planting of forest seedlings, totalling approximately thirty-three thousand pieces.

A turning point in strengthening the integrity of this important monument of garden art was the closure of the third-class road,[355] dividing the park into two parts, to motor vehicle traffic (Fig. 16). The intense, annually increasing traffic was a significant element threatening the safety of visitors when crossing from one part of the park to another,

355 Road III/0032 Průhonice–Dobřejovice.

Fig. 19: ‚Colours of Autumn' – view across Podzámecký Pond.
Source: Průhonice Park Administration archives, Botanical Institute of the Czech Academy of Sciences

and at the same time, this traffic collided with horticultural and forestry operations. The closure of the road thus contributed to greater fluidity and safety. The Botanical Institute's long-term efforts to close and make the road impassable lasted more than ten years. In 2016, the proposal was approved by the municipalities of Průhonice, Dobřejovice, Jesenice, and the relevant authorities. In 2017–2018, procedural proceedings were conducted leading to the transfer of the road to the ownership of the municipality of Průhonice (registered as a local road). In the autumn of 2018, the road was closed to traffic, and agreements on the long-term use and management of the road were signed between the municipality of Průhonice and the Botanical Institute of the Czech Academy of Sciences. Thanks to the incorporation of the road into the park, the fence separating parts I and II of the park could be removed, thus connecting both parts visually, operationally, and for visitors. The road is currently passable for the integrated rescue service and accessible to visitors with a year-round chip card.

In addition to major projects, the care and maintenance of Průhonice Park also involves larger and more financially demanding investment projects or extensive repairs/renovations. Over the past eight years or so, examples include new public toilets in the second part of the park (2017), restoration of the gravel surface in the Great Courtyard (2018), restoration of the automatic irrigation system in the Great Courtyard (2019), construction of an automatic irrigation system for the Podzámecký alpine – phase II (2020), purchase of new benches (2018–2019), continuation of repairs to the park fencing, construction of new turnstile entrances, introduction of online ticket sales (2020), purchase of a ticket machine (2023), construction of a parking area for visitors' cars in the second part of the park (2023),

repair of the thatched roof on the Czech cottage (2024), repair of bridges (2017–2025), repair of the gravel surface of the parking lot at the castle (2025), restoration of the path to the church, stone steps, and connecting path in the Great Courtyard (2025), Project Documentation for vegetation restoration (2024, 2025), Project Documentation for repair of the fountain in the Great Courtyard (2025), etc.

Visitors are an important part of the park. The aim is to spread visitor numbers across space and time so that the park is not only busy during a certain short period, but ideally throughout the year. From spring to winter, various sporting, cultural, and social events and activities (both lay and professional) are organized for visitors in the park and botanical garden by the Botanical Institute and external entities. Ultimately, however, visitor numbers are mainly influenced by the current weather and regular significant manifestations of vegetation – in spring, especially the flowering of rhododendrons (Fig. 17), in autumn the colouring of trees, with May and October being the most visited months. Visitors can enter Průhonice Park by purchasing (at the ticket office, ticket kiosk, or online) a single-use daily or annual chip ticket.

Visitor numbers to the park have fluctuated over the last fifteen years, reaching approximately 205,000 in 2024.[356] The number of single-day tickets sold that year was 129,000, and there were almost 2,300 annual chip card holders. The aim is to systematically raise awareness of the Průhonice Park and Castle complex with the aim of increasing visitor numbers, taking into account an even distribution throughout the year.

Summary

The experience of the design team in preparing the projects mentioned in this text confirms the logic and continuity of the standard information management tools currently recommended for the management of landscape architecture objects. When using these tools for garden art monuments, it is always necessary to take into account the specifics of the particular object. The use of applied outputs from the NAKI program appears to be very useful. These can be found in full in the digital repository.[357]

The basic principle for processing information management tools must be their entry into the GIS (Geographic Information System) environment. Already during the processing of individual documents, it is necessary to ensure their further updating and use by the object administrator. System-based and methodically linked partial dendrological surveys and the Passport of Garden Art Monuments have proven to be absolutely indispensable for project processing.

In the specific conditions of Průhonice Park, there is a noticeable lack of basic documentation for its management, which is undoubtedly a comprehensive survey of the park. All the materials listed here were created on the basis of substitute data (aerial photographs, partial surveys, older map drawings, etc.). The urgent provision of such data is a priority for the Park Administration, conditioning further possible development projects. Such data must also be seen as a basic prerequisite for a comprehensive, updated dendrological survey of the park. A comprehensive dendrological survey covering all woody vegetation elements (trees, shrubs, stands, etc.) is a prerequisite for the further care and development of Průhonice Park. The use of such comprehensive material for all GIS applications,

356 Total number of one-day admissions and all admissions on an annual chip ticket.

357 Available online: <https://invenio.nusl.cz/> [2025-09-15].

including the park's information system, should be a matter of course.

An equally important strategic document in the park administration's portfolio (in accordance with the recommendations of the current MGP[358]) for any development plans is the missing comprehensive conceptual study of the park, which would serve as a basis for the preparation of further project documentation and the restoration of individual parts of the park (e.g., opening up Táborky, restoration of Bořínské skály, restoration of the valley near Česká chaloupka, restoration of lost views – Hořcová vyhlídka, Kozí hřbet, restoration of Podzámecká and Alpinská louka, etc.).

For the further development of the Průhonice Park Administration and the park itself, the task is to gradually implement the basic objectives and measures proposed in the MGP, naturally with the necessary consideration of financial, legal, time, and personnel constraints. Examples include the development and stabilization of staffing, the implementation of rehabilitation measures for material components and development plans, the optimization of mechanization equipment and the streamlining of work, conceptual work with visitors, budget growth, digital archiving, and the promotion of the monument and its values in the Czech Republic and abroad (raising public awareness). All this in an effort to return Průhonice Park to the ideas of its founder, Count Arnošt Emanuel Silva-Tarouca.

When processing the described intentions and project documentation, the term "scenery" was often used. This term is often used in the field, but it is not satisfactorily defined for the field of landscape architecture (e.g., citations[359],[360],[361],[362]). Therefore, not only for the purposes of this text, we define the term as follows:

Scenery is a unique image of a given composition perceived at a specific moment and always linked to the observer's location. The perceived composition offers a high, even extraordinary (uncommon) aesthetic (historical, natural...) value. Its essence is given by the combination of compositional elements (arranged according to compositional principles and the extraordinary aesthetic values resulting from them) with the uniqueness of the moment. The uniqueness of the moment stems from something intangible, through which nature speaks to us.

358 Management plan 2025–2034 – Průhonický park.
359 SCHOLZ, Jaromír, Sadovnická estetika, Part 1, Praha – Brno 1955.
360 SCHOLZ, Jaromír – MACHOVEC, Jaroslav, Sadovnická estetika, Part 2, Praha – Brno 1956.
361 MAREČEK, Jiří, Zahradní a krajinářská architektura: kompoziční východiska, Praha 2022.
362 VALENTA, Josef, Scénologie krajiny, Praha 2008.

Literatura

Aktuality Výzkumného a šlechtitelského ústavu okrasného zahradnictví v Průhonicích. Sadovnictví a krajinářství, Průhonice: SEMPRA – Výzkumný a šlechtitelský ústav okrasného zahradnictví v Čs. redakci VN MON, 1989.

ALDINGTON, Charles, On Landscape Design: In the words of Masters through the centuries, Intamuros Books 2020.

ALLINGER, Gustav, Ausstellungen. Ausstellung für Gartenkunst in London, Die Gartenwelt, 1928, 32, 52, s. 730.

ARENDS, Georg, Mein leben als Gärtner und Züchter. Stuttgart: Ulmer 1951.

BACON of VERULAM, Francis, Of Gardens, dostupné online: https://www.authorama.com/essays-of-francis-bacon-46.html [14.07.2025].

BAILEY, Liberty Hyde (ed.), The standard cyclopedia of horticulture; a discussion, for the amateur, and the professional and commercial grower, of the kinds, characteristics and methods of cultivation of the species of plants grown in the regions of the United States and Canada for ornament, for fancy, for fruit and for vegetables; with keys to the natural families and genera, descriptions of the horticultural capabilities of the states and provinces and dependent islands, and sketches of eminent horticulturists, New York: Macmillan 1919.

BAROŠ, Adam – BAROŠOVÁ, Ivana – PLAVCOVÁ, Otka – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta – TÁBOR, Ivo – UHER, Jiří – URBÁNEK, Hynek – VÁVROVÁ, Věra – VOTRUBA, Rudolf, Květiny v zahradnické tradici Průhonic. Kritický katalog k výstavě pořádané v Dendrologické zahradě v Průhonicích v roce 2020, Průhonice: VÚKOZ 2020.

BAROŠOVÁ, Ivana, Identifikace invazivně zplaňujících a potenciálně invazivních okrasných bylin v Průhonickém parku [specializovaná mapa s odborným obsahem], Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i. 2021, dostupné online: <https://www.venkovskazelen.cz/zobraz_stranku.phtml?stranka_cislo=13&lang=cz> [07. 10. 2025].

BAROŠOVÁ, Ivana, Významné krajinářské kompozice s trvalkami v Průhonickém parku [specializovaná mapa s odborným obsahem], Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i. 2022, dostupné online: <https://www.venkovskazelen.cz/zobraz_stranku.phtml?stranka_cislo=15&lang=cz> [07. 10. 2025].

BAROŠOVÁ, Ivana – BAROŠ, Adam – KUKULA, Kateřina – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta – VÁVROVÁ, Věra, Trvalky v krajinářské tvorbě A. E. Silva Taroucy, Průhonice: VÚKOZ, v. v. i., 2020.

BAROŠOVÁ, Ivana – VÁVROVÁ, Věra – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, Činnost Československé dendrologické společnosti v kontextu zahradní tvorby první republiky (1918–1938), in: STEINOVÁ, Šárka (ed.), Zahradní architektura první poloviny 20. století, Praha: Národní zemědělské muzeum 2017, s. 8–21.

BAUER, Pavel, Biologické posouzení. Zámecký park Průhonice – soubor stabilizačních opatření – 1. etapa, Liberec: Ekobau 2010.

BEAN, William Jackson, Trees and shrubs hardy in the Britisch Isles, London: J. Murray 1914.

BEAN, William Jackson, Trees and Shrubs hardy in the British Isles, 2. vyd., London: J. Murray 1916.

BEISSNER, Ludwig, Handbuch der Koniferen-Benennung, Erfurt: Verlag von Ludwig Möller 1887.

BEISSNER, Ludwig, Handbuch der Nadelholzkunde. Systematik, Beschreibung, Verwendung und Kultur der Freiland-Coniferen. Für Gärtner Forstleute und Botaniker, Berlin: P. Parey 1909.

BERGER, Eva, Albert Esch – dem österreichischen Gartenarchitekten zum Gedenken an seinen Todestag vor 50 Jahren, Historische Gärten, Mitteilungsblatt der Österreichischen Gesellschaft für historische Gärten, 2004, č. 2, s. 11–13.

BLAHNÍK, Zdeněk, Alfred Rehder a jeho opus magnum – ke 150. výročí narození významného světového dendrologa, Živa, 2014, 1, s. VI–VII.

BOENTGES, J. J., Representations of Japanese gardens in the West at the turn of the 20th Century: The case studies of Clingendael and Schönbrunn, Leiden 2022, dostupné online: <https://studenttheses.universiteitleiden.nl/access/item%3A3453213/view> [20.04.2025].

BODEN, Franz, Kritische Betrachtung ausländischer Holzarten, Forstwissenschaftliches Centralblatt, 1902, 24, č. 12, s. 601–616.

BODEN, Walter, Anbauversuche mit ausländischen Holzarten im akademischen Lehrrevier Freienwalde a. O. 1883/1921, Mitteilungen der Deutschen Dendrologischen Gesellschaft, 1924, 34, s. 32–54.

BORUSÍK, Pavel – MARTINEK, Jiří – ŠIMEK, Pavel, Metodika hodnocení porostů dřevin pro potřeby památkové péče [schválená metodika], Brno: Mendelova univerzita v Brně 2020, Osvědčení č. 204, MK 41225/2020 OVV. 24.06.2020, dostupné online: <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-415392> [07. 10. 2025].

BOUFFIER, V. A., Die Geschichte der Bildersammlung der DDG – von ihren Anfängen bis zur Schaffung eines Bildarchivs, Mitteilungen der Deutschen Dendrologischen Gesellschaft, 2013, 98, s. 29–46.

BOYCEAU, Jacques, sieur de la Barauderie, Traité du iardinage selon les raisons de la nature et de l'art. Ensemble divers desseins de parterres, pelouzes, bosquets et autres ornements, 1638.

BRIX, Michael, Der barocke Garten, Magie und Ursprung, André le Nôtre in Vaux le Vicomte, Stuttgart: Arnoldsche Verlagsanstalt 2004.

BRŮNA, Josef – KLINEROVÁ, Tereza – KALČÍK, Vojtěch – KONOPOVÁ, Zdeňka, Mikroklimatická mapa Průhonického parku, dostupné online: <https://storymaps.arcgis.com/stories/aae3f4d2bdd04d81a09966ebac3847b4> [29.09.2025].

BURGERSTEIN, Alfred, Ablehnung von Umbenennungen bei Koniferen-Arten seitens der Praktiker, Mitteilungen der Deutschen Dendrologischen Gesellschaft, 1919, 28, s. 89–91.

BYALT, Vyacheslav V. a kol., The foundation, history and current condition of the I. P. Borodin Herbarium (KFTA), St. Petersburg, Russia, Skvortsovia, 2016, 2, č. 3, s. 14–31.

CLINTON-BAKER, Henry William, Illustrations of Conifers, Hertford: Privately printed [by Simson] 1909–1913.

CONDER, Josiah, Landscape gardening in Japan, Tokio 1893.

CONRING, Enno, Hermann Albrecht Hesse, Ostfriesische Landschaft 2025, dostupné online: <https://bibliothek.ostfriesischelandschaft.de/db/blo/>[11.08.2025].

COUTINHO, António Xavier Pereira, Curso de silvicultura, Lisboa: Academia Real das Sciencias 1886.

CZULLIK, August, Eisgrub und seine Parkanlagen, Wien 1886.

DAVIS, Charles (herausg.), Francis Bacon: Of Gardens, Essay 46, aus: Francis Bacon, The Essayes or Counsels, Civill and Moral, of Francis Lo. Verulam, Viscount St. Alban (London: Printed by John Haviland for Hanna Barret, 1625), Fontes, 2008, 18, s. 13, dostupné online: <https://archiv.ub.uni-heidelberg.de/artdok/617/1/Davis_Fontes18.pdf> [20.04.2025].

DAY, Jo, Plants, Prayers, and Power: the story of the first Mediterranean gardens, in: O'BRIEN, Dan (ed.), Gardening Philosophy for Everyone, Chichester: Wiley-Blackwell 2010, s. 65–78.

DE LORRIS, Guillaume, Román o růži, Praha: Odeon 1977.

DESMOLINS, Edmond, A Quoi Tient la Supériorité Des Anglo-Saxons, Paris: Firmin-Didot 1898.

DÉZALLIER D'ARGENVILLE, Antoine-Joseph – JAMES, John – LE BLOND, Alexandre Jean Baptiste, The theory and practice of gardening: wherein is fully handled all that relates to fine gardens, commonly called pleasure-gardens, as parterres, groves, bowling-greens &c. ... : together with remarks and general rules in all that concerns the art of gardening, London: Geo. James 1712.

DIETRICH, Scott – DIETRICH, Michael, Ernest "Chinese" Wilson's Re-imagined Legacy in Sichuan, Trans Asia Photography, 2019, 9, 2.

DITTMAR, Otto et al., Adam Schwappach: ein Forstwissenschaftler und sein Erbe. Hanstedt: Nimrod-Verl. 2001.

ELWES, Henry John – HENRY, Augustine, The Trees of Great Britain and Ireland. Vols. I-VI, Edinburgh: Priv. print. 1906–1913.

Ernst Emanuel von Silva-Tarouca, Wikipedia.org, accessed online: <https://de.wikipedia.org/wiki/Ernst_Emanuel_von_Silva Tarouca> [17.06.2025].

FALKE, Jakob von, Der Garten: seine Kunst und Kunstgeschichte, Berlin: W. Spemann 1884.

FISCHER VON ERLACH, Johann, Bernard, Entwurff Einer Historischen Architectur, Leipzig: Fischer von Erlach 1725.

FLORART, Zámecký park Průhonice – návrh stabilizačních opatření pro jednotlivé stromy – 1. etapa. Uherský Brod: FLORART 2010.

FLORART, Zámecký park Průhonice – návrh stabilizačních opatření pro porosty – 2. etapa. Uherský Brod: FLORART 2010.

FLORART, Program rozvoje a využití Průhonického parku a obnova „Podzámeckého alpina", Uherský Brod: FLORART 2014.

FLORART, Projekt „Zámecký park Průhonice (PP) – dendrologický průzkum a návrh pěstebních opatření", Uherský Brod: FLORART, 2014.

FLORART, Zámecký park Průhonice – dendrologický průzkum a návrh pěstebních opatření, Uherský Brod: FLORART 2015.

FLORART, Průhonický park a zámek – obnova, rozvoj a oživení památky UNESCO, část: „Průhonický park – obnova unikátní kompozice a zvýšení bezpečnosti porostů", Uherský Brod: FLORART 2016.

FLORART, Průhonický park – pasport památky zahradního umění, Uherský Brod: FLORART 2016.

FOERSTER, Karl, Winterharte Blütenstauden und Sträucher der Neuzeit, Leipzig: Weber 1929.

FRIEDRICH-SCHRÖTER, Curt von, Gedenk-Rede! Mitteilungen der Deutschen Dendrologischen Gesellschaft, 1934, 46, s. I-V.

Gartenanlagen Österreich-Ungarn in Wort und Bild, Heft 1, Wien 1909.

HÁJOS, Géza, Der malerische Landschaftspark in Laxenburg bei Wien, Wien: Böhlau 2006.

HARTWIG, Julius, Illustriertes gehölzbuch. Die schönsten arten der in Deutschland winterharten oder doch leicht zu schützenden bäume und sträucher, ihre anzucht, pflege und verwendung, Berlin: Verlag von Paul Parey 1892.

HELEBRANT, Ludvík (ed.), 100 let Průhonického parku a zahradnických tradic v Průhonicích. Sborník materiálů a historických dokumentů, Aktuality Výzkumného a šlechtitelského ústavu okrasného zahradnictví v Průhonicích, Praha: Výzkumný a šlechtitelský ústav okrasného zahradnictví 1985.

HELEBRANT, Ludvík (ed.), Význam zahradnických tradic v Průhonicích. Sborník příspěvků a historických dokumentů k semináři 5. září 1989 v Průhonicích; Průhonice, SEMPRA o. p. – Výzkumný a šlechtitelský ústav okrasného zahradnictví v Průhonicích 1989.

HELLER, Hermann, Habsburg – Liechtenstein – Erinnerungs-Blätter an die Vermählungs-Feier Ihrer k. und k. Hoheit. der D. Frau Erzherzogin Elisabeth Amalia, Brno: W. Burkart 1903.

HEMPEL, Gustav – WILHELM, Karl, Die Bäume und Sträucher des Waldes, I–III, Verlag von Ed. Hölzel, Wien und Olmütz 1893–1899.

HENSCHEL, G. A. O., Die schädlichen Forst- und Obstbaum-Insekten, ihre Lebensweise und Bekämpfung, Verlag von Paul Parey, Berlin 1895, 758 s., Die schädlichen Forst- und Obstbaum-Insekten, ihre Lebensweise und Bekämpfung, Berlin: Verlag von Paul Parey 1895.

HERTODT z Todtenfeldu, Jan, Tartaro-Mastix Moraviae : Per Quem rariora & admiranda â natura in faecundo hujus regionis gremio effusa, comprimis tartarus, illiusque effectus morbosi curiosè examinantur & cura tam therapeutica quam prophylactica proponitur /Viennae Austriae : Typis Susannae Rickesin Viduae, 1669.

HESDÖRFFER, Max, Dendrologische Gesellschaft Wien (Österreich), Die Gartenwelt, 1908, 12, 40, s. 479–480.

HERIZ-SMITH, Shirley, The Veitch Nurseries of Killerton and Exeter c. 1780 to 1863: Part I, Garden History, Spring, 1988, 16, č. 1, s. 41–57.

HERIZ-SMITH, Shirley, The Veitch Nurseries of Killerton and Exeter c. 1780-1863: Part II. Garden History, Autumn, 1988, 16, č. 2, s. 174–188.

HERIZ-SMITH, Shirley, James Veitch & Sons of Exeter and Chelsea, 1853–1870, Garden History, Autumn, 1989, 17, 2, s. 135–153,

HERIZ-SMITH, Shirley, James Veitch & Sons, Chelsea: Harry Veitch's Reign, 1870–1890, Garden History, Spring, 1992, 20, 1, s. 57–70.

HERIZ-SMITH, Shirley, James Veitch & Sons of Chelsea and Robert Veitch & Son of Exeter, 1880–1969, Garden History, Summer, 1993, 21, 1, s. 91–109.

HIEKE, Carl, Verschiedene Mitteilungen, Die Gartenkunst, 1908, 10, 9, s. 164.

HIEKE, Karel, České šlechtění okrasných dřevin, Praha: Svaz školkařů České republiky 2004.

HIRSCHELD, C. C. L., Theorie der Gartenkunst, 1779–1785.

HILL, Arthur W., The History and Functions of Botanic Gardens, Annals of the Missouri Botanical Garden, 1915, 2, č. 1/2, s. 185–240.

HOBHOUSE, Penelope, Plants In Garden History. An Illustrated History Of Plants and Their Influence On Garden Styles from Ancient Egypt To The Present Day, London: Pavillion Books Limited 1997.

HOFMANN, Gustav, Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy, Plzeň: Státní oblastní archiv 1984.

HONZÍK, Karel, Tvorba životního slohu: stati o architektuře a užitkové tvorbě vůbec, Praha: Václav Petr 1947.

HUBER, Bruno, Appel, Otto, in: Neue Deutsche Biographie 1 (1953), s. 329–330, dostupné online: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd116316330.html#ndbcontent> [08.08.2025].

HYAMS, Edward – MACQUITTY, William, Great Botanical Gardens of the World, London: Bloomsbury Books 1969.

CHAMBERS, William, A Dissertation on Oriental Gardening, Dublin: Royal Academy 1772.

CHAMBERS, William, Plans, Elevations, Sections and Perspective Views of the Gardens and Buildings at Kew in Surrey, London: J. Habaerkorn 1763.

JÄGER, Hermann – BEISSNER, Ludwig, Die Ziergehölze der Gärten und Parkanlagen: alphabetisch geordnete Beschreibung, Kultur und Verwendung aller bis jetzt näher bekannten Holzpflanzen und ihrer Abarten, welche in Deutschland und Länder von gleichem Klima im Freien gezogen werden können: nebst Bemerkungen über ihre Nutzung zu anderen Zwecken und mit einem Anhange über Anzucht, Pflanzung und Akklimatisation der Gehölze: ein Handbuch für Gärtner, Baumschulen- und Gartenbesitzer, Forstmänner etc. Weimar: Bernhard Friedrich Voigt 1884.

KACHE, Paul, Die Praxis des Baumschulbetriebes, Berlin: Paul Parey 1929.

KAVKA, Bohumil, Krajinářské sadovnictví, Praha: Státní zemědělské nakladatelství 1970.

KAVKA, Bohumil, Státní park v Průhonicích, Praha: Novina 1937.

KERNBAUER, Alois, Wald und Forst – von der Waldkunde zur Forstwissenschaft Nachhaltigkeit, Wirtschaftswachstum und Fortschrittswille als Triebkräfte für die Entstehung einer Wissenschaftsdisziplin, in: KLEIN, Eva – KOINER, Gabriele – PICHLER, Christina, Wald und Kunst Die Natur als transdisziplinäres Phänomen im Kontext der Kulturwissenschaten, Graz: University Library Publishing 2022, s. 151–168.

KIRSCHNER, Jan – KOHLOVÁ, Jana – SOUČEK, Josef, Metodika popisu živých sbírek v památkách zahradního umění pro zápis do centrální evidence sbírek [certifikovaná metodika], Průhonice: Botanický ústav AV ČR, v. v. i. 2015, dostupné online: <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-180996> [07. 10. 2025].

KIRSCHNER, Jan – KOHLOVÁ, Jana – SOUČEK, Josef, Metodika pro sledování a vyhodnocování procesu introdukce v památkách zahradního umění [certifikovaná metodika], Průhonice: Botanický ústav AV ČR, v. v. i. 2015, dostupné online: <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-263522> [07. 10. 2025].

KOHLOVÁ, Jana, Management plan 2025–2034 – Průhonický park, Praha, Ateliér PANORAM 2024.

KOHLOVÁ, Jana, Soubor optimalizačních opatření a vegetační prvky – Průhonický park (obora) [specializovaná mapa s odborným obsahem], Průhonice: Botanický ústav AV ČR, v. v. i. 2015, dostupné online: <https://www.ibot.cas.cz/cs/vyznam-introdukce-a-sortimentu-drevin-pro-pamatky-zahradniho-umeni/> [07. 10. 2025].

KOHLOVÁ, Jana, Soubor optimalizačních opatření a vegetační prvky – Průhonický park (park) [specializovaná mapa s odborným obsahem], Průhonice: Botanický ústav AV ČR, v. v. i. 2014, dostupné online: <https://www.ibot.cas.cz/cs/vyznam-introdukce-a-sortimentu-drevin-pro-pamatky-zahradniho-umeni/> [07. 10. 2025].

KOHLOVÁ, Jana – STAŇA, Ivan, Kompoziční principy a vegetační prvky – Průhonický park (obora) [specializovaná mapa s odborným obsahem], Průhonice: Botanický ústav AV ČR, v. v. i. 2015, dostupné online: <https://www.ibot.cas.cz/cs/vyznam-introdukce-a-sortimentu-drevin-pro-pamatky-zahradniho-umeni/> [07. 10. 2025].

KOHLOVÁ, Jana – STAŇA, Ivan, Kompoziční principy a vegetační prvky – Průhonický park (park) [specializovaná mapa s odborným obsahem], Průhonice: Botanický ústav AV ČR, v. v. i. 2013, dostupné online: <https://www.ibot.cas.cz/cs/vyznam-introdukce-a-sortimentu-drevin-pro-pamatky-zahradniho-umeni/> [07. 10. 2025].

KÖNIG, Hermann, Gartensozialismus, Hamburg 1919.

KRAETZL, Franz, Schematismus des gesammten hochfürstlich Johann Liechtenstein'schen Forstbesitzes, oder: Vollständiges Verzeichniss des gesammten fürstlichen Forst- und Jagdpersonals, nebst Angaben der Waldflächen, Jahreserträge und Organisation, Olmütz 1877.

KREJČIŘÍK, Přemysl – PEJCHAL, Miloš – ŠIMEK, Pavel – BULÍŘ, Pavel – PAVLAČKA, Roman, Dřeviny zámeckého parku v Lednici, Lednice: Mendlova univerzita v Brně 2015.

KRIECHBAUM, W., Der Park des Grafen Silva Tarouca in Pruhonitz bei Prag. Mitteilungen des Naturwissenschaftlichen Vereines für Steiermark, 1947, č. 76, s. 82–85.

KŘESADLOVÁ, Lenka – PAVLÁTOVÁ, Marie – OLŠAN, Jiří – EHRLICH, Marek, Metodika prostorové analýzy památky zahradního umění, Praha: Národní památkový ústav 2015, dostupné online: <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-204295> [07. 10. 2025].

KŘESADLOVÁ, Lenka – OLŠAN, Jiří – EHRLICH, Marek, Management plán ochrany památkových hodnot památek zahradního umění, Národní památkový ústav 2015.

KŘESADLOVÁ, Lenka – TLUSTÝ, Jaromír – OLŠAN, Jiří, „Na Dešti, na Péči, na Božím požehnání všechno záleží": Zahradníci a další osobnosti zahradnického oboru, jejich vliv na dobovou zahradní tvorbu na území ČR, Brno: Mendelova univerzita v Brně 2022.

KŘESADLOVÁ, Lenka – ZATLOUKAL, Ondřej, Průhonický park, Průhonice: Botanický ústav Akademie věd ČR 2017.

KULKE, Ulli, Späth'sche Baumschulen – von der ersten Ausgabe an dabei, 2005, dostupné online: <https://www.morgenpost.de/printarchiv/berlin/article104451951/Spaethsche-Baumschulen-von-der-ersten-Ausgabe-an-dabei.html> [15.08.2025].

LANDAU, Paul – SCHNEIDER, Camillo, Der deutsche Garten. Ein Jahrtausend Naturerleben, Berlin: Deutsche Buch-Gemeinschaft 1928.

LANGE, Willy, Gartengestaltung der Neuzeit, Leipzig: J. J. Weber 1907.

LIGNE, Charles Joseph de, Der Garten zu Beloil nebst einer kritischen Uebersicht der meisten Gärten Europens, Dresden: W.G. Becker 1799.

LICHT, Hermann, Errinerungen aus Eisgrub, Wiener Illustrierte Gartenzeitung, 1882, August-September, s. 195 ff.

LÜTTGE, Ulrich – FISCHER-SCHLIEBS, Elke – SCHNECKENBURGER, Stefan, Botanik an der Technischen Universität Darmstadt. 1814–1970. Forscher – Pflanzen – Gärtnerbotaniker. Darmstadt: Technische Universität Darmstadt 2002.

LYČKA, Daniel, Voják stavebníkem: Jan I. Josef kníže z Liechtensteina (1760–1836), disertační práce, Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity 2023, dostupné online: <https://is.muni.cz/th/oqkmp/> [20.04.2025].

MAREČEK, Jiří, Začátky československého zahradnického výzkumu a životní dílo doc. dr. Ing. Bohumila Kavky, Acta Průhoniciana, 1971, č. 24, s. 1–9.

MAREČEK, Jiří, Zahradní a krajinářská architektura, kompoziční východiska, Praha: Česká zemědělská univerzita 2022.

MAYR, Heinrich, Fremdländische Wald- und Parkbäume für Europa, Berlin: P. Parey 1906.

MEDKOVÁ, Lucie – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta – SOJKOVÁ, Eva – VELEBIL, Jiří – KIESENBAUER, Zdeněk – DVOŘÁČKOVÁ, Marie – HLAVÁČOVÁ, Lucie, Kompoziční vývoj Dendrologické zahrady v krajinných souvislostech. Interaktivní specializovaná mapa s odborným obsahem, Průhonice: Výzkumný ústav pro krajinu, v. v. i. 2025, dostupné online: <https://storymaps.arcgis.com/stories/f64ad6c793e842409b304a4c55053c15> [20.05.2025].

MENŠ, Margarethe (Markéta) Müllerová, dostupné online: <https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=32185> [12.11.2022].

MEYER, Frederick G., Plant Explorations. Ornamentals in the Netherlands, West Germany, and Belgium. Beltsville: Agricultural Research Service U.S. Department of Agriculture – Longwood Gardens of the Longwood Foundation, Inc. 1963, s. 38–42.

MILDENBERGER, Gisela – THOMANN, Wolfgang, Börner, Carl (1880–1953), Gesellschaft für Geschichte des Weines e.V., Geisenheim 2025; dostupné online: <https://www.geschichte-des-weines.de/persoenlichkeiten-der-weinkultur/persoenlichkeiten-von-a-z/129-boerner-carl-1880-1953.html> [08.08.2025].

MISAK, Josef, Immergrüne Laubgehölze – Erfahrungen in Malonya. Berlin: Verlag der Gartenschönheit 1925.

MOLLET, André, Le Jardin de plaisir, Stockholm 1651.

MUSGRAVE, C. T., Methods of propagation in an amateur´s garden, Journal of the Rayal Horticultual Society, 1929, 48, s. 188 ff.

Mitteilungen der Deutschen Dendrologischen Gesellschaft, 1936, 48, pp. XIV–XV.

NOVÁK, Zdeněk, Metodika péče o umělecky ztvárněnou kulturní krajinu, Praha: Narodní zemědělské muzeum 2017.

NOVÁK, Zdeněk, Slohová období a sortiment rostlin, Acta Pruhoniciana, 1988, č. 54, s. 105–113.

NOVÁK, Zdeněk, Zahrada Evropy: osudy zahradního umění na Moravě pohledem 21. století, Praha: Národní zemědělské muzeum 2017.

NOVÁK, Zdeněk – ZÁMEČNÍK Roman, Joseph Hardtmuth a krajinářská zahrada, Prameny a studie, 2020, 67, s. 45–100.

NOVÁK, Zdeněk – ZÁMEČNÍK, Roman – ŠMÍDA, Jiří, Založení pokusu – ověření postupu Arnošta hraběte Silva-Tarouca při tvorbě stěn z jehličnanů v Průhonickém parku, Prameny a studie, 2024, 76, s. 31–50.

OLBRICH, Stephan, Die Rose: ihre praktische Anzucht, Pflanzung und Pflege, Rüti-Zürich: Verl. des Schweizer. Pflanzenfreund 1913.

OLBRICH, Stephan, Vermehrung und Schnitt der Ziergehölze mit einigen Ausblicken auf die Fragen der Vererbung und Hybridation aus langjähriger Praxis, Stuttgart: Ulmer 1899.

OLMSTED, Frederick Law – COVILLE, Frederick Verno – KELSEY, Harlan Page, Standardised Plant Names. A catalogue of approved scientific and conmmon names of plants in American commerce, Salem, Mass.: American Joint Committee on Horticultural Nomenclature 1923.

OLŠAN, Jiří – EHRLICH, Marek – KŘESADLOVÁ, Lenka – PAVLÁTOVÁ, Marie – ŠNEJD, Daniel, Metodika identifikace hodnot památek zahradního umění, Praha: Národní památkový ústav 2015.

OLŠAN, Jiří – ŠNEJD, Daniel – EHRLICH, Marek – KŘESADLOVÁ, Lenka – PAVLÁTOVÁ, Marie, Metodika pasportizace památky zahradního umění, Praha: Národní památkový ústav 2015.

PARDÉ, Leon, Iconographie des Conifères fructifiant en France. Paris: Librairie des sciences naturelles 1912–1914.

PETRI, Bernard, Der Naturgarten des Herrn Baron Ladislaus von Orzy bei Pest, entworfen und ausgeführt von Petri, in: BECKER, Wilhelm Gottlieb, Taschenbuch für Gartenfreunde, Leipzig: Voss und Compagnie 1797, s. 156–173.

PETRI, Bernard, Verzeichniß dererjenigen Bäume und Gesträuche, welche in dem Königreich Ungarn wild wachsen, in: BECKER, Wilhelm Gottlieb, Taschenbuch für Gartenfreunde, Leipzig: Voss und Compagnie 1797, s. 276–283.

PETRI, Bernard, Das Ganze der Schafzucht in Hinsicht auf unser deutches Klima, und der angrenzenden Länder, insbesondere von der Pflege, Wartung und den Eigenschaften der Merinos und ihrer Wolle, Wien: A. Strauss 1815.

PETSCHKE, Wilhelm, Über die extratropischen ostasiatischen Coniferen und ihre Bedeutung für die pflanzengeographische Gliederung Ostasiens. Botanische Jahrbücher für Systematik, Pflanzengeschichte und Pflanzengeographie, 1913, 48, č. 5, s. 626–776.

PETZOLD, Eduard, Die Landschafts-Gärtnerei: Ein Handbuch für Gärtner, Architekten und Freunde der Gartenkunst, Leipzig: G. H. Meyer 1896.

PETZOLD, Eduard, Fürst Hermann v. Pückler-Muskau in seinem Wirken in Muskau und Branitz, sowie in seiner Bedeutung für die bildende Gartenkunst Deutschlands: Eine aus persönlichem u. brieflichem Verkehr mit dem Fürsten hervorgegangene biographische Skizze, Leipzig: J. J. Weber 1874.

PILÁT, Albert, Jehličnaté stromy a keře našich zahrad a parků, Praha: ČSAV 1964.

PLINIUS mladší, Dopisy, Praha 1942.

PÖTHING, Kurt – SCHNEIDER, Camillo, Hausgartentechnik. Das Handwerk der Anlage, Pflanzung und Pflege, Bücher der Gartenschönheit, 12. Bd., Berlin: Gartenschönheit 1929.

PÜCKLER-MUSKAU, Fürst von, Andeutungen über Landschaftsgärtnerei, verbunden mit der Beschreibung ihrer praktischen Anwendung in Muskau, Stuttgart: Hallberger 1834.

PÜCKLER-MUSKAU, Hermann, Dopisy Zesnulého I., Anglie v letech 1826–1828 očima pruského knížete, Praha 2021.

PURPUS, Carl Albert, Die Felsensträucher ind ihre Verwendung, Mitteilungen der Dendrologischen Gesellschaft zur Förderung der Gehölzkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn, 1911–1912, 1, s. 19–22, 55–60.

REHDER, Alfred, Die wertvollsten harten Laubgeholze Nordamerikas, in: Mitteilungen der Dendrologischen Gesellschaft zur Förderung der Gehölzkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn Bd. 1 Dendrologische Gesellschaft zur Förderung der Gehölzkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn, Wien 1911–1912, s. 87–90, 121–123, 141–145.

REHDER, Alfred, Manual of cultivated trees and shrubs hardy in North America: exclusive of the subtropical and warmer temperate regions, New York: Macmillan 1927.

REPTON, Humphry, Observations on the theory and practice of landscape gardening: including some remarks on Grecian and Gothic architecture, collected from various manuscripts, in the possession of the different noblemen and gentlemen, for whose use they were originally written: the whole tending to establish fixed principles in the respective arts, London: T. Bensley 1805.

REPTON, Humphry, Sketches and Hints on Landscape Gardening, London: W. Bulmer et Co. 1794.

RICHTER, Wolfram, Alfred Rehder – Dendrologe, zum 50. Todestag, Der Gärtnerisch-Botanische Brief, 1999, 137, s. 9–10.

ROČENKA DENDROLOGICKÉ SPOLEČNOSTI v Praze, Praha: Dendrologická společnost, 1930.

ROHDE, Michael, Von Muskau bis Konstantinopel: Eduard Petzold, ein europäischer Gartenkünstler, 1815-1891, Dresden, Verlag der Kunst 1998.

SARGENT, Charles Sprague (ed.), Plantae Wilsonianae: an enumeration of the woody plants collected in western China for the Arnold arboretum of Harvard university during the years 1907, 1908, and 1910, Cambridge: The University press 1913–1917.

SHAW, George Russell, The Genus Pinus, in: Publication of the Arnold Arboretum No. 5, Cambridge: Riverside Press 1914.

SCHELLE, Enst, Die winterharten Nadelhölzer Mitteleuropas, Ein Handbuch für Gärtner und Gartenfreunde, Stuttgart: E. Ulmer 1909.

SCHINDELMAYER, Karl, Robert, Description des principaux parcs et jardins de l'Europe: avec des remarques sur le jardinage et les plantations – Bildliche und beschreibende Darstellung der vorzüglichsten Natur und Kunstgärten in Europa: mit Bemerkungen über Gartenkunst und Anpflanzungen, III, Wien: s. n. 1812.

SCHNEIDER, Camillo, A modern park: more particularly the Park of Graf E. Silva-Tarouca at Pruhonice near Prague, Journal of the Royal Horticultural Society, 1929, LIV, part 2, s. 299–305.

SCHNEIDER, Camillo, Aus den Vereinen. Zeitschrift für Garten und Obstbau, Organ der Österrechischen Gartenbau-Gesellschaft, 1920, 1, č. 4, s. 46.

SCHNEIDER, Camillo, Der Garten in Schnee. Malonya. Gartenschönheit, 1921, 2, s. 182–184.

SCHNEIDER, Camillo, Pruhonitz. Der interessante Park i Protektorat Böhmen, Gartenschönheit, 1941, č. 22, s. 185–187.

SCHNEIDER, Camillo, Über die landschaftliche Gartengestaltung von heute, Die Gartenkunst, 1902, XI, č. 6, s. 102–105, dostupné online: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/gartenkunst1909/0106/image,info> [15.09.2025].

SCHNEIDER, Camillo – SILVA-TAROUCA, Ernst Emanuel, Die Gartenschönheit, 1936, 17, 11, pp. 247–249.

SCHNEIDER, Camillo, Deutsche Gartengestaltung und Kunst: Zeit und Streitfragen, Leipzig 1904.

SCHNEIDER, Camillo, Geleitwort, in: Gartenanlagen Österreich-Ungarns in Wort und Bild, Wien: F. Tempsky 1913, s. IV–VIII.

SCHNEIDER, Camillo, Illustriertes Handbuch der Laubholzkunde: Charakteristik der in Mitteleuropa heimischen und im freien angepflanzten angiospermen Gehölz-Arten und Formen mit Ausschluss der Bambuseen und Kakteen, Jena: G. Fischer 1906–1912.

SCHNEIDER, Camillo, Über die landschaftliche Gartengestaltung von heute, Die Gartenkunst, 1902, XI, č. 6, s. 102–105.

SCHOLZ, Jaromír, Sadovnická estetika, I., II., Praha: SPN 1955, 1956.

SCHULZE, Eberhard – NIKONOW, Alexander Alexandrowitsch, Drei Jahrhunderte Agrarwissenschaft in Russland: von 1700 bis zur Gegenwart. Studies on the Agricultural and Food Sector in Central and Eastern Europe, č. 27, Halle (Saale): Institute of Agricultural Development in Central and Eastern Europe (IAMO) 2004, s. 14–21.

SCHWERIN, Fritz von, Dendrologischer Büchertisch. Botanical Abstracts, Mitteilungen der Deutsche Dendrologische Gesellschaft, 1920, 29, s. 336–337.

SCHWERIN, Fritz von, Die Douglasfichte, Mitteilungen der Deutschen Dendrologischen Gesellschaft, 1922, 32, s. 53–67.

SCHWERIN, Fritz von, Jahresversammlung zu Königsberg i. Pr., Mitteilungen der Deutschen Dendrologischen Gesellschaft, 1922, 32, s. 1–52.

SILVA-TAROUCA, Arnošt Emanuel, Používání stromů a keřů v zahradách i parcích, Styl, 1933–1934, XIII. (XVIII.), č. 8-10, s. 159–172.

SILVA-TAROUCA, Arnošt Emanuel, Průhonický park – přednáška proslovená Arnoštem Silva-Taroucou na valné hromadě Dendrologické společnosti v Praze dne 27. února 1926, Praha: Ministerstvo zemědělství 1926.

SILVA-TAROUCA, Ernst Emanuel, Der Pruhonitzer Park, in: Gartenanlagen Österreich-Ungarn in Wort und Bild, Heft 1, Wien: F. Tempsky 1909, s. 31–58.

SILVA-TAROUCA, Ernst Emanuel, Farbenschönheit im Landschaftsgarten, Die Gartenschönheit, 1927, 8, 5, pp. 120–121 (part 1) and 1927, 8, 6, p. 149 (part 2).

SILVA-TAROUCA, Ernst Emanuel, Unsere Freiland-Nadelhölzer; Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im Freien kulturfähigen Nadelholzer, Wien 1913.

SILVA-TAROUCA, Ernst Emanuel, Über landschaftliche Gartengestaltung, Mitteilungen der Dendrologischen Gesellschaft zur Förderung der Gehölzkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn a Gartenanlagen Österreich-Ungarn in Wort und Bild, 1911/12, Bd. 1.

SILVA-TAROUCA, Ernst Emanuel – SCHNEIDER, Camillo (eds.), GartenanlagenÖsterreich-Ungarns in Wort und Bild, 1–4. Wien: F. Tempsky 1913.

SILVA-TAROUCA, Ernst Emanuel – SCHNEIDER, Camillo (eds.), Gartenanlagen Österreich-Ungarns in Wort und Bild, 5. Wien: F. Tempsky 1913.

SILVA-TAROUCA, Ernst Emanuel – SCHNEIDER, Camillo (eds.), Gartenanlagen Österreich-Ungarns in Wort und Bild, 6. Wien: F. Tempsky 1914.

SILVA-TAROUCA, Ernst Emanuel – SCHNEIDER, Camillo, (eds.), Mitteilungen der Dendrologischen Gesellschaft zur Förderung der Gehölzkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn, 1, Wien – Leipzig: F. Tempsky – G. Freytag 1911–1912.

SILVA-TAROUCA, Ernst Emanuel – SCHNEIDER, Camillo (eds.), Mitteilungen der Dendrologischen Gesellschaft zur Förderung der Gehölzkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn, 2, Wien – Leipzig: F. Tempsky – G. Freytag 1913–1914.

SILVA-TAROUCA, Ernst Emanuel, Nadelhölzer. Behandlung und Mißhandlung von in Garten und Park, Gartenschonheit, 1922, 3, č.12, s. 272–277.

SILVA-TAROUCA, Ernst Emanuel (ed.), Unsere Freiland-Laubgehölze: Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im freien kulturfähigen Laubgehölze, Wien – Leipzig: F. Tempsky– G. Freytag 1913.

SILVA-TAROUCA, Emanuel – SCHNEIDER, Camillo (eds.), Unsere Freiland-Laubgehölze: Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im freien Kulturfähigen Laubgehölze, 2te, gänzlich umgearb. und verm. Aufl., Wien – Leipzig: Hölder-Pichler-Tempsky – G. Freytag 1922.

SILVA-TAROUCA, Ernst Emanuel – SCHNEIDER, Camillo (eds.), Unsere Freiland-Laubgehölze: Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im Freien kulturfähigen Laubgehölze, 3., gänzlich umgearb. u. verm. Aufl., Wien – Leipzig: Hölder-Pichler-Tempsky – G. Freytag 1931.

SILVA-TAROUCA, Ernst Emanuel (ed.), Unsere Freiland-Nadelhölzer: Anzucht, Pflege und Verwendung aller Bekannten in Mitteleuropa im freien kultrufähigen Nadelhölzer mit Einschlusz von Ginkgo und Ephedra, Wien – Leipzig: F. Tempsky – G. Freytag 1913.

SILVA-TAROUCA, Ernst Emanuel – SCHNEIDER, Camillo, Unsere Freiland-Stauden; Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im freien Kulturfähigen ausdauernden Krautigen Gewächse, Wien – Leipzig: F. Tempsky– G. Freytag 1910.

SILVA-TAROUCA, Ernst Emanuel – SCHNEIDER, Camillo (eds.), Unsere Freiland-Nadelhölzer: Anzucht, Pflege und Verwendung aller bekannten in Mitteleuropa im freien Kulturfähigen Nadel-Hölzer mit Einschuss von Gingo und Ephedra, 2., neudurchgesehene und vermehrte Aufl., Wien: Hölder-Pichler-Tempsky – G. Freytag 1923.

SORAUER, Paul – LINDAU, Gustav – REH, Ludwig, Handbuch der Pflanzenkrankheiten. Bd. 2., Die pflanzlichen Parasiten, Berlin: P. Parey 1908.

SORAUER, Paul – LINDAU, Gustav, Handbuch der Pflanzenkrankheiten. Dritter Band, Die tierischen Feinde. 3. vollständig neubearb. Aufl., Berlin: Paul Parey 1913.

STAŇA, Ivan – KOHLOVÁ, Jana, Památkový postup pro uplatnění zájmů a cílů památkové péče u objektů zahradního umění s vysokým podílem sbírek [památkový postup], Průhonice: Botanický ústav AV ČR, v. v. i. 2016, dostupné online: <http://www.nusl.cz/ntk/nusl-203173> [07. 10. 2025].

STTEN, Harold K., Bernhard Fernow on forest influences and other observations, Forest History Today, 2025, Spring, s. 27–31.

STURM, Heribert – SEIBT, Ferdinand – LEMBERG, Hans, Biographisches Lexikon zur Geschichte der böhmischen Länder, Bd. 1, A–H, München: u.a. 1979.

ŠABATOVÁ, Lenka – LYČKA, Daniel – BORSKÝ, Pavel – ČERNOUŠKOVÁ, Dagmar, Joseph Hardtmuth: architekt knížat z Liechtensteinu, Brno: Národní památkový ústav 2022.

ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta – MEDKOVÁ, Lucie – SOJKOVÁ, Eva – VELEBIL, Jiří, Historie zahradnických výzkumných ploch v Průhonicích v dobových souvislostech a s ohledem na vznik Dendrologické zahrady, Prameny a studie, 2024, 76, s. 53–66.

ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta –VÁVROVÁ, Věra, Fotodokumentace Průhonického parku ve VÚKOZ, v. v. i., DVD, Průhonice 2008.

ŠMELHAUS, Vratislav – NERADOVÁ, Květa (red.), Crescentius Bohemus, 2 svazky, Praha 1966, 1968.

ŠREK, Robert, František Josef II. Silva-Tarouca (1858–1936). Léta dětství a dospívání, Zprávy Vlastivědného Muzea v Olomouci, 2021, 322, s. 40.

ŠREK, Robert, František Josef II. Silva-Tarouca (1858–1936). Léta zralosti, Zprávy Vlastivědného Muzea v Olomouci, 2024, 328, s. 24.

ŠREK, Robert, František Josef II. Silva-Tarouca (1858–1936). Životopisný náčrt, Zprávy Vlastivědného Muzea v Olomouci, 2018, 316, s. 150.

ŠREK, Robert, Zámecký park v Čechách pod Kosířem za hrabat Silva-Tarouců, Zprávy Vlastivědného Muzea v Olomouci, 2019, 318, 1. část, a 2020, 320, 2. část.

TÁBOR, Ivo – ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, Americká zahrada v Chudenicích a její přínos pro introdukci dřevin na naše území, Sborník Západočeského muzea v Plzni Příroda 2020, 124, s. 5–75.

TAYLOR, George Crosbie – KNIGHT, Francis Philip, The Propagation of Hardy Trees and Shrubs, London: Dulau & Company 1927.

TAYLOR, Patrick, The Oxford Companion to the Garden, Oxford: Oxford University Press 2006.

TEGELER, Tillmann, Ausländer im Russischen Reich: Die „Amburger-Bibliothek" am Leibniz-Institut für Ost- und Südosteuropaforschung als biografie-geschichtliche Grundlage. Leibniz-Institut für Ost- und Südosteuropaforschung (IOS), Regensburg 2019, dostupné online: <https://amburger.ios-regensburg.de/index.php?id=92415&mode=1> [27.09.2025].

THACKER, Christopher, The Genius of Gardening, The History of Gardens in Britain and Ireland, London: Weidenfeld and Nicolson 1994.

TUBEUF, Carl von, Die Nadelhölzer, mit besonderer Berücksichtigung der in Mitteleuropa winterharten Arten. Eine Einführung in die Nadelholzkunde für Landschaftsgärtner, Gartenfreunde und Forstleute. Stuttgart: E. Ulmer 1897.

UNESCO, Historic Centre of Prague, dostupné online: <https://whc.unesco.org/en/list/616> [29.09.2025].

UNESCO, Lednice-Valtice Cultural Landscape, dostupné online: <https://whc.unesco.org/en/list/763> [16.07.2025].

UNESCO, Landscape for Breeding and Training of Ceremonial Carriage Horses at Kladruby nad Labem, dostupné online: <https://whc.unesco.org/en/list/1589> [02.05.2025].

UNESCO, Palaces and Parks of Potsdam and Berlin, dostupné online: <https://whc.unesco.org/en/list/532> [02.05.2025].

UNESCO, Operational Guidelines, dostupné online: <https://whc.unesco.org/en/guidelines/>[21.11.2025].

VALENTA, Josef, Scénologie krajiny, Praha: Kant pro AMU 2008.

VIERLE, Claudia, Camillo Schneider. Dendrologe und Gartenbauschriftsteller. Eine Studie zu seinem Leben und Werk, Berlin: Technische Universität Berlin 1998, dostupné online: <http://www.paeon.de/h1/schneider/vierle/inhalt.html> [15.08.2025].

VON SCKELL Friedrich Ludwig, Beitraege zur bildenden Gartenkunst für angehende Gartenkünstler und Gartenliebhaber, 1825.

WAGNER, Bohdan, Sadovnická tvorba 1., Praha: Státní zemědělské nakladatelství 1989.

WILD, Jan – KIRSCHNER, Jan – KOHLOVÁ, Jana, Stanovištní charakteristiky a vegetační prvky I. Syntéza topoklimatologických parametrů [specializovaná mapa s odborným obsahem], Průhonice: Botanický ústav AV ČR, v. v. i. 2016, dostupné online: <https://www.ibot.cas.cz/cs/vyznam-introdukce-a-sortimentu-drevin-pro-pamatky-zahradniho-umeni/> [07. 10. 2025].

WILHELM, Gustav, Joseph Hardtmuth, 1758-1816, Architekt und Erfinder, Wien – Köln 1990.

WILHELMOVÁ, Dana – DAMEC, Jiří, Zahradní umění Říše středu: Studie klasické čínské zahrady], Lednice: AWIDA 2009.

WIMMER, Clemens Alexander, Lustwald, Beet und Rosenhügel, Weimar: VDG Verlag im Jonas Verlag 2018.

WIRTH, Zdeněk, Pražské zahrady, Praha: Václav Poláček 1943.

WOCKE, Erich, Illustriertes Gehölzbuch für Gartenfreunde und Gärtner, Frankfurt a. d. Oder: Trowitzsch & Sohn 1922.

WOLF, Egbert – KESSELRING, Wilhelm, Die für den Norden tauglichen und untauglichen Gehölze. Mitteilungen der Dendrologischen Gesellschaft zur Förderung der Gehölzkunde und Gartenkunst in Österreich-Ungarn, 1911/12, 1, s. 11–19, 50–54, 70–82, 106–112.

WÖRMANN, Heinrich-Wilhelm, Reihe Widerstand in Berlin von 1933 bis 1945, Band 9. Widerstand in Köpenick und Treptow, 2. vyd., Gedenkstätte Deutscher Widerstand, Berlin 2010.

WU, Renwu a kol., Shall we promote natural history collection today? – Answered by reviewing Ernest Henry Wilson's plant collection process in China, Science of the Total Environment, 2024, 915, 170179.

WURZBACH, Constantin von, Wallaschek Edler von Walberg, Theobald, in: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich, 52. Theil. Kaiserlich-königliche Hof- und Staatsdruckerei, Wien 1885, s. 245, dostupné online: <https://de.wikipedia.org/wiki/Biographisches_Lexikon_des_Kaiserthums_Oesterreich> [16.07.2025].

YAM, Tim Wing – ARDITTI, Joseph, History of orchid propagation: a mirror of the history of biotechnology, Plant Biotechnol Rep, 2009, 3, s. 1–56.

Zadávací dokumentace „Zámecký park Průhonice – návrh stabilizačních opatření pro jednotlivé stromy – I. etapa", Průhonice: Botanický ústav AV ČR, v. v. i. 2013.

Zákon č. 360/1992 Sb., o výkonu povolání autorizovaných architektů a o výkonu povolání autorizovaných inženýrů a techniků činných ve výstavbě, ve znění pozdějších předpisů (autorizační zákon).

ZEDERBAUER, Emmerich, Variationsrichtungen der Nadelhölzer, Wien: Sitzber. d. Wiener Akad. 1907.

ŽÁK, Ladislav, Obytná krajina, Praha: S.V.U. Mánes 1947.

Rejstřík jmenný

Brown, Lancelot „Capability“ 48, 52, 57, 68, 71, 117
Crescenzi, Pietro 31–34, 53–56
Czullik, August 39, 62
Engel, Franz 106
Goethe, Johann Wolfgang von 123, 132
Hardtmuth, Joseph 69, 106
Hesse, Hermann Albrecht 165
Jäger, Hermann 132
Kohlová, Jana 212–213, 216–217, 242–243, 246, 248
Kornhäusel, Joseph 106
Lange, Willy 45, 67, 69, 140–141, 149
Lauche, Rudolf 39, 45, 62, 67, 122, 125, 130, 133
Lauche, Wilhelm 39, 45, 62, 67, 122, 125, 130, 133
Le Nôtre, André 57
Lenné, Peter Joseph 43, 65, 123, 132
Liefka, Joseph 63
Liechtenstein, Alois I. 41
Liechtenstein, Alois II. 39
Liechtenstein, Jan I. 38, 40–42
Liechtenstein, Jan II. 39, 42, 45, 138
Liechtenstein, Karel Eusebius 34–35, 40, 57
Mánes, Josef 13, 15, 69
Meyer, Gustav 52
Novák, Zdeněk 13, 16, 29, 51, 119, 127
Österreich-Este, Franz Ferdinand von 45, 67
Petri, Bernhard 37–39, 42, 59–61, 64, 69, 77, 90, 99, 113
Petzold, Eduard 40, 62, 67, 121–123, 125, 129–133
Pohle, Eduard 39, 62
Prohaska, Phillipe 39, 61
Pückler-Muskau, Hermann von 19, 25, 30, 36–37, 40, 43, 52, 58–59, 62, 65, 69, 122–125, 131–133
Rehder, Alfred 120, 128, 130, 139, 147, 156, 164
Repton, Humpry 35, 43, 52, 58–59, 62, 65, 99, 125, 133
Sckell, Friedrich Ludwig von 37–38, 43, 60–61, 65, 69, 125, 133, 148
Schaffgotsch, Herbert von 139, 147
Schebanek, Anton 39, 62
Schneider, Camillo 36–37, 39, 41, 45–46, 58, 60, 62–63, 65, 67–70, 124–125, 132–133, 136–141, 144–149, 153, 155, 160–161, 163, 169–170, 177–178
Schott, Joseph van der 41, 64
Schwerin, Fritz von 20, 26, 48, 71, 137, 139, 145, 147, 166
Silva-Tarouca, Arnošt (Ernst) Emanuel 13, 15, 42, 44–46, 52, 65, 67–69, 72, 133, 137–141, 144–149, 155, 157, 160–161, 163, 165–166, 168–169, 174, 176–178, 180, 182, 184, 194, 207, 219, 237, 245, 248, 250–252, 257
Staňa, Ivan 13, 16, 47, 70, 183, 193, 198, 212–213, 228, 242–243
Šimek, Pavel 197, 211, 216–217, 227, 241, 246–247
Šmída, Jiří 197, 227
Thomayer, František 47, 70
Umlauft, Anton 47, 70
Wingelmüller, Georg 100, 106
Zámečník, Roman 73, 95
Zeman, František 146, 163–164

Rejstřík místní

Alhambra 18, 24
Anglie 49, 120
Aranjuez 19, 25, 56, 110
Arizona 43, 65
Blenheim 48, 71
Bořín 219, 249–250
Botič 15, 195, 219, 249–250
Branitz 124, 132
Břeclav 62, 74, 93, 96, 99, 105, 107, 116
Čechy pod Kosířem 13, 15, 65, 69, 144
Český Krumlov 28, 34, 56, 71
Dég 60
Dyje 90, 99, 113–114
Francie 86
Hlohovec 74, 84, 96, 107, 115
Japonsko 19
Kladruby nad Labem 49, 70–72
Konopiště 146
Krásný Dvůr 52
Kroměříž 25, 71
Laxenburg 47, 70
Lednice 19, 25, 34, 37–38, 40–43, 52, 56–57, 59–67, 69–71, 74, 77, 85, 87, 89–91, 96–104, 106–107, 109–118, 184, 194
Madrid 25
Mödling 37, 59–60
Moravský Krumlov 70
Mošnice 47–49, 70–72
Německo 19–20, 49, 86, 136
Pillnitz 138, 146
Praha 34, 47, 138, 141, 219
Průhonice 13, 15–16, 43, 46, 52, 65, 67–72, 133, 138, 140–141, 144–146, 148–149, 163, 176–182, 184–185, 194–196, 204, 214, 220, 223, 228–229, 234, 237, 240, 242–245, 247–253, 255–257
Rakousko 30, 44, 137–138, 152–153, 155–156, 169–172
Rakousko-Uhersko 76, 140
Schönbrunn 20, 26
Schwetzingen 60
Studley Royal Park 18, 24, 26, 48, 71
Valtice 19, 25, 38, 40, 42, 52, 59–62, 64–65, 69, 71, 74, 77, 84–85, 87, 89, 91–92, 96–104, 106–113, 115–118
Versailles 13, 15, 18, 20, 24, 26, 34, 56, 86, 110
Voderady 60
Wörlitz 19–20, 25–26, 39, 41, 48, 61, 63, 71, 137, 145

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Průhonický park a zámek v proměnách času (konference) (2025 : Průhonice, Česko)
Průhonický park a zámek v proměnách času : mezinárodní konference ke 140. výročí založení Průhonického parku a 15. výročí potvrzení jeho zápisu na Seznam světového dědictví, 21.-22. 5. 2025, Průhonice (zámek a park) = Pruhonice park and Castle in the Passage of Time : international conference on the 140th anniversary of the founding of Průhonice Park and the 15th anniversary of the clarification of its inscription on the World Heritage List, held from 21st to 22nd of May 2025, Průhonice (castle and park) / autorský kolektiv: Adam Baroš, Holger Daetz, Marcus Richard Köhler, Mónica Luengo, Zdeněk Novák, Ivan Staňa, Markéta Šantrůčková, Pavel Šimek, Jiří Šmída, Roman Zámečník. -- Vydání první. -- Průhonice : Botanický ústav AV ČR, v.v.i. ; Praha : Národní zemědělské muzeum, s.p.o., 2025. -- 272 stran
Souběžný anglický text, anglické resumé
Obsahuje bibliografii, bibliografické odkazy a rejstřík

ISBN 978-80-86188-84-3 (Botanický ústav AV ČR, v.v.i. ; vázáno). -- ISBN 978-80-88270-53-9 (Národní zemědělské muzeum, s.p.o.) : vázáno)

* 712.26:728.82 * 712.253 * 712 * 633/635(091) * (437.312) * (062.534)
– zámecké parky -- Česko
– historické parky -- Česko
– dějiny zahradnictví -- Česko
– Průhonický park (Průhonice, Česko)
– sborníky konferencí

712 - Plánování krajiny. Parky. Zahrady [24]

ISBN 978-80-86188-84-3

Průhonický park a zámek 140 1885 - 2025

BOTANICKÝ ÚSTAV AV ČR v. v. i.

SVĚTOVÉ DĚDICTVÍ · WORLD HERITAGE · PATRIMOINE MONDIAL

NÁRODNÍ ZEMĚDĚLSKÉ MUZEUM